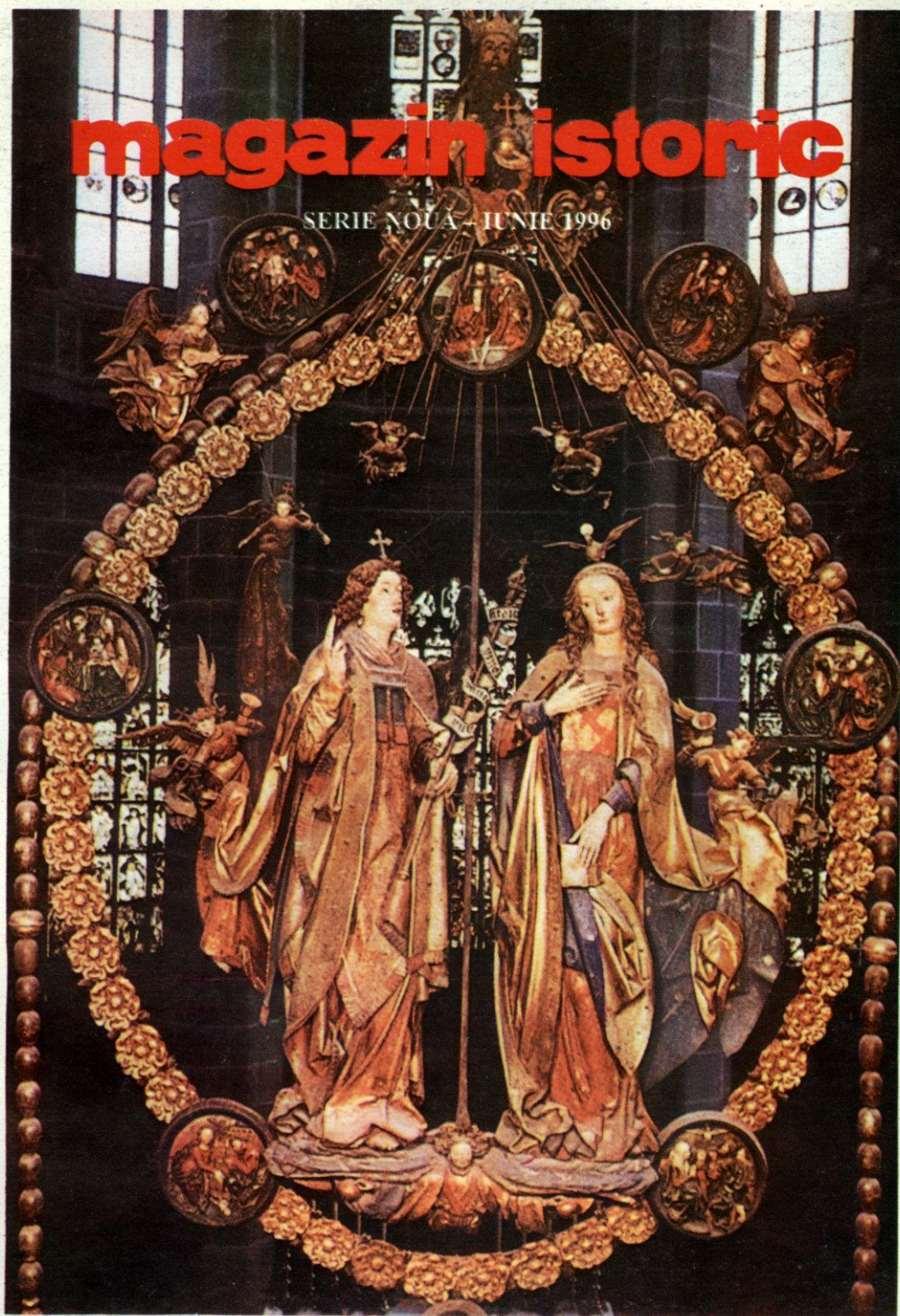

magazin istoric

SERIE NOUA - Iunie 1996

Novemb.

Eius qui nos beati saturni
in martiris tui cecidit nata

litio pfrui : cas nos tribue
meritis adiunari. Id dñm.
R Omne na. Et
tale sci saturni mo
tris. et semis et sisimij dia
com sß marum ano. Que
ram primo inter alios fug
dei dannaati sß ad fediedan
arenam : ad faciendaz iter
mas diceitianas. Onori
tuntum sisimui presentatum
sib: : cam iteritgassß ifcem
marimanno qs nearetor.
Rñdit. Ego peccator sili

Director – redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Revistă de cultură istorică
Anul XXX – nr. 6 (351)
iunie 1996

București, strada Ministerului,
nr. 2, parter – Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70109, Telefon: 222.38.50, inte-
riore 406, 917

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin (responsabil de număr), Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ștefan
Secretar de redacție: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanța Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundația Culturală Magazin Istoric.
Revistă tipărită la R.A.I. – IMPRIMERIA „CORESI” – București, director general Dumitru Constantinescu; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

Substratul național al culturii: D. Marmeliuc	2
Aprilie, 1941. Ș.S.I. avertizează: Cristian Troncotă	3
1941. Frontierele noastre orientale: Al. Cretzianu	8
„Dumnezeu să binecuvânteze România”: Cardinal Luigi Poggi	13
1938. Inaugurarea ansamblului Brâncuși de la Tg. Jiu	15
Cultul eroilor: G.T. Kirileanu	16
Din secretele spionajului rus: E.M. Primakov	19
Marea Britanie. SIS la lucru: C. Popișteanu, D. Matei	23
Din cronică aviației	30
Operațiunea Tismana devine publică după 50 ani: C. Păunescu, M. Ștefan	33
Războiul rece a început în România: Elizabeth Hazard	37
Iunie 1944. Când s-a prăbușit cerul: V. Avram	43
Drama generalilor români – N. Dragomir: Al. Duțu, Fl. Dobre	47
S-a discutat la Montréal: C. Popișteanu, D. Matei	53
În București, acum 50 ani	54
Vasile Stoica îl previne pe Petru Groza	58
Amintiri despre părinții mei: Maica Alexandra	61
Politică și încuscriri: Paul Cernovodeanu	64
1866-1996. Clio sub cupola Academiei Române	69
Astrologi din Evul Mediu	72
Kyoto și marele complex imperial: Anna Eva Budura	76
Magia monumentelor istorice germane: D. Hîncu	81
Kremlinul Moscovei – veacuri de istorie	84
Iubiri celebre. Amiralul Nelson – Emma Hamilton	87
● Premiile Fundației Culturale Magazin Istoric ... 36 ● Istoria și școala ... 92 ● Concursul lunii aprilie 1996. Răspunsurile la întrebări ... 93 ● Rebus istoric ... 94 ● Dialog cu cititorii ... 95	

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

D. MARMELIUC

Substratul național al culturii

Hotarele vechi politice s-au năruit pentru totdeauna. Hotare noi au fost trase în jurul pământului patriei noastre întregite. La acestea trebuie să fie ațintite cu toată grija privirile noastre, acestea trebuie apărate cu întreaga noastră ființă etnică, care trebuie consolidată în primul rând prin cultură.

Și pentru că cultura este fenomenul spiritual prin care un popor se impune vecinilor săi și, în general, celorlalte popoare, grija principală a conducătorilor sufletești ai neamului nostru trebuie să se îndrepte spre această problemă esențială de existență a noastră ca popor independent.

Problema aceasta a culturii nu se pune numai la noi. În chaosul de după război, spirite de elită au ajuns să se îndoiască de posibilitatea de dăinuire și aprofundare a culturii europene, întemeiată pe clasicismul greco-roman. În fața ei se ridică mesianismul asiatic al lui Rabindranath Tagore, care predică redeșteptarea spiritului asian, și a găsit în Rusia bolșevică și în Germania frământată, de la război încoace, de atâtea valuri, aderenți cari, ca filosoful Spengler, sunt convinși de peirea Occidentului și înălțarea Orientului. Problema consistenței fiecărei culturi naționale se pune deci ca actualitate urgentă.

Se ridică astfel și problema culturii românești, definită în timpul din urmă „ca o colaborație sufletească vie, care merge înainte și prinde și pe orice om din societate... Pe când civilizația privește mai mult viața practică și este mai mult internațională, cultura este un eflux al vieții spirituale și operă de solidaritate națională”. [N. Iorga].

Substraturile ei sunt pretutindeni, în primul rând, naționale. Culturile europene au impregnat însă aceste substraturi naționale cu esența veșnic tânără și fecundă a clasicismului greco-roman.

Se pune întrebarea: ce-am făcut noi, românii, pentru făurirea minunatului fenomen spiritual, care se cheamă cultura românească? Cum am înțeles noi să utilizăm substraturile culturii noastre naționale, cum le-am adâncit, cum le-am armonizat cu ceea ce ne-a venit din afară, pentru a clădi o cultură care să poarte totuși, în toate manifestările ei, pecetea etnică a poporului nostru?

Coborători din două neamuri de origină comună indo-europeană, din dacii vânători și viteji, și din romani aducători de disciplină și civilizație, ori pe unde istoria le-a purtat pașii, românii au fost moștenitori a două culturi deosebite. Când romanii au străbătut în Dacia, au găsit aici un popor cu veche așezare politică și cu o cultură mai veche, deși nu tot atât de strălucită decât aceea a cuceritorilor, cultura tracică, din care găsim și astăzi destule urme în folclorul românesc. Din amestecul acestor două culturi, din întrepătrunderea lor, trebuie să se înfiripe noua cultură românească.

Așezați însă la poarta dintre Orient și Occident, în vadul tuturor năvălirilor și tuturor migrațiunilor, viața nou încheatului popor românesc a fost un necurmat zbucium, o necontentită luptă cu oardele năvălitoare, o continuă spulberare a avutului fiecărui locuitor, o continuă bejenie.

Dezvoltarea culturală a unui popor necesită ani și ani de așezare liniștită, perioade de pace și înflorire gospodărească, care în istoria românească sunt atât de rari, sunt aproape inexistente până în veacul al XIX-lea.

Și totuși, în vremuri de răstărite, cum nu le înregistrează istoria nici unui popor, neamul românesc, cu o mână pe coamele plugului și cu cealaltă pe paloș, a întemeiat, pe substrat autohton, o cultură a sa, izvorâtă din vlagă sa sufletească.

(Fragment din *Clasicismul greco-roman și cultura românească*, în volumul *Omagiu lui Ion I. Nistor*, Cernăuți, 1937)

Aprilie, 1941.

S.S.I. AVERTIZEAZĂ

ASUPRA IMENSULUI POTENȚIAL AL U.R.S.S.

CRISTIAN TRONCOTĂ

Obiectivul principal al politicii externe duse de guvernul condus de Ion Antonescu, instaurat în septembrie 1940, l-a constituit recuperarea, într-o primă etapă, măcar a unei părți din teritoriile cedate prin dictat în vara anului 1940. Antonescu a decis, întrucât un război între Germania și U.R.S.S. era inevitabil în viitorul apropiat, că locul României era alături de Germania. Prin participarea la războiul contra U.R.S.S., România putea relua teritoriile pierdute în iunie 1940. Iar în perspectivă, Antonescu spera să pună în discuție și statutul Transilvaniei și să obțină de la Hitler anularea dictatului de la Viena.

Nu este rostul acestui articol să discute justetea sau inteligența politicii adoptate de Ion Antonescu. Sigur că până la un punct, el s-a aflat într-o conjunctură deja creată și pe

care putea să o influențeze în prea mică măsură. Dincolo de acel punct, existau mai multe opțiuni. Generalul Antonescu a optat pentru una dintre ele. Vremuri mai calme vor putea – poate – permite o discuție istorică doar științifică pe această temă.

Atunci când a făcut opțiunea sa, Antonescu trebuie să fi luat în calcul și informațiile primite de la diferitele servicii secrete române. Asupra acestui aspect vrem să ne concentrăm în continuare atenția. Cercetări de arhivă ne-au permis să descoperim o serie de asemenea documente. Sigur, nu avem pretenția că am putut parcurge toate documentele ce au fost elaborate, dar credem că ne-am putut formula o opinie despre spiritul care domnea în armată și în Serviciul Special de Informații, ce funcționa pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri.

În iulie 1940, în urma pierderii teritoriului dintre Prut și Nistru și a nordului Bucovinei, România renunța unilateral la garanțiile anglo-franceze. Prin dicatul de la Viena – ce aducea o nouă cedare teritorială, a nord-vestului Transilvaniei – Reichul german se angaja să garanteze frontierele României. A doua

zi după instalarea sa în fruntea guvernului, la 7 septembrie 1940, generalul Ion Antonescu relua cererea făcută de Carol II ca Germania să trimită o misiune militară în România. El extindea cererea inițială, propunând să se trimită în România unități constituite, care să concretizeze garanțiile germane.

Armata roșie și cea a Cominternului

Este adevărat, U.R.S.S. exercita o presiune deosebită la noua frontieră cu România. Astfel, la 28 septembrie unități sovietice au pus stăpânire pe brațul Chilia, iar la 28 octombrie au debarcat pe ostrovul dintre Musura și Stari-Stambul. Atunci când Antonescu i s-a plâns și lui Mussolini, acesta i-a replicat: „știu că Stalin vă mânăncă în fiecare zi câte o insulă”. Firesc deci ca Ion Antonescu să ceară lui Eugen Cristescu (*Magazin istoric*, nr. 6-9/1992), numit în fruntea S.S.I. în noiembrie 1940, să urmărească îndeaproape evoluția relațiilor sovieto-germane, pe de o parte, și pregătirile făcute de sovietici.

Nu știm prea multe lucruri despre sursele de care dispunea Eugen Cristescu în tabăra

12 octombrie 1940, Misiunea militară germană în gara Băneasa

În p. 3: moment de doliu pe străzile Bucureștiului, după ocuparea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei de către U.R.S.S.

sovietică. Probabil că el nu a moștenit mare lucru de la Mihail Moruzov (*Magazin istoric*, nr. 3-5/1996). Rezidentul S.S.I. la Moscova, locotenent-colonelul Pleșca, acoperit în cadrul Legației române, nu dispunea de prea multă libertate de mișcare. Și Eugen Cristescu și șeful compartimentului de informații externe, colonelul Lissievici, s-au plâns în timpul anchetelor postbelice de la Securitate că nu dispuneau de agentură corespunzătoare pe teritoriul sovietic. Și totuși...

Și totuși, rapoartele înaintate de S.S.I. asupra intențiilor și pregătirilor făcute de sovietici au fost foarte aproape de realitate și oricum mult mai echilibrate decât cele furnizate de alte organisme similare. Probabil că o contribuție au avut și legăturile stabilite cu Abwehrlul german, dar și cele cu rețeaua britanică din România. Imediat după ce a aflat despre numirea lui Cristescu în fruntea S.S.I., maiorul Gibson i-a trimis întregul material despre U.R.S.S. pe care îl avea la Lisabona. De ajutor a fost și ministrul Spaniei la Ankara, prieten cu Mihai Antonescu, și care a oferit informații culese de agentura pe care o conducea. Desigur că Eugen Cristescu și-a creat și propria rețea de agenți.

O atenție deosebită a acordat S.S.I. vizitei lui Molotov la Berlin, din noiembrie 1940. Iată ce notau analiștii serviciului: „Nu este exclus ca în schimbul menținerii sale în neutralitate, U.R.S.S. să fi ridicat o serie de pretenții, conform vechiului său principiu de a câștiga fără război în dauna unui stat aflat în situație critică...

În ceea ce privește România, desigur că U.R.S.S. va fi formulat anumite cereri, pe care însă Germania nu le-a putut admite, întrucât satisfacerea Sovietelor în această direcție ar fi însemnat ca Berlinul să piardă bogatele resurse și în special petrolul cât și spațiul strategic și de influență de care dispune astăzi”. Chiar dacă autorii raportului nu cunoșteau amănuntele întrevederii Molotov-Hitler, care ne sunt astăzi accesibile (*Magazin istoric*, nr. 6/1995), ei sesizaseră cotitura intervenită în raporturile sovieto-germane.

După cum rezultă din documente sovietice recent publicate, la acea dată Marele Stat Major sovietic finalizase deja elaborarea planului desfășurării strategice pentru etapa imediat următoare. Substanța lui era ofensivă. Se prevedeau două lovituri: una principală, pe direcția Varșovia-Berlin, și o alta secundară, prin România. La rândul său, Hitler emisese, la 19 decembrie, directiva operativă nr. 21 – planul „Barbarossa” – pentru invadarea U.R.S.S., în care se prevedea și participarea armatei române, fără consultarea lui Antonescu. Acesta i-a aflat conținutul la 12 iunie 1941, fără să i se spună însă data și ora exactă a declanșării operațiunilor militare.

La sfârșitul lunii decembrie 1940, agentura Frontului de Est (compartimentul din S.S.I. care răspundea de culegerea informațiilor despre U.R.S.S.), împreună cu Secția II din M. St. M. elaborau un amplu document, de 37 pagini, intitulat *Kominternul, metoda să de lucru și colaborarea cu armata roșie*. Concluzia era că Uniunea Sovietică dispunea, practic, de două armate: una vizibilă și alta invizibilă (structurile Cominternului), cea din urmă subordonată și ea între timp Marelui Stat Major sovietic.

Antonescu hotărât să riposteze

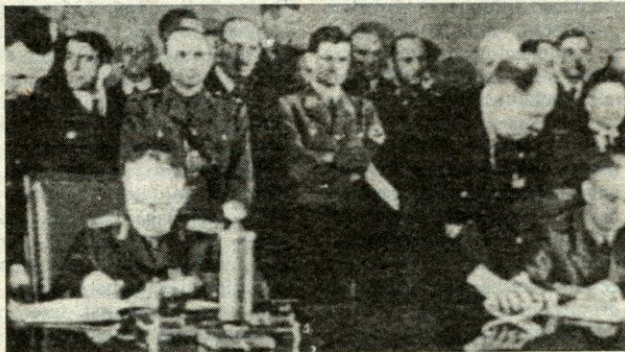
În cursul vizitei pe care i-a făcut-o lui Hitler în ianuarie

pentru confruntarea decisivă cu Germania. Iată ce reținea Buletinul informativ al S.S.I. pentru intervalul 20-26 ianuarie 1941 în privința intențiilor U.R.S.S.: „Uniunea Sovietică duce o politică de strictă neutralitate și expectativă, cu tendința vădită de a nu fi amestecată în actualul conflict armat. Scopul U.R.S.S. nu este de altfel să ia parte la conflictul dintre «statele capitaliste și imperialiste», ci să se întărească cât mai bine din punct de vedere militar. U.R.S.S. așteaptă momentul favorabil pentru a căpăta o situație teritorială și politică mai bună, realizându-și astfel tendința imperialistă de totdeauna și dându-i o nuanță adecvată regimului comunist.”

Cititorii revistei *Magazin istoric* știu deja (nr. 1/1994) că

în perioada rebeliunii legionare S.S.I. a lansat un serios avertisment în privința pregătirilor făcute de armata roșie staționată în Basarabia pentru o posibilă intervenție în România. În Buletinul informativ din 16 februarie 1941 se revenea cu o explicație: „Balcanii au constituit totdeauna pentru U.R.S.S. un punct de sprijin pentru realizarea vechiului său program de expansiune spre sud. În acest scop s-a folosit de orice mijloc de propagandă pentru a atrage țările balcanice în sfera sa de influență. De aceea, amestecul oricărei alte puteri în politica acestor țări a fost considerat de Moscova ca un act îndreptat împotriva intereselor sovietice. Cu toate acestea Sovietele nu au luat nici o atitudine față de imixtiunea Axei, deoarece – în actuala situație externă – Moscova s-a ferit să facă vreun gest care să fie interpretat de Berlin ca un act contrariu intereselor germane. Dacă însă nu a intervenit direct, Moscova a procedat la intensificarea propagandei comuniste în Balcani pentru ca pe această cale să provoace o eliminare totală a influenței Axei din această parte a Europei”.

Este interesant de subliniat că încă la 9 februarie 1941 S.S.I. avertiza că „în curând se va

23 noiembrie 1940, aderarea României la Pactul Tripartit

12 iunie 1941, ultima întâlnire Hitler-Antonescu înaintea declanșării războiului

1941, Antonescu s-a plâns din nou de presiunile exercitate de sovietici la frontiera cu România și mai ales în Delta Dunării. În acea perioadă imediat premergătoare rebeliunii legionare, documentele elaborate de S.S.I. insistau asupra a două aspecte: concentrarea permanentă de trupe sovietice la granițele cu Germania și România și faptul că, în ciuda tensiunilor tot mai evidente, Moscova nu era încă pregătită

încheia o convenție comercială sovieto-japoneză". La 13 aprilie 1941 se semnă Pactul de neagresiune sovieto-japonez, insistându-se pe grija celor două părți de a-și asigura spatele. Și Grigore Gafencu atrăgea atenția asupra deznodământului senzațional „al negocierilor ce la Moscova". În schimb, generalul Antonescu nota pe documentul trimis de șeful Legației române din capitala sovietică: „Trebuie așteptat viitorul. Pactul este, după mine, c mare păcăleală, după cum au fost și pactele de amicitie perpetuă recente și mai de mult încheiate de Serbia, Pactul Falcenic etc. Pactomania s-a dovedit neputincioasă și ridicolă. Am spus aceasta din 1934 domnului Titulescu de atunci și i-am arătat că pactele ce încheia erau un mare și șubred castel de cărți, cade una, cad toate. Așa s-a întâmplat cu pactele în trecut, așa se va întâmpla în viitor. Domnul Cretzianu să ceară de la Statul major studiul ce am întocmit eu în 1934, care în mod grafic sintetiza ceea ce susțineam și ceea ce ulterior s-a dovedit exact. Acest studiu trebuie completat cu pactele ulterioare, pentru un istoric ușor de urmărit, ale diplomației foarte puțin savantă și mai puțin practică de după război. Cel mai bun pact este să fii tare". În privința pactului de neagresiune sovieto-japonez (esențial pentru cele două puteri în anii 1941-1944), generalul Antonescu s-a înșelat.

Și totuși, analiștii S.S.I. făcuseră o conexiune foarte clară între situația de pe teatrul european și negocierile sovieto-japoneze. La 23 martie ei scriau: „În U.R.S.S. a reînceput să domnească iar credința în eventualitatea unui conflict cu Germania; se susține că acest conflict se va produce chiar în primăvară. Dacă această credință este întemeiată sau nu, o va dovedi viitorul, în orice caz este

semnificativă grăbirea tratatelor cu Japonia pentru încheierea pactului de neagresiune".

Credem că nu greșim dacă afirmăm că nu S.S.I. a anticipat atacul Germaniei contra Iugoslaviei și absența unei replici decisive din partea U.R.S.S. Ne bazăm în primul rând pe conținutul unei note speciale din 27 martie 1941: „Raporturile sovieto-germane trec acum printr-o fază de accentuată răcire, datorită ciocnirii dintre interesele lor. Ambele state caută însă să ascundă această schimbare, Germania pentru a nu-și crea dificultăți acum, când este în ajunul unei noi acțiuni militare [subl. C.T.], iar U.R.S.S. pentru că nu este încă suficient de bine consolidată în interior și exterior spre a se putea aventura într-un conflict cu Germania". Istoricul Andreas Hillgruber nota și el că „Antonescu nu a părut surprins de comunicarea lui Neubacher [venit să îl anunțe despre iminența atacului german contra Iugoslaviei - C.T.]".

În perioada respectivă, generalul Ion Antonescu era tot mai hotărât să riposteze cu armele la violările teritoriului românesc săvârșite de aviația sovietică. Ne-o dovedește și un document ce sintetizează discuțiile avute de un emisar neprecizat al Abwehrului cu Eugen Cristescu și în care se spunea: „Conducătorul statului român dorște să cunoască în ce măsură ar putea să reacționeze la aceste provocări. Generalul Antonescu intenționează să răspundă acestor provocări cu artileria antiaeriană și cu aviația. Întrebă dacă intențiile sale corespund intereselor Reichului și în ce măsură poate să reacționeze la violările teritoriului român de către aviația sovietică".

Probabil că Antonescu era încurajat în această atitudine și de documentele primite din partea armatei. Astfel, într-o sinteză informativă din 12 aprilie 1941, elaborată de Secția a II-a a Statului major al Armatei a 4-a,

cu sediul la Bacău, se enumerau mișcările de trupe sovietice. La capitolul „starea de spirit și valoarea trupelor" se nota: „lasă de dorit; soldatul nu știe de ce luptă; ofițerii foarte slab pregătiți, iar trupa, cu excepția unor trupe speciale, slab instruită". După ce se prezentau două acțiuni de protest ale românilor (la Storojineț se adunaseră în fața miliției, la 31 martie, 5-6 000 oameni, care manifestaseră contra regimului și ceruseră să li se permită să treacă în România, iar în noaptea de 1 spre 2 aprilie 3-4 000 oameni se apropiaseră de frontieră, cu intenția de a o trece, dar se trăsese asupra lor cu mitralierele de pe tancuri), urmau concluziile. Iată cum sunau ele: „Ultimele manifestări ale trupelor sovietice lasă impresia că momentan nu se gândesc la acțiuni ofensive. Totuși, atât gruparea forțelor pe anumite direcții, aducerea de noi unități, în special mecanizate, ne fac să credem că stau gata a acționa chiar ofensiv, în cazul că se va ivi o ocazie internațională favorabilă. Populația le este ostilă. Valoarea soldatului și ofițerilor foarte slabă. Credem că o acțiune ofensivă contra rușilor va duce sigur la destrămarea unităților și răsturnarea actualului regim comunist, față de care chiar multe elemente din armată nu-l mai pot suporta".

„Vă veți căi"

Am reprodus acest lung pasaj din două motive. În primul rând, pentru că el ilustrează faptul că în opinia unor analiști ai armatei o campanie militară contra U.R.S.S. avea toate șansele de succes. În al doilea rând, pentru că pasajul se repetă identic (inclusiv informațiile despre represiunile antiromânești) într-un document având aceeași sursă - dar sub o altă semnătură - elaborat la 10 iunie 1941. Ne este greu să găsim vreo explicație, pentru aceas-

tă repetiție, afară poate de nerăbdarea de a trece Prutul.

Cu totul altfel sunau sintezele și analizele elaborate în aceeași perioadă de către S.S.I. La sfârșitul lunii aprilie 1941, Frontul de Est întocmea un amplu studiu intitulat „U.R.S.S. 1941. Sinteză asupra pregătirii de război”. Pe parcursul a 113 pagini, erau evaluate situația geografică a Uniunii Sovietice, pregătirea teritoriului pentru război, principiile de recrutare în armata roșie, mobilizarea în vreme de pace și de război, tipuri de armament și muniții, aeronautica și marina militară. Documentul nu își propune să evalueze șansele unei confruntări cu sovieticii, dar oferă suficiente date revelatoare pentru potențialul lor militar, ce nu aveau în nici un caz menirea de a crea iluzii în ceea ce privește șansele de victorie. Chiar de la început, documentul atrăgea atenția că „*datorită imensului său potențial minier, agricol și militar, U.R.S.S. joacă un important rol pentru beligeranții actuali, care luptă fiecare să-l atragă în sfera sa de acțiune* [subl. C.T.]”. Erau expuse pe larg apoi măsurile luate de sovietici — pe baza învățămintelor desprinse în timpul campaniei din Finlanda — pentru reorganizarea armatei. Concluzia capitolului respectiv era: „măsurile disciplinare luate tind să pună armata roșie în situația de a egala cu armatele occidentale, față de care trebuie să fie gata oricând a apăra independența politică a poporului său”.

O parte importantă a documentului se referea la noile metode de pregătire, al căror inițiator era mareșalul Timošenko. Se sublinia introducerea comandamentului unic, delimitarea atribuțiilor personalului politic și întărirea autorității comandantului. Se analiza și doctrina militară sovietică, atrăgându-se atenția asupra faptului că o idee de bază era strămutarea operațiilor militare

pe teritoriul agresorului, unde propaganda făcută din timp de pace trebuia „să atragă masele de muncitori și țărani din armata adversă, precum și populația de partea revoluției”.

În luna mai, după cum nota Grigore Gafencu aflat în post la Moscova în jurnalul său, tensiunea sovieto-germană a părut că se reduce. La 24 mai și ziarele românești au publicat un comunicat prin care erau dezmințite zvonurile alarmiste despre un atac sovietic asupra României. În schimb, S.S.I. atrăgea atenția, prin Buletinul informativ din 25 mai 1941, asupra măsurilor speciale ce interziceau accesul diplomaților străini în regiunile Arhanghelsk, Murmansk, Leningrad, Istmul Kareliei, Țările Baltice, Bielorussia de Vest, Ucraina de Vest și Kiev. Concluzia era: „această măsură arată că U.R.S.S. nu exclude eventualitatea unui conflict”.

La 10 iunie, cu două zile înainte de întâlnirea Hitler-Antonescu, S.S.I. informa: „Armata germană este gata oricând să treacă la ofensivă”. Totodată, se susținea că în ciuda dezmințirilor oficiale, tratativele sovieto-germane erau o realitate.

La 12 iunie 1941, potrivit lui Andreas Hillgruber, cel care a editat textul stenogramei discuțiilor Hitler-Antonescu, acesta „a oferit de la sine participarea României la războiul împotriva Uniunii Sovietice”. Este adevărat, așa cum am văzut deja, Hitler avusese aceeași idee, fără a-l consulta pe Antonescu.

La 18 iunie, Hitler l-a anunțat pe Antonescu despre hotărârea lui definitivă de a ataca U.R.S.S. La 21 iunie, în ziua când Hitler a dat ordinul irevocabil de atac pentru zorii zilei de 22 iunie, S.S.I. a elaborat două documente. Primul era intitulat „Relațiile Germaniei cu Uniunea Sovietică și perspectivele unui conflict armat văzute de un englez”. Acesta era ziaristul britanic Wickham Steed, care, la 20 iunie,

la BBC, nu se arătase prea optimist. Iată cum sintetiza Nota S.S.I. opiniile acestuia: „Totuși, se crede că în cazul declanșării unui conflict, rușii vor capitula, cedând pretențiilor germane, fără lupte, cu toate că infanteria rusească este bine pregătită... Cert este că Germania trebuie să obțină resursele naturale ale Ucrainei de care are absolută nevoie pentru a putea învinge la rândul său Anglia”.

Al doilea document era intitulat „U.R.S.S. Raporturile germano-sovietice într-o nouă fază”. După ce se făcea un scurt istoric al perioadei de după pactul Ribbentrop-Molotov, se arăta: „Cum însă este sigur că Moscova nu va renunța la poziția sa cu toate eforturile ce depune Reichul pentru a se ajunge la o înțelegere prin tratative directe ce au loc actualmente între guvernele german și sovietic, un conflict armat între cele două puteri devine de neînălțurat, dacă se are în vedere și masivele concentrări de forțe germane și sovietice de-a lungul frontierei U.R.S.S., de la Marea Albă până la Marea Neagră”. După ce se examinau rezultatele pe care le-ar avea o campanie victorioasă a Reichului, raportul se încheia astfel: „În concluzie, ciocnirea de interese dintre Reich și Uniunea Sovietică a devenit acută și imposibil de soluționat printr-o înțelegere reciprocă, ceea ce va duce inevitabil la un conflict armat”.

El a izbucnit a doua zi. La 24 iunie, Molotov, comisarul poporului pentru afaceri externe, îl primea pe Grigore Gafencu cu următoarele cuvinte: „Vă gândiți la teritorii și nu vă dați seama că sunt în joc independența și însăși ființa dv. de stat... V-ați alăturat atacului lor banditesc. Vă veți căi... sunteți pierduți. România e în primejdie de a nu mai fi”. O frază asemănătoare îi scria și Hitler lui Carol II la 15 iulie 1940. Iată tragedia României strivită între cele două puteri totalitare. ■

1941.

PROBLEMA FRONTIERELOR NOASTRE ORIENTALE

AL. CRETZIANU

La 25 iulie 1941, după 33 de zile de la intrarea țării în război, trupele române dezrobiseră Basarabia și nordul Bucovinei – intrate în componența U.R.S.S. în urma ultimatumurilor guvernului sovietic din 26-28 iunie 1940 – și au înaintat, alături de forțele germane, dincolo de Nistru (Magazin istoric, nr. 6/1991).

Problema continuării campaniei în Est a preocupat opinia publică românească de atunci, cercurile și personalitățile politice. Frunțași ai opoziției s-au adresat în scris generalului Antonescu, susținând oprirea armatelor pe malul românesc al Nistrului: „Nu avem nici un soldat român de sacrificat pentru scopuri străine – arăta Iuliu Maniu, într-un memoriu trimis conducătorului statului la 18 iulie 1941. Trebuie să crutăm armata noastră pentru scopurile noastre românești, care sunt multe și mari și de tragică actualitate, pentru foarte apropiate vremuri“.

După cum se știe, generalul Ion Antonescu, credincios obligațiilor asumate față de Hitler, a decis ca unități ale armatei române să continue lupta alături de trupele germane.

Un document inedit până acum, după știința noastră, datat 22 iulie 1941 – deci exact la o lună de la intrarea României în război – ne face cunoscut și punctul de vedere al unui înalt funcționar din Ministerul de externe de la București: Alexandru Cretzianu¹, pe atunci secretar general al acestui minister.

Într-un memoriu intitulat Problema frontierelor noastre orientale, înaintat ministrului de externe Mihai Antonescu (document păstrat acum, în original, în Fondul Vasile Stoica, de la Arhivele Statului din București), Al. Cretzianu susținea – plecând de la considerente politice, diplomatice, geopolitice, etnice – necesitatea ca România să nu formuleze revendicări teritoriale dincolo de Nistru și, deci, în mod implicit, reconsiderarea participării la campania din Est.

¹ Al. Cretzianu (1895-1979), diplomat român. Licențiat în drept (1918) a fost atașat diplomatic în delegația română la Conferința de pace de la Paris (1919), atașat și secretar de legație la Londra (1919-1922), la Roma (1923-1926), la Berna (1926-1929), ministru de externe (1929), membru în delegația României la Societatea Națiunilor (1930-1932), ministrul României la Berlin, apoi secretar general al Ministerului de externe. În anii celui de-al doilea război mondial a fost însărcinat cu afaceri la Ankara.

După război s-a stabilit în Franța. A publicat în țară: *Din arhiva lui Dumitru Brătianu* (2 vol., 1933-1934), iar în exil *The Last Opportunity. The Soviet Ultimatum to Romania, Romanian Armistice Negotiations*. A îngrijit culegerea de studii *Captive Romania* (New York, 1956), despre primii 10 ani de comunism în țara noastră.

Documentul este însoțit de următoarea notă, semnată cu inițialele M.A.: „Am dat instrucțiunile pentru punctul nostru de vedere și am explicat domnului Cretzianu care sunt considerațiile. Iluzia sa, a unei înțelegeri cu Ucraina este – cred – prea repede dezmințită de realitate.“

De altfel, Ucraina nu este decât o nouă Rhenanie, tot atât de puțin divizibilă de Rusia, cât a fost Rhenania de Germania.

Domnul Cretzianu știe că, în memorandumul scris de mine la 23 aprilie² și cel din mai, am pus hotărât problema Ardealului, iar toată chestiunea diplomatică ce am dus, continuând pe a domnului general [I. Antonescu], este hotărât revendicatoare a Transilvaniei. De aceea, am adoptat formula ocupației militare în Transnistria, până vom ajunge la o formulă precisă în ce privește soluția ce se va da problemei ruse. Revendicăm totuși protecția transnistrienilor“.

În cele peste cinci decenii trecute de la evenimentele de atunci, faptele istorice s-au derulat cu o cu totul altă turnură decât aceea pe care o întrevădeau factorii politici guvernamentali de la București. Putem spune însă că încheierea păcii în 1947, care a statuat o altă ordine juridică internațională și stare de fapt în această parte a continentului, și după 1990 schimbările din spațiul ex-sovietic care au îndepărtat granița cu Rusia, intrată la rândul ei pe drumul democrației, și ne-au făcut vecini cu Ucraina independentă, au darul să ne atragă atenția asupra opiniilor lui Al. Cretzianu din 1941 care nu și-au găsit confirmarea în anii postbelici. Nu poate scăpa nici faptul că diplomația română a găsit resurse pentru a elabora dinăuntrul regimului Antonescu un punct de vedere diferit de cel al conducerii guvernului, dar mai realist față de interesele naționale (vezi și rapoartele diplomatice ale lui Grigore Gafencu de la Moscova din 1940-1941; Magazin istoric, nr. 5-7/1995).

În transcrierea documentului am păstrat unele particularități stilistice și ortografice ale originalei. Prin publicarea acestui important și revelator document, încheiem seria actelor necunoscute despre frontierele României contemporane apărute în Magazin istoric în ultimii ani (I.L.)

² La 23 aprilie 1941, Mihai Antonescu, ministru de externe ad-interim, a adresat un memoriu guvernelor Axei în care analiza consecințele pentru sud-estul continentului provocate de înfrângerea lugoslaviei la 17 aprilie de trupele germane, ungare, italiene și bulgare. M. Antonescu solicita „o revizuire a tuturor granițelor din sud-estul Europei față de toate țările din acest sector și care au câștigat teritorii în 1940-1941, întrucât au fost radical schimbate condițiile echilibrului politic prin evenimentele din Balcani și Iugoslavia“.

Înaintarea armatelor germano-române în teritoriul sovietic peste Nistru pune pe primul plan al activității următoarea întrebare: este sau nu oportun, pentru interesele permanente ale României, să formulăm revendicări al căror efect ar fi de a ni se atribui teritorii de peste Nistru sau teritorii aparținând fostului stat polonez.

În cele de mai jos se vor expune motivele din care se desprinde concluziunea că România nu ar realiza, din nici un punct de vedere, nici un folos real formulând asemenea revendicări.

Forța noastră națională nu ar fi întru nimic sporită prin asemenea câștiguri teritoriale.

Învățămintele istoriei sunt concludente: înglobarea unor elemente alogene constituie întotdeauna o cauză de slăbiciune națională. Exemplul Austro-Ungariei, înainte de războiul mondial, iar, după acest război, cele ale Poloniei și Cehoslovaciei sunt caracteristice în această privință.

În teritoriile asupra cărora s-ar purta revendicările noastre, elementul românesc, acolo unde el nu este inexistent, cum este cazul în Pocuția, constituie o minoritate înconsistentă din punct de vedere teritorial, fiind împrăștiat în marea masă ucraineană, așa cum este cazul în teritoriul dintre Bug și Nistru.

Anexiunea acestor teritorii ar însemna deci înglobarea în frontierele noastre a unei minorități ucrainene atât de importante încât ea ar deveni una din problemele cele mai preocupante ale României de mâine.

Ce interes are România de a-și complica existența prin crearea unei minorități atât de puternice și care, după toate probabilitățile, va fi din cele mai rebele din moment ce va găsi o încurajare permanentă la nesupunere și la secesiune în

existența viitorului stat ucrainean. Nici Polonia și nici România, înainte de actualul conflict, nu au cunoscut asemenea forță centrifugă, ele având de a face cu minorități ucrainene relativ docile, datorită inexistenței unei comunități naționale ucrainene libere și organizate.

Nu trebuie uitat, de asemenea, că pozițiunea critică geopolitică a României, așezată tocmai pe punctul în care se întâlnesc tendințele de unificare panslaviste, face ca existența, în cadrul statului român, a unei puternice minorități slave să fie cu mult mai periculoasă decât cea a unei minorități de altă rasă, deoarece ea ar însemna o invitațiune mai mult impulsivilor naturale ale popoarelor slave înconjurătoare de a realiza un consens politic împotriva României.

Periclitarea securității României și a echilibrului european la Est.

Unul dintre rezultatele actualului război împotriva Sovietelor va fi probabil crearea unui stat ucrainean. Acest stat va avea de îndeplinit o însemnată misiune politică și anume de a contribui la o soluțiune efectivă și durabilă a problemei rusești. Oricare ar fi rezultatul actualului conflict general, un lucru este sigur: acum se pun bazele reale ale echilibrului și securității Europei la Răsărit.

În tendințele sale istorice de expansiune teritorială sau spirituală, Rusia a fost întotdeauna o cauză de instabilitate europeană. O soluțiune reală a problemei rusești în sectorul oriental este una din condițiunile indispensabile unei organizări a păcii pe continentul european.

În acest moment, ne găsim în prezența unei ocaziuni unice, excepțional de favorabile unei rezolvări în interesul general a problemei rusești printr-o soluțiune care ar putea rămâne valabilă oricare ar fi rezultatul

conflictului general. Această soluțiune ar fi crearea unui sistem eficace de apărare în contra pericolului rusesc, consistând dintr-o barieră de state în care Ucraina este chemată a juca un rol de căpetenie.

Rațiunea însăși de a fi a Ucrainei, atât din punctul de vedere al statelor direct interesate de expansiunea rusească, cât și din punct de vedere al interesului general al Europei, este de a contribui la întărirea combinațiunei politice destinate a asigura echilibrul la răsărit, iar interesul ce Europa îl va manifesta în menținerea și consolidarea statului ucrainean va fi în proporțiune directă cu modul în care el își va îndeplini această funcțiune.

O condițiune este însă absolut necesară pentru a se asigura eficacitatea și viabilitatea unei combinațiuni politice antiruse, și anume ca între toate statele ei componente să existe raporturi de desăvârșită înțelegere și de strânsă colaborare pentru ca ele să-și poată consacra forțele unite constituirii unui front comun în contra unei expansiuni rusești. Dacă această condițiune nu ar fi independentă, sistemul ar fi, încă de la început, atins de o cauză de paralizie datorită căreia el se va găsi în imposibilitate de a-și îndeplini funcțiunea.

Nu ar trebui trecut cu vederea faptul că, oricât de slăbită ar ieși Rusia din actualul război, oricâte teritorii s-ar desprinde din trupul său pentru a se constitui noi state – oriunde cele mai palide particularități etnice ar permite-o – va rămâne totuși o masă indivizibilă de aproximativ 100 milioane, care va constitui un puternic nucleu capabil de a relua mai târziu lupta pentru reîntregirea ei și unificarea Rusiei divizată. Problema echilibrului la Est rămâne deci una din cele mai importante

pentru Europa de mâine și ar trebui făcut totul pentru a așeza acest echilibru pe baze cât mai durabile.

Or, anexarea de către România a unor importante teritorii de populație în mare majoritate ucraineană ar face ca relațiile între țara noastră și Ucraina să înceapă sub auspiciile cele mai defavorabile. Un diferend ireductibil ar lua astfel naștere, care ar constitui un obstacol la o politică de colaborare activă între cele două țări. Eficacitatea întregului sistem ar fi astfel încă de la început grav compromisă din moment ce o înțelegere ar fi imposibilă între două din cele mai importante state participante.

Interesele țării noastre nu ar avea, desigur, decât de pierdut. Aceste interese nu ar putea fi servite în mod real decât creându-se condițiile necesare unor cât mai bune raporturi între noi și Ucraina. Exemplul Poloniei și Cehoslovaciei care deși aveau un adversar comun, nu au știut totuși să-și apere în comun interesele și au căutat să profite fiecare de dificultățile celuilalt, tocmai pentru că nu știuseră a-și așeza de la început raporturile pe baze

care să permită o politică de colaborare, ar trebui reținut ca unul ce nu este de imitat.

Cum s-a arătat mai sus, rațiunea însăși de a fi a Ucrainei este de a se înțelege cu celelalte state cu care ea este destinată a colabora la o politică de comprimare a expansiunii rusești. Dacă această condiție nu ar fi realizată, statul ucrainean nu va întârzia de a fi considerat de Europa de mâine ca o construcție politică artificială, cum a fost Austria.

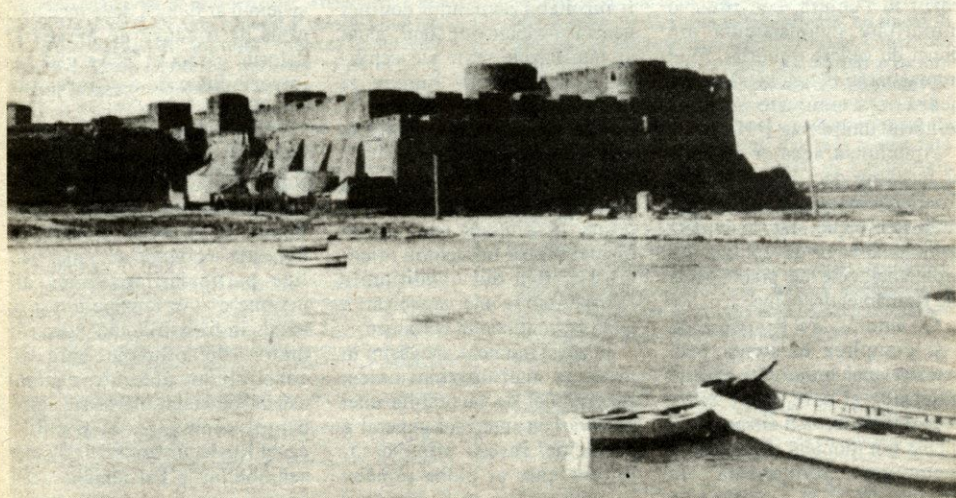
Slăbirea drepturilor noastre asupra Transilvaniei.

Expansiunea României spre Est ar putea slăbi drepturile noastre asupra Transilvaniei. Simplul fapt că ungurii nu par a vedea cu ochi răi întinderea României peste Nistru și că ei au început să răspândească teoria că, prin avantajile teritoriale ce România ar realiza în această direcție se desemnează soluțiunea chestiunii Transilvaniei, ar fi suficient pentru a ne inspira cea mai mare prudență.

Însăși atitudinea binevoitoare ce Germania pare a ne mărturisii ar trebui considerată cu oarecare rezervă. Germania nu-și poate, într-adevăr, disimula că una din

cele mai grele probleme ce i se vor pune în legătură cu organizarea sud-estului va fi găsirea unei soluțiuni de natură a asigura posibilitățile unor raporturi normale între România și Ungaria. Ar fi, deci, până la un punct relativ explicabil ca în căutarea unei soluțiuni ea să încerce a acorda României largi compensațiuni în alte direcțiuni pentru a o putea apoi determina de a renunța la revendicările asupra Transilvaniei și de a încerca să normalizeze raporturile noastre cu Ungaria pe bazele teritoriale actuale.

Nu este desigur de mirare că, în cererile și dorințele lor nesfârșite, ungurii să nutrească speranțe și mai ambițioase, ceea ce ar explica faptul că ei au început deja, prin cunoscutele mijloace de propagandă, să răspândească ideea că „compensațiunile” ce s-ar acorda României dincolo de Nistru ar trebui urmate de noi concesiuni teritoriale ce s-ar face Ungariei în Transilvania. Dar respingând în modul cel mai categoric o asemenea posibilitate, rezultatul pentru țara noastră ar fi încă, în perspectiva istoriei, deficitar. Căci prin anexarea unor teritorii,

pe care ar fi de altfel îndoielnic că le-am putea păstra și în care elementul românesc este relativ redus ca număr, iar, din punct de vedere calitativ etnic, desigur mai puțin interesant ca alte ramuri ale neamului nostru; ne-am putea compromite drepturile cele mai legitime asupra unei provincii populate în majoritate de români cu o conștiință națională vie, cu un înalt nivel spiritual, o provincie care este leagănul românismului și care constituie adevărata *terra iridenta* a poporului român.

Primejduirea pozițiunei internaționale a României.

Nu putem exclude posibilitatea unei păci de compromis. În asemenea caz, viitorul reglement nu va rezulta din voința exclusivă și unilaterală a Germaniei, ci va ține seamă și de influența lumii anglo-saxone.

Ori, față de anglo-saxoni cazul României nu ar putea, până în prezent, da loc la nici o acuzațiune justificată, deși țara noastră și-a urmat cu fidelitate politica sa alături de puterile Axei. Regimul generalului Antonescu a făcut, într-adevăr, singura politică posibilă pentru a asigura

existența statului român și a conserva forțele comunității noastre naționale.

Venit la cârmă după ce fostul regim cedase mai întâi Basarabia, iar apoi Transilvania de Nord, după ce deci prețul – necesar sau nu, istoria o va dovedi – al colaborării cu Germania fusese plătit, România nu avea de tras de atunci încolo decât avantajii dintr-o politică alături de puterile Axei. În primul rând, o garanție în contra intențiunilor ostile ale Sovietelor pe care acestea nu au întârziat a ni le manifesta încă a doua zi după cedarea Basarabiei.

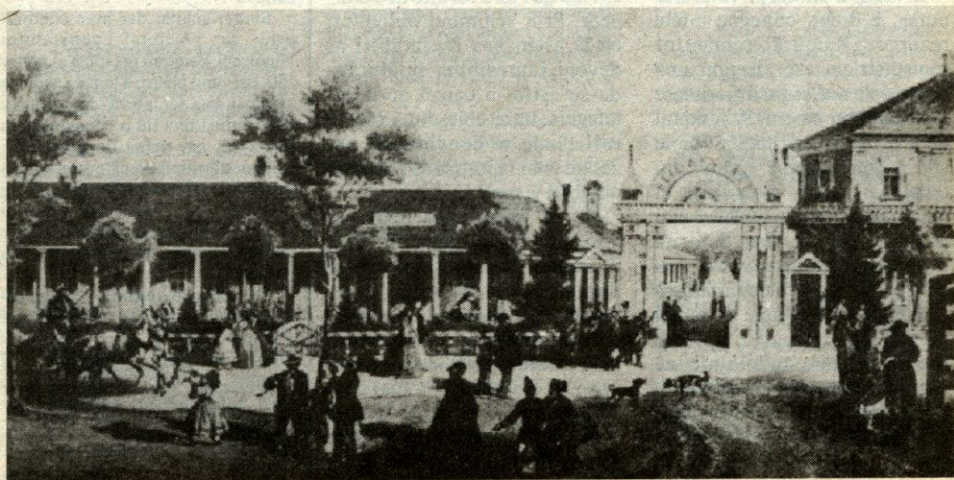
De altfel, orice altă politică ar fi însemnat catastrofa imediată pentru România și fără nici un folos pentru altcineva, decât pentru dușmanii noștri. Influența engleză fiind complet eliminată din această regiune, ce altă alegere putea avea România, decât între Germania și Rusia sovietică? A pune chestiunea înseamnă a o realiza. O politică alături de Rusia sovietică ar fi însemnat bolșevizarea rapidă a țării noastre, dizolvarea întregii civilizații materiale și morale construită cu atâta trudă de

generațiile României moderne. Exemplul statelor baltice este caracteristic în această privință; nici o iluzie nu era permisă asupra rezultatului final al unei asemenea politici.

Cine ne-ar putea aduce vreo acuzațiune valabilă de a fi adoptat această politică inspirată exclusiv de interesul nostru național legitim și despre care nimeni nu se putea afirma că a fost determinată de vreo ostilitate împotriva cuiva sau de un spirit de agresiune sau de rapacitate. Câtă diferență între spiritul în care Ungaria a aderat la politica Axei și cel în care România a practicat această politică. România, preocupată exclusiv de salvagardarea intereselor sale celor mai legitime și celor mai vitale, a propriei sale existențe; Ungaria, împinsă de pofta de cucerire și de dominațiune a unor populațiuni de altă rasă și făcând război Iugoslaviei câteva săptămâni numai după semnarea unui pact de amicitie perpetuă.

Această diferență, pe care sunt indicii certe că lumea anglo-saxonă nu a lipsit de a o înregistra, este destinată a juca în favoarea noastră și în detri-

Așezări românești din Basarabia (în p. 10 Cetatea Albă) și Bucovina (Storojineț, la 1859)

mentul Ungariei în momentul în care ar interveni o pace de compromis. Ea ne va putea fi deci de un prețios ajutor în promovarea intereselor noastre – în special în ce privește chestiunea recuperării Transilvaniei – cu prilejul viitorului reglement internațional.

Nu trebuie să ne ascundem că faptul de a revendica și de a ni se atribui teritorii asupra cărora drepturile noastre nu sunt mai întemeiate ca cele ale Ungariei asupra Transilvaniei ne-ar pune față de toată lumea în același rând cu Ungaria și că deci ne-am pierde marele avantaj moral și politic ce avem asupra acesteia. Drepturile noastre vor fi astfel inevitabil afectate căci, în loc de a fi privite cu simpatie, ele ar fi privite cu indiferență.

Din nici un punct de vedere, România nu ar putea deci realiza un beneficiu dintr-o politică de expansiune la Est. Obiectivele noastre principale în această direcțiune ar trebui într-adevăr să fie în primul rând crearea unor condițiuni de natură a asigura posibilitatea unor cât mai bune raporturi între țara noastră și Ucraina și apoi protecțiunea elementului românesc transnistrian.

În această ultimă privință s-ar putea, e drept, concepe unele rezerve. Ramura românilor transnistrienți este desigur una dintre cele mai puțin înfloritoare ale neamului nostru. Prin faptul de a fi rămas mai multe secole sub o dominațiune străină din cele mai aspre, conștiința ei națională a fost mai mult sau mai puțin adormită, iar datorită încrucișărilor frecvente cu elementele slave înconjurătoare – încrucișări facilitate de faptul de a fi avut aceeași religie cu aceștia – este îndoielnic că înglobarea transnistrienilor în comunitatea noastră națională ar contribui la ameliorarea calității etnice a poporului român. În

sfârșit, este o întrebare dacă regimul comunist nu a lăsat la această populațiune reminiscențe care ar putea avea consecințe inoportune pentru ordinea socială a statului român.

Dacă, cu toate aceste neajunsuri, s-ar considera totuși că nu ar trebui să lăsam pe acești români în părăsire și lipsiți de orice protecțiune și că i-am putea admite în sânul comunității noastre pentru a încerca, conștrându-le o îngrijire specială, de a le insufla o viață nouă, atunci există o singură soluțiune care ar putea da satisfacțiune ambelor obiective mai sus-menționate.

Această soluțiune ar fi stabilirea frontierei noastre pe Nistru și efectuarea unui schimb de populațiuni între ucrainenii din nordul Basarabiei și Bucovinei și românii transnistrienți. Principiul acestui schimb de populațiuni ar trebui impus statului ucrainean încă de la înființarea sa. Ceea ce am avea de cerut Germaniei ar fi deci de a impune această obligațiune Ucrainei. Căci este puțin probabil că Ucraina să accepte mai târziu de bună voie acest principiu, ea putându-și rezerva posibilitatea de a formula revendicări asupra regiunilor din Basarabia și Bucovina de Nord locuite de ucrainenii. Prin schimbul obligator, orice asemenea revendicări ar deveni imposibile, înlăturându-se astfel o cauză de neînțelegere între cele două țări și realizându-se condițiunile necesare unor raporturi de prietenie durabilă și reală.

Ar fi soluțiunea care ar corespunde cel mai bine atât intereselor reciproce ale celor două țări, cât și interesului general de a se construi un sistem politic eficace și viabil pentru asigurarea echilibrului european la răsarit. Ar fi mai ales soluțiunea care nu ar afecta întru nimic drepturile noastre asupra Transilvaniei. ■

NOI MĂRTURII DESPRE SPAȚIUL CONCENTRAȚIONAR

În 1991 Radu Ciuceanu publica primul volum al memoriilor sale din perioada mișcării de rezistență și din anii petrecuți în închisorile comuniste, intitulat *Întrarea în tunel*. În 1994 apare cel de al doilea volum (*Potcoava fără noroc*, Editura Meridian, București, 1994, 325 pp., 3 800 lei). Introducerea volumului și notele sunt semnate tot de Octavian Roske.

Relatările despre experiența autorului din anii când a activat în Mișcarea Națională de Rezistență din Oltenia se împletesc cu cea tragică a detenției în penitenciarele Craiova, Pitești, Jilava, Târgșor, Gherla, Aiud și Văcărești. Opiniile sale sunt foarte tăioase, iar unele portrete pe care le realizează sunt departe de hagiografia anilor de după decembrie 1989. Astfel, Radu Ciuceanu este mai mult decât critic la adresa generalului Ion Carlaont, cel care condusese mișcarea de rezistență în Oltenia și care se prezentase, spre stupefacția ofițerului de serviciu de la Securitatea din Târgu Jiu, să se predea. „Generalul se predase singur, el, care rămăsese ultimul, el, care îi reprezenta pe toți, el, pentru care noi, cei arestați, acceptasem să ni se frământă mâtele, el care era ultima licărire de unde se mai putea aprinde vâlvația cândva”.

Sumar schițat dar bine conturat este și portretul generalului Nicolschi, celebrul personaj al anilor '50, cel venit pentru a apăra „ordinea și legalitatea socialistă” într-o țară a cărei limbă nici nu o cunoștea prea bine. El, cel prins de grănicerii români dormind, la câteva ore după prima lui infiltrare în România, cu o misiune din partea NKVD-ului sovietic, ajunsese acum unul dintre șefii cei mari din Securitatea de tristă amintire.

Cât despre regimul din penitenciarele comuniste – despre care s-a mai scris și s-au realizat și numeroase filme la televiziune – îl asigurăm pe cititor că mai poate afla încă multe lucruri neănuite datorită domnului Radu Ciuceanu. Așteptăm cu același interes volumele următoare.

Cardinalul Luigi Poggi:

„DUMNEZEU SĂ BINECUVÂNTEZE ROMÂNIA“

În după-amiaza zilei de 19 ianuarie 1996, în Salonul Sixtin al Bibliotecii Apostolice Vaticane, – sub îngrijirea științifică a prof. dr. Ion Dumitriu-Snagov – s-a deschis Expoziția Monumenta Romaniae Vaticana (vezi Magazin istoric, nr. 1/1996). Timp de mai bine de trei luni, mii și mii de vizitatori din toate regiunile pământului au venit în contact cu cele peste 150 de exponate – cărți, manuscrise, documente, hărți – ce ilustrează semnificativ nașterea și dezvoltarea vieții creștine pe teritoriul României, evoluția poporului, a Bisericii și a statului la români de-a lungul veacurilor.

Cu prilejul deschiderii expoziției, Eminentă Sa Cardinalul Luigi Poggi, responsabilul Bibliotecii Apostolice Vaticane și al Arhivei Secrete Vaticane – două dintre instituțiile organizatoare – a acordat un amplu interviu domnului Titi Dincă și echipei Televiziunii Române prezente la Roma cu acel prilej. Interviul a fost difuzat pe programul 1 al postului național de televiziune, în ziua de 12 februarie 1996.

– Ce semnificație are pentru dumneavoastră această expoziție?

– Toate expozițiile au un scop. Scopul nostru a fost să ne cunoaștem mai bine. De-a lungul secolelor, relațiile dintre noi au fost bune, deși, uneori, lucrurile acestea se uită. Documentele ne spun ce am fost împreună, personalitățile pe care le-ați avut, ce răsunet au avut în lumea întreagă... De ce să nu fie făcute cunoscute din nou prin intermediul unei expoziții? Scopul principal este acela de a ne cunoaște mai bine...

– În documente sunt evocate mari personalități ale istoriei, ale religiei, ale spiritualității românești; ați putea menționa câteva?

– Cu multă plăcere. De exemplu, călugărul Dionisie cel Mic. S-a născut în Delta Dunării...

– În Dobrogea...

– ...în jurul anului 470. A murit la Roma în 540. Acest călugăr a avut o idee extraordinară, de o importanță incredibilă din punct de vedere spiritual. A fost o idee chiar genială. El a spus: trebuie să ne numărăm anii nu de la Dioclețian sau de la un altul încoace, ci de la Iisus, Mântuitorul tuturor oamenilor. Deci, data nașterii Sale e punctul de plecare. Toată lumea civilizată a acceptat acest lucru...

– Chiar și necreștinii...

– Nimeni n-a știut, nici măcar eu, că acest călugăr s-a născut acolo.

O altă personalitate este Ioan Casian, care s-a născut tot acolo; a fost călugăr la Bethleem, a trăit 10 ani în Egipt, unde a studiat anahoreții și mistică Egiptului. După asta s-a dus la Marsilia, unde a înființat mănăstiri de călugări și călugărițe...

– Dar mai ales Abația Sf. Victor...

– Este o personalitate. Apoi Niceta de Remesiana, care a scris *Te Deum*, momentul cel mai solemn al slujbei. Duminica se poate auzi cântarea *Te Deum*; nimeni nu știa că s-a născut la dv...

Chiar și legăturile dintre domnitorii români și Sfântul Scaun... De exemplu, papa Sixt al IV-lea a ridicat Capela Sixtină. În 1475, Sixt IV i-a scris domnitorului Ștefan cel Mare, numindu-l „atlet al lui Hristos“, așa cum regele Franței era „Rex Christianissimus“, regele Austriei era „Apostolicus“. Ștefan era la frontierele unei Europe luptând pentru apărarea creștinismului în fața invaziei otomane. Aș sublinia chiar că, din studiul documentelor expuse, am rămas surprins de fecunditatea vieții Bisericii în Daco-România chiar de la începuturile creștinismului.

– Și a rezistat...

– Da, invaziile otomane erau formidabile, dar dv. ați rămas statornici în credință, pe care ați apărato timp de peste 1 000 de ani.

Toată lumea știa că Sf. Andrei, fratele Sf. Petru, a fost cel care a adus Evanghelia în locurile acelea. Nimeni nu știa însă concret lucrurile acestea. Acum toate aceste documente vor rămâne timp de trei luni în expoziție... Salonul Sixtin, care o găzduiește, se află cuprins în itinerariul muzeelor Vaticanului, chiar și tinerii vor afla despre trecutul daco-român.

– Sunteți cardinal responsabil al Bibliotecii Apostolice și al Arhivei Secrete Vaticane. Este o funcție foarte importantă. E și puțin cam incitant: când spunem „arhive secrete“ ne așteptăm la lucruri mai deosebite ascunse acolo: ce se află în această „Arhivă secretă“?

– În Arhivele Secrete se găsesc hotărârile luate de papi de-a lungul secolelor, în diferite probleme. Din nefericire, s-au păstrat prea puține documente din primul mileniu. Cele mai multe s-au pierdut, pentru că ele erau mutate în diferite locuri, dar mai ales pentru că fiind scrise pe o hârtie fragilă, nu au rezistat. Arhiva este și acum la dispoziția Sfântului Părinte. Nu este secretă în sensul că nu poate fi deschisă. În 1880, Leon al XIII-lea

a hotărât ca arhiva să fie deschisă tuturor cercetătorilor pentru a fi studiată. Fusese ales la o vârstă destul de înaintată, dar era un om foarte instruit și foarte curajos. El a spus: „Biserica nu se teme de adevăr“. Chiar dacă vom arăta păcatele oamenilor Bisericii, indirect, aceasta arată că Biserica este divină. Ea nu trăiește datorită nouă, ci datorită lui Dumnezeu, a lui Hristos care a fondat-o. V-aș putea spune răspunsul dat de Pius al VII-lea lui Napoleon, în momentul în care negocia Concordatul. Napoleon vroia anumite privilegii și amenința să distrugă Biserica, dacă Papa nu i le acorda. Papa Pius al VII-lea i-a răspuns: „Împărate, noi, preoții, n-am reușit s-o distrugem în 18 secole“.

Nu vreau să spun că am dori acest lucru, dar dintre noi au ieșit cei mai mari dușmani ai Bisericii. Nestorius, Rufino etc.

– Și toate ereziile...

– Ereziile au existat și i-au distrus unitatea, dar Biserica a rămas aceeași. Acum suntem într-o perioadă de căutări, în care dorim să realizăm unitatea Bisericii, căci Hristos însuși s-a rugat pentru unitatea Bisericii. Ea a fost fondată de El...

Știți că în 1054 a avut loc ruptura între Biserica din Roma și cea din Constantinopol și a rămas așa până azi. Dar s-au făcut studii teologice... În fond, ce ne desparte? Nu lucruri atât de importante; e mai important ceea ce ne unește: credința în Hristos, sfintele taine și originea apostolică.

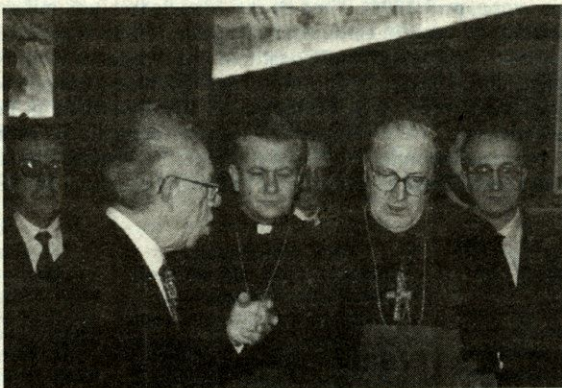
– Credeți într-un viitor comun al bisericilor apostolice?

– Categoric! Din nefericire, nu putem spune că se va realiza în câțiva ani, dar s-au făcut pași uriași în această privință. Baza este în special rugăciunea. Papa o amintește de fiecare dată. Fiecare trebuie să se simtă fratele celui alt, să asculte ce gândește, ce spune celălalt și mai ales să se roage împreună, pentru a putea participa alături de Sfânta slujbă,

Euharistia; asta ar fi ideal. Am făcut pași uriași în această privință și vizibili, ei trebuie cunoscuți de oameni. Problema este simțită chiar de credincioși, dar mai ales de preoți. Toți sunt preocupați de această problemă; eu fac mereu slujbă pentru unirea celor două Biserici. Este un bine absolut, dat de Dumnezeu...

– Revenind la Arhiva secretă... Credeți că aici pot fi găsite cărți, documente care să dea idei ce pot fi folosite acum?

– Da. Din nefericire, adesea, istoria nu este cunoscută. Influența

În fața uneia din vitrinele expoziției (rândul întâi, de la stânga la dreapta): P.S. Virgil Bercea, episcop vicar de Blaj al Bisericii greco-catolice din România, prof. dr. Ion Dumitriu-Snagov, curatorul expoziției, I.P.S. Ioan Robu, arhiepiscopul romano-catolic de București, Eminența Sa Cardinalul Angelo Sodano, secretar de stat al Sfântului Scaun, și Grigore Arbore Popescu, consilier prezidențial

istoriei nu este atât de evidentă, dar eu sunt convins că, dacă am cunoaște istoria, chiar noi am fi conduși de concluziile ei și, astfel, influența ei ar fi remarcabilă. Nu trebuie să credem că totul a fost perfect. În privința drepturilor omului, în ultimele decenii, în ultimii ani s-au făcut lucruri importante din punct de vedere cultural. Din nefericire, nu toate națiunile au evoluat în acest sens. Au existat și dictatori... Papa a lansat chiar la O.N.U. ideea fraternității națiunilor, acestea nu sunt lucruri separate, există o familie umană. Consecințele sunt formidabile. Într-o familie există frați bogați și frați săraci? Este de necrezut așa ceva... Deci trebuie să tragem învățăminte din istorie; este un lucru foarte important.

– Se poate, oare, vorbi despre secrete care ar putea

schimba situația mondială de azi? În general, vorbesc...

– Desigur, o cunoaștere mai aprofundată, mai sigură a lucrurilor... E foarte importantă pentru toată lumea... Noi nu ne formăm numai în mediul în care trăim, dar și prin cărțile pe care le citim, prin adevărurile, prin sursele din care le luăm. Ne apropiem de sfârșitul acestui mileniu; învățămintele care pot fi găsite în biblioteci, în exemplul semenilor, toate acestea ne-ar putea sugera modalități de cooperare. Desigur. De cooperare, de unire, de acord. Putem reinvia această înțelegere universală,

această uniune a tuturor... Împăratul unea, teoretic vorbind, toate statele. O.N.U. creează posibilitatea ca toți să-și expună nevoile și ceilalți trebuie să-i ajute. În principiu, O.N.U. ar trebui să fie un areopag, unde toate statele se pot ajuta mai bine. Pentru începutul celui de-al treilea mileniu, Roma poate fi un centru al lumii pe plan politic, cultural, spiritual, chiar dacă nu e posibil să le punem în practică...

Acest an a fost gândit de Sfântul Părinte să fie dedicat eforturilor de a uni Biserica. Vom celebra

acest fapt nu numai la Roma și în toate diocesele. La Roma și la Ierusalim, însă, va fi ceva cu totul special. Ne întoarcem la izvoare: când a fost fondată, Biserica era una. Facem un efort deosebit, prin rugăciuni, pentru că rugăciunile sunt un dar al lui Dumnezeu...

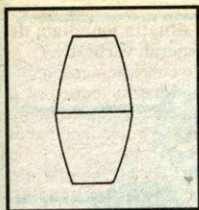
– Vă mulțumesc pentru amabilitate.

– Vă doresc numai bine dv. și țării dv., să se poată dezvolta în armonie, în fraternitate și unitate a Bisericilor. Totul depinde de bunăvoința și înțelegerea noastră a tuturor.

– Vă mulțumim și sperăm că vom mai avea ocazia să discutăm mai aprofundat...

– Dumnezeu să binecuvânteze România!

Traducere de Roxana ENE

Târgu Jiu, 27 octombrie 1938

PUTERNIC SIMȚĂMÂNT NAȚIONAL

La 27 octombrie 1938, după cum am văzut din numerele 4 și 5 din acest an ale revistei, la Târgu Jiu a fost inaugurat ansamblul monumental conceput de Constantin Brâncuși spre cinstirea eroismului ostașilor căzuți în bătălia de la Jiu.

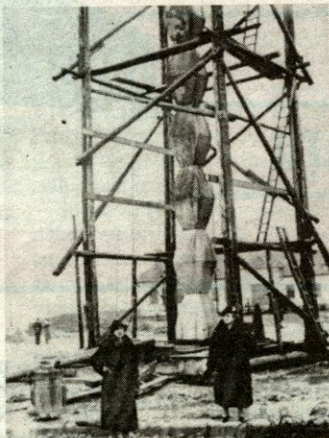
Se împlinesc 22 ani de la acele memorabile fapte de arme, când trupele române, comandate de generalul Ion Dragalina, au respins puternica ofensivă inamică. Atunci și-a dovedit vitejia sa deosebită și cea care avea să intre în cinstirea urmașilor drept „Eroina de la Jiu”, Ecaterina Teodoroiu.

Publicațiile vremii, atât cele locale (*Gorjanul*, *Presa Olteniei*) cât și cele din București (*Universul*, *Curentul*) și-au informat cititorii¹ despre acest eveniment cu ample rezonanțe patriotice, prin care orașul de pe Jiu se îmbogățește cu capodopere ale artei moderne: *Masa Tăcerii*, *Poarta Sărutului* și *Coloana fără Sfârșit*. Prin intermediul ziarelor de atunci, să urmărim și noi filmul festivităților.

Inițial, inaugurarea oficială urma să aibă loc pe 18 septembrie 1938. Ziarul *Gorjanul* din 15 septembrie publică un comunicat al Ligii Naționale a Femeilor Române din Gorj, de sub președinția Aretiei Tătărescu, prin care se anunță că festivitățile vor avea loc la 14 octombrie. S-a fixat, în cele din urmă, ziua de 27 octombrie.

Referindu-se la contribuția Ligii la ridicarea ansamblului monumental, ziarul *Presa Olteniei* din 29 octombrie consemna că aceasta „a donat administrației comunale Târgu Jiu o stradă completă care face legătura centrului de la digul Jiului, unde au fost luptele, traversează grădina publică (unde s-a înălțat un portal) și ajunge până în dreptul cazărnilor; aici s-a ridicat o coloană a Pomenirii fără de sfârșit, în amintirea eroilor căzuți pe câmpul de onoare”.

...Este joi, 27 octombrie 1938. În pofida ploii care nu conținește, începând de pe la ora opt dimineața, pe platoul unde este înălțată *Coloana* începe să se adune lumea. Sunt locuitori ai orașului, elevi ai școlilor locale în ținută

Coloana în timpul construcției

străjerească, întreg corpul profesoral, membri ai Asociațiilor „Virtutea Militară”, „Bărbăție și credință”, „Cercetașii de război”, ostași ai garnizoanei, cu ofițerii lor.

La orele 9.00 sosesc autoritățile locale: rezidentul regal al Ținutului Olt, generalul Romulus Scărișoreanu, Ilie Găvănescu, secretar general al Ținutului, colonelul Șerban Leoveanu, prefectul județului Gorj, Al. Ciocănescu, primarul orașului. Sunt prezente, de asemenea, Aretia Tătărescu și Sanda Tătărescu, soția și, respectiv, fiica lui Gheorghe Tătărescu, fiu al acelor locuri, fost prim-ministru și consilier regal.

Un sobor de 16 preoți, în frunte cu protoierei Prejbeanu și Pațica, oficiază slujba de sfințire a *Coloanei*. Răspunsurile sunt date de corul Școlii normale, condus de prof. Ion Popescu.

După ce oficialitățile trec în revistă trupa de elevi, aflați în careu în jurul *Coloanei*, asistența, „într-un impunător cortegiu”, după cum scrie reporterul *Curentului*, într-un reportaj publicat la 30 octombrie, se deplasează la biserica Sfinții Apostoli, unde se oficiază un serviciu divin „pentru odihna miilor de eroi gorjeni căzuți în luptele din 1916-1919”.

Ceremonia continuă „la digul Jiului, în fața portalului masiv de piatră, lucrat ca și coloana, de sculptorul C. Brâncuși”.

După colonelul Șerban Lambru, comandantul garnizoanei, vorbește col. Șerban Leoveanu, mulțumind pentru „dania Ligii Femeilor Române”, care „apare și mai măreț, și mai pilduitoare”, în lumina faptelor de vitejie evocate.

Mai iau cuvântul directoarea Liceului de fete „Ecaterina Teodoroiu”, prof. Elena Părvulescu, și primarul Al. Ciocănescu. La podul Jiului generalul Al. Mlădinescu, „fost în serviciul statului major în 1916, la luptele de la Jiu”, ține o „impresionantă cuvântare” evocând faptele de arme din urmă cu 22 ani.

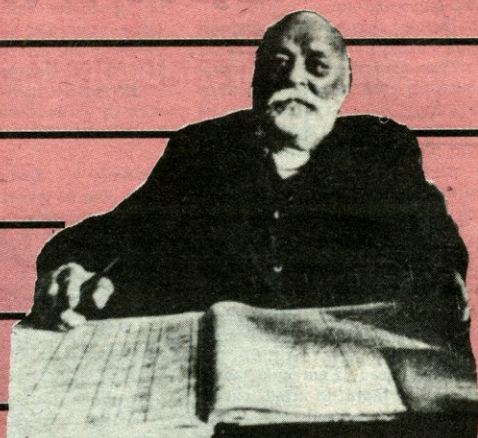
De aici, asistența se deplasează la mormântul Ecaterinei Teodoroiu „unde s-a oficiat o slujbă de pomenire, păstrându-se câteva clipe de tăcere”. Solemnitatea, notează *Curentul*, „s-a încheiat cu defilarea școlilor, premilitarilor și oștirii, în uralele mulțimii”.

Reporterul *Presei Olteniei*, la 29 octombrie 1938, consemnează și el: „Manifestațiunea a fost pătrunsă de un puternic simțământ național”. ■

¹ Din câte cunoaștem, în cei aproape 60 ani care au trecut de la inaugurarea ansamblului monumental realizat de Constantin Brâncuși la Târgu Jiu, aceste mărturii de presă referitoare la împrejurările de atunci au fost prea puțin cunoscute de marel public.

Le-am prezentat în numărul trecut și în cel de față al revistei.

G.T. KIRILEANU: „CULTUL EROILOR – GARANȚIA EXISTENȚEI ȘI PROSPERITĂȚII ROMÂNEȘTI“

Din bogata moștenire documentară lăsată de G.T. Kirileanu (1872-1960), Magazin istoric a publicat o amplă selecție din memorialistica sa (nr. 3-6/1982, 7/1984, 10-12/1990, 1-4/1991, 6-12/1992, 1/1993) precum și din corespondența cu Maria Costescu (nr. 1/1993), I. Hudîță (nr. 7/1993) sau cu principesa Ileana (nr. 9/1994).

Alte și alte documente aflate în colecții particulare din Piatra Neamț (oraș în care G.T. Kirileanu și-a petrecut ultimele decenii de viață) aduc noi mărturii, atât despre preocupările cărturarului, cât și despre viața culturală din anii '40-'50.

Deși marginalizat după 1948 – împreună cu alți intelectuali, precum S. Mehedinți, D. Gusti, I. Lupaș, C. Rădulescu-Motru, a fost scos din Academia Română – G.T. Kirileanu nu și-a abandonat cercetările sale istorico-literare și nici legăturile cu prietenii și colaboratorii de odinioară. În pofida vitregiei anilor de dictatură, a inițiat sau a participat la înfăptuirea unor proiecte culturale, editoriale.

Un astfel de proiect a fost și cel inițiat în 1954 de Simion Mehedinți (1868-1962) privind alcătuirea unei lucrări enciclopedice, Calendarul poporului român, în

care să fie prezentate marile personalități ale istoriei românești din Secolul Renașterii Naționale (1821-1921), care au contribuit la făurirea statului român modern, la realizarea independenței și Marii Uniri.

Proiect generos și temerar, dar irealizabil în acei ani când adevărul istoric era eludat, iar istoricii de prestigiu erau îndepărtați de la viața științifică sau chiar înțemnițați. Este și cazul ginerelui lui S. Mehedinți, profesorul C.C. Giurescu, aflat pe atunci în detenție la Sighet, unde a ispășit o pedeapsă de cinci ani și două luni (Magazin istoric, nr. 7/1993).

În alcătuirea sumarului pentru Calendar..., G.T. Kirileanu s-a consultat și cu profesorul Petru Caraman (1898-1980), eminent filolog și folclorist de la Facultatea de filologie din Iași.

Serisorile schimbate cu S. Mehedinți – inedite până acum – sunt astfel prețioase documente sufletești dintr-un univers cărturăresc care continua să existe și să reziste, în pofida vicisitudinilor vremurilor. Le reproducem în cele ce urmează, cu păstrarea particularităților originalelor.

Constantin PRANGATI,
Decebal S. KIRILEANU

Piatra Neamț, 30 aprilie 1954

Iubite
domnule Mehedinți,

Din toată inimă vă mulțumesc pentru bunele urări de ziua mea și pentru știrile asupra sănătății dv.

Răspunsul în privința celor vrednici de a fi trecuți pentru amintirea urmașilor în *Calendarul poporului român* pentru „Secolul Renașterii“ (1821-1921) l-am tot amânat, fiindu-mi greu a face alegerea celor 10-20 de morți din acest timp, temându-mă că voi face nedreptăți sau omisiuni. Dv. vă plângeți de slăbiciunea ochilor trupești, iar eu mă plâng de slăbirea ochilor minții și ai memoriei. Ochii și urechile trupești moștenite de la tatăl meu pescar și vânător nu m-au părăsit, dar mintea mi s-a întunecat din ce în ce mai mult, așa că nu mai sunt în stare a lucra ceva cu temei.

Din cauza slăbiciunilor bătrânești octogenare stau mai mult în pat și ca să alung urâtul, fără încordarea minții mele împutinate, răsoiesc din colecțiile revistelor mai vechi, ca un fel de rămas bun... Luna trecută a venit la rând *Duminica poporului* și m-am simțit întinerit suflătește când am revăzut aici anii dv. de luptă culturală pentru îndreptarea sufletelor de la sate pe calea cea bună, chemând la muncă atâtea suflete alese. Este o dureroasă cronică a păcatelor din epoca de întregire a hotarelor românești, după războiul cel mare.

Ajunghând în anul 1930, cu venirea pe tron a Regelui Carol II, am văzut cu mirare cum atâtea suflete curate aveau credința că a venit un mântuitor pentru greutățile țării, asemănându-l cu *Vodă Cuza!* Și mi-am adus aminte convorbirea ce-am avut pe atunci, arătându-mi nădejdea

dv. în noua domnie și în oamenii noi, ca George Brătianu. Ați rămas mirat de mărturisirea mea că eu n-am încredere nici în moralitatea noului rege, nici în activitatea politică a lui G. Brătianu, înșirându-vă dovezile pe care îmi întemeiam judecata mea. Mi s-a părut că dv. îmi socoteați judecata nedreaptă, fiind pornită din faptul înlăturării mele din postul de bibliotecar ce-l avusesem sub regii Carol I și Ferdinand I, ca unul ce lucrasem în timpul din urmă cu Barbu Știrbei, pe care Carol II îl ura de moarte, deși el fusese un stălp vrednic și credincios.

Și mă-ntreb, ce ziceți acum despre părerile dv. din 1930 și care vă este judecata definitivă asupra domniei lui Carol II și a vieții ce-a dus departe de țară până la moartea lui în 1953 la Lisabona? Aceeași întrebare i-am făcut-o prietenului V.C. Soarec [reputat avocat – prieten cu S. Mehedinți – n.n.], care a avut aceleași păreri ca și dv., amintindu-i vorba preoților catolici: „mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa!“. Mi-a cerut colecția *Duminica poporului* din 1930 (pe care-o am legată) făgăduindu-mi că-și va scrie: *Mea culpa!*

Pe foaia alăturată vă înșir numele celor vrednici de a fi trecuți în *Calendarul poporului român* din „Secolul Renașterii“.

Rămâne să mă gândesc și la „gradația de lucrări scurte, dar cât mai exacte și caracteristice“: *Calendarul Satului, Ținutului, Țărilor* din felurite regiuni și al țărilor întregi.

Alt *Calendar al Neamului* ar fi acela cu *martirii* care și-au jertfit viața în războaiele pentru apărarea țării și întregirea neamului (*Duminica poporului* din 9 nov. 1930 cu art. despre Sandu Manoliu – de S. Mehedinți).

Al dv. devotat,
G.T. Kirileanu

Piatra Neamț, 24 mai 1954

Iubite d-le Mehedinți,

În tinerețea mea eram poreclit *Stârnilă*, pentru că stârneam lumea la excursii în zilele frumoase de la Broșteni. Acum la bătrânețe, din cauza incapacității de a mai putea lucra, *stârnesc* pe alții!

Așa am făcut în chestia *Calendarului poporului român* din „Secolul Renașterii“ (1821-1921). Prin tovarășul de odă – Ion Tăzlăoanu – care pleacă la Iași, am comunicat planul dv., cuprins în cele două scrisori, distinsului profesor de la Iași – P. Caraman, cu care m-am împrietenit vara trecută când, după o excursie pe Ceahlău, m-a vizitat și pe mine, rămânând încântat de știința, strălucita-i inteligență și rarul său caracter.

Ieri prietenul I. Tăzlăoanu mi-a adus răspunsul pe 8 pagini al prof. P. Caraman cu lista și caracterizarea a 30 de nume pentru *Panteonul Neamului Românesc*, cum ar zice dânsul „acelui Sanctuar în care trebuia cinstite cu pietate marile noastre umbre“. Un asemenea sanctuar, zidit din marmură sau din piatră, țara nu posedă, dar românii autentici îl poartă în sufletul lor. Căci cultul eroilor de ieri este garanția existenței și a prosperității românești de mâine. Și, fără îndoială, cultul lor n-a fost niciodată o datorie mai sfântă ca acum.

Urmează apoi înălțătoarea caracterizare a celor 30, începând cu Eminescu, Hașdău, Kogălniceanu, Alecsandri, Bălcescu, Al. Russo... sfârșind cu generalul Averescu, încheind astfel: „Cer iertare că am scris totul prea în fugă, ca să pot trimite scrisoarea prin dl. I. Tăzlăoanu la plecarea-i grăbită din Iași. Am scris totul prea în fugă, fără ordine cronologică și fără o ierarhizare a valorilor. M-am

lăsat dus așa în voia condeiului și a asociațiilor de gânduri... În orice caz vă trimit «a tout hasard» ceea ce am gândit și simțit spontan. Știu că dv. prețuiți spontaneitatea, fiindcă aceasta înseamnă sinceritate și deci, într-o bună măsură, autenticitate”.

Îndată ce voi copia în întregime cele 8 pagini, vi le voi comunica. Propunerea titlului *Panteonul Neamului Românesc* arată deosebirea între mentalitatea generației noastre crescută lângă biserică (cu pomelnice și calendare) și cea a generației care ne-a urmat.

Al dv. vechi devotat,
G.T. Kirileanu.

Piatra Neamț, 29 august 1954

Mult iubite
domnule Mehedinți,

Întâi vă rog să primiți sincere felicitări de ziua numelui și urări de sănătate pentru întreaga familie. Cu această ocazie vă trimit un extras din publicația istoricului francez J. Michelet peste care am dat de curând în nămolul de cărți îngrădite în pod din cauza chiriașilor impuși. Titlul cărții scrisă acum o sută de ani este: *Les soldats de la Révolution*, pag. 285, iar în ea este vorba despre marii luptători pentru libertate, adică un fel de Calendar al frunțașilor neamului la care vă gândiți și dv. pentru neamul românesc.

Cred că la Biblioteca Academiei trebuie să fie întreaga operă a lui Michelet, marele filo-român, dar eu v-am făcut un mic extras din care se poate vedea scopul său, asemănător cu al dv.:

– N. Densușianu – *Demnii glorioși și căpitani celebri ai Țărilor Române*;

– Eroii Renașterii Naționale, cei jertfii prin incapacitățile conducătorilor războiului din 1916-1918;

– Jertfele megalomaniei lui Antonescu – conducător în al doilea război – 1941-1944;

– Martirii de după 1944.

Al dv. vechi devotat și
iubitor,
G.T. Kirileanu ■

Istorie românească la Sorbona

Între tezele de doctorat în istorie susținute în anul trecut la Paris, s-a numărat și cea a domnului Guy Gauthier, intitulată *Les relations politiques et économiques de la France et de la Roumanie de l'entrée en guerre de la Roumanie en août 1916 au traité d'alliance franco-roumain de juin 1926* (Relațiile politice și economice ale Franței și României, de la intrarea în război a României, în august 1916, până la tratatul de alianță franco-român din iunie 1926). Cu un sentiment de mare bucurie, revista *Magazin istoric* a semnalat mereu asemenea preocupări ale unor istorici străini pentru cercetarea unor momente din istoria noastră.

În 500 pagini, însoțite de o bogată bibliografie, cu numeroase anexe, autorul prezintă poziția României în primii doi ani ai celui dintâi război mondial, alăturarea țării noastre, în ciuda puternicelor presiuni ale Puterilor Centrale, la Antantă, conclucrarea diplomatică stabilită între Franța și România. „Nu putem decât să regretăm că succesul diplomatic n-a fost completat de o pătrundere economică susținută – spune autorul. Cu excepția armamentului,

produsele franceze nu au cunoscut decât un succes limitat pe piața românească. Și nu pentru că ar fi fost inferioare din punct de vedere calitativ celor anglo-saxone sau germane, ci din cauza lipsei de combativitate a industriilor noastre și a comercianților”. Caracterizarea finală a relațiilor franco-române în perioada amintită este astfel făcută de Guy Gauthier: „aspectul pasional al relațiilor franco-române, acest amor făcut din exaltare și din decepție, în care excesele românești, ca și lipsa de entuziasm francez, se găsesc confruntate cu hotărârea unei Germanii pentru care contează doar realitățile politice și economice”. Semnificația concluziilor autorului depășește credem cadrul cronologic ales putând fi extinsă și la momente apropiate de noi.

Să mai menționăm că primul dintre cei cărora autorul le mulțumește este profesorul Georges-Henri Soutou, „care mi-a ușurat, după mai mulți ani consacrați dreptului, reîntoarcerea la studiile istorice”. De asemenea, îi mulțumește și prințului Alexandru Ghika, cel care i-a procurat cărți de istorie de negăsit în Franța.

Agencia RIA Novosti (Moscova): exclusivitate pentru Magazin istoric

Academicianul Evgheni Maksimovici Primakov, actualul ministru de externe al Federației Ruse, a fost, până în ianuarie 1996, directorul Serviciului de informații externe al Rusiei, calitate în care a transmis redacției Magazin istoric un text „de casă”. Aflăm astfel, dintr-o sursă de primă mână, mecanismul de funcționare al serviciilor secrete ruse, sovietice și din nou ruse, servicii care s-au întrecut în performanțe, într-o neostoită și stimulatorie competiție cu cele occidentale.

Articolul pus la dispoziția revistei noastre de Agenția RIA „Novosti” reprezintă prefața la lucrarea amplă (șase volume), al cărei redactor-coordonator este academicianul Primakov, lucrare intitulată Studii de istorie a Serviciului de informații externe rusești și din care la Moscova a apărut până acum numai primul tom. El „expediază” evenimentele desfășurate din cele mai vechi timpuri până în 1917, următoarele cinci volume ocupându-se de istoria cu cea mai mare densitate de secrete: perioada de după revoluția lui Lenin până în zilele noastre.

În interesantul său cuvânt introductiv, în care își expune considerațiile despre organizarea celor șase volume și aprecierile sale privind această monumentală lucrare, academicianul Primakov afirmă, în cunoștință de cauză, că informațiile externe sunt atât de importante, încât ele pot dispărea numai odată cu statul. Iată punctul său de vedere în acest domeniu.

„Uscăturile” noastre

Am putea oare vorbi despre un specific al serviciilor secrete rusești, despre trăsături proprii exclusive? Evident există o serie întreagă de caracteristici, ce aparțin tuturor serviciilor de informații, independent de naționalitatea lor: metodele și procedeele de lucru, structura, ce permite obținerea de materiale cu caracter politic, militar, științifico-tehnic, economic, folosirea așa-numitului factor uman, cu alte cuvinte, agențiile, legăturile de încredere, întrebuințarea mijloacelor tehnice. Și totuși, aș vrea să mă refer la particularitățile serviciilor secrete rusești. Aș spune că ele (să nu se supere pe mine cititorii din străinătate) sunt impregnate de mai mult patriotism și spirit de sacrificiu, de o mai mică influență (din motive atât subiective, cât și obiective) a factorului material în activitatea ofițerului de informații, înclinat mai mult spre sacrificiul de sine de dragul propriului popor.

Desigur că „nu există pădure fără uscături”. De

„În cazul Anthony Blunt, unul dintre cei cinci membri ai „grupului de la Cambridge”, cea mai importantă sursă rămân arhivele Lubiankai. Ce a făcut, de fapt, Blunt? Ce documente ne-a dat el? Ce importanță au avut ele pentru țara noastră? Pas cu pas, un an și mai bine, am obținut din aceste arhive materiale de la serviciul nostru de informații externe... Deși au trecut 50 de ani de când a acționat Blunt, accesul la documente nu este permis nici acum. Pentru că îl cunoșteam personal pe academicianul Primakov, cu care m-am văzut de mai multe ori, am obținut extrase și, în sfârșit, documentele ca atare. Așa încât, pe baza materialelor serviciului de informații externe, am putut să scriu cu adevărat despre activitatea „grupului de la Cambridge”, în general, și despre Anthony Blunt, în particular”.

Dr. Victor I. POPOV, ambasador al U.R.S.S. în Marea Britanie (1980-1986), autorul cărții Consilierul reginei – superagent al Kremlinului (Moscova, 1996)

DIN
SECRETELE
SPIONAJULUI
RUS

Academician E.M. PRIMAKOV

altfel, acest aforism se poate aplica serviciilor de informații din întreaga lume. Dar cred că „uscăturile” noastre sunt mai uscate decât ale altora. Aș aminti aici cuvintele foștilor directori ai CIA Helms și Colby, care afirmă că ei nu au cunoscut nici un transfug din serviciile secrete sovietice care să nu fi avut un mobil material, altfel spus, să nu fi acționat pentru câștig. Ceea ce nu se poate afirma, nici pe departe, despre toți străinii care au colaborat cu noi.

În orice etapă istorică, în orice regim politic, în orice împrejurări, serviciile secrete apără interesele statului. De unde și accentul ce trebuie pus pe depolitizarea informațiilor, aspect la care în mod conștient am ajuns astăzi, în perioada post-sovietică. Natural că această depolitizare este relativă. Statul a apărut și apără întotdeauna nu numai interesele general-naționale, ci și pe cele ale grupurilor conducătoare. Iar serviciile secrete au fost întotdeauna și sunt o oglindă a statului. Un agent sovietic de la începutul sec. XX, de pildă, P.I. Rakicovski,

a servit nu numai interesele patriei, ci și pe cele ale Departamentului poliției țariste, când a urmărit emigrația politică rusă.

Serviciile secrete nu au scăpat nici de tragicele represii staliniste. Dar, important de subliniat, nefiind organe de justiție ele se fac mai puțin vinovate de cele întâmplate. Fiind totodată strâns legate de țări străine și incluzând elita forțelor militare, ele au suferit de pe urma represiiunilor sângeroase. Zeci, sute de agenți au fost înlăturați, arestați, împușcați.

Problemele depolitizării și dezideologizării serviciilor secrete sunt desigur foarte importante și actuale. Despre ce este vorba? Serviciile secrete – trebuie spus foarte

– nu participă la viața politică internă a Rusiei. Desigur, fiecare ofițer, fiecare func-

ționar nu numai că poate, dar și trebuie să nutrească simpatie sau antipatie față de o forță politică sau obștească din Federația Rusă. Un robot, lipsit de sentimente, de emoții, de afecțiune, de atitudine negativă față de rău nu poate fi agent. Dar nici nu poate acționa în munca de zi cu zi mânat de simpatiile sau antipatiile sale politice. În serviciu, el trebuie să aibă în vedere exclusiv interesele naționale ale țării. În aceasta și constă, oricât de paradoxal ar părea, depolitizarea serviciilor secrete. Evident că agentul trebuie să fie atașat de valorile democratice și loial legii.

Câteva cuvinte despre eradicarea ideologizării în informațiile externe. Termenul nu a existat până în 1917. Dar în

perioada U.R.S.S., serviciile secrete, ca orice alt instrument al statului, nu puteau să nu fie impregnate de ideologie. Ceka, NKVD, KGB, inclusiv informațiile externe, au fost o armă a partidului comunist și, în această calitate, ele au acționat sub lozinci marxist-leniniste.

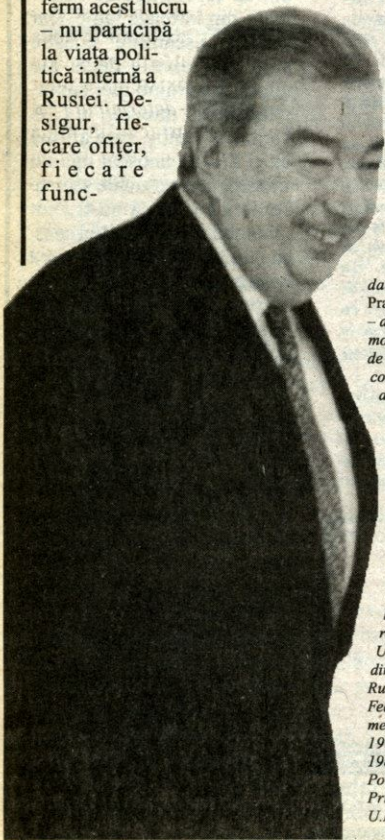
Cele mai bune surse, colaboratorii străini, erau racolați de serviciile de informații sovietice pe criteriul ideologic. În calitatea mea de locțiitor al directorului Institutului de economie mondială și relații internaționale al Academiei de Științe a U.R.S.S., l-am cunoscut îndeaproape pe cercetătorul principal Donald Maclean, care lucra acolo. Era unul dintre cei mai deștepti și cultivați oameni pe care i-am întâlnit în viața mea. Maclean lucrase și în trecut în serviciile de informații sovietice. Ca director al unui departament important din Ministerul englez al afacerilor externe, el deținea informații de primă mână, vitale pentru Moscova, pe care le-a și transmis.

Provenit dintr-o familie de lorzi scoțieni, Maclean nu a fost condus de rațiuni materiale. Oricât ne-am reconsidera noi astăzi trecutul ideologic, trebuie spus că tocmai ideile acestui trecut l-au adus pe Maclean – și pe mulți ca el – în serviciile secrete sovietice.

Mulți au prezis că dezideologizarea Serviciului de informații externe, în condițiile actuale, ne va priva de colaborarea unor surse străine de informații. S-a dovedit fals. Acum nu mai vorbim despre baza ideologică a obținerii colaborărilor străine. Dar continuă să acționeze interesarea politică a multor oameni în cooperarea cu serviciile noastre secrete, care sunt acum rușesti, și nu sovietice. Au un cuvânt de spus și preocuparea de a nu se crea o lume „unipolară”, și amenințarea unor revizuirii de granițe europene postbelice, și

Evgheni M. Primakov s-a născut la 29 octombrie 1929 la Kiev. A absolvit Institutul de orientalistă din Moscova (1953) și cursul postuniversitar de la Universitatea de stat „Lomonosov” (1956). Este doctor în științe economice, profesor, membru al Academiei de Științe a Rusiei. În anul 1956 a devenit corespondent, redactor-șef, redactor-șef adjunct apoi, din nou, redactor-șef al Departamentului principal pentru emisiuni radio în străinătate.

Între anii 1962 și 1970 a fost analist, redactor, corespondent de presă al ziarului Pravda în țările arabe, iar între 1970 și 1977 – director-adjunct al Institutului de economie mondială și relații internaționale al Academiei de Științe a U.R.S.S. Din 1977 până în 1985 a condus, ca director, Institutul de orientalistă al Academiei de Științe a U.R.S.S. Între 1985 și 1989 a fost director al Institutului de economie mondială și relații internaționale al Academiei de Științe a U.R.S.S. Din 1988 a devenit academician și membru al Prezidiului Academiei de Științe a U.R.S.S. Între 1990 și 1991 a fost membru al Consiliului prezidențial al U.R.S.S. În perioada septembrie-noiembrie 1991 a îndeplinit funcția de prim-adjunct al președintelui KGB, șef al Direcției 1 principale. În noiembrie-decembrie 1991 a avut funcția de director al Serviciului central de informații al U.R.S.S. Iar din decembrie 1991 pe aceea de director al Serviciului de informații externe al Rusiei și membru al Consiliului Securității Federației Ruse. În perioada 1986-1989 a fost membru supleant al C.C. al P.C.U.S., iar din 1989 membru al C.C. al P.C.U.S. În 1989-1990 a fost membru supleant al Biroului Politic al C.C. al P.C.U.S. Academicianul Primakov este laureat al Premiului de Stat al U.R.S.S., cunoaște limbile engleză și arabă, este văduv și are o fiică.

înțelegerea rolului Rusiei ca factor de stabilitate în Europa și în lume.

Așa încât dezideologizarea serviciilor de informații nici nu le-a lichidat, nici nu le-a afectat statutul de cel mai important instrument al politicii ruse.

Dincolo de euforia „războiului rece“

Sunt sau nu necesare serviciile secrete? O întrebare pur retorică. Nici un stat, fie el mare sau mic – și, mai ales, unul foarte mare – nu se poate descurca fără ele. Ele vor dispărea odată cu lichidarea statelor, dar această perspectivă funcționează numai teoretic, nu în realitate. Au existat totuși două perioade în istoria serviciilor secrete rusești când necesitatea existenței lor fie nu a fost recunoscută, fie a fost pusă sub semnul îndoielii. Prima a fost formarea statului rus, când informațiile nu s-au manifestat ca instituție aparte a puterii de stat, ci au acționat „sub acoperirea“ sau ca parte componentă a diplomației. Martori ai celei de a doua perioade am fost cu toții nu de mult, când euforia încheierii „războiului rece“ ne-a tulburat atât de tare mințile, încât unii ruși au început să susțină desființarea serviciilor secrete, în epoca unor „relații civilizate“, epocă de care se apropie omenirea.

Oare cât de repede se va apropia de noi această epocă? În nici un stat inamic al U.R.S.S. în timpul „războiului rece“ problema abandonării serviciilor secrete nici nu a intrat în discuție. S-a vorbit doar despre schimbarea accentelor în activitatea lor, despre renunțarea la unele metode de lucru. Dar nicăieri despre renunțarea la ele ca cel mai important instrument al politicii statului.

În 1992 mi-a luat un interviu un ziarist englez, care m-a întrebat dacă, din punctul meu de vedere, Rusia este pregătită să

renunțe la activitatea culegerii de informații desfășurată în Anglia, în condițiile în care Marea Britanie ar adopta aceeași măsură în Rusia. În lumea noastră, aflată în strânsă cooperare, rezolvarea unei asemenea probleme pe bază bilaterală nu este posibilă. Dacă însă toate țările ar hotărî să renunțe la serviciile secrete, atunci mai putem discuta. Sincer vorbind însă numai fanțiztii pot crede într-o asemenea perspectivă.

Una dintre particularitățile serviciilor de informații rusești este continuitatea, fidelitatea față de cele mai bune tradiții ale serviciilor premergătoare de profil. Noi nu ne-am dezis niciodată și nu ne vom dezice de tot ce e bun, util, important pentru stat, societate, popor, de tot ce a fost elaborat de-a lungul a multor decenii și veacuri în Rusia de către predecesorii SVR (Serviciul de informații externe), inclusiv în Uniunea Sovietică. Dar a accepta continuitatea nu înseamnă în nici un caz a contesta atitudinea critică față de istoria acestui serviciu.

La sfârșitul secolului XX, Rusia traversează una dintre cele mai delicate etape ale istoriei sale. Criza economică, nereglementarea relațiilor între centru și o parte a periferiei, amenințarea cu dezintegrarea teritorială sau, în orice caz, răpirea unor teritorii ce aparțin țării, rezistența la procesele de reintegrare pe teritoriul CSI, necesitatea politică de sedimentare a poziției sale de mare putere independentă pe eșichierul internațional, temerile că Federația Rusă va intra în economia mondială preponderent prin materiile ei prime, în vreme ce alte mari puteri se manifestă deja ca puteri ale științei, ca producătoare de tehnologie înaltă – toate acestea sunt trăsături ale unei perioade dificile. Dar și în cele mai grele momente nici un om politic matur nu s-a temut că Rusia – cu enormul său potențial uman, cu

marea sa istorie, cu imensa ei contribuție la civilizația mondială, cu resursele-i naturale nenumerate, cu marile rezerve din știința fundamentală – se va împotmoli în această etapă. Ea a fost, este și va fi o mare putere. Alături de alte mecanisme de stat importante, serviciile secrete au ajutat-o, de-a lungul întregii sale istorii, să depășească vremurile grele.

Procesul ieșirii din situația de criză a anilor '90, criză provocată atât de moștenirea trecutului, cât și de greșelile și neajunsurile epocii, a avut loc în împrejurări internaționale complexe. În anii '80 și la începutul anilor '90 a fost încheiat un capitol al relațiilor internaționale, cel în care de o parte și de alta a baricadei stăteau forțe de culori ideologice diferite, gata să se ia la hartă. Împărțirea lumii în două sisteme a încetat, a dispărut deci și temeiul de existență a unor inamici etern-determinați ai Rusiei. Dar, în această nouă situație, lumea nu a devenit mai puțin complicată. Interesele naționale ale statului nostru – care rămăseseră pe plan secund, iar uneori fuseseră sacrificate pe altarul luptei cu inamici ideologici eterni sau pe cel al sprijinirii unor aliați ideologici eterni – au devenit prioritare. Situația aceasta a avut cel puțin două consecințe: căutarea febrilă a locurilor unde aceste interese se confundă cu ale altor state, iar în cazul necoincidenței lor, identificarea mijloacelor de apărare a intereselor naționale, pe cale politică, fără confruntări.

Am reușit oare întotdeauna? Răspunsul este cu atât mai greu de dat cu cât el se complică cu fenomenul de extindere a zonei conflictelor regionale după dezintegrarea U.R.S.S., zonă ce a cuprins teritoriul multor republici ale fostei Uniuni, ajungând până la granițele Rusiei. Conflictul a penetrat în Europa, unde criza bosniacă nu numai că a generat amenințarea de destabilizare

a Balcanilor, dar a devenit „magnetul” ce atrage atenția și ajutorul material acordat părților combatante de state aflate nu numai la sute, ci și la mii de kilometri.

Pericolul extinderii conflictelor a sporit continuu. Ele au înflorit în condițiile creșterii terorismului internațional și ale răspândirii armelor de nimicire în masă. Aceste conflicte au fost influențate la modul cel mai negativ – și vor fi încă mult timp influențate – de situația ce durează de mulți ani în Afganistan. Extremismul islamic – adică formele violente de răspândire a islamului combatant, care și-a propus introducerea modelului islamic al statului – și-a extins influența destabilizatoare (și cu siguranță și-o va mai extinde) nu numai asupra Asiei mijlocii, ci și asupra zonei conflictuale din Caucaz.

După perioada „războiului rece” s-au acutizat și conflictele interetnice.

Un organism delicat, ce trebuie ocrotit

Evident că, în toate etapele dezvoltării sale, Serviciul rus de informații externe a alimentat conducerea superioară a țării cu informații credibile, convingătoare și cu aprecierile analitice ale experților săi, emise pe baza acestor informații. Principala direcție a activității sale a fost și rămâne urmărirea acelor procese care, în condițiile unei evoluții nefavorabile pentru Rusia, ar putea prejudicia interesele țării. Către sfârșitul veacului nostru între aceste amenințări putem aminti:

– activitatea forțelor externe ce urmăresc să adâncească și să exploateze slăbiciunile Rusiei, să amplifice divergențele ei cu alte state – foste componente ale U.R.S.S.; una dintre sarcinile prioritare ale serviciilor secrete, la mijlocul anilor '90, a devenit

neutralizarea eforturilor de anihilare a tendințelor centralizatoare atât din Rusia, cât și din cadrul Comunității Statelor Independente;

– perspectivele completării „clubului statelor nucleare”, ale accesului unor țări din „lumea a treia” în diferite sisteme de arme de nimicire în masă, adoptarea de hotărâri politice în unele dintre aceste țări, ce inițiază acțiuni pentru deținerea armei nucleare;

– posibilitatea realizării de către unele țări – foste participante la „războiul rece” – a unor noi sisteme de armament, destabilizatoare. Serviciile secrete sunt obligate să informeze structurile de stat ale Rusiei despre elaborarea în alte țări a unor noi tipuri de armament și tehnica de luptă. Rolul istoric al serviciilor secrete, ce operează cu metodele lor specifice, nu constă doar în culegerea de informații, în analiza și sinteza lor, în prognozarea evoluției împrejurărilor, ci și în acțiunea de realizare a politicii externe a țării.

În acest context, una dintre sarcinile importante ale serviciilor de informații a fost și rămâne sprijinul acordat în elaborarea unei politici externe active a Rusiei, atât în vest cât și în est (China, India, țările arabe, zona Pacificului etc.). Această misiune decurge și din coordonatele perioadei de după încheierea „războiului rece”, eveniment care nu a condus la diminuarea factorului geopolitic; dimpotrivă, a făcut tot mai necesară o situație geopolitică favorabilă Rusiei.

Este de prisos să mai amintim cât de importante au fost și rămân pentru Rusia legăturile ei economice cu alte state, cu firme particulare străine, evident legături reciproc-avantajoase. Sarcina serviciilor secrete este să anunțe la timp primejdiile, „capcanele” întinse de unele propuneri străine îndoielnice, în domeniul colaborării economice și științifico-tehnice.

Cea mai importantă misiune a SVR a fost ieri, este astăzi, și va fi și mâine contribuția lui la creșterea potențialului de apărare și la intensificarea ritmului de dezvoltare social-economică a Rusiei.

La începutul anilor '90 s-a înregistrat o oarecare dinamică a fenomenului de interacțiune dintre serviciile secrete rusești și cele ale unor state străine, între care țările NATO. Colaborarea se dezvoltă pe linia preîntâmpinării răspândirii armei nucleare, luptei cu terorismul internațional, traficul cu droguri, crima organizată, schimbul de informații privind „punctele fierbinți” de pe glob. Din iulie 1992 serviciile secrete rusești acționează pe o bază juridică, fixată prin Legea privind „informațiile externe”.

Indubitabil, serviciile secrete sunt un organism delicat, ce trebuie ocrotit. Predestinația lor este să dezvăluie nu propriile secrete, ci pe ale altora. Dar conspirativitatea poate fi compatibilă cu transparența. Desigur, serviciile secrete trebuie să rămână în unele cazuri secrete, dacă desecretizarea lor pricipită prejudiciază interesele statului sau numai ale unei singure persoane, care execută misiuni de spionaj și care își îndeplinește cinstita datoria. Ceea ce nu înseamnă deloc că totul trebuie ascuns sau „acoperit”. Practica demonstrează că acest procedeu conduce la rezultate negative. Profesia de agent de informații este atunci înțeleasă într-un sens denaturat. Există nu puține exemple când, în goana după senzațional, sunt publicate revelații îndoielnice, puse la dispoziție cu generozitate de agenți provocatori. Așa încât tăcerea de mormânt poate naște uneori dușmănia sau limbușii irepresibile și iresponsabile. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

Marea Britanie. SIS la lucru

● Soția se îngrijește de cariera soțului, apoi de cea a amantului ● Nimeni nu are nimic de obiectat ● Doar Canaris pierde un prieten ● Profit bancar dintr-o debarcare ● Călătorie ultrasecretă la Alger sau ce se ascunde în spatele unei permisii necerute ● Comitetul pentru păcăleli ● Dialog Churchill-Canaris ● Colin Gubbins, echivalentul lui Pavel Anatolievici Sudoplatov ● SIS infiltrază SOE ● Amnezic 40 ani ● Președintele Comitetului reunit pentru informații își aranjează autopsia ● Lamentabil dar inevitabil ● Adevărul despre veto-ul lui de Gaulle la intrarea Angliei în Piața Comună

Stewart G. Menzies, șeful Serviciului de informații și contrainformații externe britanic (SIS) s-a opus tuturor inițiativelor de a-l omorî pe amiralul Canaris, șeful serviciului de informații al armatei germane, Abwehr. Apare clar că amiralul a colaborat, cel puțin în câteva momente cruciale ale celui de-al doilea război mondial, cu britanicii. Canaris este socotit unul dintre autorii „Raportului Oslo”, documentul trimis atașatului naval britanic din capitala Norvegiei, la 4 noiembrie 1939. Privit la început de către britanici drept o tentativă de intoxicare, el și-a confirmat valoarea pe parcursul războiului, când ei s-au confruntat pe câmpul de luptă cu toate tipurile de armament necunoscut, dezvoltate de germani. După ocuparea Franței, în iunie 1940, nu există dovezi despre menținerea unor contacte, până spre sfârșitul anului, când, vom vedea în ce context, „C” a avut inițiativa infiltrării unui agent în rândurile Abwehrului. Deci să reținem că Menzies s-a opus organizării unei operațiuni de lichidare a lui Canaris, dar nu pentru că acesta ar fi fost agentul său. De asemenea, Canaris nu poate fi considerat nici trădător al intereselor germane, întrucât, acționând până la un punct contra lui Hitler, el îl trăda pe acesta, nu Germania. Asasinarea lui Canaris ar fi însemnat pentru „C” doar înlocuirea lui cu o altă persoană asupra intențiilor căreia nu

ar mai fi avut nici un control. La fel, în cazul lui Hitler, deși camarazii săi americani din Oficiul pentru servicii strategice (OSS) visau mereu la planuri pentru uciderea dictatorului nazist, „C” a considerat întotdeauna că eliminarea lui nu ar fi făcut decât să deschidă calea spre putere unui general într-adevăr capabil și care probabil ar fi creat Alianților mult mai multe dificultăți.

Același spirit practic britanic l-a făcut pe Stewart Menzies să accepte eliminarea rivalului lui Canaris, Heinrich Heydrich, șeful serviciului de informații și contrainformații al partidului nazist (SD). Acțiunea de la Praga, cunoscută în detaliu și de cititorii revistei Magazin istoric (nr. 10/1990), trebuie plasată, potrivit lui Anthony Cave Brown (autorul monumentalei biografii „C”, The Secret Life

of Sir Stewart Graham Menzies. Spymaster to Winston Churchill – „C”. Viața secretă a lui Sir Stewart Graham Menzies. Maestru într-ale spionajului pentru Winston Churchill –, apărută la New York, în editura Mac-Millan), în contextul pregătirilor pentru debarcarea în Africa. Succesul operațiunii Torch – Făclia – (Magazin istoric, nr. 2/1974) depindea, potrivit lui „C”, nu numai de intoxicarea inamicului, dar și de stadiul de confuzie în care erau aruncate serviciile sale de informații. Lichidarea lui Heydrich era esențială, din acest punct de vedere. Să vedem care era raționamentul șefului SIS.

„Când priveam cu sânge rece lumea în care mă găseam și eu, mă gândeam uneori că, dacă asta era sistemul nostru de informații, eram condamnați la înfrângere. Uneori mă încurajam spunând că o astfel de organizație nu putea supraviețui, neschimbată, presiunii războiului; trebuia să fie reformată. De fapt, m-am înșelat în ambele cazuri. Noi am câștigat războiul; iar SIS, la sfârșitul acestuia, a rămas complet nereformată.”

Hugh TREVOR-ROPER (Lord Dacrie),
istoric

INEXISTENTUL
ȘI
ATOTPUTERNICUL
„C”

De Gaulle nu se angajează

În 1931, doamna Heydrich – o von Osten – și-a introdus soțul, dornică să îi asigure o carieră strălucită, la Heinrich Himmler. Acesta – au circulat zvonuri că era pederast – a fost impresionat de inteligența și înfățișarea lui Heydrich. I-a acordat 20 minute pentru a pune pe hârtie planul serviciului de informații și contrainformații al partidului nazist. Heydrich a trecut testul și a primit sarcina de a organiza Sicherheitsdienst (SD). Adjunctul său, Walter Schellenberg – promovat în 1941, tot prin grija doamnei Heydrich, în fruntea secției de informații externe – spunea despre șeful SD-ului că avea „o percepție acută a slăbiciunilor morale, umane, profesionale și politice ale celorlalți”.

Celebrul istoric german Joachim C. Fest, în monografia sa intitulată *Stăpânii celui de-al III-lea Reich*, – apărută și în traducere românească – nota: „Caracterul său, împreună cu acea lipsă de siguranță datorată originii sale l-au împins pe Heydrich să se ocupe în mod deosebit, în cadrul funcțiilor sale din RSHA, de serviciile de informații”. Conflictul latent cu Canaris se datora și faptului că amiralul „părea să fie prizonierul aceluia complex, larg răspândit, compus din teamă și fascinație, care, din capul locului, îl pune în într-o poziție de inferioritate în fața lui Heydrich, care acționa cu o deplină stăpânire de sine. Numai atunci când a putut să-și procure și să pună în siguranță în străinătate fotocopiiile unor documente dovedind originea evreiască a adversarului său, Canaris a reușit să oprească, în sfârșit, declinul progresiv al puterii sale”. Heydrich făcuse din SD cel mai puternic dușman al SIS. El îl lichidase pe A-54 (vezi episodul anterior). Existau informații că Heydrich – numit Reichsprotektor în Boemia și Moravia – urma să plece în Franța, pentru a lichida mișcarea de rezistență de acolo. La

21 mai 1942, Heydrich și Canaris se întâlniseră la Praga. Șeful SD-ului îl acuzase pe cel al Abwehrului că devenise nesigur din punct de vedere politic. Era o acuzație extrem de gravă. Apoi Heydrich i-a impus un soi de „decalog” al colaborării dintre SD și Abwehr în probleme de contraspiionaj, prin care serviciul Reichsprotektorului obținea înțâietatea. Dacă „C” – nu știm nici azi cum a obținut o relatare atât de exactă a convorbirii – nu reacționa rapid, agenții săi din Europa erau confrunțați cu un grav pericol.

În Comitetul reunit pentru informații, în mod neoficial, „C” i-a sugerat generalului de brigadă Colin Gubbins (pe atunci doar șeful Grupului Londra al SOE, ulterior conducător al serviciului și rival neîmpăcat al lui Menzies) că nu ar avea de obiectat dacă acesta ar fi propus asasinarea lui Heydrich. Desigur, Menzies a recunoscut că operațiunea ar fi atras o replică dură din partea germanilor, ce ar fi afectat în primul rând rețelele serviciului de informații al cehilor din emigrație. La rândul său, colonelul Moravec, conducătorul acestuia, nu a obiectat nici el la sugestia gazdelor sale, punând la dispoziție oamenii necesari pentru ducerea la îndeplinire a planului. Care a reușit și cu un dram de noroc pentru britanici: lipsa la acea dată a antibioticelor. Dacă ele ar fi existat, Heydrich nu ar mai fi murit în urma septicemiei. La înmormântarea sa a luat parte și amiralul Canaris care, cu ochii în lacrimi și vocea tremurând de emoție, i-a spus lui Schellenberg: „A fost un om mare. Cu el, am pierdut un prieten”.

Locul lui Heydrich a fost luat de Schellenberg. Acesta însă nu constituia un pericol la fel de mare pentru „C”. În primul rând, deoarece avea serioase probleme de sănătate. În timpul „episodului Venlo” suferise un atac de cord din cauza stressului. Avea mari probleme și cu ficatul și cu vezica biliară afectate în urma otrăvirii – bănuia el – pe care o suferise la Lisabona, unde încerca să pună la cale răpirea ducelui de

Windsor, fostul rege al Angliei, Edward VIII. Menzies mai știa și că Schellenberg nu credea în victoria lui Hitler și spera să reușească încheierea unui acord cu britanicii îndreptat contra sovieticilor. Astfel unul dintre obiectivele care îi reveneau SIS în pregătirea operațiunii Torch fusese atins. În fruntea principalelor două servicii de informații și contrainformații germane se aflau două personaje care, în secret și în maniere diferite, cochetau cu ideea unei posibile înțelegeri cu Aliații, contra pericolului bolșevic.

Dacă în cazul asasinării lui Heydrich mâna SIS a fost, în mod clar, pe trăgaci, într-un alt caz nu s-au putut formula decît speculații. Este vorba de uciderea amiralului francez Darlan. Acesta era comandantul forțelor franceze declarate loiale guvernului de la Vichy. Amiralul Darlan se afla la Alger în momentul debarcării Aliaților. Oficial, venise să îl vadă pe Alain, fiul său, ofițer de marină, aflat în stadiul terminal al unei boli incurabile. El nutrea o adversitate cunoscută contra britanicilor, fiind un partizan al alianței cu Germania. Cu toate acestea, în octombrie 1942 trimisese un mesaj, prin care cerea comanda viitoarei expediții în Africa de Nord, în schimbul căreia promitea alăturarea trupelor franceze cauzei Aliaților. Se pare că nu a primit nici un răspuns. Dar prezența lui Darlan la Alger chiar în momentul debarcării aliate în Africa de Nord a fost considerată de mulți istorici mai mult decât o simplă coincidență. Păreră întărită și de transferul masiv de franci efectuat de băncile franceze în zona din Africa de Nord, cu două săptămâni înainte de debarcare, Vichyul știind că aceasta avea să aibă, printre alte consecințe, și o creștere a valorii francului. Departamentul de finanțe al S.U.A. a calculat că băncile metropolitane au scos un profit de cel puțin 50 milioane dolari din această operațiune.

Britanicii au presupus că emisarul americanilor în Africa de Nord franceză, Robert Murphy, a

fost cel care a stabilit o legătură cu amiralul Darlan. Cert este însă că Darlan a ordonat trupelor franceze să reziste invaziei. Acordul lui Eisenhower ca Darlan să preia comanda trupelor franceze și să fie recunoscut înalt comisar pentru Africa de Nord franceză a sosit cu mare întârziere, permițând germanilor și italienilor să aducă trupe noi din Europa la Tunis. Singurul care nu a fost luat prin surprindere a fost „C”, care instalase deja, încă din primăvara lui 1941 și separat de OSS, mai multe rețele la Tunis. În momentele critice ce au urmat debutului operațiunii Torch, 67 de agenți i-au transmis un flux continuu de date despre inamic.

La jumătatea lunii noiembrie 1942, Churchill protesta pe lângă Roosevelt contra acordului Eisenhower-Darlan. După sabordarea flotei franceze în portul Toulon (*Magazin istoric*, nr. 1/1972) – în ciuda asigurărilor date de Darlan că ea avea să li se alăture Aliaților – secretarul permanent al Foreign Office-ului, Alexander Cadogan, nota în

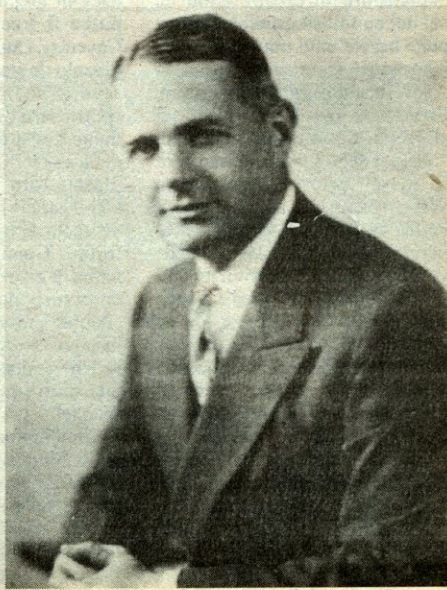
jurnalul său, în dreptul datei de 14 noiembrie 1942: „Nu vom face nici o treabă până nu îl vom omori pe Darlan”. La un dîneu la Savoy Hotel, Cadogan, Anthony Eden (ministrul britanic de externe) și generalul de Gaulle au discutat problema. Tot Cadogan nota în jurnalul său: „Singura soluție a lui de G[aulle] este: «Scăpați de Darlan». Replica mea este: «Da, dar cum?». Nici un răspuns”.

Menzies apelează la Tricicletă

Soluția a fost aceeași ca și în cazul Heydrich: un locotenent francez, antrenat de SOE, l-a omorât pe Darlan. Imediat după aceea, însă, în cercurile franceze s-a zvonit că SIS se afla în spatele întregii operațiuni. Zvonul se baza pe mai mult decât cunoscuta opinie a lui Alexander Cadogan că SOE nu era o organizație suficient de sigură pentru a i se încredința misiuni atât de delicate. Zvonul a căpătat o asemenea amploare – se vorbea de o acțiune mai amplă, de

lichidare și a altor personalități – încât britanicii au fost obligați (lucru neobișnuit pentru ei) să dea o dezmințire oficială. Persistă încă multe aspecte obscure, ce implică servicii secrete americane și engleze, în cazul asasinării amiralului Darlan. Dar cel mai greu de explicat este prezența lui „C” la Alger chiar în zilele atentatului. Era de notorietate publică faptul că lui Menzies îi displaceau călătoriile și nu a plecat peste hotare decât atunci când a fost absolută nevoie. Se știe că el a plecat spre Africa de Nord la o zi sau două după discuția de la Savoy Hotel. Asistentul personal al lui Stewart Menzies, Patrick Reilly, își amintea: „Acesta a fost, poate, cel mai straniu episod din perioada cât i-am fost asistent personal lui «C». La începutul lunii decembrie 1942, «C» m-a întrebat dacă aș dori să-mi iau o scurtă permisiune. Am fost surprins de această sugestie, pentru că a fost singura dată când mi-a făcut-o. Eram cam obosit și am acceptat-o bucuros; când am plecat, «C» era la biroul său. Când m-am întors,

William S. Stephenson, Temerarul (foto stânga) a fost numit, în ciuda obiecțiilor lui „C”, șeful antenei SIS în S.U.A. Relațiile sale cu William J. Donovan, conducătorul OSS (foto dreapta) au fost prea bune, față de așteptările lui Menzies

«C» era tot la biroul său. Habar n-am avut că fusese plecat într-o călătorie în străinătate și n-am știut acest lucru decât 40 ani mai târziu, abia când Winterbotham mi-a scris și m-a întrebat dacă am știut de ce a mers «C» la Alger. Atunci am remarcat că era o coincidență stranie, deși tot nu pot să afirm că voiajul lui «C» a avut vreo legătură cu omorarea lui Darlan, afară de faptul că «C» se găsea la Alger atunci când s-a întâmplat. Astăzi, înclin să cred că mi-a acordat permisia în acel moment pentru că dorea să nu-i stau în cale cât se afla în străinătate. Dacă nu eram în permisie, m-aș fi găsit la biroul meu de la Broadway [sediul SIS] și în mod sigur aș fi știut că el fusese la Alger».

Winterbotham, cel care răspundea de distribuirea deciptărilor Ultra atunci când lipsea „C”, s-a aflat și el la Alger în momentul asasinării lui Darlan. Potrivit lui, Stewart Menzies s-a grăbit să ajungă în orașul mediteranean pentru bucuria de a-l revedea pe colonelul Louis Rivet, șeful serviciilor secrete franceze la izbucnirea celui de-al doilea război, care totmai reușise să evadeze din Franța ocupată de germani. Winterbotham credea chiar că cei doi au folosit prilejul pentru a pune bazele unui nou serviciu de informații francez, cu baza la Alger. În ziua asasinării lui Darlan, Rivet și Georges Ronin (fostul șef al secției de informații aeri din serviciul secret francez) au oferit o masă pentru Menzies și Winterbotham. „La cafea a sosit vestea că Darlan fusese împușcat în propria-i casă, la câteva sute de yarzy depărtare”. Potrivit tot lui Winterbotham, era greu ca vreo altă veste să îi fi tulburat așa de puțin, discuția trecând repede peste acest incident. Mai târziu, Cadogan a spus că el nu s-a referit la necesitatea de a-l omorî pe Darlan în sensul strict al cuvintelor.

Din cele două cazuri expuse mai sus – eventual, luând în considerare și operațiunea „Autonomus” – cititorul ar putea rămâne cu impresia greșită că SOE fusese creată doar pentru a

duce la capăt treburile murdare, lăsând SIS – care depindea direct de Foreign Office – cu mâinile curate. În fapt, raporturile dintre cele două servicii secrete erau mult mai complexe și au căpătat implicații noi pe măsură ce se apropia data debarcării în Normandia. De altfel, pregătirea operațiunii Overlord pe plan informativ și contrainformativ s-a făcut cu o grijă maximă. Încă din septembrie 1940 britanicii creaseră Comitetul „W”, care reunea reprezentanții tuturor serviciilor de informații și contrainformații. Scopul acestuia era să stabilească natura informațiilor exacte ce puteau fi strecurate între cele menite să contribuie la intoxicarea germanilor, prin intermediul agenților dubli. Era o treabă extrem de delicată: o informație reală prea sensibilă putea duce la bombardarea unui oraș întreg sau la scufundarea unui transport prețios. Pe de altă parte, dacă agentul dublu nu furniza suficiente informații de calitate și verificabile, își pierdea creditul și utilitatea de canal de intoxicare. Rostul comitetului era să stabilească raportul cel mai convenabil între profit și pierderi. Chiar dacă în dreptul ultimului capitol putea fi trecut un oraș întreg, Coventry. Curând, s-a constatat că dincolo de stabilirea respectivului raport, se ridica și problema coordonării de zi cu zi a agenților dubli. Drept urmare, s-a creat o a doua organizație, Comitetul XX, plasată din punct de vedere administrativ sub tutela Serviciului de securitate internă (MI 5). În fruntea Comitetului XX (nu era vorba de cifra romană douăzeci, ci de corispondentul grafic al lui „double cross”, păcăleală) a fost instalat J.C. Masterman, profesor la Universitatea Oxford, devenit una dintre personalitățile lumii secrete.

Unul dintre cei mai buni agenți dubli conduși de acest Comitet a fost iugoslavul Duško Popov (nume de cod: Tricicleta), din cariera căruia s-a inspirat Ian Fleming când l-a creat pe James Bond. Memoriile sale au fost tra-

duse și în limba română. El a fost infiltrat în cadrul Abwehrului, aducându-i multiple servicii lui „C”. Principalul a constatat în evaluările asupra anturajului lui Canaris, mai ales Dohnanyi și colonelul, apoi generalul Oster, cei care, împreună cu amiralul, erau dispuși să îl înlăture, în anumite condiții, pe Hitler. De asemenea, după cum i-a spus chiar Menzies, Tricicleta trebuia să asigure canalul prin care „C” să poată relua dialogul cu Canaris început de Churchill în 1938. Toate informațiile pe care Tricicleta le obținea la acest ultim capitol trebuiau transmise direct lui Menzies. Importanța pe care „C” o acorda acestei misiuni o dovedește și faptul că a acceptat să se întâlnească personal – evident într-un cadru neutru – cu un agent dublu, care putea fi oricând demascat de germani, arestat și torturat.

Dar să revenim la raporturile lui SIS cu SOE Special Operations Executive (o traducere în limba română ar putea suna: Departamentul pentru operațiuni speciale) a fost creat din inițiativa lui Winston Churchill. Prima oară problema a fost discutată la o întrunire din 1 iulie 1940. Ideea premierului britanic era că Europa ocupată trebuia pregătită din vreme pentru momentul când Aliații aveau să revină pe continent. SOE urma să creeze rețelele care, la momentul convenit, trebuiau să transforme teritoriul ocupat de trupele germane într-o mare de flăcări, aruncând în aer tot ce se putea și hărțuind mereu spatele frontului inamic. Pentru aceasta, departamentul D (Distrugeri) din SIS, împreună cu diverse alte organisme ce se ocupau cu sabotarea mașinii de război germane, urmau să fuzioneze într-un singur organism. Până aici, era de acord și Stewart Menzies. Să menționăm în treacăt că și sovieticii își creaseră o structură paralelă pentru astfel de operații, condusă de Sudoplatov, separată de rețelele Directoratului I din NKVD (cel care se ocupa cu informații externe), dar subor-

donată totuși lui Fitin, șeful respectivului Directorat.

„C” s-a luptat foarte mult pentru a obține coordonarea noului organism. Argumentele invocate erau cât se poate de raționale. Oamenii SIS aveau nevoie, de liniște în zona în care operau. Acțiunile de sabotaj ori lichidare desfășurate de SOE nu puteau decât să atragă replica dură a serviciilor secrete germane. Până la urmă însă, SOE a fost trecută în subordinea ministrului pentru problemele războiului economic, Hugh Dalton, care a făcut un puternic lobby în acest sens. Stewart Menzies nu a uitat nici o clipă ofensa suferită și s-a luptat din răspuț să pună bețe în roate noii organizații. Relațiile lui cu generalul de brigadă Colin Gubbins, șeful SOE, au devenit tot mai încordate, pe măsură ce acesta încerca să i se substituie aproape peste tot, câștigând și sprijinul celebrului William Stephenson, Temerarul.

Numai că lucrurile nu s-au oprit doar la relații încordate între cei doi șefi. Rivalitatea s-a transpus și în operațiunile desfășurate pe teren.

„Ai aflat vestile, Reilly?”

SOE își pusese la punct un sistem de transport și aprovizionare cu avionul pentru agenții infiltrați în ceea ce Hitler numea „Fortăreața Europa”. Elementul cheie al sistemului, cel care controla întregul trafic clandestin spre și dinspre regiunea pariziană, era un aviator francez, Henri R.E. Dericourt. El fusese adus în Anglia în 1941 de colonelul Dansey (unul dintre adjuccii lui „C”), după ce fusese capturat în Siria. Supus unui interogatoriu la M.I.5, a recunoscut că colaborase cu SD-ul, făcând serviciul de curier. Contactul lui în SD era Hans Boemelburg, șeful Secției VI (contraspionaj) din Paris. Era un homosexual în vârstă și alcoolic.

Printr-un intermediar, — comandorul Archibald Boyle — directorul responsabil cu informațiile din Ministerul aviației — Dericourt a fost prezentat responsabililor SOE cu recomandări excelente. Evident, noilor săi patroni nu li s-a suflat o vorbă despre legăturile lui

cu SD-ul. Unul dintre membrii organizației, Nicholas Bodington, fost corespondent Reuters la Paris, știa însă sigur. Dar și despre el s-a spus apoi că fusese infiltrat de „C” în SOE pentru a-l informa despre planurile lui Gubbins.

Dericourt a fost parașutat în Franța. L-a întâlnit pe Boemelburg, care i-a fixat o nouă legătură operativă, pe Hermann Goetz. Cu acesta, Dericourt s-a întâlnit în mod regulat într-un apartament conspirativ. El l-a informat pe Goetz despre toate transporturile efectuate de SOE. Din descifrarea traficului radio al SD-ului din Paris — care era un apanaj al lui „C”, nu al SOE — rezultă că Dericourt le-a spus germanilor tot ce doreau să știe despre Secțiunea F a SOE, dar aproape nimic despre SIS.

Povestea s-a complicat atunci când Dericourt a fost implicat, în 1943, în operațiunea Starkey. A fost una dintre numeroasele operațiuni de intoxicare, menite să-i înșele pe germani în privința locului și datei debarcării aliate în Europa. Ei trebuiau să creadă că Aliații, urmau să invadeze Europa de Nord-Vest și că debarcările din

În timpul celui de-al doilea război mondial, Stewart G. Menzies a părăsit Anglia doar în două rânduri. Aici în timpul zborului din decembrie 1942, la Alger

Generalul maior Sir Colin Gubbins, șeful SOE, adversar înverșunat al lui „C”

Sicilia și Italia nu constituiau decât manevre înșelătoare.

În operațiunea Starkey a fost implicat, într-un mod tragic, și principalul responsabil al Secțiunii F din SOE pentru zona nordică a Franței, maiorul Frances Suttill. El crease mai multe rețele, dar cea mai importantă se numea Prosper, nume sub care este și el adesea identificat. Dericourt l-a întâlnit pe Prosper.

În noaptea de 22 spre 23 aprilie 1943 Dericourt a zburat în Anglia, la ordinul Londrei. Motivul invocat: beștelirea lui pentru că pusese în pericol un avion prin plasarea greșită a sistemului de semnalizare la aterizare. Șefii lui au avut nevoie de 12 zile ca să îl certe pentru acel incident. După o săptămână, a fost rechemat la Londra și Prosper. Șeful Secțiunii F și-a recăpătat memoria în privința motivului voiajului respectiv abia în 1983, când a recunoscut că fusese implicat și Churchill, cu care Suttill s-a și întâlnit cât s-a aflat în Marea Britanie. Primul ministru s-a implicat personal în operațiunea de intoxicare, spunându-i lui Prosper că urma să aibă loc o operațiune de debarcare, peste Canal, și i-a cerut să-și pregătească rețelele în acest scop. Suttill s-a reîntors în Franța la 12 iunie și și-a prevenit subordonații despre iminenta debarcare aliată, instruindu-i în privința mesajelor ce urmau să îi avertizeze prin BBC. La 24 iunie, Suttill a fost arestat de germani, care îl așteptau în camera sa de la hotelul din strada Mazargan, o adresă unde se mutase de curând. Toată lumea a fost de acord că era dubios modul în care germanii reușiseră să afle, cu atâta promptitudine, noul lui adăpost. Așa s-a născut ipoteza că Dansey a fost cel care l-a vândut pe Prosper germanilor.

Ca principal argument, s-a invocat faptul că șeful rețelelor SOE din nordul Franței era persoana cea mai credibilă prin care germanii puteau fi intoxicați. Lucru perfect adevărat, pentru că se știe că Hitler a urmărit îndeaproape lichidarea rețelei

Prosper, pentru a-i lipsi pe Aliați de prețiosul său ajutor.

Problema este că Suttill, deși torturat, a murit fără să spună nimic, după cum atestă documentele descoperite. Manevra – dacă a fost într-adevăr una – a reușit totuși, pentru că unul dintre adjuncții săi, Gilbert Norman, a cedat torturii și a colaborat deplin cu germanii. Trădarea lui a provocat pierderea unui număr de agenți estimat de cei mai optimiști la 400 și de ceilalți la 1 500 de oameni.

Generalul Gubbins i s-a plâns atunci Temerarului, aflat în trecere prin Londra, că Dansey a fost cel care i-a trădat agenții. După cum mărturisea în ianuarie 1986, Stephenson l-a crezut, pentru că, în opinia lui, Dansey era „un om foarte rău, care nu s-ar fi dat în lături de la nimic pentru a înălțura pe cineva din calea lui. De aceea îl și folosea Stewart“. Și tot Stephenson era de părere că în loc să fie înnobilit (în iunie 1943), Dansey trebuia trimis în Turnul Londrei, împreună cu Stewart Menzies. Rugat să aducă și dovezi documentare pentru a-și susține acuzațiile, Stephenson a replicat că a distrus tot ce ținea de activitatea lui din cel de-al doilea război mondial. Părerea Temerarului era împărțită – în ceea ce îl privea pe Dansey – și de asistentul personal al lui „C“, Patrick Reilly, care relatea că imediat după arestarea lui Prosper, „Dansey a intrat în camera mea și m-a întrebat, cu o față pe care i se citea satisfacția: «Ai aflat veștile, Reilly?»». M-am gândit: «Doamne, trebuie că le-am tras-o serios nemților». I-am răspuns: «Nu. Ce s-a întâmplat?». Dansey mi-a răspuns, de parcă s-ar fi aflat în cel mai important moment al carierei sale: «Aia de la SOE sunt în rahat. Au încasat-o în Franța. Germanii îi nimicesc peste tot». M-am simțit îngrozitor în sinea mea și am realizat că Dansey era cel mai viclean și mai perfid om pe care-l întâlnisem în serviciul public și de atunci nimic nu m-a făcut să-mi schimb părerea“.

„C“ amenință cu demisia

Desigur, cei ce au analizat episodul au atras atenția asupra unor greșeli elementare comise de membrii rețelei Prosper, în primul rând asupra lipsei de compartimentare, ceea ce făcea ca fiecare membru să cunoască prea mulți participanți la acțiune și aproape pe toți șefii. S-a atras atenția și asupra indiscrețiilor incredibile comise, mulți dintre membrii rețelei trimițând rapoartele către Londra în clar, indicând nume și adrese. Și cum întreaga corespondență era citită, grație lui Dericourt, de către germani, nu era nici o problemă să fie capturată întreaga rețea. Doar că primul arestat a fost Suttill și noua lui adresă nu figura în acea corespondență. Ceea ce ne aduce iar la ipoteza sacrificiului de pion. Pentru că, în comparație cu datele pe care le trafica SIS la acea dată, mai ales cele privind construcția rachetelor germane, și cu obiectivul final al operațiunii Starkey, rețeaua Prosper nu juca pe tabla de șah a confruntării mai mult decât rolul unui pion. După cum ne asigură Anthony Cave Brown în cartea deja menționată, episodul Prosper a afectat grav relațiile anglo-franceze, cu repercusiuni în anii '60, când generalul de Gaulle, ajuns președintele Franței, a votat contra intrării Marii Britanii în Piața Comună.

Prosper a sfârșit în fața plutonului de execuție. Dericourt și-a continuat activitatea până în februarie 1944, când a fost readus la Londra și supus de către oamenii SOE unui intens interogatoriu. Nu au reușit să îl acuze de trădare, pentru că avea protectori puternici. Din păcate, în ciuda eforturilor depuse, operațiunea Starkey s-a soldat cu un eșec. Feldmaresalul Gerd von Rundstedt nu s-a lăsat păcălit. Din cele 36 divizii germane dizlocate în Vest, 27 au fost trimise pe alte fronturi, în special în Rusia, dar și în Italia.

După eșecul operațiunii Starkey, „C“ a luat măsuri pentru a preveni

o recidivă. L-a numit pe mai vechiul său prieten, generalul Sir James Marshall-Cornwall, ca adjunct al lui Dansey. Era un mesaj clar, mai ales că Dansey depășise vârsta de pensionare.

Pe de altă parte, Stewart Menzies nu a renunțat să îi vâneze pe cei de la SOE. Încă din iulie 1943, el prezentase un raport în Comitetul reunit pentru informații, în care, printre altele, arăta că inamicul deținea suficiente date despre mișcarea de rezistență din Franța pentru a o face inutilizabilă scopurilor britanicilor. Dezastrul Prosper, care a urmat, nu a făcut decât să adauge un argument în plus. Premierul britanic a trebuit să arbitreze el însuși disputa, obținând un scurt armistițiu. Plecarea premierului la Conferința de la Teheran, în noiembrie 1943, și afacerea „Polul Nord” au redeschis disputa.

În vederea debarcării, după cum am văzut, atât SIS cât și SOE (uneori împreună, cel mai adesea separat) își implantau rețelele în Europa. Una dintre țările vizate în mod special era și Olanda. Acolo au fost trimiși unii dintre cei mai bine antrenați agenți. Câteodată se întâmpla să nu știe exact pentru care serviciu lucrau. Dar așa cum afirma unul dintre ei, Hubert Lauwers, aveau un lucru în comun: „o puternică dragoste de țară și, în activitatea lor, o încredere oarbă în superiori”. Lauwers avea să descopere foarte repede că asemenea frumoase sentimente nu erau suficiente în periculoasa meserie pe care și-o alesese. Hubert Lauwers s-a numărat printre cei cinci agenți (trei ai SIS și doi ai SOE) care au fost capturați. După o primă

tentativă eșuată cu un alt prizonier, Abwehrul l-a convins pe Lauwers să colaboreze la un joc operativ, cu numele de cod Englandspiel. Scopul lui: stabilirea unei legături radio cu Londra, pentru a afla unde urmau să fie parașutați următorii agenți.

Lauwers a reușit să introducă în transmiterea mesajului greșelile convenite cu Londra pentru a semnaliza că emitea sub control. În mod inexplicabil, cei de la Londra nu au reținut semnalele disperate ale lui Lauwers, deși acesta le-a repetat în mai multe rânduri. Drept urmare, timp de 14 luni germanii au arestat 55 agenți trimiși de Londra. Folosind emițătoarele lor, germanii au stabilit 17 legături radio cu centrala SOE. Cea mai mare parte a agenților capturați au fost executați. Numeroase rețele SOE au fost infiltrate, aproximativ 150 olandezi din mișcarea de rezistență au fost uciși și 12 avioane RAF doborâte, cei 50 membri ai echipajelor fiind uciși.

Abia atunci când doi olandezi au reușit să evadeze în Elveția, în noiembrie 1943, a aflat Londra adevărul. „C” i-a recuperat pe cei doi prin oamenii săi și i-a adus în Marea Britanie. Efectul a fost imens, mai ales că venea atât de aproape de cazul Prosper. Senzația a fost că întregul sistem creat de SOE în Europa era inutilizabil. S-a declanșat o vastă anchetă. Agenții SIS au căpătat o nouă însărcinare: să stabilească în ce măsură fuseseră penetrate rețelele SOE din Europa.

Atmosfera care domnea în comunitatea serviciilor secrete engleze este poate cel mai bine descrisă de președintele Comitetului reunit pentru informații,

Cavendish-Bentinck: „Cei de la SOE m-ar fi lichidat bucurăși. Aranjase cu Victor Rothschild că, dacă muream subit, el trebuia să îmi facă autopsia”. Documentele Comitetului reunit pentru informații ar fi trebuit să devină accesibile în 1994. Nu știm dacă s-a întâmplat așa ceva și nici nu avem știre despre vreun articol sau carte pe această temă. Ceea ce se știe este că activitatea SOE a fost aspru criticată în cadrul Comitetului. Problema a fost înaintată spre soluționare ministrului de externe, Anthony Eden, dar nici acesta nu a putut lua o decizie în lipsa lui Churchill care, pe drumul înapoi de la Teheran, fusese ținut la Marrakeș de o pneumonie.

Primul ministru britanic s-a reîntors la Londra abia la 18 ianuarie 1944. Primul lucru pe care l-a făcut a fost să îl cheme pe „C”, care amenințase cu demisia atunci când aflase că SOE căpătase totuși prioritate față de SIS în operațiile desfășurate în Olanda și Franța. Știm doar că Menzies nu a mai demisionat. Singurul comentariu cunoscut al premierului britanic asupra conflictului dintre SIS și SOE a fost că este un lucru „lămentabil, dar probabil inevitabil, o trăsătură a afacerilor noastre”.

Era evident însă că, pe măsură ce ziua debarcării se apropia și apoi pe măsură ce țările europene erau eliberate de sub ocupația germană, zilele organizației conduse de Gubbins erau numărate. ■

(Va urma)

**Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI**

UN GÂND PE LUNĂ

„Opiniile sunt libere, dar nu și obligatorii”.

I. L. Caragiale

DIN CRONICA AVIAȚIEI

Îată-ne ajunși la capătul incursiunii noastre în cronica aviației. După ce am urmărit faptele eroice ale pionierilor aviației, după ce am asistat la dezvoltarea transportului de pasageri din perioada interbelică, vom prezenta în acest număr evoluția avioanelor de după cel de-al doilea război mondial. Ne vom axa (pe cât posibil, căci mare parte a priorităților au fost deja adjudecate) pe elementele de noutate. Ghid ne vor fi lucrările menționate deja la primul episod, cu aceeași mențiune specială pentru cartea lui Gheorghe Rado, Priorități și recorduri mondiale de aviație.

Adaptarea aviației la condițiile postbelice s-a făcut cu mult mai multă rapiditate decât după primul război mondial. Aliații au fost ajutați foarte mult și de „preluarea” moștenirii Luftwaffe. Abia după ce au obținut planurile germane, au reușit, de exemplu, sovieticii să realizeze primele avioane cu reacție: Yak-15 și MiG-9.

Liderii aviației aveau să devină însă americani. Firma Boeing lansa în 1947 un adevărat „pachebot” al aerului, primul avion cu două etaje (sau punți). Stratocruiser 377 oferea excelente – chiar luxoase – condiții de zbor, la altitudinea de 10 000 m și viteza de 550 km/h. Avionul putea efectua zboruri transoceanice fără escală. În același an, la 14 octombrie, căpitanul Charles S. Yeager „spărgea” zidul sonic, zburând cu 1 556 km/h. Aparatul experimental Bell X-1 (foto 1), poreclit „Strălucitoarea Glennis”, în cinstea soției sale – fusese purtat acroșat de un avion B-29 și lărgat la altitudinea de 6 000 m. Nimeni nu a știut înainte de zbor că Charles Yeager își rupesese două coaste cu o noapte înainte, în timpul unui zbor efectuat fără aprobarea superiorilor săi. Bangul sonic a fost înregistrat doar de cei de la sol. Pilotul a aflat că a intrat în legenda aviației urmărind indicatorul de viteză de la bord.

Un alt căpitan, James Gallagher, a realizat primul ocol al Pământului cu avionul, fără escală, în 1949. A zburat timp de 94 ore și un minut, din 28 februarie până în 2 martie. S-a realimentat de patru ori în timpul zborului. Avionul era un B-50, asemănător, ca aspect exterior, cu B-29, dar cu motoare mult mai puternice.

Anul 1949 a mai adus două priorități cu importante consecințe pentru transportul de pasageri. La 16 iulie a zburat prototipul avionului Vickers Viscount (foto 2), echipat cu patru turbopropulsoare. Pasagerii scăpau de acum încolo de zgâlțâilele inerente avioanelor ce foloseau motoare cu piston, având de înfruntat doar pe cele provocate de fronturile atmosferice. Și zgomotul produs de motoare era atenuat. Primul zbor cu pasageri a fost efectuat la 29 iulie 1950, iar prima cursă peste Atlantic a efectuat-o, la 19 decembrie 1957, un avion turbopropulsor Bristol Britania 312.

Concurentul turbopropulsorului, avionul cu reacție, a debutat la 27 iulie 1949. Era un avion de construcție britanică De Havilland DH-106 Comet (foto 3), cu patru reactoare. A decolat la ora 6.00 din Marea Britanie; echipajul a luat micul dejun la Tripoli și la ora 15.00 avionul revenea la Londra. După cum notau ziarile vremii, toate datele aviației comerciale trebuiau revăzute. Unele dintre ele țineau să sublinieze că măcar acest debut al unei noi ere în istoria aviației nu le aparținea americanilor. Avionul Comet reprezenta o noutate nu numai prin tipul de motoare utilizate, ci prin întreaga sa concepție. Din păcate, Comet a fost și primul avion cu reacție care a produs accidente catastrofale. La 3 martie 1953, un avion a explodat în aer. După al doilea accident, autoritățile i-au interzis zborul. Ancheta a stabilit că după un anumit număr de ore de zbor, s-au produs fisuri în dreptul geamurilor din cauza vibrațiilor. Cum și

fuselajul fusese dimensionat necorespunzător, se rupea în zbor.

În perioada care a urmat, turbopropulsorul și reactorul au evoluat împreună. Fiecare tip de avion prezintă avantajele sale, ceea ce face să le întâlnim încă în exploatare. Turbopropulsorul decolează mai ușor, pe piste obișnuite, dar începe să aibă probleme la altitudini foarte mari, reducându-și randamentul. Reactorul câștigă ceva mai greu puterea de decolare, fiind legat de viteza atinsă progresiv, dar are un randament ideal la altitudini mari.

Și americanii au profitat de cercetările efectuate de germani în timpul celui de-al doilea război mondial. În 1945 ei au descoperit la Oberamergau un Messerschmidt P-1101, cu aripi cu geometrie variabilă. Le-au mai trebuit încă șase ani până au realizat primul aparat cu geometrie variabilă care să zboare. Era tot un aparat experimental, Bell X-5. Avantajul aripii cu geometrie variabilă era că la decolare și aterizare (în general, la viteze mici) aripa își păstra unghiul drept cu fuselajul, asigurând maximum de portanță, iar la viteze mari (supersonice mai ales) unghiul devenea ascuțit, reducându-se rezistența opusă la înaintare. Primul avion de luptă tactic dotat cu o astfel de aripă a fost F-111 (foto 4).

Americanii și-au revenit din șocul produs de avionul Comet și la 15 iulie 1959 prototipul Dash 80 efectua primul zbor. Din el, firma Boeing a dezvoltat modelul 707, un avion cu o lungă carieră, ce zboară și astăzi.

La 27 mai 1955 efectua primul zbor unul dintre avioanele cu cea mai elegantă siluetă

proiectate vreodată: SE-210 Caravelle. Constructorii francezi adoptaseră pentru prima oară soluția plasării celor două turboreactoare la coada avionului. Pe lângă finețea aerodinamică obținută, se reducea foarte mult și zgomotul în cabina pasagerilor. Călătorul cu numărul 8 000 000 care a zburat cu un Caravelle a fost actorul Roger Moore. În același an avea loc și o premieră de altă natură: la 1 aprilie își începea activitatea, cu aprobarea autorităților occidentale de ocupație, compania de aviație civilă germană Lufthansa.

Să nu uităm că ne aflăm în plin război rece. Aviația nu putea lipsi din această confruntare. La 4 iulie 1956, efectuau primul zbor operațional celebrele avioane-spion U-2 (foto 5). Construit de firma Lockheed, avea o anvergură a aripilor de 24,38 m, ceea ce permitea aparatului să parcurgă lungi distanțe în zbor planat, eliminând astfel o posibilitate de a fi detectat prin semnătura termică a motoarelor. Putea zbura la înălțimi de până la 21 000 m, de unde fotografia și înregistra date de interes militar. A fost o mare surpriză pentru americani doborârea unui astfel de aparat, de către sovietici. Abia în anii din urmă s-a putut stabili că pilotul american Powell (ce s-a catapultat și a fost apoi schimbat cu un celebru spion sovietic în S.U.A., Rudolf Abel) a „cooperat” cu sovieticii. Afacerea avionului U-2 a torpilat conferința la nivel înalt a celor patru mari puteri de la Paris, din mai 1960. Președintele S.U.A., generalul D.D. Eisenhower, a fost pus într-o situație neplăcută de acest eșec al serviciilor secrete, cu atât mai mult cu cât el autorizase aceste zboruri de spionaj militar. Peste șase ani, în 1962, într-un secret desăvârșit, efectua primul zbor înlocuitorul lui U-2, tot un Lockheed, numit inițial A-12, apoi SR-71, cu numele de cod Blackbird (foto 6). Construit în întregime din aliaj de titan, avionul poate atinge Mach 3 (adică de trei ori viteza sunetului). În doi ani (1966-1968), forțele aeriene ale Statelor Unite au pierdut, potrivit unor ziare, cel puțin cinci

aparate, datorită problemelor deosebite pe care le pune pilotarea unui astfel de avion. Temperatura la nivelul fuselajului atinge 400°C. Avionul practic nu mai poate fi lăsat doar pe mâna pilotului, care trebuie asistat de calculator.

Anul 1958 a marcat victoria avionului asupra vaporului pe ruta transatlantică între Europa și Statele Unite. În acel an, pentru prima oară, avioanele au transportat un număr mai mare de pasageri decât vapoarele.

Concurența în aviație este tot mai dură, costurile implicate tot mai mari, așa încât nu trebuie să ne mire prezența mai redusă a românilor în această cronică a priorităților. Totuși, primul parașutist din lume care a stabilit un record mondial definitiv a fost un român, Gheorghe Iancu. La 31 mai 1961, pe aerodromul Strejnic de lângă Ploiești, el a sărit de două ori de la înălțimea de 1 000 m, cu deschiderea întârziată a parașutei, aterizând de fiecare dată la 0,00 m de punctul fix. Federația Aeronautică Internațională a menționat pe diploma acordată „Record mondial definitiv”.

Anul 1968 a înregistrat primul zbor al unui avion supersonic de pasageri: Tu-144 (foto 7). De fapt, în 1960, aproape simultan, industriile aeronautice din S.U.A., U.R.S.S., Anglia și Franța au început să se preocupe de proiectul unui asemenea avion. Americanii au abandonat pe parcurs. Sovieticii, și cu contribuția KGB-ului, au reușit să devanseze proiectul franco-britanic, Concorde (foto 8), care a zburat prima oară abia la 2 martie 1969. Concorde a realizat, în schimb, prima cursă cu pasageri peste Atlantic, abia în 1988. Zborul a durat 2.55 ore. Întârzierea s-a datorat interdicției aplicate de autoritățile americane, ce avea drept justificare oficială zgomotul prea mare produs de motoarele avionului.

Americanii s-au revanșat însă punând în circulație primul avion de transport de peste 360 tone. La 9 februarie 1969, celebrul Boeing 747 Jumbo Jet (foto 9) efectua primul zbor. Decolarea s-a produs după un rulaj de numai 1 370 m.

El avea la bord peste 25 t de aparate de măsură și înregistrare. Avionul putea transporta 500 pasageri (cât 24 avioane DC-3), pe o distanță maximă de 12 395 km, consumând 12 t combustibil pe oră (cantitatea totală de combustibil, 178 t, echivala aproape masa unui Boeing 707 cu încărcătură completă). A fost primul avion pentru care nu a fost construit și încercat un prototip.

La capitolul avioane gigant (mai ales de transport) americanii au fost depășiiți de sovietici. Ei au realizat primul avion de peste 400 t, AN-124, pus în serviciu în 1985. A fost destinat pentru transporturi de materiale de război, 345 militari înarmați sau 270 parașuțiști. Are 2×5 roți principale, poate decola în 1 200 m și ateriza în 800 m. La 21 decembrie 1989 a zburat primul AN-225, cu o greutate de 600 t și care se sprijină pe sol cu câte 7 perechi de roți.

În anii din urmă, concurența în domeniul avioanelor medii și lung curier între marile firme europene și americane s-a intensificat. Europeanii au pătruns pe această piață mai ales cu avioanele Airbus (foto 10), care se remarcă prin tehnologia de vârf adaptată de la aviația militară. Consorțiul a realizat primul avion – A-320 – echipat cu comenzi de zbor exclusiv electrice. Americanii au replicat cu avioane robuste și care dispun de o motorizare superioară. McDonnell Douglas a lansat, în 1991, modelul MD-11 (foto 11), iar Boeing modelele 757, 767, 777. De altfel, firma Boeing deține recordul vânzărilor cu modelul 737, cel mai vândut avion din lume.

În plan militar americanii s-au concentrat asupra avioanelor greu detectabile sau practic invizibile pentru radar. Primul din această serie a fost bombardierul strategic Rockwell B-1, care are o semnătură radar ce reprezintă 1% din cea a unui B-52. Are aripi cu geometrie variabilă, poate ataca la mai puțin de 60 m de sol și cu o viteză de 950 km/h și transportă până la 57 t bombe. I-a urmat controversatul B-2 (foto 12). Realizat din materiale compozite,

absoarbe undele electromagnetice și este practic invizibil pentru detectoarele de infraroșii.

Fără a dispune de materialele sofisticate și de avansul tehnologic al americanilor, sovieticii au realizat foarte reușite avioane de vânătoare. Atunci când vest-germanii au intrat în posesia MiG-urilor 29, după reunificare, au fost entuziasmați de performanțele de zbor ale aparatului. De altfel, acesta era singurul care putea realiza figura numită „cobra”: zborul, pentru câteva secunde, cu coada înainte, după un cabraj puternic al botului avionului. Urmașul său, MiG-31 (foto 13), este considerat cel mai puternic interceptor din lume. Apreciat de occidentali este și avionul Suhoi SU-27 (foto 14), recent oferit de sovietici și chinezilor. Între elementele de noutate se numără și faptul că sistemul de desemnare a țintelor este integrat în casca pilotului, care, prin simpla îndreptare a capului, dirijează avionul spre ținta aleasă; în plus, o voce feminină îi semnalează pilotului orice pană intervenită.

Înainte de a spune două cuvinte despre avioanele viitorului, să mai menționăm câteva recorduri aparte. Primul luping cu un elicopter a fost executat la 4 ianuarie 1949 de către Jim Ryan,

pilot șef de încercări. În timp ce zbura cu prototipul aparatului XHJP-1, elicopter cu două rotoare în tandem, lui Jim i-a venit ideea, după un picaj cu viteză mare, să execute o resursă, după care a modificat pasul rotoarelor, astfel încât cel din față să realizeze o tracțiune mai mare și cel din spate una mai mică. Prima octogenară care a traversat Atlanticul singură la bord a fost americanca Marian Hart. De altfel, un studiu realizat de americani demonstrează că avionul poate fi condus și la vârste foarte înaintate. Semnificativ este cazul englezului James Champman, care a murit la 103 ani, după ce s-a împiedicat în propria locuință și a căzut. În ultimii opt ani zburase cu planorul, cu un monomotor de școală, cu balonul cu aer cald și cu un elicopter. Primul avion cu reacție pentru transportul pasagerilor realizat în România a fost Rombac 1-11. Primul zbor l-a realizat la 20 septembrie 1982. Primul ocol al Pământului, fără escală și fără realimentare în zbor, a fost realizat în decembrie 1986. Avionul Voyager avea o construcție specială și o anvergură de 33,8 m. În 1987, aviația a transportat pentru prima oară peste un miliard de pasageri. Peste un an de zile, un elev californian de 11 ani, Christopher Marshall, traversa Atlanticul, având, ce-i drept, un însoțitor

la bord, care a preluat doar o singură dată controlul aparatului pentru a face față unor dificultăți deosebite.

Cum va arăta avionul viitorului (foto 15)? Este greu de răspuns. Proiectanții lucrează deja la numeroase variante, pe calculator. Aparatul de zbor ideal ar trebui să răspundă la câteva criterii esențiale: să se conformeze normelor de zgomot ale avioanelor subsonice actuale, să aibă un consum de carburant cât mai redus, să poată zbura în 2-3 ore de la Londra la Tokio, de exemplu, fără escală. El ar putea combina două tipuri de motor, unul pentru decolare și aterizare, cu viteze subsonice, și altul pentru zborul supersonic. Confortul pasagerilor va trebui și el mărit. Deja, modelul 787 lansat anul trecut de firma Boeing oferă aproape facilitățile din clădirea unei aerogări. Proiectanții se gândesc și la sporiirea siguranței pasagerilor, una dintre soluțiile prefigurate fiind dotarea cabinei pasagerilor, ejectabilă, cu parașute care să o readucă în siguranță la sol, în caz de accident.

Sigur, toate aceste proiecte pot trimite cu gândul la Jules Verne. Dar dacă ne gândim la drumul parcurs de aviație în numai 90 ani, să recunoaștem că ele pot fi depășite ușor de realitate. ■

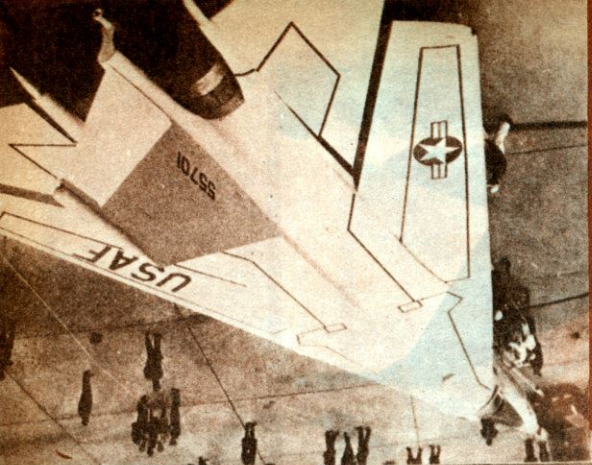
COPERTELE

① „Buna Vestire” din strana de la „Lorenzkirche” din Nürnberg, sculptură executată de Veit Stoss, în anii 1517 și 1518. 19 restauratori germani și străini au lucrat un an și jumătate la reînvierea acestei sculpturi în lemn de tei, suspendată și cântărind 5, 25 tone. Operația s-a desfășurat sub direcția Oficiului bavarez al monumentelor istorice (**Magia muzeelor și monumentelor istorice germane**, p. 81)

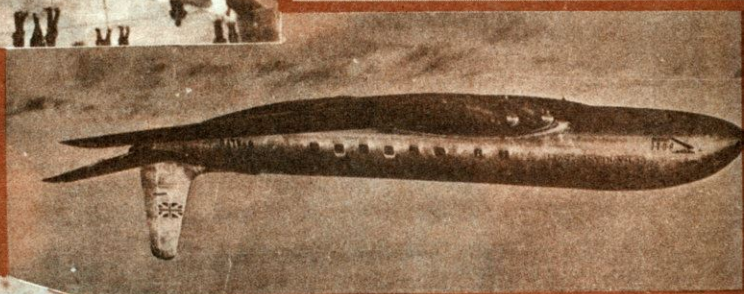
② În prima vitrină a expoziției **Monumenta Romaniae Vaticana** se află **Codicele urbinat**, un splendid manuscris latin din secolul XV, deschis la pagina 346. Miniatura din partea centrală înfățișează momentul în care Petru și Andrei sunt chemați la apostolat. Andrei, fratele mai mic al apostolului Petru, este cel care, după anul 50, a predicat în orașele Pontului Euxin și a întemeiat comunități creștine la Tomis, Callatis, Histria și în unele localități din Delta Dunării (**Dumnezeu să binecuvânteze România**, p. 13).

③ Emma Hamilton – Horatio Nelson – Trafalgar, o triadă în care iubirea între un bărbat și o femeie s-a contopit cu iubirea de țară. Emma Hamilton, personificarea frumuseții, pictată de Romney (**sus**), și scenă din bătălia navală de la Trafalgar, ce avea să facă din Anglia stăpâna mării. În medalion: Nelson, pe corabia „Victory” (**Iubiri celebre**, p. 87)

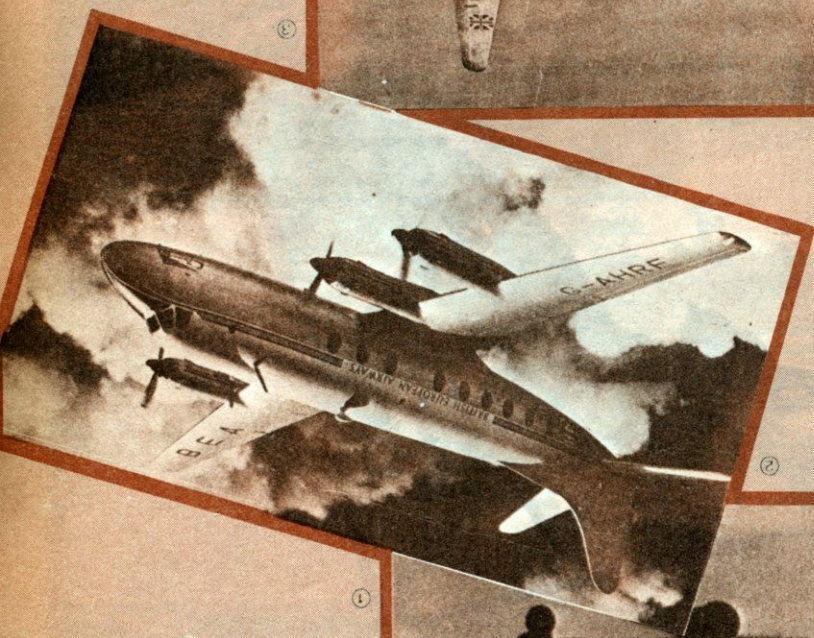
④ În veacul XV mai ales prinții și înalta nobilime beneficiau de horoscoape. În imagine, o miniatură din 1469, reprezentând horoscopul întocmit la nașterea unui mare nobil de la curtea lui Jean II de Bourbon (**Astrologi și magicieni în Evul Mediu**, p. 72)

④

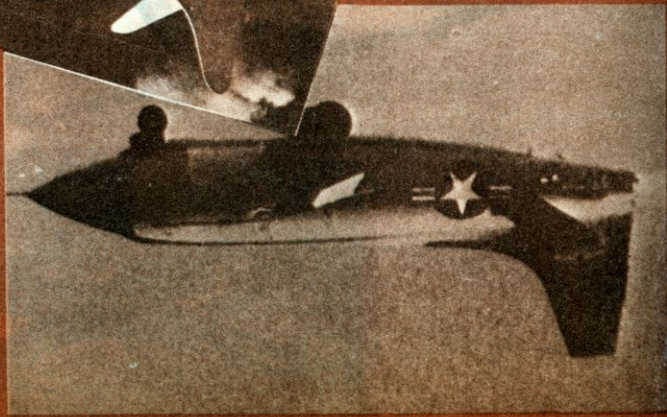

③

②

①

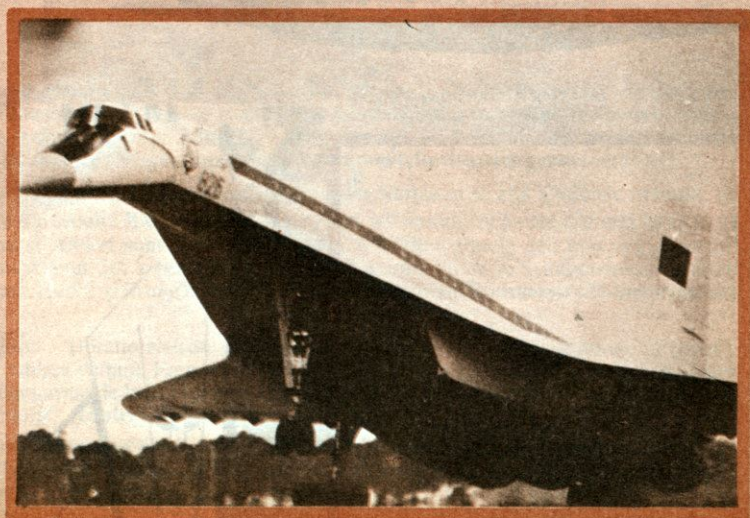

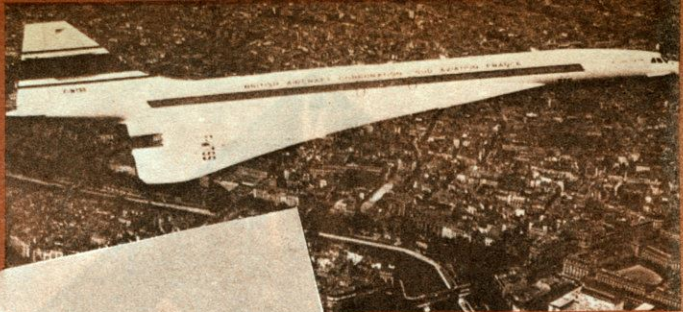
⑤

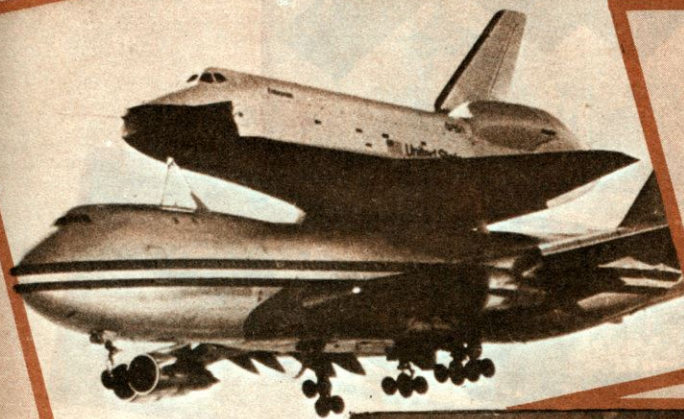
⑥

⑦

8

9

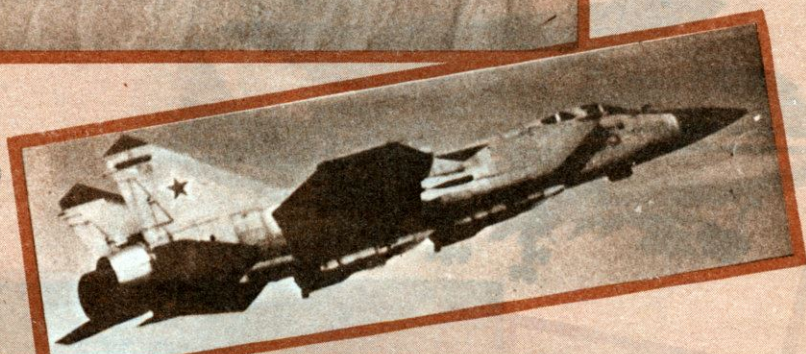
10

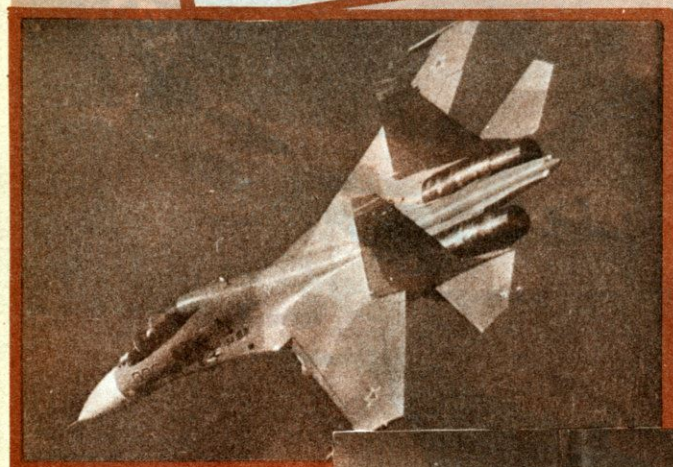
11

12

13

14

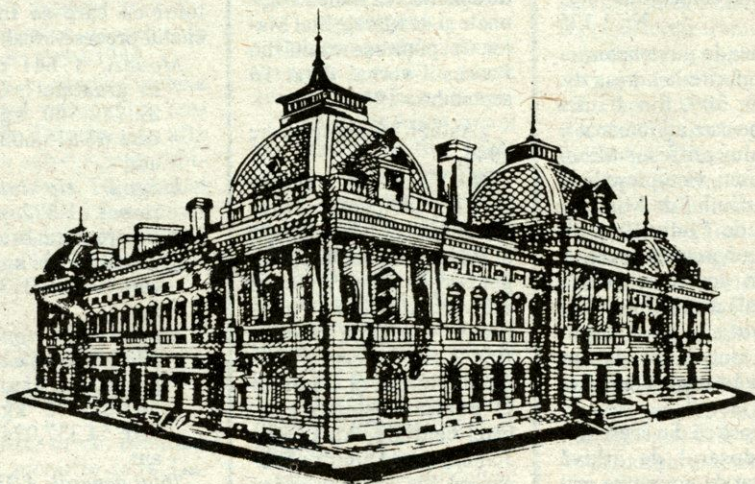
15

**Istoria
bancare**

**civilizației
românești**

Operațiunea Tismana

Devine publică după 50 ani

„Domnii administratori Mihail Lozeanu și Alexandru D. Neaga se delegează – asistați de domnul cenzor Caribol – să supravegheze operațiunile de transportarea și depozitarea aurului la mănăstirea Tismana din județul Gorj“.

Această decizie a guvernatorului B.N.R. poartă data de 8 iulie 1944. În aceeași zi, conducerea B.N.R. ceruse, prin intermediul ministrului de finanțe, acordul scris al guvernului pentru a se trece imediat la

evacuarea tezaurului (Magazin istoric, nr. 5/1996).

Revista noastră este azi în măsură să dezvăluie pentru prima oară unul dintre secretele absolute de la sfârșitul războiului.

Coborârea în „grotă“

Răspunsul așteptat de conducerea B.N.R. a sosit la 11 iulie 1944. Iată-l:

„Ministerul finanțelor
Cabinetul ministrului

Nr. 1 176

Domnule guvernator,

Cu referire la adresa dv. nr. 319, 309, din 4 iulie 1944, pe care ați înmănat-o domnului profesor Mihai Antonescu, vice-președinte al Consiliului de Miniștri, în ziua de 7 iulie 1944, vă facem cunoscut că guvernul este de acord ca Banca Națională a României să-și transporte și să-și depoziteze stocul său de aur la mănăstirea Tismana, județul Gorj.“

Iată însă că din acest moment dosarul de arhivă consultat de noi nu ne mai furnizează nici un fel de informații până la data de...16 septembrie! Nici nu trebuie să ne mire, având în vedere evenimentele petrecute în acel răstimp: arestarea Antoneștilor și a principalilor lor colaboratori în ziua de 23 august, ieșirea din alianță cu cel de-al III-lea Reich și alăturarea României la coaliția Națiunilor Unite, iar la 12 septembrie 1944, prin semnarea Convenției de armistițiu și instituirea Comisiei Aliate (Sovietice) de Control, transformarea României într-o țară cu regim de ocupație sovietică.

Și totuși, cu *toată supraveghearea instituită de sovietici asupra întregii țări, planul a fost dus cu succes până la capăt*. Un singur element fundamental trebuie remarcat: din documente dispare unul dintre

factorii implicați în executarea lui – guvernul, acțiunea fiind desăvârșită de conducerea Băncii Naționale și de Marele Stat Major. Cel puțin așa rezultă din Procesul-verbal datat 16 septembrie 1944:

„Astăzi 16 septembrie 1944,

Noi Virgil Netta – cenzor B.N.R., delegatul Onor Consiliului de administrație al B.N.R., inginer inspector general Brukner Victor și arhitect Alexandru Antonescu – organe tehnice B.N.R., casier central Romulus Roman și controlor D. Bănică – delegații casieriei centrale, Alexandru Jemăneanu, Dumitru Stoenescu, Ilie Popescu, Traian Tigoi și Vasile Zamfira – membrii echipei B.N.R. Tismana, precum și Marin Florescu și Grigore Gheorghiu – funcționari B.N.R. dispersați la Târgu Jiu, constatând că s-au terminat lucrările fazei I-a menționate în procesul-verbal din 9 septembrie 1944 (amenajarea grotei, inclusiv zidul de protecție din fund, astuparea dopurilor, precum și platforma de lemn pentru depozitare), neprimind încă până la 14 septembrie a.c. alte dispoziții de la Centrala B.N.R. și văzând că condițiunile sunt prielnice, am procedat la executarea lucrărilor din faza II-a, transportând depozitul în grotă, în zilele de 14, 15 și 16 septembrie 1944.

Transportul și depozitarea valorilor s-au făcut sub stricta și continuă supraveghere a tuturor per-

soanelor notate mai sus. La terminarea transportului, verificând, am constatat din nou că s-au depozitat și sunt în ființă, în grotă, următoarele valori.“

Reproducem esența tabelului cu care se încheia citatul proces-verbal:

Monezi: 1 641 casete în greutate brută de 82 742,560 kg, din care 67 575,60258 kg aur;

Lingouri tip internațional: 1 372 casete în greutate brută de 73 495,575 kg, din care 67 761,31306 kg aur;

Lingouri tip standard: 1 022 casete în greutate brută de 56 007,170 kg, din care 54 337,07480 kg aur.

Total general: 4 035 casete în greutate brută de 212 245,305 kg, din care 189 673,99044 kg aur.

Aur polonez în păstrare: 51 casete, în greutate brută de 3 057,450 kg.

Două observații: procesul-verbal pe care l-am citat se referă la o a doua depozitare a tezaurului, după inițial într-o pivniță ce se dovedise insuficient de sigură. Acest fapt a necesitat amenajarea unei alte ascunzături („grotă“). Cea de a doua observație se referă la cele 51 de casete cu „aur polonez în păstrare“, nimic altceva decât un rest din tezaurul polonez care, în septembrie 1939, a fost scos prin România și trimis în străinătate, pentru a nu fi capturat de trupele naziste. Refugiul aurului polonez s-a produs cu largul concurs al autorităților românești.

Prezența acestui rest de „aur polonez” la Tismana vine să sublinieze încă o dată responsabilitatea cu care partea română și-a onorat fața de Polonia angajamentele asumate în condițiile istorice deosebit de grele din 1939-1944.

La data când se încheia procesul-verbal citat, reamintim, România se afla practic sub ocupație militară sovietică. Cu atât mai excepțională a fost activitatea tuturor celor însărcinați cu îndeplinirea „operațiunii Tismana”.

„Cireada este sănătoasă”

Pentru orice eventualitate, lucrările de la Tismana trebuiau să continue. Ne-o spune și raportul din 21 septembrie 1944, întocmit de Serviciul arhitectură de pe șantierul Tismana:

„Conform dispozițiilor ce am avut, lucrările de la Tismana continuă, refăcându-se aripile clădirilor distruse de incendiu. Am obținut din partea Comisiunii Monumentelor Istorice autorizația de a lucra pentru o cât mai repede folosire a încăperilor și de comun acord cu dl. arh. inspector general Horia Teodoru de la Monumentele Istorice am amân timer pentru campania 1945 executarea porticului din curtea interioară a mănăstirii...”

Dar cel mai sugestiv redă atmosfera ce se crease în țară în urma intrării trupelor sovietice această scrisoare adresată de „Parângul” (evident, un pseudonim) guver-

natorului B.N.R. la 21 septembrie 1944:

„Mult stimat domnule guvernator,

Prin camaradul și «mâna dreaptă» a mea vă trimit aceste noutăți de pe la noi.

Total merge foarte bine și noi măsuri au fost luate pentru cea mai tare asigurare. Cireada este sănătoasă, la loc bun de păscut, iar argații la posturi. La locul ei de pășune liniște, și lăcustele n-au dat, dar în restul ținutului a fost prăpăd... Primele măsuri și-au dat roadele, dar alte stoluri venind, pericolul reapare și veghea trebuie să fie trează...”

Nu este nici o dificultate în a stabili identitatea lăcustelor. Cifrarea corespondenței era însă justificată, semnalele fiind tot mai îngrijorătoare.

Iată o altă scrisoare din 16 februarie 1945, purtând specificarea „strict confidențială”:

„Domnului guvernator al Băncii Naționale București,

Avem onoarea a vă informa că în dimineața zilei de 14 crt., pe la orele 12.30 s-au prezentat la mănăstire doi ofițeri sovietici (un maior, în uniformă, și un locot. îmbrăcat civil). De îndată ce turismul cu care au venit a fost somat să oprească la primul post de santinelă, numiții au descins din mașină, prezentându-se ofițerului ce i-a întâmpinat (lt. Popescu Nicolae). Locotenentul sovietic, în limba română, a rugat ofițerul român a-i

conduce la dl. comandant al detașamentului, care între timp fusese înștiințat de această vizită.

Fiind primiți imediat, prezentând delegațiile de serviciu, au declarat că sunt reprezentanții Comisiei de armistițiu pentru jud. Gorj, dorind a se informa, potrivit clauzelor de armistițiu, de efectivele detașamentului. Dl. maior le-a înmănat datele cerute cu privire la efectivul trupei, după care i-a invitat la o gustare camaraderească, la care ofițerii sovietici au răspuns cu multă plăcere.

Nu s-au interesat de misiunea detașamentului; în clipa în care lt. sovietic pusese această întrebare, maiorul sovietic a intervenit, dorind a se discuta și alte chestiuni, în afară de serviciu.

Convorbirile au avut tot timpul o atmosferă camaraderească.

Delegatul B.N.R. se afla în acea zi la Târgu Jiu... La înapoiere, în timpul parcursumului, aflând de vizita ofițerilor sovietici, prezentându-se d-lui comandant al detașamentului, i s-au confirmat întocmai cele relatate mai sus.

Ofițerii sovietici au părăsit localitatea la orele 14.

Șantierul B.N.R. mănăstirea Tismana”.

Ne aflăm, deci, în februarie 1945. Aveau să mai treacă însă multe luni până la încheierea acestei aventuri a tezaurului B.N.R. Cum avea să ia ea sfârșit, vom afla în numărul viitor.

(Va urma)

Cristian PĂUNESCU,
Marian ȘTEFAN

Eveniment cultural-științific care de-a-cum și-a creat o tradiție, fiind la a treia ediție: decernarea premiilor anuale ale Fundației Culturale Magazin Istoric (F.C.M.I.) pentru carte de istorie.

Festivitatea de premiere a celor nouă laureați din acest an (prezenți în nr. 4/1996 al revistei) a avut loc miercuri 17 aprilie a.c., în amfiteatrul „Vasile Pârvan” al Facultății de istorie din București.

...Ora 13.15. Amfiteatrul este plin până la ultimul loc: premianți, rudele și cunoșcuții acestora, membri ai familiilor care, cu generozitate, au oferit, prin intermediul F.C.M.I., cele nouă premii, personalități ale vieții culturale și universitare, istorici, ziariști, reporteri radio și tv., studenți, colaboratori și cititori ai revistei noastre, atât din București cât și din multe alte localități ale țării, inclusiv primul român care a pășit în spațiul cosmic, generalul Dumitru Prunariu.

Cei prezenți sunt salutați de dl. Cristian Popișteanu, președintele F.C.M.I., care subliniază faptul că aceste premii au fost acordate avându-se în vedere valoarea științifică a lucrărilor respective, contribuția autorilor, din cele mai felurite generații de istorici români, la dezvoltarea diferitelor domenii ale istoriografiei actuale, în buna tradiție lăsată de înaintași. Aceste cărți premiate – ca și multe altele care au fost publicate în 1995 – infirmă aserțiunile conform cărora, după 1989, istoriografia română ar trece printr-o perioadă de criză, de gol. Sunt aduse, de asemenea, mulțumiri celor care au oferit aceste premii, înțelegând să sprijine, și pe această cale, nu numai Fundația Culturală Magazin Istoric, cât mai ales cercetarea istorică din țara noastră.

Doamna Ioana Ursu, secretar general, și domnul Marian Ștefan, director al F.C.M.I., dau citire numelor premianților.

Între timp, alți și alți oaspeți sosesc în amfiteatrul devenit neîncăpător. Atmosferă mai mult decât festivă. Este aceea a evenimentelor deosebite, în care emoțiile se împletesc cu bucuriile, recunoștința cu prețuirea, clipa prezentă cu permanențele timpului trecut.

În amfiteatrul „Vasile Pârvan” ...

În prezidiul festivității, de la stânga la dreapta: prof. Al. Barnea, decanul Facultății de istorie, Marian Ștefan, dr. Cristian Popișteanu, Ioana Ursu, Dinu C. Giurescu

Este și sentimentul dominant cu care dl. dr. Paul Păltânea își rostește cuvintele prin care, în numele premi-aților, exprimă mulțumiri pentru onoarea de a fi laureați ai Fundației Culturale Magazin Istoric. Onoare pe care domnia sa o răsfrânge asupra zecilor și zecilor de mii de locuitori ai orașului Galați care au făcut istoria acestei

vechi așezări, prezentată în cele două volume ale monografiilor sale. O operă care încununează decenii de cercetare, în care anii de studiu în arhive și biblioteci au fost întrerupți de anii grei petrecuți de dl. Păltânea în temnițele comuniste, încă din vremea studenției sale. Temnițe în care a fost alături de unii dintre profesorii săi, a căror amintire o evocă acum în calde cuvinte de admirație și recunoștință, pentru exemplul lor de demnitate umană și probitate științifică: C.C. Giurescu, Gh. I. Brătianu, N. Bănescu, T. Sauciu-Săveanu, V. Papacostea, I. Hudîță.

Exemplul ilustrațiilor săi profesorii l-au făcut să nu abandoneze cercetarea istorică, chiar în cele mai grele momente ale vieții sale. Premiul primit este și o mare bucurie, dar și un impresionant sprijin moral, pentru care, încă o dată, mulțumește recunoscător.

Mai rostesc calde cuvinte de mulțumire doamna Doina Alexandru și domnul dr. Dan Zamfirescu, în numele editorilor și editorilor care au tipărit lucrările premiate în cele trei ediții ale premiilor F.C.M.I.

Dl. prof. Dinu C. Giurescu, felicitându-i pe premiați, relevă și d-sa importanța actului cultural al acordării premiilor F.C.M.I. și contribuția Fundației și revistei *Magazin Istoric* la stimularea interesului pentru istorie la un public cât mai larg.

Ca și cu alte prilejuri, colegii din presa scrisă și din cea audio-vizuală au fost alături de noi, relatând festivitatea din amfiteatrul „Vasile Pârvan”. Le mulțumim.

Mulțumim, de asemenea, Facultății de istorie din București, domnului decan Alexandru Barnea, pentru sollicitudinea cu care au participat la organizarea acestei a treia ediții a premiilor Fundației Culturale Magazin Istoric.

● Presimțirile negre ale lui Averell Harriman ● Misiunea OSS se împarte în două ● Max Aușnit merge cu comuniștii ● Românii să plătească cu yârf și îndesat ● Un accident de avion cu grave consecințe ● Prin declarațiile sale, Rădescu face jocul sovieticilor ● Generalul Schuyler se înșală ● Plan de trei ani pentru comunizarea României

Perioada anilor '90 își face locul în istorie drept perioada Post-Război rece. Uităndu-ne la mersul istoriei, nu se poate să nu remarcăm că indiferent de opiniile divergente, Războiul rece a luat sfârșit cu adevărat o dată cu prăbușirea regimurilor totalitare din țările comuniste, central și sud-est europene, precum și în fosta U.R.S.S. care s-a destrămat și nu se va putea reface ca atare niciodată. Acestea sunt fenomene istorice ireversibile tocmai pentru că ele au apărut ca o epuizare a timpului, a duratei istorice a acestor regimuri a căror putere de evoluție a încetat în principal din cauze interne economice, politice, morale, naționale, spirituale.

Nu contează atât că fostul secretar de stat James Baker III scrie în memoriile sale că, la începutul anilor '90, sarcina centrală a președintelui R. Reagan și a sa – câștigarea Războiului rece – a fost îndeplinită, cât mai ales faptul că regimurile comuniste din Europa au expirat de la sine, în vreme ce, cu toate crizele reale și încercările

grave prin care trece de câteva sute de ani, societatea capitalistă continuă să se dezvolte. Războiul al doilea mondial, datorită caracteristicilor speciale încă insuficient reliefate, nu numai că nu a distrus creația revoluției bolșevice din 7 noiembrie 1917, statul sovietic, dar l-a întărit și chiar mai mult l-a scos din cadrul unei singure țări, evident o mare putere, i-a lichidat izolarea internațională și l-a proliferat în regimurile de tip sovietic, instalate în opt state din centrul și sud-estul continentului european. Mai mult, al doilea război mondial a făcut din U.R.S.S. o superputere cu arsenal racheto-nuclear.

Ceea ce s-a întâmplat în 1944-1945 în Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, România, Ungaria și o parte a Germaniei nu a fost rezultatul evoluției istorice din aceste țări, ci unul din rezultatele celui de-al doilea război mondial încheiat cu victoria coaliției antihitleriste în frunte cu U.R.S.S., S.U.A., Anglia.

**AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ**

Cu toate că în unele țări (Albania și Iugoslavia, în primul rând) stânga politică și mișcarea de eliberare națională antifascistă au ocupat poziții determinante, sau de mai mare sau mai mică importanță, ceea ce a avut loc în toate aceste țări a fost o cuprindere absolută – până la asfixiere – în sfera de dominație și influență sovietică și desigur a intereselor expansioniste și hegemonice ale U.R.S.S., și nu o urmare logică a mersului înainte al acelor țări.

Seismele care au zguduit neconținut această sferă (începând cu Iugoslavia anulului 1948 și Albania anulului 1960 care și-au marcat delimitarea de modelul sovietic, apoi revoltele din Berlin 1953, Budapesta și Varșovia 1956, Praga 1968, Varșovia 1970 și Gdansk 1980-1981 până la finalul din 1989-1990) o mărturisesc. Iar raportarea sfârșitului Războiului rece trebuie făcută numai la situația istorică postbelică începând cu 1945. Extinderea regimurilor comuniste s-a putut face doar în virtutea raportului de forțe de la sfârșitul războiului, favorabil cu totul U.R.S.S. și forțelor sale armate și datorită priorităților strategice occidentale (respectiv ale S.U.A. și Angliei) în alte zone (Europa de Sud și de Vest, Suezul, Asia, Extremul Orient, Africa), ceea ce a dus la acordul procentajului din 9-10 octombrie 1944 și apoi la ulterioarele delimitări formale sau tacite ale sferelor de influență.

Iată de ce nemaexistând împrejurările istorice ale anulului 1945 și mai ales ele nemaiputând fi niciodată recreate ca atare, nici Războiul rece, acest fenomen european și mondial – înglobând politicul, strategicul, economicul, culturalul și, în mod special ideologicul și umanul – nu mai putea nici subzista, nici renaște. Războiul rece nu putea supraviețui fără contenciosul dintre cele două

superputeri, U.R.S.S. și S.U.A., principalele aliate și artizane (împreună cu Marea Britanie) ale coaliției antifasciste și ale sistemului postbelic al O.N.U. Iar în acest contencios erau preponderente împărțirea Germaniei și regimurile comuniste din cele opt țări central și sud-est europene, plus cele trei țări baltice din componența U.R.S.S. Nimeni nu poate exclude în viitor grave destabilizări ale relațiilor americano-ruse și nici noi surse de înfruntare, dar nu de tipul Războiului rece care a reprezentat un fenomen global ideologico-strategic și ale cărui cauze s-au epuizat.

Imense bibliografii a Războiului rece dintre 1945-1990 îi înțerează acum o nouă și incomparabil mai pertinentă bibliografie de analiză completă pe baza mult mai multor surse*. Din această categorie face parte și teza doamnei Elizabeth Hazard (îi mulțumim încă o dată pentru copyrightul acordat ediției române, ce va apărea la Editura Univers Enciclopedic și din care publicăm o avangardă), ale cărei puncte de vedere le împărtășim în cea mai mare parte, întrucât Războiul rece nu a apărut dintr-odată, iar primul său teren experimental între U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie l-a constituit într-adevăr România anilor 1945-1947 (după 1960 România s-a orientat spre o politică externă independentă fiind din nou un teren aparte în relațiile U.R.S.S.-Occident). Pentru noi teza doamnei Hazard demonstrează convingător că în anii '45-'47 au apărut germenii Războiului rece în întreaga Europă și ei au căpătat simptomatologia gravei și îndelungatei maladii de pe urma căreia ne-am resimțit cu toții de la București la Beijing și de la Moscova la Washington.

Dr. Cristian POPIȘTEANU

Contacte cu comuniștii

Deindată ce Înalțul Comandament Sovietic condus de generalul Vinogradov și-a stabilit cartierul general în București, acesta a înăsprit măsurile disciplinare pe front și a ordonat trupelor sale să înceteze jafurile.

* Ar mai trebui spus că definițiile timpurii ale Războiului rece sunt excelent cartografiate, pentru prima oară în România, de dr. Eugen Preda într-o amplă analiză făcută într-un seminar al Asociației de drept internațional și relații internaționale și publicate în nr. 1-2/1993 al *Revistei române de studii internaționale*.

Rapoartele primite de la misiunea OSS furnizau un debit constant de informații strategilor politici ai Statelor Unite, analizând politica sovieticilor în teritoriile proaspăt eliberate și evaluând – pentru Europa de Est – implicațiile acesteia pe termen lung. Donovan, la 22 septembrie, îi telegrafia lui Wisner: „Excelețele dvs. rapoarte sunt primite cu mult interes și sunt trimise Casei Albe, [Departamentului de] Stat, și atunci când este cazul, Mareșului Stat Major. Harriman [ambasadorul S.U.A. la Moscova] este ținut la curent cu conținutul acestora“. Harriman

era evident afectat de aceste rapoarte și începuse să pună pe hârtie propriile presimțiri negre legate de intențiile Uniunii Sovietice în privința României. „Acordul de armistițiu“, scria el, „dă comandamentului sovietic control nelimitat asupra vieții economice a României“ și „putere polițienească pentru perioada armistițiului“.

Pentru a preîntâmpina instalarea dominației economice și militare sovietice în România, Departamentul de Stat a ordonat ambasadorului Harriman să insiste pentru o participare

americană și britanică mai semnificativă la problemele României și o reprezentare mai puternică în Comisia Aliată de Control. Molotov era de neclintit și a răspuns că prerogativele executive ale acesteia vor rămâne exclusiv în seama sovieticilor și că sarcina reprezentanților americani și britanici va fi analoagă celei a reprezentanților sovietici în Italia.

La începutul lui octombrie, misiunea OSS observa că rușii deveneau din ce în ce mai preocupati de lipsa de cooperare a României și de atitudinea evazivă a guvernului față de livrările de produse și servicii impuse prin acordul de armistițiu. OSS arăta că îngrijorarea rușilor nu era lipsită de fundament.

Din acest moment, după cum spune și Elizabeth Hazard, misiunea OSS se împarte în două¹. Frank Wisner, Louis Madison și Henry Roberts se arată foarte preocupați de respectarea intereselor legitime ale sovieticilor și adesea critici la adresa rigidității frunților politici români care nu înțelegeau să li se conformeze. Pe de altă parte, Robert Bishop, pe baza informațiilor culese prin propria lui rețea de informatori, își bombardează superiorii cu rapoarte tot mai alarmante despre intențiile sovieticilor de a comuna România.

Madison și Roberts aveau grijă să spună Washingtonului că existau membri ai elitei înstărite din România care, simțind precaritatea situației politice a țării, se distanțau de conducerea conservatoare a par-

tidelor istorice. Într-adevăr, mai mulți începuseră să fie partizani ai unei relații mai conciliatoare cu sovieticii și chiar cu comuniștii români. După cum explică istoricul Ștefan Fischer-Galați, ei nu numai că estimau corect puterea sovieticilor și doreau să-și protejeze pozițiile, însă descopereau platforma comunistă ca fiind „apetisantă, dacă nu chiar acceptabilă”. Până și industriașul multimilionar Max Aușnit se plânga că „poziția României a fost pusă în pericol de incapacitatea guvernului Sănătescu de a recunoaște inevitabilul”. Ezitățile și atitudinea sa antirusescă, era de părere, nu stăteau în picioare, iar el [Aușnit] începuse chiar să creadă că partidul comunist ar putea fi singurul partid în stare să asigure ordinea și bunele relații cu Uniunea Sovietică.

Într-un efort de a clarifica modul OSS-ului de înțelegere a dinamicii politice din România, Henry Roberts și Louis Madison începuseră să caute contacte în interiorul partidului comunist. Cel mai important dintre acestea era Lucrețiu Pătrășcanu, liderul partidului comunist și membru în guvernul de coaliție, căruia i-au cerut de îndată părerea despre criza în evoluție. Roberts și Madison îl caracterizau pe Pătrășcanu drept un om „prietenos, deschis și rezonabil”, cu o

pregătire universitară ce îi impresionase profund și care avea un comportament civilizat și moderat ce contrasta mult cu atitudinea intransigentă a colegilor săi. Pătrășcanu insista ca partidul comunist „nici măcar să nu facă aluzie la amenințarea cu folosirea forței”, ci era mai degrabă adeptul începerii unei cât mai urgente colaborări cu partidele național-tărănesc și liberal.

Dr. Herbert (Belu) Zilber, economist, membru al „grupării intelectuale” din partidul comunist și prieten apropiat al lui Pătrășcanu, purta și el discuții cu Roberts și Madison. Și el susținea că propunerea partidului de remaniere guvernamentală era una moderată și că acesta ar accepta un guvern în care partidele istorice ar avea încă o reprezentare majoritară.

Ostilitatea lui Maniu

Contactele OSS cu familia regală, cu membrii Curții și cu liderii partidelor politice din România îi îngrijorau pe strategii americani din vremea războiului. Comandamentul OSS din Caserta trimisese un mesaj dur misiunii din București, cerând precauție. „Agentul vostru nr. 485 îmi atrage atenția să vă previn încă o dată să nu spuneți sau să faceți ceva ce, în primul rând, ar putea fi interpretat ca sprijin pentru vreun grup de români aflați în opoziție față de ruși și, în al doilea rând, ar putea constitui dovada vreunui antagonism cu Rusia”. Wisner s-a opus acestor critici ale Washingtonului și s-a străduit să scoată în evidență, cu deosebită mândrie, succesul echi-

În p. 37: Ana Pauker, la un miting al Frontului plugarilor, în vara anului 1945

Ofițeri sovietici, americani și britanici la Opera Română, în noiembrie 1944

¹ Reamintim cititorilor că pasajele reproduse cu drepturi reprezintă textul autoarei americane, iar cele cu cursive rezumatele de legătură ale redacției.

pei sale în contactele cu comandamentul sovietic din România și în stabilirea unor bune relații personale și oficiale cu generalii ruși Vorobieș și Burenin din Armata a doua ucraineană.

Schimbarea guvernului Sănătescu cu cel condus de generalul Rădescu a fost apreciată de OSS drept o „soluție interimară”. George Kennan, aflat pe atunci la Moscova, era de părere că intențiile sovieticilor în privința României nu erau oneste. Într-o analiză făcută de el pentru Departamentul de Stat, a caracterizat tratamentul aplicat României de către ruși în toamna lui 1944 drept unul dominat de „o pronunțată lipsă de încredere” și de hotărârea de a-i face pe români să „plătească cu vârf și îndesat” transgresiunile lor americane. El a confirmat că rușii amenință stabilitatea politică a României prin subminarea autorității liderilor partidelor național-țărănesc și liberal și folosindu-se de partidul comunist ca purtător de cuvânt pentru cererile lor. El a susținut însă că rușii îi disprețuiau pe comuniștii români pentru slăbiciunea lor și înțeleseseră fără îndoială că nu li se putea încredința cu adevărat conducerea politică. A mers mai departe, sugerând că americanii și britanicii ar putea încă să își exercite influența asupra U.R.S.S. în România, că rușii erau departe de a fi mulțumiți de legăturile lor cu acea țară și că îngrijorarea lor în ceea ce privește sprijinul acordat de aliați la efortul de război din Europa de Est ar putea modera comportamentul lor față de România.

La începutul lui noiembrie a sosit la București reprezentantul Departamentului de Stat, Burton Berry, pentru a stabili o misiune politică oficială în România. A fost urmat de general de brigadă Courtland van Rensselaer Schuyler, șeful misiunii militare americane și reprezentantul

S.U.A. în Comisia Aliată de Control. Era un semn clar că Statele Unite doreau să exercite o anume influență asupra evoluției evenimentelor politice din România. Împreună cu vice-mareșalul aerului Stevenson (reprezentantul britanic în Comisie) și Le Rougetel (reprezentantul Foreign Office-ului), Schuyler a protestat contra confiscărilor efectuate de sovietici în contul datoriiilor de război. Proteste respinse de generalul sovietic Vinogradov. Diferențele legate de maniera de abordare a problemelor privind industria de petrol s-au menținut până la semnarea tratatului de pace cu România din 1947.

O echipă a Departamentului cercetare și analiză din cadrul OSS condusă de Henry Roberts și un specialist din departament în probleme balcanice, Robert Lee Wolff, a întreprins în decembrie și ianuarie o călătorie prin Transilvania, Moldova și sudul Bucovinei, unde au descoperit activiști ai partidului comunist și ai Frontului plugarilor, ce racolau și organizau cu succes oameni la orașe și sate. Roberts consemna că șase ani de dictatură, dizlocările din vremea războiului și concentrarea vieții politice în Capitală destrămaseră organizațiile partidelor istorice și erodaseră aderența lor în zonele rurale. Roberts scria: „Cu cât mă îndepărtam de București, cu atât mai dezorganizate găseam filialele locale ale partidelor istorice... Impresia mea era că, cel puțin pe moment, înmulțirea membrilor Frontului plugarilor nu era câtuși de puțin o simplă invenție a propagandei Frontului Național Democrat”.

Celebrul industriaș și finanțator al Partidului național-țărănesc, Max Aușnit, era și el îngrijorat de ostilitatea neostoită a lui Maniu față de sovietici și era de părere că poziția adoptată de acesta va duce în final la afec-

tarea interesului național. Aușnit a declarat OSS-ului că temerile românilor legate de ruși nu sunt justificate în acea conjunctură și că pretențiile sovieticilor prevăzute în armistițiu erau „rezonabile și nu tocmai distructive”. El a continuat să susțină că unii comuniști moderați ca Pătrășcanu și Ion Gheorghe Maurer optaseră pentru o abordare sănătoasă a situației politico-economice a României și că un guvern organizat de ei nu ar trebui neglijat ca „o alternativă bună și viabilă pentru actualul regim”. Wisner a părăsit Bucureștiul în ianuarie 1945 fără să se fi lămurit asupra intențiilor sovietice în privința României pentru viitorul mai îndepărtat. Într-un raport final, el scria că sovieticii fuseseră „extrem de grijulii să evite senzația că preiau puterea în țară... Este, desigur, prea devreme să se poată afirma dacă acesta este de fapt obiectivul suprem sovietic”.

Un plan conceput cu grijă

Cu toate că în luna ianuarie nu a avut loc o lovitură de stat comunistă, așa cum se temeau mulți că s-ar putea întâmpla, unii membri ai Curții regale și lideri ai partidelor istorice rămăneau neîncredători. Din nefericire pentru guvernul lui Rădescu și pentru simpatizanții americanilor din București, președintele Roosevelt nu a folosit întâlnirea sa cu Stalin de la Ialta pentru a susține cauza lor. Nu au fost abordate aspecte ale situației politice și nici chestiuni legate de preocupările aliaților occidentali pentru investițiile lor, respectiv rechiziționările de proprietăți ale companiilor petroliere practicate de sovietici. Un raport OSS redactat după conferința de la Ialta afirma că o echipă de experți în probleme balcanice

aflată în drum spre Crimeea pierise într-un accident de avion și că astfel fuseseră pierdute documente de importanță vitală. Raportul aprecia: „Aceasta a reprezentat o mare pierdere pentru țările implicate, inclusiv România, câtă vreme acest material documentar era de neînlocuit. Din acest motiv, problemele din Balcani au fost discutate doar în principiu și nu s-au luat nici un fel de decizii ferme“.

Este evident că interesul lui Roosevelt de a păstra cooperarea rușilor în războiul din Pacific și în deliberările consecutive încheierii războiului referitoare la soarta Germaniei împiedicau orice confruntare legată de evenimentele din Europa de Est. Angajamentul luat de Churchill prin acordul de la Moscova din octombrie 1944 implica și că primul ministru nu va reproșa în mod deschis sovieticilor felul în care se ocupă de problemele românești.

La câteva zile de la semnarea acordului de la Ialta, a putut fi resimțită o modificare a politicii sovietice față de România. La 26 februarie, secretarul de stat Joseph Grew le-a cerut atât lui Schuyler cât și lui Burton Berry să declare ferm și în mod public că Statele Unite sunt devotate ideii de a garanta independența României. El a reafirmat convingerea Statelor Unite că un guvern de coaliție pluripartinică la conducerea României era cea mai bună soluție pe perioada armistițiului, dar a insistat să fie organizate alegeri libere cât de curând posibil. Cererea României pentru acordarea statutului de cobeligeranță, ținându-se cont de contribuția sa la efortul de război începând cu data de 23 august, ar trebui încurajată, susținea Grew. El l-a asigurat pe Schuyler că Departamentul va protesta vehement împotriva refuzului lui Vinogradov de a se

consulta cu partenerii americani și britanici înainte de a dispune în numele Comisiei Aliate de Control.

Nici Schuyler și nici Berry nu aveau autoritatea de a influența criza politică în evoluție. La 23 februarie, ei l-au urmărit cu îngrijorare pe Rădescu luând o serie de decizii disperate și intempestive ce făceau jocul sovieticilor. În primul rând, el a ordonat trupelor sale să deschidă foc asupra unei mulțimi furioase de procomuniști ce demonstrau în fața clădirii Parlamentului. Apoi, a transmis public un discurs în care îi învinuia pe comuniști pentru tulburările ce macină țara și i-a denunțat pe Pauker și Luca drept „hiene“ și „venetici“ ce acționează ca „agenți ai unei puteri străine“. Pauker era evreică și Luca de etnie maghiară, iar alegerea de către Rădescu a cuvântului „venetici“ a amintit multora de retorica extremei drepte din România.

Moscova avea acum motivul căutat pentru a cere demiterea guvernului „fascist“ care, după spusele lui Molotov, nu numai că nu reușise să mențină pacea și ordinea, dar și încurajase elementele prohitleriste din slujba Gărzii de Fier să devină mai active. Regele a cerut sfatul conducerii partidelor istorice și reprezentanților americani și britanici din Comisia Aliată de Control. Schuyler și Berry sperau ca Statele Unite și Marea Britanie să intervină și să ia atitudine pentru a-i împiedica pe sovietici să își ducă planul la îndeplinire. Ei i-au încurajat pe Maniu și pe Brătianu să aștepte un semn din partea aliaților occidentali înainte de a accepta un guvern dominat de FND. Totuși nici un astfel de semn nu venea și Schuyler nota în jurnalul său, la data de 4 martie, că nici americanii și nici britanicii nu

erau dispuși să facă din România o problemă. „Nu putem face nimic altceva decât să stăm și să urmărim derularea evenimentelor“.

Divergențe la OSS

Schuyler a notat în jurnalul său că hotărârea Statelor Unite de a nu recunoaște guvernul Groza a încurajat opoziția și a convins-o că ajutorul din partea S.U.A. urma să sosească. Dr. Lupu, care ceruse demisia lui Maniu pentru a putea reorienta Partidul național-tărănesc către stânga, și-a încetat brusc campania și și-a afirmat loialitatea față de vechiul lider. „Românii par a crede că dacă nimic altceva nu se realizează, atunci protestul nostru a reușit să determine guvernul să se miște mai încet și cu mai multă atenție în problema reformei pământului, a persecutării „fasciștilor“, și în încercarea de a trece la aplicarea altor măsuri comuniste“.

Generalul Schuyler se înșela. La 23 martie reforma agrară era adoptată. Chiar dacă Henry Roberts, specialistul OSS, o considera moderată, scopul ei politic era evident. Ea întărea considerabil pozițiile comuniștilor și aliaților lor politici.

În această perioadă, secțiunea X-2 a OSS, condusă de maiorul Bishop, și-a dublat eforturile de a aduna informații despre activitatea sovieticilor și a partidului comunist. De la mijlocul lunii martie, X-2 a asaltat cartierul general al OSS din Washington cu rapoarte care cuprindeau cele mai înfricoșătoare și pesimiste interpretări despre obiectivele sovieticilor în Balcani. Potrivit lui Bishop, sursele sale l-au informat că Internaționala comunistă nu fusese dizolvată în 1943, ci dimpotrivă își continuase activitatea sub acoperirea mai

multor organizații și fronturi. În România, între acestea se numărau comitetul central al Partidului comunist român, Tineretul progresist, Uniunea femeilor antifasciste și Confederația generală a muncii. Cominternul convocase, în martie 1945, o ședință la București, la care reprezentantul personal al conducătorului sovietic al Cominternului prezentase un plan sistematic de trei ani pentru comunistizarea României și două planuri de cinci ani pentru crearea unor instituții comuniste în țară. Ana Pauker și Vasile Luca, Constantin Părvulescu, Constantin Doncea și Nicolae Afcei, un însoțitor special al Anei Pauker, participaseră din partea României la conferință. Generalul Fedor Jurkov (ofițer politic din subordinea mareșalului Malinovski) și Sulam Berezinski, reprezentant al Cominternului și trimis special al lui Stalin, participaseră din partea U.R.S.S. Potrivit rapoartelor trimise de X-2, planul de trei ani includea șapte puncte, între care confiscarea tuturor proprietăților funciare și împărțirea gospodăriilor mici în suprafețe și mai reduse. Scopul era să îi lipsească pe țărani mici posesorii de pământuri de tractoare și vite și să pregătească drumul pentru un sistem de colectivizare după modelul colhozurilor sovietice. Planul mai cerea și suprimarea armatei române, lichidarea tuturor băncilor, suprimarea partidelor tradiționale, abolirea monarhiei și eliminarea influențelor culturale, sociale și politice anglo-americane.

La 13 martie, Burton Berry a scris un raport către Departamentul de Stat, subliniind credibilitatea rapoartelor venite de la X-2 și afirmând că aflase că programul partidului comunist includea o „reformă agrară

completă, distrugerea partidelor național-țărănesc și liberal, eliminarea comerțului exterior, cu excepția celui cu Uniunea Sovietică, desființarea instituțiilor bancare și dispariția monarhiei“.

La 18 martie, generalul Schuyler a trimis o lungă telegramă urgentă la Departamentul de război, arătând că fusese convins de informațiile oferite de X-2 și era de acord cu analiza lui Bishop. Schuyler a subliniat ceea ce el considera interpretarea extrem de incorectă de către sovietici a condițiilor de armistițiu, confiscarea arbitrară și în exces a alimentelor, uneltelor agricole și produselor industriale. Arăta că sovieticii făceau tot ce puteau pentru a grăbi colapsul economic al României, cu speranța că poporul român, în disperare, avea să se îndrepte către comuniști și să accepte unirea cu Uniunea Sovietică. „Eu sper că Statele Unite vor înțelege că doar printr-o administrare într-adevăr tripartită a condițiilor de armistițiu în întreaga țară noi putem spera să salvăm România de la comunism“.

La începutul lunii aprilie 1945, Bishop a fost obligat să părăsească Bucureștiul. Pretextând rațiuni de securitate, el s-a opus supervizării acțiunilor sale de către inlocuitorul lui Frank Wisner, maiorul Walter Ross, și a refuzat să îi prezinte rapoartele sale lui Madison, pe care îl acuza că era „roșu“. În momentul în care a profitat de poziția lui pentru a-și scoate din țară amanta, acuzată de guvernul român de colaborare cu Gestapo-ul, l-a lăsat din brațe și generalul Schuyler. Ajuns la Bari, Bishop a fost internat într-un spital pentru tratament psihiatric. Louis Madison și Henry Roberts au primit ordin să examineze toate rapoartele

întocmite de Bishop. Concluzia lui Madison a fost că în cea mai mare parte, datele oferite de el erau fabricate sau puternic denaturate. Ca să-și întărească afirmația, cita și opinia britanicilor, care, spunea el, gândeau la fel. Concluzia era că rapoartele lui Bishop nu-și aveau locul decât la... coșul de gunoi.

Madison și Roberts, care cultivaseră cu grijă relațiile cu membrii aripii moderate din P.C.R., erau în mod evident preocupați de efectul de inducere în eroare pe care rapoartele lui Bishop îl puteau avea la Washington și de potențialul lor de a dăuna relațiilor cu Uniunea Sovietică. În următoarele luni, Madison și Roberts s-au străduit din greu să furnizeze ceea ce ei considerau un punct de vedere mult mai echilibrat asupra situației politice a României și a politicii sovietice aici. De exemplu, în aprilie Madison a întocmit un raport critic despre informațiile date de Rică Georgescu către stația OSS din Istanbul, care, spunea el, conțineau o serie de inadvertențe și informații false despre activitățile FND și ale conducerii militare sovietice.

La 21 martie, Zilber a transmis americanilor părerea lui Pătrășcanu că protestul Statelor Unite contra bazei înguste a guvernului Groza a fost folositor și a fost bine primit în anumite cercuri de stânga, ca un indiciu că S.U.A. erau hotărâte să frâneze expansiunea sovietică în Europa. Sovieticii, spunea el, nu doreau ostilități cu Vestul și probabil că în curând aveau să facă concesii și să permită lărgirea guvernului român prin includerea reprezentanților aleși de partidele din opoziție. ■

(Va urma)

Traducere:

Alina PETRICAL

Adaptare: Dorin MATEI

10 iunie 1944

CÂND PESTE EI S-A PRĂBUȘIT CERUL

VALERIU AVRAM

Începând cu 4 aprilie 1944, războiul purtat de aliații anglo-americani în spațiul aerian al României a cunoscut o intensificare continuă, la începutul verii căpătând o amploare dramatică pentru țara noastră. Obiectivul prioritar al atacurilor aviației anglo-americane era zona petroliferă Ploiești – principală sursă de carburanți a armatei germane –, dar și centrele industriale de la București, Turnu Severin, Brașov, Galați, inclusiv nodurile de comunicații și aerodromurile aviației de vânătoare româno-germane.

Comandamentul Forței a 15-a aeriene americane avea în subordine mii de avioane de bombardament și vânătoare dislocate în sudul Italiei, la Foggia și Brindisi. La începutul lunii iunie a adoptat o nouă tactică – lovirea simultană a mai multor obiective, cu intenția de a dispersa forțele aeriene româno-germane și a obține maximum de randament. Este cazul să menționăm că în perioada 4 aprilie-6 iunie 1944, aviația anglo-americană a efectuat zeci de raiduri deasupra teritoriului românesc, pierzând 330 de bombardiere și avioane de vânătoare, deși adversarii lor nu le puteau opune decât un număr redus de avioane, circa

170-180 aparate de vânătoare românești, la care se adăugau alte circa 70 aparate germane. Eficacitatea acestora fusese însă destul de mare și crease destule probleme comandamentului aliat. Astfel, Grupul 6 vânătoare IAR-80 și 81 C a doborât, în doar 12 misiuni de luptă, 60 de aparate americane, alte 10 fiind grav avariate.

Luând în calcul aceste pierderi, comandamentul Forței a 15-a aeriene americane a hotărât – pentru data de 10 iunie 1944 – un raid surpriză, cu două obiective majore: unul viza distrugerea rafinăriilor din Ploiești, iar celălalt lichidarea aviației de vânătoare românești, ale cărei aparate trebuiau distruse la sol, înainte de a se ridica în aer.

Pe baza materialelor cercetate recent în arhivele militare românești (Arhiva Ministerului Apărării Naționale, Fond Marele Stat Major al Aerului – dosarele 132, 134, 135, 858 și 860; Fond Comandamentul Artileriei A.A., dosarele 23, 28 și 35), a mărturiilor unor participanți și a informațiilor primite din Germania (Bundesarchiv – M.K. II E. 3789/1944, Freiburg), vom încerca să reconstituim câteva secvențe din timpul acestei confruntări.

La orizont – „indienii cu o pană”

10 iunie 1944. La ora 5.30, de pe pistele Foggia 7, Foggia R și Foggia Triola, și-au luat zborul 36 de avioane bifuzelate Lockheed P-38 Lightning din Grupul 82 FG vânătoare, purtând fiecare câte o bombă de 450 kg și rezervoare suplimentare de combustibil. Ele erau însoțite de alte 39 de aparate P-38 din Grupul 1 FG vânătoare, având la bord numai muniția pentru

vânătoare, în acea zi erau apte de zbor doar 23, restul aflându-se în reparație. Maistrul militar principal Păduroiu l-a asigurat pe comandant că în jurul orei 10.00 alte 12 aparate vor fi gata de zbor.

Așadar, căpitanul Dan Vizanty abia începuse inspecția, când a primit următorul mesaj telefonic de la stația de radar „Freya”: „La orizont au apărut «indienii

zbura la 1 500 m altitudine. Cerul era de o puritate amețitoare. La un moment dat, glasul puternic al comandantului de grup a răsunat în căștile subordonaților săi: „Paris: 1, 2, 3... Atacăm! Urmați-mă!”

Unul din cele 75 Lightning-uri ce s-au abătut asupra României în dimineața de 10 iunie 1944.

mitraliere grele de 13,2 mm. Cele două formații s-au întâlnit deasupra Mării Adriatice și odată pătrunse în spațiul românesc fiecare trebuia să-și ducă la îndeplinire misiunea primită: prima grupare să bombardeze rafinăriile de la Ploiești, iar cea de a doua să atac avioanele românești la sol.

La ora 7.10, aparatele americane nu pătrunseseră încă în spațiul românesc, dar ofițerul de serviciu de la stația radar „Freya” (nume de cod „Tigrul”), instalată pe aerodromul Otopeni, a transmis ordinul: „Atenție mărită!”

La 7.15, cele 23 de avioane IAR 80-81 C aflate pe aerodromul militar Popești Leordeni așteptau cuminti inspecția comandantului Grupului 6 vânătoare, căpitanul av. Dan Vizanty. Personalul navigant al escadrilelor 59, 61 și 62, aliniat în fața aparatelor, a prezentat onorul comandantului. Din cele 38 de aparate IAR-80 și 81 C, aflate în dotarea Grupului 6

cu o pană”, ceea ce însemna că aparatele reparate erau de vânătoare și nu de bombardament. Din acea clipă, întreg sistemul național de apărare, inclusiv artileria A.A., a intrat în alertă.

„Surprins de alarma dată așa de dimineață – nota căpitanul av. Dan Vizanty –, pentru că americanii nu ne-au atacat niciodată înainte de ore 10 [dimineața], mi-am luat din sertarul biroului pistolul de semnalizare și am tras o rachetă verde, care însemna decolarea imediată a întregului grup de vânătoare. M-am aruncat pur și simplu în automobilul Ford-Taunus și am demarat cu cea mai mare viteză spre avionul meu IAR-81 C nr. 344, care se afla alături de cel al locotenentului av. Puiu Lupescu, coechierul meu”.

După un minut și 36 de secunde, prima patrulă și-a luat zborul, iar în următoarele două-trei minute au decolat și celelalte aparate. La ora 8.10, toate cele 23 de avioane au luat cap-compas spre careul S.M. aflat la 100 km nord-vest de București. Grupul 6 vânătoare

O mare de aripi cu stele albe

Adjutantul Ilie Dumitru a scos siguranțele tunurilor și mitralierelor și privind în jos a văzut la circa 150 m de sol siluetele fine ale avioanelor bifuzelate Lockheed P-38 Lightning. Când a coborât la 200 m de sol s-a trezit într-o mare învălmășeală: peste tot aripi și fuzelaje cu stele albe. Două IAR-81 își legăneau aripile – semn al victoriei. Totul se petrecea cu o iuteală halucinantă. La un moment dat a prins în reticulul aparatului său de ochire fuzelajul unui P-38. A deschis focul de la 200 m, a corectat tirul și, virând brusc, a ajuns „chiar în fața lui. Fără să știu cum – nota el – mă găscu cu degetul pe trăgaci, cutremurat de bubuiturile tunurilor și mitralierelor mele... Strâng virajul, pilotul american vrea să scape. O nouă rafală, și proiectilele mele urcă spre motorul din dreapta [al avionului inamic] care ia foc... Îi ia foc și aripa; nu mai are scăpare și cade în vrilă, prăbușindu-se la pământ... Sunt născut și nu-mi vine să cred că i-am venit de hac...”

Totul a durat doar câteva clipe, după care, adjutanul Ilie Dumitru a reintrat în luptă și în următoarele cinci minute a doborât un alt aparat inamic, obținând cea de a doua victorie.

Sublocotenentul Harry E. Noone, de 20 de ani (nr. matricol 0-760 376) originar din Kansas City-Missouri, privea năucit în jur și nu știa ce să creadă. Intrase dintr-o dată într-o bălăie aeriană cum nu mai văzuse până atunci. Comandantul formației, căpitanul Kewin H. Jackson (nr. matricol 0-421106), le spusese la plecarea în misiune că totul va fi foarte simplu, că „la prima trecere” vor distruge aeroportul de la Popești Leordeni, că nici nu mai exista aviație de vânătoare românească; să fie atenți doar la artileria A.A. care era destul de eficace. Ajuns deasupra obiectivului, a constatat, ca și ceilalți colegi ai săi, că totul era altfel. Auzea în câști strigătele de ajutor ale camarazilor săi. Zbura la 500 m de sol și încă nu-și revenise din primul șoc, când o duzină de aparate IAR-81 i-au tăiat calea. S-a ghemuit în scaun. Proiectilele au răpăit pe fuselajul aparatului său. Disperat, a tras rapid de manșă câștigând puțină înălțime, a deschis cupola și s-a aruncat cu parașuta în gol. A avut norocul să supraviețuiască, fiind luat prizonier, ca și comandantul său de formație. La primul interogatoriu, tânărul pilot american avea să declare: „Vânătorii români ne-au atacat fără să ne dăm seama, așa, dintr-o dată. Aveam impresia că

peste Lightning-urile noastre s-a prăbușit cerul...”

Adjutanții aviatori Aurel Vlădăreanu și Pavel Coteanu din Escadrila 62 au zărit o mică formație de 4-5 aparate inamice care voiau să scape cu fuga. Fiind ceva mai sus, au plonjat în formația americană, deschizând focul. Aurel Vlădăreanu a lovit în plin un aparat inamic, prăbușit în apropierea satului Crețești (Vidra), iar camaradul său a doborât un altul, căzut în marginea comunei Frumușani. Două Lightning-uri reușiseră însă a se strecura în coada lui Coteanu. O manevră dibace l-a adus pe Vlădăreanu în spatele unuia dintre urmăritorii camaradului său. „Abia de-mi cred ochilor – nota el mai apoi. Repede apăs cu putere pe butonul tunurilor și mitralierelor, fuselajul avionului american se luminează de explozii. Prima mea rafală și-a atins ținta...” Acest al doilea aparat doborât de adjutanul Aurel Vlădăreanu s-a prăbușit în flăcări la marginea comunei Fundeni-Frunzănești.

Sublocotenentul Ion C. Iatan din Escadrila 61 a fost încolțit de două avioane inamice. Se simțea totuși în siguranță, căci undeva mai sus se găsea camaradul său slt. av. Eugen Ianculescu. O rafală de proiectile i-a șters pur și simplu carlinga, după care o alta l-a încadrat destul de strâns. A deschis și el focul, trăgând serii scurte pentru a economisi muniția. L-a zărit cu coada ochiului pe Ianculescu tocmai când își „încheia socotelile” cu unul dintre

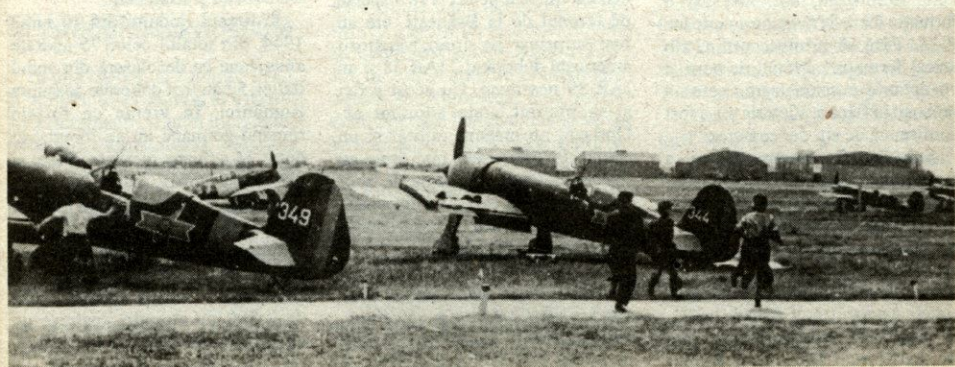
americani, al cărui ampenaj se desfăcea pur și simplu în bucăți. Bun manevrier, a prins un moment prielnic și în colimatorul său cele două fuselaje ale adversarului se măreau vertiginos. A deschis din nou focul și cabina adversarului a zburat în bucăți. N-a apucat să se bucure prea mult de această reușită, căci alte două aparate inamice s-au aruncat asupra sa. Rănit și cu motorul în flăcări, sublocotenentul Ion C. Iatan a aterizat forțat; a fost transportat urgent la spital și medicii i-au salvat viața. Camaradul său, sublt. Eugen Ianculescu, cu avionul grav avariat, a reușit și el să aterizeze pe aerodrom.

Atacul piloților din Grupul 6 vânătoare a durat doar 12 minute. În acest timp au doborât 24 de aparate inamice; din cele 23 IAR-uri decolate s-au întors numai 19. Au căzut în acele minute de iad: locotenent Nicolae Limburg, adjutanții aviatori Al. Giurgiu și M. Tarii și un alt camarad al lor.

În cursul luptei, comandantul grupului, căpitan av. Dan Vizanty, a obținut și el două victorii, ca și locotenentul Mircea Dumitrescu, sublocotenentul Eugen Ianculescu și adjutanții Ilie Dumitru, Ioan Dimache și Gheorghe Țuțuianu. Câte o victorie au avut căpitan Petre Constantinescu, locotenent Dumitru Baci, adjutanții Constantin Dimache, Nicolae Ioan, Ilie Lapedatu, Gheorghe Cocbeș, Ioan Husea, Gheorghe Zamfir, Pavel Coteanu și sublocotenentul Ioan C. Iatan.

În p. 43: adjutanul Ilie Dumitru povestind camarazilor săi dramatica confruntare cu „indienii cu o pană”

Alarmă pe un aeroport românesc

Pierderi grele și la Ploiești

În timp ce Grupul 6 vânătoare ataca în picaj formația celor 39 de avioane americane din Grupul 1, orașul Ploiești era atacat de celelalte 36 aparate din Grupul 82 vânătoare, fiecare aparat purtând câte o bombă de 450 kg.

La ora 8.10 se dăduse alarma și cele 16 avioane IAR-80 ale Grupului 1 vânătoare își luaseră zborul de pe aerodromul de la Roșiori de Vede. Intraseră în alarmă și cele 17 aparate Me109-G ale grupurilor 7 și 9 vânătoare, decolate de pe aerodromurile Mizil și Târgșor. Aviația germană ridicase și ea în aer 66 aparate de la Mizil, Târgșor și Ziliștea-Buzău. La Ploiești erau concentrate și importante forțe de apărare A.A., un rol important avându-l cele 5 stații de radar Würzburg românești și cele 21 germane. Numai în orașul Ploiești se aflau 13 baterii A.A. românești de 88 mm, alte 5 baterii de 20 mm, 6 secții de tunuri de 37 și 20 mm și cam tot atâtea aveau și germanii în acest punct fierbinte.

La sosirea atacatorilor, ceața artificială învăluise orașul și americanii, zburând la 2 500 m înălțime, au fost obligați să-și lanseze încărcătura cam la întâmplare.

Primii au intrat în luptă vânătorii germani din escadrilele 53 și 77. Subofiterul Martin Haim din Escadrila 77 a Grupului 8 vânătoare nota: „Avioanele escadrilei noastre s-au ridicat primele în aer și ajungând în jurul Ploieștilui, la 35 km, într-o zonă deluroasă, am observat o formație mare de avioane americane P-38. Fără să primesc ordin, am atacat formația cu tunul de bord și am doborât un aparat inamic care s-a prăbușit în flăcări. Victoria mi-a fost confirmată de alți doi camarazi”.

Subofiterul Martin Haim a încercat să-și reediteze victoria, dar a fost atacat la rândul său de o formație de șase aparate americane, reușind să scape doar cu serioase avarii la propriu-i aparat.

Locotenentul american Herbert B. Hatch, comandantul Escadrilei 71, în timp ce se îndrepta spre turnul de distilare al Rafinării Româ-

no-Americane, era cât pe ce să se ciocnească cu un Me 109-G. Timp de câteva secunde s-a găsit față-n față cu pilotul german, apoi acesta din urmă a dispărut brusc. Prin radio, locotenentul Hatch și-a anunțat subordonații să înceapă atacul. Dar exact în acel moment și-au făcut apariția vânătorii români și cei germani și, deruțați complet, americanii și-au aruncat bombele precipitat, preocupați să iasă cât mai repede din zonă. Ajuns la 3 000 m, Hatch a reușit, după o luptă strânsă, să doboare aparatul german Me 109-G nr. 162 252, al subofiterului Helmuth Koditz din Escadrila 53, care s-a prăbușit lângă Boteni.

Tirul infernal al artileriei A.A. româno-germane a doborât alte cinci aparate americane. Atacul în trei valuri al celor 36 avioane P-38, de la 2 500-3 000 m înălțime, a fost lipsit de eficacitate. Pierderile atacatorilor au fost însă deosebite de grele. Aviatorii germani au doborât 15 aparate, vânătorii români alte cinci, iar alte cinci aparate au fost doborâte de artileria A.A. Escadrila 58 vânătoare a obținut și ea o victorie, în schimb Grupul 1 vânătoare de la Roșiori de Vede n-a avut nici o pierdere și nici o victorie pentru simplul motiv că nu s-a... întâlnit cu inamicul!

Marcați de insuccesul lor, atât la Popești Leordeni, cât și la Ploiești, aviatorii americani au atacat tot ce le-a ieșit în cale. Astfel, la Centrul de Instrucție al Aeronauticii de pe aerodromul Pipera, unde, din lipsa avertizării la timp, s-a dat direct alarma, pagubele produse au fost importante. Cu toate că avioanele au decolat imediat pentru a se dispersa pe terenul de la Brănești, ele au fost surprinse pe drum, vânătorii americani doborând 2 IAR-38 și un IAR-39 nearmate. Cu acest prilej și-au pierdut viața adjutantul av. Oprișan, un maestru militar și un soldat. Pierderi mult mai grele au fost înregistrate la Școala de zbor fără vizibilitate, care avea dispersate cele mai multe aparate pe terenurile de la Oraști și Frumușeni.

Pe aerodromul de la Popești Leordeni, după decolarea celor 23 aparate ale Grupului 6 vânătoare, mai rămăseseră doar câteva avioane de școală tip F.W.-58, gata și ele să

se disperseze și să transporte personalul. Cele patru aparate F.W.-58 au fost surprinse de inamic în drum spre Frumușeni, neînarmate; două dintre ele au fost doborâte și încă unul avariat. Din nefericire, atunci și-au găsit sfârșitul cpt. av. Constantin Dumitrescu, lt. av. Octavian Roventa, lt. av. Marin Dima, slt. mecanic Ion Mărculescu, soldat mecanic Ion Păloiu. Au fost răniți cpt. av. Virgil Toma și caporal Valeriu Ioan.

În drumul lor de întoarcere, americanii au atacat și aeroportul Boteni, incendiind două aparate Ju-52 și un Savoia Marchetti-79 ale Grupului Aerotransport, și un Ju-52 al Societății LARES. Au fost avariate un Ju-52 și un Lockheed Electra-10 de transport.

La ora 9.45, în zona podului de cale ferată Olt-Slatina, și-au făcut apariția 11 avioane americane care zburau la 150 m înălțime. La apariția primelor avioane, Compania 206 artilerie A.A. a deschis focul, doborând două dintre ele. Când inamicul a repetat atacul, tunarii români au deschis din nou focul, lovind un al treilea aparat care a căzut în flăcări peste Depoul CFR Piatra Olt. Podul a rămas neatins.

S-au petrecut și câteva scene triste. Aviatorii americani au atacat și câteva localități la întâmplare, provocând victime printre cetățenii nevinovați. Așa s-a întâmplat cu satele Brănești, Plătărești, Crețești, Tâncăbești, Ciofliceni, Cernica (toate din jud. Ilfov), unde au fost ucise 15 persoane și încă 10 rănite sau în alte localități din județele Dâmbovița și Romanai.

În timpul raidului din 10 iunie 1944, din totalul celor 75 aparate americane ce decolaseră din sudul Italiei, 52 au fost doborâte deasupra României, în vreme ce forțele româno-germane nu au înregistrat decât 14 avioane pierdute. Poate și din acest motiv, chiar din ziua următoare, Comandamentul Forței a 15-a aeriene și-a schimbat din nou tactica, trimițând asupra obiectivelor din România formațiuni mari de bombardiere, uneori depășind cifra de 7-800 de aparate, însoțite de numeroase avioane de vânătoare, pentru a le asigura protecția. ■

Drama generalilor români

„La punerea mea în libertate din locul de deținere – penitenciarul Jilava – am luat la cunoștință faptul că nu am voie să divulg nimic din cele văzute și auzite de mine în legătură cu locurile de deținere pe unde am trecut și nici despre persoanele încarcerate. De asemenea, nu voi comunica nimic în scris și nici verbal rudelor sau altor persoane despre deținuții rămași în locul de deținere. În cazul când nu voi respecta cele arătate mai sus, am luat cunoștință că sunt pasibil a suporta rigurile legilor Republicii Populare Române“.

Un astfel de angajament semna fiecare deținut politic

Generalul N. Dragomir

dacă mai apuca momentul eliberării din temnițele regimului comunist. L-a semnat și generalul Nicolae Dragomir (1898-1981) în ziua de 27 iulie 1964, când a părăsit penitenciarul Jilava. Cum am putea judeca un astfel de act? Expresie a cinismului autorităților totalitare? Perfidie? Mult mai mult: recunoașterea caracterului deliberat al politicii de eliminare a adversarilor politici prin instituirea unui regim concentraționar ce a produs mii și mii de victime.

După ce vom rememora principalele momente ale detenției sale, vom constata că generalul Nicolae Dragomir avea, într-adevăr, ce „divulga“.

OPT ANI MUNCĂ SILNICĂ

PENTRU UN POST DE FELCER VETERINAR

Col. dr. ALESDANDRU DUȚU, FLORICA DOBRE

• Nimeni nu trebuie să fie nevinovat • Vina de a fi fost ministru • 7 dinți, un carnet ARLUS, 16 lame de ras • Războiul recursurilor • Să murim sau să nu murim? • Fapte de arme excepționale pe câmpul de luptă și un „deținut foarte recalcitrant“ • 8 ani + 7 ani = 15 ani temniță din dragoste de țară

Dirijați în direcții necunoscute

În plin război, la 2 martie 1945, la punctul de comandă al Frontului 2 ucrainean, aflat în localitatea Divin din Cehoslovacia, sovieticii l-au arestat pe generalul Nicolae Dragomir, șeful de stat major al Armatei 4 române, împreună cu comandantul acestei mari unități, generalul Gheorghe Avramescu. Cei doi generali români au fost dirijați apoi în direcții necunoscute comandamentelor superioare românești aliate. În stadiul actual

al cercetărilor nu putem afirma cu certitudine dacă generalul Avramescu a ajuns pe teritoriul sovietic sau a fost ucis în zona frontului, în timpul unui bombardament aerian. Cu siguranță, însă, generalul Nicolae Dragomir a ajuns în Uniunea Sovietică, unde a și fost anchetat și întemnițat și de unde s-a întors în patrie abia în ziua de 10 ianuarie 1956.

În lipsa lui, în țară, Tribunalul poporului, Cabinetul 1, a decis, prin Ordonanța din 10 aprilie 1946, efectuarea de cercetări privind activitatea generalului Dragomir, considerat a fi săvârșit, în

calitatea sa de ministru al coordonării și statului major economic (14 septembrie 1940-31 martie 1941), „fapte din acele prevăzute și sancționate“ de Legea nr. 312/1945, al cărei articol 1 prevedea: „Sunt vinovați de dezastrul țării cei care:

a) Militând pentru hitlerism sau fascism și având răspunderea politică efectivă au permis intrarea armatelor germane pe teritoriul țării;

b) După 6 septembrie 1940 au militat pentru pregătirea sau desăvârșirea faptelor de mai sus prin viu grai, prin scris sau prin orice alte mijloace“.

Introducându-l în categoria celor vinovați de dezastrul țării și a criminalilor de război, acuzatorul public Dumitru Săracu s-a „desesizat”, la 26 iunie 1946, în cauza dosarului generalului Nicolae Dragomir în favoarea Curții de Apel București.

În urma terminării instrucției, procurorul Aristide D. Aristide, de la Parchetul General al Curții de Apel București, a dispus, prin Ordonanța nr. 11 din 10 septembrie 1946, „în numele legii”, punerea sub urmărire a generalului Nicolae Dragomir, pentru „crima de dezastrul țării”. Considerându-l un „intim colaborator” al lui Ion Antonescu, care a depus mult zel în „aprovizionarea trupelor germane și aservirea economiei țării în folosul războiului hitlerist”, procurorul a apreciat că prin toate acestea „se poate trage prezumția foarte puternică a militării sale pentru fascism”. În mod concret, generalul Dragomir era învinuit că, în calitatea sa de ministru al coordonării și statului major economic, la încheiat, la 8 ianuarie 1941, cu guvernul german, un protocol privind aprovizionarea trupelor germane aflate pe teritoriul României, prin care s-au pus la dispoziția acestora mari cantități de produse cu reduceri de taxe fiscale și vamale, că a semnat și conceput „deciziuni și legi cu caracter economic și rasial”,

că „a luat parte activă la cedarea acțiunilor societății petroliere Astra Română către nemți și la acordarea unui adevărat monopol societății Solagra” etc.

În scurt timp, la 1 octombrie același an, Consiliul de Miniștri a aprobat actul de acuzare și a dispus ca procurorul general de pe lângă Curtea de Apel București să sesizeze instanța competentă cu judecarea lui. Procesul-verbal nr. 87 era semnat de dr. Petru Groza, Teohari Georgescu, Octav Livezeanu, Lothar Rădăceanu, T. Ionescu, Anton Alexandrescu, dr. Florica Bagdasar, gen. Constantin Vasiliu-Rășcanu și Romulus Zăroni.

Judecata acțiunii penale a avut loc la 4 octombrie 1946, în ședință publică, în absența inculpatului. Rezultatul cercetării era de altfel previzibil. Prin Decizia penală nr. 98 a Curții de Apel București, generalul Nicolae Dragomir a fost socotit vinovat de incriminările din actul de acuzare, fiind condamnat, în lipsă, în baza art. 3, al. 1 și 6 din Legea 312/1945, la 10 ani detenție riguroasă, 10 ani degradare civică și confiscarea averii în folosul statului. Decizia de condamnare prevedea că acuzatul avea dreptul la „oposiție sau recurs” în termen de 30 zile de la publicarea hotărârii.

În virtutea acestei decizii, la 3 februarie 1947, primul procuror al Tribunalului Ilfov a emis man-

datul de arestare nr. 16 341, delegând pe administratorul penitenciarului Dumbrăveni „de a primi și reține pe sus-numitul Dragomir Nicolae”.

Amnistie... numai pe hârtie

La acea dată, însă, generalul Nicolae Dragomir se afla în U.R.S.S., unde executa o pedeapsă de 8 ani muncă silnică, stabilită de justiția sovietică. După expirarea acestei condamnări, la 4 aprilie 1953, a fost repartizat de autoritățile sovietice la muncă în stare de libertate, în sovhozul Bakansk, raionul Karasusk, regiunea Kustanai, unde a lucrat ca felcer veterinar.

Între timp, a aflat și despre condamnarea sa în țară, dar și despre prevederile Decretului de amnistie nr. 253, din 30 iunie 1955, și a solicitat repatrierea. În decembrie 1955 a primit aprobarea și a fost condus la Sverdlovsk, unde s-a întâlnit cu un grup de români repatriați, cu care și-a continuat călătoria, pătrunzând în țară cu un pașaport colectiv, prin punctul de frontieră Ungheni, la data de 10 ianuarie 1956.

După ce a ajuns în București, a fost verificat de Securitate, iar Miliția i-a întocmit o fișă provizorie cu ștampila „Repatriat”, cazându-l în spațiul locativ al

Primele patru sovietice pătrund în Iași (22 august 1944)

Generalul Gh. Avramescu

fratelui său Ion Dragomir. Prezentându-se la Comisia de repatriere, a constatat că se afla în evidență, fiind recomandat Direcției generale a recrutării forței de muncă pentru a fi plasat în serviciu. În iulie 1956 a fost încadrat în funcția de bibliograf la Serviciul de documentare științifică și bibliografie al Bibliotecii Centrale Universitare, cu un salariu de 775 lei lunar.

Se părea că lucrurile aveau să reîntre în normal. Dar la 11 ianuarie 1957 a fost arestat din nou, fără să i se comunice motivul. Procesul-verbal încheiat în momentul privării sale de libertate menționa că asupra sa se găsiseră următoarele obiecte: un portofel de piele, un portțigaret, un ceas de mână „Pobeda”, un stilou, o pereche de ochelari de vedere, un briceag, un țigaret, două chei, un pieptene de os, o pereche de mănuși din piele, 16 lame de ras, o agendă, buletinul de identitate, un carnet de sindicat, un carnet ARLUS, două fotografii, o placă spartă cu 7 dinți de porțelan, o adevărîță, o caracterizare, 7 plicuri, diferite notițe și 322 lei și 95 de bani.

Bănuind că arestarea se făcuse în vederea executării deciziei Curții de Apel București din 1946, generalul Nicolae Dragomir și familia sa au făcut două demersuri judiciare împotriva respectivei decizii: „oposiție”, în

temeiul art. 2 din Legea nr. 61/1946 și „conestație la executare”, în baza Decretului de amnistie nr. 253 din 1955. „Opoziția” a fost judecată la Tribunalul Capitalei, Colegiul 3 Mixt, care a considerat-o recurs, prin Decizia penală nr. 899 din 22 iunie 1957, dosarul fiind înaintat Tribunalului Suprem spre judecare. Acesta a dispus ținerea cauzei în evidență până la judecarea „conestației de executare”, acțiune mereu amânată până la 21 iulie 1958, când Tribunalul Capitalei, Colegiul 4, a respins-o ca nefondată prin Decizia penală nr. 1181. Recursul făcut de generalul N. Dragomir a fost și el respins de Colegiul penal al Tribunalului Suprem la 2 decembrie 1958, prin Decizia nr. 3452. La scurt timp, însă, Tribunalul Suprem a decis că demersul generalului Dragomir nu poate fi considerat recurs, ci „oposiție” la Decizia nr. 98/1946 și a dispus retrimiteră dosarului la Colegiul 4 al Tribunalului Capitalei spre judecare. La 4 aprilie 1959, această instanță a considerat „oposiția” ca tardivă și a respins-o prin Decizia 344.

Contestând aceste decizii, în mai 1959, avocatul generalului ruga respectuos Tribunalul Suprem să dispună „încetarea procesului penal și punerea imediată în libertate a inculpatului Dragomir Nicolae, întrucât nu mai există nici o cauză legală de natură să justifice

deținerea sa în prezent”. Recursul făcut împotriva Deciziei Tribunalului București a fost admis de Tribunalul Suprem în ședința din 13 iunie 1959, însă starea de arest a inculpatului a fost menținută. Rejudecată, „oposiția” a fost respinsă din nou ca tardivă de Tribunalul București la 18 noiembrie 1959. A urmat un alt recurs, făcut la 21 noiembrie același an, urmat, la rândul-i, de o nouă decizie de respingere din partea Tribunalului București, la 28 ianuarie 1960.

În tot acest timp, generalul Nicolae Dragomir a fost ținut sub stare de arest în penitenciarul Jilava, dovedindu-se a fi unul dintre cei care „se asociază și aduce fel de fel de injurii la adresa partidului, cât și la administrația unității”, un „deținut foarte recalcitrant, cu metode de a aranja grupări subversive”, cum îl încondea supraveghetorul său la 16 ianuarie 1959. Era însă o fire robustă, căreia anii îndelungați de temniță în U.R.S.S. și apoi în țară nu reușiseră să-i anuleze simțul umorului. În ziua de 30 iunie 1962 se afla la închisoarea din Râmnicu Sărat și a fost surprins dormind în picioare în celulă, fiind aspru admonestat de către supraveghetor. „Domnule șef – a răspuns el calm – veți ști că de 15 ani numai în poziția aceasta stau și vă rog să fiți și dumneavoastră mai buni, să îngăduiți să mai ațipesc câte un pic”.

inspectează o bucătărie de campanie

Generalul N. Dăscălescu înconjurat de câțiva colaboratori ai săi din comandamentul Armatei 4

La 10 decembrie 1962 însă, comandantul penitenciarului Râmnicu Sărat raporta superiorilor că generalul N. Dragomir suferea de „hernie inghinală dreapta, hidrocel voluminos, hipertensiune sistolică” și recomandă internarea lui în spitalul penitenciarului Văcărești.

În urma acestei intervenții, la 13 ianuarie 1963, a fost internat la Văcărești și apoi, la 26 iulie 1963, la Jilava.

După 8 ani de detenție în închisorile sovietice, la care s-au adăugat alți 7 ani în temnițele românești, generalul Nicolae Dragomir a fost eliberat la 27 iulie 1964, în baza Decretului nr. 511 al Consiliului de Stat.

Și-a stabilit domiciliul în București, în str. Crișana nr. 3.

Și, totuși, cine a fost generalul Nicolae Dragomir? S-a făcut el într-adevăr vinovat de dezastrul țării și al armatei române în anii 1940-1945, așa cum au decis judecătorii săi în 1946 și în anii următori?

„Îi prevăd un viitor strălucit”

Analiza activității sale, atât în funcția de ministru, cât și în aceea de șef de stat major al Armatei 4, dovedește că acuzația a fost complet gratuită. Mai mult, documentele epocii relevă demnitatea dovedită în relațiile economice și militare cu germanii, grija și responsabilitatea față de trupele în subordine, riscurile pe care și le-a asumat în momentele critice ale războiului – în noiembrie și decembrie 1942, în Stepa Calmucă, atunci când a protestat energic față de modul în care comandanțele germane au folosit în luptă trupele române. Semnificativă este și intervenția făcută în dimineața zilei de 23 august 1944 pe lângă mareșalul Ion Antonescu, căruia i-a cerut să ordone imediat retragerea generală a trupelor pe aliniamentul fortificat Focșani–Nămolosa–Brăila.

Nicolae Dragomir se remarcă încă de la începutul carierei

sale militare, participând, ca sublocotenent în Regimentul 11 artilerie, la luptele de la Mărăști din vara lui 1917, fiind decorat cu Ordinul „Coroana României”, clasa a V-a, cu spade, în gradul de cavalier și panglică de „Virtute Militară”. Trimis în Franța, la 1 aprilie 1919, în cadrul Serviciului de repatriere a prizonierilor români din Alsacia și Lorena și expedierea în țară a materialelor cedate de americani și francezi statului român, a desfășurat o activitate cu „adevărăt românească” până la 15 decembrie 1920, ceea ce a făcut „cinste uniforme române în străinătate”, cum remarcă atașatul militar român la Paris, lt.col. C. Ionescu-Munte.

Calităților profesionale li s-au adăugat, cum aprecia comandantul Școlii speciale de artilerie – pe care a absolvit-o după întoarcerea sa în țară – acelea ale „omului de solidă cultură generală, educație socială și artistică”. În 1924, după ce a absolvit anul I al Școlii Superioare de Război din București, a fost trimis la Școala Superioară de Război din Torino, pe care a absolvit-o în 1925, cu rezultate excelente, în paralel obținând și titlul de doctor în științe economice și politice al Universității din același oraș. Detașat la Marele Stat Major italian, a făcut stagiu la Corpul 8 armată din Napoli, reprezentând „cu demnitate armata și țara” și făcând „cinste numelui de român”, cum transmitea în țară atașatul militar român la Roma.

Revenit în țară, în 1926, a fost trimis la stagiu la Regimentul 2 artilerie grea. În 1928 a fost încadrat la Școala Superioară de Război, unde a predat cursul de tactică generală și stat major, până la 31 martie 1935, când a fost mutat la Regimentul 1 artilerie grăniceri.

În 1937 a revenit la Școala Superioară de Război, bucurându-se de aceleași elogioase aprecieri ale generalului Paul Teodorescu, comandantul acestei instituții: „Maiorul Dragomir este o personalitate desăvârșită, care se caracterizează prin: orizont foarte

mare, păreri personale, concepție largă, inteligență foarte vie și productivă, putere de convingere, caracter ferm, voință puternică, cultură generală și profesională foarte întinse. Ofițerul – aprecia gen. Paul Teodorescu – este dotat cu calități excepționale căruia îi prevăd un viitor strălucit, unde trebuie împins cât mai repede, spre binele țării.”

Valorificându-i pregătirea profesională, conducerea ministerului l-a încadrat, în primăvara anului 1940, în Marele Stat Major, ca șef al Serviciului mobilizare-organizare națională a teritoriului, generalul Nicolae Tătăranu apreciind că „orice misiune îi va fi încredințată acestui eminent ofițer o va scoate la capăt în condițiuni optime”. În toamna anului 1940, generalul Ion Antonescu i-a încredințat funcția de ministru al coordonării și statului major economic, pe care a îndeplinit-o până la 31 martie 1941.

„Cu răspundere înaintea țării”

Pus la dispoziția Cabinetului militar al conducătorului de atunci al statului, până în toamna lui 1942, a îndeplinit misiuni speciale. Inițial, a fost trimis la eșalonul înaintat al Marelui Cartier General, unde, în 7 și 8 iulie 1941, a colaborat direct cu generalul Eugen von Schobert, comandantul Armatei 11 germane, la elaborarea diferitelor ipoteze de război. Între 8 și 20 iulie același an, a fost numit ofițer de legătură al Marelui Cartier General pe lângă Armata 3 română, iar între 21 iulie și 31 august, pe lângă Corpul expediționar italian. Începând cu 1 septembrie 1941, a primit însărcinări speciale (conducerea cercetărilor pentru obținerea cauciucului sintetic) în legătură cu apărarea națională, urmărind „cu pasiune și energie apărarea intereselor de stat și împlinirea nevoilor războiului”. Începând cu 15 iulie 1942, a îndeplinit și funcția de subșef de stat major al Armatei 1, contribuind

la elaborarea planurilor de luptă ale acestui comandament.

În urma raportului făcut la 28 august 1942, prin care solicita să fie lăsat să-și execute „cât mai curând” stagiul pe front, a fost numit subșef de stat major la Armata 4, care acționa în Stepa Calmucă. În calitate de coordonator al secțiilor 2 informații și 3 operații, lt. col. Nicolae Dragomir „și-a arătat cu prisosință însușirile sale ostășești, atât în conducerea operațiilor de la comandament, cât și prin contactul direct cu trupele și comandanții lor, în subordinea armatei, chiar în cea mai înaintată linie a luptei”, după cum reliefa comandantul de atunci al Armatei 4, general Constantin Constantinescu-Claps.

Deși Armata 4 lupta în condiții foarte grele, iar superioritatea inamicului era zdrobitoare, în special în tancuri, lt. col. N. Dragomir a contribuit, „prin pricepere strălucită, curaj exemplar și energie neîntrecută”, la oprirea inamicului la est de Kotelnikovo, permițând comandamentului german să organizeze contraofensiva din 12 decembrie 1942, cu intenția de a despresura trupele generalului Friedrich Paulus din imediata apropiere a Stalingradului. În timpul celei de a doua bătălii defensive, după 25 decembrie 1942, și-a adus o contribuție importantă la evitarea nimicirii complete a forțelor române participante la contraofensiva germană. La 27 decembrie a înaintat un raport Marelui Cartier General în care spunea: „Ne-ăți ordonat să executați întocmai ordinele armatei germane. În condițiile de mai sus, ordinele germane ca trupele noastre să rămână pe loc înseamnă condamnarea lor. Am făcut tot ce am putut pentru a evita aceasta. Nu putem face mai mult decât neexecutând ordinele. Rugăm interveniți hotărâtor și imediat pentru întărirea puternică contra tancurilor sau în caz contrariu pentru scoaterea trupelor noastre din misiunea actuală.”

Nu a fost ascultat, iar a doua zi raporta: „Sacrificarea trupelor a fost inutilă”.

Atitudinea sa tranșantă nu trebuie să ne mire. La 7 decembrie 1942 se adresase colonelului Socrate Mardare, din eșalonul înaintat al Marelui Cartier General, cerându-i să se rediscute situația dificilă a trupelor române: „Mă iertați, dar tot ce spuneti am spus nemților. Ei știu una și bună: să murim pe poziție. Vă întrebăm: să murim sau să nu murim? Dacă o puteți răspunde dumneavoastră, întrebați la București, căci mâine poate fi bătălia și poate să fie tot atât de dezastruos dacă prăpădim aici toată armata ca și dacă o retragem și intrăm în conflict acut cu aliații noștri. Așa se pune problema. Dacă o lăsați numai pe umerii noștri, noi vom hotărî cu răspundere înaintea țării și a lui Dumnezeu, dar nu mai puțin va rămâne clar că am fost lăsați singuri în fața acestei grele probleme militare și politice”.

Înaintat la gradul de colonel, a continuat să servească cu demnitate și cinste ostirea, fiind numit, la 23 aprilie 1943, comandant al Regimentului 8 artilerie grea, iar la 11 aprilie 1944 subșef de stat major la Armata 4, pe frontul din Moldova. La 17 august 1944, cu puțin timp înaintea declanșării ofensivei sovietice, considerând că frontul din Moldova era „dinainte condamnat”, s-a pronunțat pentru adoptarea unor măsuri politice și militare radicale, spre a se evita dezastrul previzibil. „În momentele decisive care se apropie – raporta el eșaloanelor superioare – este indispensabil să luăm în mâini românesci frâiele conducerii trupelor de pe frontul român. Aceasta ne va da puțința de a realiza deplin manevra militară și politică pe care o impune situația internațională în curs de schimbare. Altfel poate lucra politicul acum, și altfel atunci când vom fi dați peste cap, așa cum vom fi, mai curând sau mai târziu, atunci când rușii vor fi opriți din înaintarea spre vest, pentru care fac acum efortul, și vor putea îndrepta forțe importante spre noi. Trecătoarea noastră țară actuală poate fi valorificată politicește, atât în ochii

aliatului, cât și ai adversarilor noștri. În acest sens, conducerea militară trebuie să persuadeze neîntârziat conducerea politică a țării” (subl. ns.).

Somație pentru Antonescu

În dimineața de 23 august 1944, orele 9.45, nereușind să ia legătura prin telefon cu mareșalul Antonescu, s-a adresat generalului Constantin Sănătescu, la Palatul Regal. Raportând că trupelor sovietice nu li se mai putea opune „vreo rezistență serioasă”, că germanii încercau să încetinească retragerea românilor spre aliniamentul Focșani-Nămoloasa-Brăila, dirijându-i spre Carpații Orientali, el a cerut să se ordone retragerea armatei române. „Este cazul să rezolvați imediat această situație cu domnul mareșal. Totul este pregătit. Puteți conta, în momentul militar și politic care se apropie, pe absoluta noastră credință românească. Aștept de la dumneavoastră un răspuns”.

Fără a mai aștepta răspuns de la generalul Sănătescu, la ora 12 a expediat o „celebră” telegramă mareșalului Antonescu, în care aprecia că frontul era „total rupt și deschis între Bârlad și Siret” și își exprima părerea că „singurul scop al operațiilor noastre nu mai poate fi decât salvarea acestei armate, într-un mod care să fie de ajutor pentru țară”. „Este indispensabil – arăta el în finalul telegramei – ca fără a întârzia o clipă să ne dați ordinul sau cel puțin dezlegarea de a ordona retragerea generală a armatei spre țara noastră de care noi nu ne putem despărți... Înainte de a ne lua răspunderi proprii așteptăm răspunsul dvs. care nu trebuie să întârzie nici un moment pentru salvarea armatei și ajutorarea țării” (subl. ns.).

Înainte de a pleca la Palatul Regal, unde avea să fie arestat în după-amiaza aceleiași zile, mareșalul Antonescu nu a mai avut timp să răspundă colonelului Dragomir, dar a spus că „s-a

lăsat Armatei 4 latitudinea pentru executarea mișcării și suveranitatea absolută de a declanșa execuția [retragerii] după cum va crede de cuviință“.

Cu aceeași demnitate a acționat și în relațiile cu comandamentele sovietice, după 23 august 1944, în funcția de prim subșef de stat major al Armatei 4. Cu mult calm a dirijat trupele din subordine spre zonele de concentrare de la nord-est de București, dezarmând, la Gherghița (*Magazin istoric*, nr. 7-8/1969) coloana germană comandată de generalul Alfred Gerstenberg. La ordinul Marelui Stat Major a dirijat apoi trupele spre podișul transilvan, de unde Armata 4 a debarșat în teritoriul ocupat de Ungaria în 1940, pe care l-a eliberat, în cooperare cu trupele sovietice, până la 25 octombrie 1944. „Pentru fapte de arme excepționale pe câmpul de luptă“, cum aprecia Înalțul decret nr. 2 294 din 28 noiembrie 1944, a fost avansat la gradul de general de brigadă, continuând să fie „creierul“ statului major al armatei comandate de un alt cunoscut general român, Gheorghe Avramescu.

În ianuarie 1945, într-un context complex, neelucidat încă de istorici și memorialiști, crezând că generalul Avramescu intenționa să „pactizeze“ cu germanii, a sesizat Marele Stat Major și acesta, la 10 ianuarie 1945, a cerut generalului Avramescu să predea comanda generalului Nicolae Dăscălescu și să se prezinte imediat la București. Numit din nou la comanda Armatei 4, la 19 februarie 1945, la cererea comandamentului sovietic, generalul Avramescu a fost arestat, la 2 martie, la Divin, la postul de comandă al Frontului 2 ucrainean, împreună cu generalul Nicolae Dragomir și fără ca Ministerul de război sau Marele Stat Major român să fi fost informate în prealabil. (Despre „cazul Avramescu“ a se vedea *Magazin istoric*, nr. 4/1994 și 10/1995.)

Așa a început calvarul celor peste 15 ani de temnițe sovietice și românești al generalului Nicolae Dragomir... ■

Prietenii lui Maurice Baumont

Sâmbătă, 15 martie 1996, a avut loc la Paris, în aula Societății de geografie a Franței, Adunarea generală a *Asociației prietenilor lui Maurice Baumont*.

Amintim că regretatul istoric Maurice Baumont a fost președinte al Institutului Franței, fiind considerat unul din marii specialiști ai istoriei contemporane, câteva din cărțile sale fiind traduse și publicate în Română. Din Comitetul de onoare al Asociației fac parte personalități cum ar fi: Claude Cheysson, fost ministru al afacerilor externe, Alain Decaux, Alain Peyrefitte, Maurice Schumann, membri ai Academiei Franceze, foști miniștri, Emmanuel Le Roy-Ladurie și François Lhermitte, membri ai Academiei de Științe Morale și Politice, Jacques Freymond, director de onoare al Institutului de înalte studii internaționale de la Geneva, membru corespondent al Institutului Franței, cea mai importantă instituție din Franța.

Recent, în *Comitetul internațional al Asociației*, care numără reprezentanți a 11 țări, a fost cooptat Andrei Magheru, ministru consilier. În cuvântul său, președintele Asociației, profesorul Jean Imbert, membru al Academiei de Științe Morale și Politice, a subliniat că „prezența unui reprezentant al României are o dublă semnificație. Pe de o parte, nu face decât să ilustreze, o dată mai mult, tradiționalele relații de prietenie și cooperare româno-franceze, și, pe de altă parte, oglindește profundele sentimente de amicitie pe care le nutrește Maurice Baumont pentru România, țară francofonă și francofilă prin excelență, care în momentele de răscruce ale istoriei contemporane a fost întotdeauna aliata Franței“.

Amintim că acad. Maurice Baumont a fost un colaborator apropiat al revistei *Magazin istoric*, pe care a salutat-o de la primul număr, prieten mulți ani cu prof. Titu Georgescu și dr. Cristian Popișteanu.

Manifestare internțională dedicată lui Petru Movilă la Kiev

În zilele de 15 și 16 martie 1996 a avut loc la Kiev *Conferința științifică internațională Petru Movilă și contemporaneitatea (La 400 de ani de la nașterea sa)*, organizată de Institutul de Filosofie al Academiei Naționale de Științe a Ucrainei și Universitatea Națională „Academia Kievo-Movileană“, la care au luat parte oameni de știință și cultură din Ucraina, Canada, Franța, S.U.A., Polonia, Italia, Republica Moldova. România a fost reprezentată de dr. Constantin Razachevici, cercetător principal la Institutul de istorie „N. Iorga“ al Academiei Române.

Această primă reuniune de anvergură internațională a deschis seria manifestărilor dedicate lui Petru Movilă în acest an aniversar, când se împlinesc 400 de ani de la nașterea și 350 de ani de la moartea sa. Comunicările, foarte numeroase, susținute în limbile ucraineană și rusă, s-au grupat în jurul a trei teme mari: Mitropolitul Petru Movilă scriitor bisericesc, Petru Movilă și probleme culturale și Moștenirea lui Petru Movilă și problemele religioase și bisericești contemporane în Ucraina, la care s-au adăugat și alte subiecte referitoare la viața și activitatea acestuia.

Dincolo de omagierea în sine a mitropolitului de Kiev, Halici și Rusia (Roșie), comunicările oamenilor de știință din Ucraina sau ucraineni din diaspora l-au înfățișat preponderent pe Petru Movilă ca pe un ierarh pravoslavnic ucrainean, o figură de seamă a istoriei ucrainene din secolul XVII, fără a i se nega originea sa voievodală moldovenească. Completarea care se impunea a venit din partea cercetătorilor români din Chișinău, care s-au referit la legăturile culturale ale lui Petru Movilă cu arealul românesc; în ceea ce mă privește, am reliefat cele trei laturi ale personalității lui Petru Movilă: fiu de voievod român, legat de spațiul și neamul românesc, nobil al Poloniei, calitate moștenită de la tatăl său, Simion Movilă, cu ajutorul căreia s-a impus în tinerețe în viața militară și chiar în cariera sa bisericească, și ierarh al Ucrainei, răspânditor al culturii ortodoxe în haina limbii latine.

Constantin REZACHEVICI

Includerea între temele specializate a unei dezbateri privind istoria orală, abordată doar tangențial la ultimele congrese mondiale ale istoricilor, denotă ajungerea subiectului la maturitate. Raportul consacrat bilanțului unui sfert de secol de reflecții metodologice și de lucrări aplicative a fost întocmit de prof. Philippe Joutard de la Academia din Toulouse și avea la bază cele șapte referate trimise de istoricii Pietro Clemente, de la Universitatea din Siena, David Dunaway, de la Universitatea New Mexico din Albuquerque, S.U.A., Tadahide Hirokawa, de la Universitatea orașului Osaka, Japonia, Fabienne Regard, de la Institutul de Înalte Studii Universitare din Geneva, Elveția, Dora Schwarzstein de la Universitatea din Buenos Aires, Argentina, Mercedes Vilanova, de la Universitatea din Barcelona, Spania, Jean-Pierre Wallot, de la Arhivele Naționale ale Canadei din Ottawa.

Am specificat abundența referatelor tocmai pentru a vedea că în ultimul sfert de veac (de la Congresul XIII Internațional de Științe Istorie de la Moscova la cel de al XVIII-lea de la Montréal) s-a parcurs un drum lung în evoluția istoriei orale, ca disciplină auxiliară a istoriei, o metodă relativ nouă de cercetare prin adunarea și înregistrarea de mărturie-documente vorbite, prin arhivarea lor sistematică.

Raportul ca și referatele au luminat câteva dintre aspectele principale ale acestei evoluții și au constatat statutul important deținut astăzi de istoria orală (începută practic odată cu studiile anglo-saxone de antropologie și în mod deosebit în deceniile 2-3 ale secolului XX prin cercetarea științifică a proceselor de aculturare), de la cantonarea în jurul problemelor Africii până la acceptarea acestei metodologii în numeroase țări ale lumii.

Pornind de la constatarea că în S.U.A. există deja patru generații de cercetători ai istoriei orale (Dunaway), în vreme ce în Japonia suntem abia la prima (Hirokawa), s-a putut stabili în raportul lui Joutard o cronologie semnificativă a răspândirii și dezvoltării istoriei orale. S-a precizat rolul avut de masa rotundă de la Congresul al XIV-lea de la San Francisco, „Istoria orală ca o nouă metodologie a cercetării istorice”, și de primul colocviu internațional de istorie orală de la Bologna (Italia) din 1976 cu subiectul: „Antropologie și istorie: sursele orale”.

Am putut asista în după-amiaza zilei de 29 august 1995 la o masivă evaluare a stadiului actual al dezvoltării arhivelor de istorie orală, care a trecut de la înregistrarea amintirilor șefilor rezistenței antiziste din Franța la cele ale liderilor revoluției mexicane, de la culegerea impresiilor despre cele trăite în al doilea război mondial de japoanezi până la declarațiile martorilor Shoah, unde proiectul celebrului cineast Steven Spielberg – autorul *Listei lui Schindler* – urmărește o audiență de mărturie internațională. S-a subliniat în discuții că, în prezent, din ce în ce mai multe universități, muzee, institute și arhive simt nevoia de a se asocia diferitele programe de istorie orală sau chiar să le inițieze. Congresul internațional al arhivelor din 1988 a reliefat noile forme de ajutor pe care științele istorice le primesc de la istoria orală.

Pe lângă înmulțirea colocviilor internaționale consacrate istoriei orale (Colchester 1978, Amsterdam 1980, Aix-en-Provence 1982, Barcelona 1985, Oxford 1987) și apariția de culegeri (*Historia y Fuente Oral*) sau de reviste (*Oral History*, fondată de dr. Paul Thompson în Anglia, sau *International Journal of Oral History* al lui Ronald Grele), avansul rapid al tehnologiilor audio-

S-A DISCUTAT LA MONTRÉAL

18th International
XVIIIe Congress
Congrès Sciences
International des Sciences
Historiques 1995

du 27 août au 10 septembre
du 27 August to 10 September

Cel mai străvechi și valoros dintre drepturile omului este dreptul de a vorbi, un drept însoțit de îndatorirea corespunzătoare de a asculta ceea ce spun ceilalți.

(Encyclopaedia Britannica, ed. 1945, vol. II, p. 44)

vizualului adaugă mereu noi teritorii „documentelor” de istorie orală. Steven Spielberg, de exemplu, folosește aceste noi tehnologii audio-vizuale pentru a alcătui o culegere mondială de mărturie și declarații despre Shoah (termen mult mai propriu decât Holocaust – vezi și *Magazin istoric*, nr. 1/1995).

Desigur, referatele și discuțiile au suscitat diferite puncte de vedere, nu o dată contradictorii. Polemicile priveau însă mai ales locul marginal sau mai central al istoriei orale. După cum au fost felurite păreri despre întimitatea legăturilor istoriei orale cu științele politice sau lingvistice. S-a emis chiar opinia că în S.U.A. istoria orală se află la intersecția dintre ziaristică, științe politice și istoria contemporană. Locul de naștere al istoriei orale, S.U.A. rămân și țara cu cea mai intensă dezvoltare a arhivelor istoriei orale. Exista o dezbateră critică și în ceea ce privește acceptarea documentelor istoriei orale, alături de cele clasice, scrise, punct de vedere în care arhivistica este reticentă.

O certitudine s-a degajat la Montréal. În acești ultimi 25 ani, istoria orală a fost acceptată de istoria universitară, iar în America Latină, această acceptare este legată de influența școlii franceze de la Annales, care prin Lefebvre, Bloch, Braudel urmărea imaginea unei istorii totale.

În ceea ce privește istoria femeilor, de exemplu, rolul istoriei orale a fost unul de pionierat. Cel mai recent caz în acest domeniu este imensul rol jucat de istoria orală – larg evocat și la Montréal – pentru reconstituirea și elucidarea situației care a generat un grav traumatism al memoriei: femeile obligate să se prostitueze cu militarii japonezi. După cum a demonstrat Hirokawa, fără acceptarea supraviețuitorilor acestei dramatice situații istorice de a depune o mărturie de istorie orală, istoria contemporană a Japoniei ar fi eludat acest subiect.

Înstituționalizat din ianuarie 1993, Centrul de istorie orală al Radiodifuziunii Române, creat din inițiativa dr. Eugen Preda, a avut la Montréal patru reprezentanți din cei șapte membri ai Consiliului științific (acad. Dan Berindei, prof. univ. dr. Zoe Petre, prof. univ. dr. Ioan Scurtu, dr. Cristian Popișteanu). Acad. Dan Berindei a exprimat în dezbateri câteva opinii despre utilitatea istoriei orale pentru un tablou istoric cât mai complet sau în alte situații pentru acoperirea unor zone care nu se regăseseră în sursele clasice. De asemenea, au fost expuse la Montréal primele rezultate ale Centrului de istorie orală al Radiodifuziunii Române, condus de doamna Mariana Conovici și a cărei mică echipă, entuziasată și competentă, a reușit până acum să înregistreze aproape 200 de mărturie de la persoane cu rol important în diferite momente istorice, totalizând 300 ore, alte 362 ore reprezentând copierea altor documente sonore din țară și străinătate despre evenimente importante. Trebuie să recunoaștem că pentru o echipă atât de tânără și de restrânsă este o realizare deosebită.

Indiferent de controversalele dacă termenul de istorie orală este pertinent (Dominique Aron-Schnapper a pus problema încă din 1980) sau este mai bine să-i spunem arhive orale sau chiar surse istorice orale, dialog care va mai continua multă vreme, mărturiile orale înregistrate și clasificate și-au demonstrat valoarea și viabilitatea. Credem că nu greșim dacă prevedem o puternică expansiune a acestui instrument de investigare istorică. ■

Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI

Iunie
1946

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● ARLUS organizează un concurs de afișe pe tema Să serbăm prietenia româno-sovietică, garanția independenței și reconstrucției pășnice a țării noastre; se acordă premii în valoare de 1 500 000 lei, 1 000 000 și 600 000 lei.

● Generalul Vinogradov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate (Sovietice) de Control, își încheie misiunea, fiind chemat la Moscova. „Din prima zi în care dl. general Vinogradov a ocupat în România înaltul post ce i-a fost încredințat – scrie Liberalul – d-sa a dat dovadă de sentimente prietenoase față de țara noastră, a cărei limbă a învățat-o în scurtă vreme, d-sa străduindu-se din răspuțeri să cunoască nevoile reale și să satisfacă interesele legitime ale poporului român”.

● Se stinge din viață, în vârstă de 72 de ani, M.I. Kalinin, președintele Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S.

● O furtună „de o violență rar în tâlnită pe meleagurile noastre” (cum scrie Ultima oră) se abate asupra Capitalei la 14 iunie. Între altele, este smuls acoperșul blocului Frascati de pe Calea Victoriei (peste drum de sala Teatrului „Savoy”), omorând un șofer și rănind câțiva trecători.

● Prețuri la pește în pietețe Capitalei: albitură – 5 350 lei/kg; calcan – 9 012 lei; caracudă – 7 160 lei; ciortan – 9 018 lei; galău – 10 830-14 448; știucă – 9 018-12 690 lei.

● Din rubrica Note a ziarului Poporul. Printr-o decizie apărută ieri s-a stabilit pentru așezămintele spitalicești ale statului prețul maximal de 100 000 lei pentru o îmbalsămare. Măsura face oare parte din campania de ieftinire a vieții?

Libertate, democrație: cuvinte care revin cu mare frecvență în presa din urmă cu cinci decenii. Sensurile lor erau redescoperite după anii de dictatură, însă exercițiul lor era anevoios.

„M-am întrebat adeseori – notează Mircea Damian în *Fapta* din 3 iunie – dacă printre libertățile pe care le făgăduiesc unii oameni din țara noastră nu ocupă oare un loc de frunte libertatea, pentru alții, de a muri de foame. După cum, pentru cei ce știu să se descurce, libertatea de a se îmbogăți fără să-i întrebe cineva prin ce mijloace au strâns atâția gologani căci, în linii mari, democrația noastră de până acum așa s-a prezentat”.

Instaurarea unei depline democrații nu se poate face „în lipsa de organizare socială. O democrație adevărată – continuă autorul – nu se poate realiza decât de către oamenii pe care-i doare deopotrivă și nedreptatea ce se face unora și fenomenul îmbogățirii tocmai a celor ce muncesc mai puțin; care urmăresc să facă inofensive și cărțile democrației, ca și pe lichelele ce-o scot la licitație, adjuccând pentru ele toate beneficiile.

Să ne ferim – încheie M. Damian – a crede în mituri, ci numai în realități.”

Despre democrație scrie și B. Brănișteanu în *Adevărul*¹ din 2 iunie, asociind-o toleranței. „Da, duhul toleranței! Fără el democrația nu este imaginabilă, cum nu este imaginabilă fără sistemul parlamentar și fără Constituție. Ce bine ar fi dacă în aceste clipe decisive pentru țara noastră, s-ar gândi la aceasta și cei de sus, ca și cei de jos”.

Luna iunie din urmă cu cinci decenii debutează cu un eveniment tragic, la 1 iunie, orele 18.03, la Jilava, sunt executați mareșalul Ion Antonescu și trei dintre colaboratorii săi, Mihai Antonescu, Constantin Vasiliu și Gheorghe Alexianu. În aceeași zi, la orele 10.30, ministrul justiției, Lucrețiu Pătrășcanu, prezentase regelui cererile de grațiere făcute de cei patru, împreună cu C. Pantazi, R. Lecca, E. Cristescu. „În urma propunerii guvernului – se arată într-un comunicat al Președinției Consiliului de Miniștri dat publicității la 2 iunie – Majestatea Sa regele a respins cererile de grațiere” ale grupului Ion Antonescu, comutând în muncă silnică pe viață pedeapsa cu moartea aplicată celorlalți trei condamnați. (Pe larg, despre toate acestea, în *Magazin istoric*, nr. 6/1991, 2,3/1992, 8/1995, precum

¹ La 30 decembrie 1937, ziarul *Adevărul*, împreună cu alte publicații (*Dimineața*, *Lupta*) a fost suspendat de guvernul Goga-Cuza (29 decembrie 1937 - 10 februarie 1938). A reapărut în aprilie 1946.

Primul ministru, dr. Petru Groza, este numit cetățean de onoare al Iașilor; în stânga sa, Teohari Georgescu, ministru de interne

și în primul *Caiet Magazin istoric*, *Ultimele zile ale mareșalului Ion Antonescu*.)

Marea majoritate a ziarelor bucureștene consemnează știrea execuției, fără alte comentarii. Doar presa comunistă exultă. Judecarea și executarea celor patru, scrie *România liberă* din 5 iunie, nu mai au „caracterul unei momentane izbucniri de revoltă, ci a unui chibzuit act de justiție, cu o permanentă justificare”.

Același ziar, la 2 iunie, relatează despre „un mare meeting” ținut în Piața Universității în care „cetățenii Capitalei” au cerut: „sentința trebuie împlinită”. Printre vorbitori, dr. Ed. Mezincescu, secretar general al Apărării Patriotice, acad. Ștefan Nicolau, invalidul Zbârnea, Lia Cernea, „luptătoare pentru drepturile femeii”, și locotenentul invalid Ungureanu.

Un subiect care revine cu pregnanță în paginile ziarelor acestei luni îl constituie alegerile care se apropie.

Cum se vor desfășura ele?

Într-o notă amar-ironică, *Liberalul* (organul P.N.L.-C.I.C. Brătianu), din 6 iunie, conturează un posibil tablou al viitorului scrutin electoral.

„Operațiunile de calculare a rezultatelor vor începe din vreme, adică cu cel puțin o săptămână înainte de alegeri, sub supravegherea d-lui Tudor Ionescu. Pentru adunarea cifrelor până la 10, va da cursul și d. Zăroni.

În vederea acestui mare eveniment al alegerilor libere – continuă ziarul – suntem informați că Societatea de Cruce Roșie a făcut importante comenzi de pansamente, proteze, târgi și ambulanțe.

D. Constantinescu-Iași [ministru Informațiilor – n.l.l.] va avea prilejul să facă declarații presei române și străine, anunțând strălucitul rezultat al alegerilor, în care guvernul de largă concentrare democratică a obținut unanimitate, minus două voturi, care s-au strecurat din greșeală și din lipsa de vigilență a celor însărcinați cu paza urnelor.

O manifestație spontană – scrie în încheiere *Liberalul* – va fi organizată în după-amiaza aceleiași zile, ca de obicei la orele 5, cu care ocazie poporul va trebui să strige din proprie inițiativă: «Trăiască primele alegeri libere și moarte celor care au mai scăpat cu viață din bandele hulgiano-fascisto-hitleristo-reacționaro-manisto-brătienisto-moșierești!»

Ziarele publică, la 8 iunie, schimbul de note între guvernele S.U.A. și Marii Britanii și guvernul român din data de 27 mai 1946.

Cronică mărunță

● Monitorul oficial stabilește că după fiecare mișcare de gimnastică copiii din colonile de vară vor trebui să respire de 4-5 ori. Ne întrebăm: ce se făceau copiii dacă nu citeau Monitorul oficial?

● Ziarul *Argus* ne informează că la Londra, datorită lipsei mâinii de lucru, confecționarea unui costum durează opt luni. La noi, din alte motive, funcționarul nu-și mai fac haine de zece ani.

● Ion Voicu se pregătește pentru concursul internațional de muzică instrumentală și vocală ce se va ține la Geneva la finele lui septembrie. „Violonistul Ion Voicu – scria Fața – pleacă la concurs cu toate șansele de a face o figură mai mult decât onorabilă, virtuozitatea de care a dat dovadă, ca și sensibilitatea și temperamentul ce-l stăpânesc, constituie elemente temeinice care să ne îndreptățească aceste așteptări”.

● „Pentru examenul de bacalaureat – notează același ziar – s-a fixat o taxă de 400.000 lei de fiecare candidat. Cum o rămas cu gratuitatea învățământului la noi? Sau examenul de bacalaureat iese din cadrul normal al învățământului”.

● Prin decret regal, scrie *Aurora*, sunt confirmați atât rectorul Universității, prof. Al. Rosetti, cât și următorii decani ai facultăților din București: I.Gh. Popescu – farmacie; V. Răscanu – medicină; Gh. Oprescu – literă și filosofie; V. Iancovici – chimie industrială; Al. Crișan – electromecanică; C. Antoniu – construcții; C. Oescu – agronomie; Cezar Partenie – rectorul Politehnicii.

● Se decernează premile „Enescu”, instituite de George Enescu în 1918. Laureții ediției 1946 sunt: Alfred Mendelssohn,

Iunie
1946

Desen de Ligia
Macovei din
Scănteia

Cronică mărunță

Suita contemporană, și Gh. Dumitrescu, Simfonia – premiul I; Hilda Jerea, pianistă – premiul II; Ludwig Feldman, Trio, și Laurențiu Profeta Ceata veselă – premiul III; mențiuți: dr. Sturdza, T. Ciorte, Valentin Gheorghiu, Rodrig Goldental, Anatol Vieru.

● „Pentru prima oară – consemnează Adevărul – două femei au fost numite în posturi diplomatice. Este vorba de d-ra Desirée Mănuilescu și d-na Elena Niculescu, amândouă funcționare în Ministerul economiei naționale, la comisariatul comerțului exterior, care au fost desemnate atasate comerciale”.

● Din rubrica Omul bine informat știe că, din ziarul România liberă, din București au fost furate picturi de Holbein, Rembrandt, Grigorescu, El Greco; 25 la sută din totalul camerelor din stațiunile balneare sunt rezervate sindicalistilor; a luat ființă o federație aeronautică; au fost ridicate restricțiile la aprovizionarea cu gaz metan; au fost fixate noile norme după care se va face concedierea salariaților.

● K.H. Zambaccian, despre Peisagistul Ion Andreescu, în Revista Fundațiilor Regale: „Nimeni nu a redat ca Andreescu realitatea aceasta a peisajului românesc. Nimeni nu a înfipt ca el penelul în brazdă, nimeni nu a pătruns ca el tainele naturii cu «podoabele ei din afară și secretele dinlăuntru», după cum spunea Delavrancea.

Nimeni nu a redat ca el hrana și fecunditatea, vegetația grasă, belșugul, puterea și structura arborilor; Andreescu ține de natură, după cum e legat țărânel de gile și, pe acest ogor al naturii, el a arat adânc și ne-a dat forme

În documentele remise vicepreședintelui Consiliului de Miniștri și ministru al afacerilor străine, Gh. Tătărescu, de către reprezentanții la București ai S.U.A., Burton Y. Berry, și Marii Britanii, Adrian Holman, se exprimă îngrijorarea celor două guverne aliate pentru faptul că „nu a fost promulgată o lege electorală și nu s-a fixat o dată pentru alegeri” și, apoi, pentru „abuzurile împotriva libertăților și îndeosebi frecvența crescândă a actelor de violență cari sfidează aplicarea libertăților garantate de guvernul român prin acceptarea din partea lui a deciziilor de la Moscova”, se consemnează în nota americană.

La rândul său, guvernul britanic declară că „privește cu îngrijorare crescândă continuarea condițiilor existente în această țară și cere să se ia măsuri imediate de către guvernul român pentru a înlătura diferitele abuzuri”. Printre abuzuri, este invocată încălcarea libertății de întrunire, iar „starea de violență politică a crescut în mod simțitor și cazuri constante de huliganism, atât în București cât și în provincie, se întâmplă în scopul vizibil de a molesta pe membrii partidelor de opoziție și de a împrăștiia întrunirile lor politice”.

În răspunsurile sale, Gh. Tătărescu disculpă guvernul, arătând că acesta „a asigurat exercițiul tuturor libertăților și nici o stănenire legală sau administrativă nu a împiedecat acest exercițiu” (scrisoarea către A. Holman) și că informațiile ajunse la cele două guverne sunt „rezultatul unei anumite propagande care tinde la desfigurarea actelor guvernului și la ignorarea realităților din țara noastră” (scrisoarea către B.Y. Berry).

Din București... la Iași, prin intermediul însemnărilor publicate de Sanda Diaconescu în Revista Fundațiilor Regale. În acest început de vară 1946, Iașiul încă păstrează amintirea pustiirii războiului.

Pe o stradă, „în jurul unei case distruse de bombardament, străjuiesc pari groși, înfipti în pământ. Câțiva soldați ruși înfășoară pe moșoare uriașe sârmă ghimpată, care se descolățește și se târâie pe pământ, zgărâind firele de iarbă crudă. Aici a fost un lagăr de prizonieri. Parii aceștia de lemn, grosolan ciopliți, ghimpii sârmei și casa astă mare, găunoasă, buhavă te dor”.

Pe mai toate clădirile, „pe ziduri, sunt inscripții și slove rusești: «Nu sunt mine. Locotenent V.»; «22 august. Locul curățat de mine» etc., mărturii din primele zile ale intrării învingătorilor în oraș și ale deminării străzilor și caselor de către echipele armatei roșii”.

Viața în oraș e grea. „Lumea e sărăcită, bani sunt puțini și au o circulație mai restrânsă. Ca în alte părți, afaceri de târg negru nu se fac. Pâinea ce se dă pe cartelă e neîndestulătoare, iar cozile din fața

Fază palpitantă
într-un meci de
fotbal de pe
stadionul Giulești

În ajutorul
gospodinei
moderne...

cantinelor studentești sunt impresionante. Pe str. Carol, peste drum de Universitate, apoi la cantina căminului de studenți din Sărărie și mai ales la cantina Politehnicii, studenții așteaptă îndelung rândul la masă.

În Biblioteca de filosofie românească a Fundației Regale pentru Literatură și Artă, prof. Al. Rosetti publică *Filosofia cuvântului*, „accessibilă celor mai largi pături de intelectuali – scrie Victoria. Compartimentată amănunțit, tratând subiectul după un mod de disciplină a capitolelor și subcapitolelor care dovedește o inteligență bine mobilată și un simț al echilibrului de mari dezvoltări, ceea ce impresionează deopotrivă în adevărurile, expozițiile și concluziile acestui studiu este acea stăpânire matură a unui stil de simplitate, de un clasicism al luminii pe care numai scriitorii în limbi literare formate, ajunse la aproape maximum evoluției lor, statornicite într-un sens, ca de pildă scriitorii francezi să-l aibă“.

Despre același volum și editor, Petru Comarnescu scrie în *Tim-pul*: „În personalitatea d-lui Rosetti au existat totdeauna respectul adevărului științific și cultul valorilor estetice, pe care le găsim în recenta lucrare, atât de fericit armonizate. Editorul de la Cultura Națională de odinioară și de la Fundația Regală pentru Literatură și Artă, pe care o conduce cu atâta pricepere și finețe, publicând atâtea cărți fundamentale, în condiții unice de îngrijire, atât ca respect față de text, cât și ca prezentare grafică, nu este decât corespondentul practic al omului de știință și al finului cunoscător de literatură, gândire și artă“.

Din articolul *Democrați de modă nouă*, de N. Carandino (1905-1996), în *Dreptatea*: „Între a fi și a părea democrat s-a deschis o prăpastie de netrecut, o prăpastie pe care singuri cei lipsiți de scrupule parvin să o evite. Certificate care se obțineau după vieți întregi închinare promovării libertăților, se câștigă astăzi prin simplă înregistrare în arhivele vreunei organizații de principii camuflate și de activitate numai pe jumătate măturisită“.

Democrații de modă nouă seamănă cu naziștii ca două picături de apă. Sunt tot atât de siguri pe ei, tot atât de dinamici, tot atât de aprigi în voința lor de putere. Adoră marșurile, cântecele, pancartele, întreg ritualul totalitar și nu-și ascund ostilitatea față de sceptici, față de singuratici, față de «bațjocoritori», față de oamenii liberi în general, obișnuți să cugete înainte de a alege, să compare înainte de a adera și să se refuze cu mândrie lanțurile unei nedreptăți, chiar când ea devine lege comună“.

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică mărunță

închegate și nobile armonii, divină realitate a lucrurilor“.

● Școlare. În librării, manualele școlare sunt scumpe. „Dacă o carte costă între 5 000 și 10 000 lei – scrie Scănteia – și cum un elev are nevoie de 15-17 cărți, părintele acestui elev e forțat să scoată din buzunar circa 100 000 lei. Dar elevul mai are nevoie de rechizite. Cu ce se mai alege un funcționar din leafă dacă are un copil în liceu?“

● Journal de Genève publică prefața lui Grigore Gafencu la cartea sa, în curs de apariție, *Ultimele zile ale Europei*, din care cităm: „După cataclismul care a devastat lumea, a face pacea înseamnă a pune capăt abuzurilor forței, a asigura libertatea națiunilor, a lăsa echilibrul să se restabilească în diversitate, adică a restaura Europa. Ea mai înseamnă, pentru foarte Marile Puteri, a căror voință astăzi este determinată, să se limiteze ele înșile spre a salva un principiu de drept care, numai el, le poate asigura dreptă și liniștea folosire a roadelor victoriei comune“.

● Cât se fumează în România? Ziarele publică cifrele pentru primele opt luni ale anului 1945: ianuarie – 57 360 kg tutun; februarie – 51 788 kg; martie – 68 403 kg; aprilie – 53 792 kg; mai – 70 417 kg; iunie – 52 732 kg; iulie – 33 754 kg; august – 36 632 kg. Cele mai multe țigarete (211 586 738) au fost fumate în luna iunie, iar cele mai puține (122 290 179) în ianuarie.

● Pe stadionul Giulești reuniuni sportive româno-franceze: la rugby, echipa României câștigă cu 17-8, iar la fotbal cu 10-3; asistă aproximativ 20 000 spectatori.

Vasile Stoica scrie lui Petru Groza

„NU CUMVA GUVERNUL ȘI TU ÎNSUȚI N-AȚI FI DECÂT INSTRUMENTE DOCILE ÎN MÂNA MOSCOVEI?”

Vasile Stoica este bine cunoscut cititorilor revistei Magazin istoric (vezi nr. 1, 10-12/1995). Diplomat de carieră, el a avut un rol important în propagarea cauzei unității naționale românești în S.U.A. (1918). În perioada interbelică a fost prim secretar al Ministerului afacerilor străine (1921-1928), ministru în Albania (1930-1932), Bulgaria (1932-1936), Letonia și Lituania (1936-1939), Turcia (1939-1940). A fost apoi pentru scurtă vreme secretar de stat la Ministerul propagandei naționale, trecând, din 1941, în Ministerul afacerilor străine, unde a îndeplinit funcția de președinte al Comisiei de coordonare a lucrărilor pentru pregătirea documentării privind poziția internațională, drepturile și interesele României.

În 1946 a fost numit ministru în Olanda, cu acreditare și pentru Belgia. În această calitate a luat parte la lucrările Conferinței de pace de la Paris (1946-1947).

În cele ce urmează prezentăm o scrisoare adresată primului ministru dr. Petru Groza, în care îi rezumă activitatea sa în Olanda, Belgia și la Paris. În actualul stadiu al cercetărilor nu cunoaștem dacă această scrisoare a fost sau nu expediată la destinație; presupunem că nu, deoarece textul ei este incomplet și conține numeroase ștersături și reformulări. Ea este mai degrabă conceptul unei scrisori neînterminate, dar acest fapt nu scade cu nimic valoarea documentului.

Am transcris textul respectând integral particularitățile stilistice și ortografice. În două-trei cazuri, marcate prin paranteze drepte, am preluat și fragmente de formulări șterse ulterior de autor, dar care aveau o semnificație a lor.

Petre OTU

„Haga, 20 septembrie 1946
Scumpe Președinte și Amic
[Dragă Petre]

De când am plecat din țară, am fost în continuă goană. Abia am sosit la Haga și a trebuit să alerg la Paris. M-am întors la Haga, mi-am prezentat scrisorile de acreditare, am luat contact cu guvernul și cu presa și m-am grăbit la Bruxelles, unde am făcut același lucru și iarăși la Paris, unde începea dezbaterile problemelor noastre. Sunt acum din nou în Haga de o săptămână; problema mare a fruntăriei noastre de vest e

terminată, discuțiunile se poartă asupra chestiunilor economice, iar în acestea sunt alții cu mult mai pricepuți decât mine.

Țin să-ți mulțumesc mult că ai stăruit să plec chiar și la Haga. Nu pentru că postul avea vreo atracțiune pentru mine, ci pentru că am putut lua din nou contact personal cu viața politică apuseană și am putut fi de folos cauzei noastre în împrejurări decisive mai mult decât mi-am putut imagina vreodată.

După cei patru ani de presiune intensă și după cele 16 luni de adevărată salahorie ca secretar general

în cele mai grele zile ale raporturilor noastre internaționale, am acum senzația unei destinderi fizice și a unei încercări de forțe pe care le simt sporite de experiență și așteptare.

Am avut marea mulțumire atât aici în Haga, cât și în Bruxelles și, bineînțeles, mai cu seamă la Paris, să regăsesc o mulțime de amici de toate neamurile – americani, britanici, francezi, cehi, greci [brazileni, chiar și ruși], belgieni, olandezi cu care fusesem în strânse legături în cei douăzeci de ani de peregrinări diplomatice ale mele și să constat că simpatia și încrederea lor față de mine, și inclusiv față de țara mea, s-au menținut neschimbate. Firește, această împrejurare m-a ajutat – și ne-a ajutat – foarte mult, altfel se discută cu oameni necunoscuți și altfel se discută cu oameni pe care îi cunoașteam de zece, cincisprezece ani.

Situațiunea noastră e cunoscută în lumea politică internațională foarte incomplet. E cunoscută mai mult partea ei, să zicem, materială.

De aici nedumeriri, pe deoparte cu privire la raporturile dintre noi și ruși, pe de altă parte cu privire la structura și la obiectivele guvernului tău; nu cumva suntem împinși de prezența armatei roșii și de partidul comunist spre o alianță strânsă cu Uniunea Sovietică și spre o intrare în această uniune ca una din republicile ei componente, ceea ce, firește, ar însemna și finea monarhiei? Și, nu cumva guvernul tău și tu însuși n-ați fi decât niște instrumente docile în mâna Moscovei, gata să-i puneți la dispoziție bogățiile țării și, în cazul unui conflict, chiar armata ei?

Trebuie să se facă o largă acțiune de lămurire a lumii politice apusene și a conducătorilor opiniei publice. Iar aceasta trebuie să se facă nu numai cu argumente acceptabile occidentalilor, ci și cu tact și cu perseverență, mai ales că ne găsim la un început de eră nouă și de felul cum vom ști situa țara în conștiința mondială va depinde poate pentru mult timp situațiunea ei internațională.

[Neajunsul am căutat să-l suplinesc eu în Haga și în Bruxelles, de când am venit și de asemenea la Paris].

Trebuie să câștigăm neapărat încrederea lumii – chiar și a celor mici

— de trăinicia și seriozitatea noastră ca guvern, ca stat și ca popor de calitate.

În acest sens am căutat să lucrez eu în Haga și Bruxelles și în cercurile diplomatice ale Conferinței de Pace din Paris de când m-am expeditat în aceste părți. Am căutat să văd cât se poate de multă lume. Nu numai oameni politici, ci și ziariști și profesori. De asemenea, mulți diplomați care discută situațiile, creează atmosferă și își informează guvernele.

Îți trimit câteva dări de seamă apărute în presa din Bruxelles după o întrevvedere a mea cu ziaristi belgieni, ca să vezi linia generală pe care am urmat-o. Rezultatul este foarte mulțumitor, atât în Olanda cât și în Belgia. Aș fi prezumțios și inexact dacă aș spune că am făcut minuni: am îmbunătățit însă simțitor păreriile despre țară, despre raporturile româno-ruse și mai ales despre guvernarea ta și simt că încrederea față de România ca țară de ordine și muncă este în creștere. Firește, este încă mult de făcut și rezultate importante nu pot fi obținute decât după un timp mai îndelungat: lumea, mai ales aici, își bate capul întâi cu necazurile sale proprii și numai în măsura în care are răgaz sau un interes deosebit dă atențiune problemelor unei țări îndepărtate ca a noastră.

Despre felul cum am mers până acum lucrările la Conferința de Pace desigur ți-a făcut raport amănunțit Tătărescu. Îți voi completa informațiunile la sosirea mea în țară. A fost o muncă foarte intensă. Nu atât în sâmul delegațiunii noastre, deoarece eventualitățile fuseseră studiate deplin de noi încă din țară, cât mai ales în contactul cu delegații și specialiști străini al căror cuvânt avea să decidă în cele două comisii care ne priveau. Căci e o greșală să se creadă că păreriile diferiților delegați și deciziunile lor se iau în cursul dezbaterilor unei ședințe; acest lucru se face în conversațiunile particulare, intime, degajate, în discuțiunile amicale de la om la om, încât când delegații se duc la ședință punctul lor de vedere este definitiv precizat. Au lucrat bine și cu devotament în această privință — Franasovici, Filitti, Christu, Ciontu și — crede — cel ce-ți scrie acum. Îți va părea ciudat că-ți amintesc aproape numai diplomați de carieră; ei au

fost singurii care au știut lua contact cu diplomații străini și au știut duce cu tact conversațiuni delicate.

Îmi pare rău să-ți spun că, lăsând la o parte 3-4 specialiști în probleme economice, care au muncit serios, enorma majoritate a celor trimiși în sau pe lângă delegațiune au fost inutilizabili. Au lucrat cei care s-au priceput. Iar ceea ce este important au lucrat bine. Avem astăzi cea mai bună atmosferă dintre toate delegațiunile. Am convingerea că, precum ți-am spus și în București, dacă porneam, cu abilitatea cuvenită, și alte probleme, obțineam rezultatul favorabil și în privința lor.

Îmi face o deosebită plăcere să-ți spun că raporturile mai bune cu [Burton] Berry [reprezentantul politic al S.U.A. în România — n.r.] au dat roade excelente. Berry, sosit la Paris, mi-a povestit că înainte de plecarea sa din București a stat aproape patru ore cu tine de vorbă. Mi-a cerut completări cu amănunte în ce privește politica noastră externă, căci în cea internă spunea că are de la tine toate lămuririle. A avut apoi în două zile consecutive câte două ore de lucru cu Byrnes, cu Cohen și cu Campbell [din delegația americană — n.r.] încă înainte de a se discuta în comisiunea politică fruntaria noastră cu Ungaria. S-a dus apoi la Londra, de unde s-a reîntors din nou la Paris pentru două zile, înainte de a pleca la Washington. În aceste două zile a lucrat din nou cu delegațiunea lor. De data aceasta în chestiuni eco-

nomice. A venit la mine să-mi ceară unele informații. I le-am dat, pe baza datelor pe care le aveam (și la strângerea căiora Riposan îmi fusese de mare nădejde).

Am căutat în special să-i arăt că posibilitățile noastre de plată sunt mult mai reduse și că cererea unor despăgubiri exagerate din partea lor ar duce la prăbușirea noastră. Dându-l a fost de acord. Înainte de a lua aeroplanul pentru New York mi-a spus, bucurându-se și el că delegațiunea lor înțelege perfect situațiunea noastră și că va fi binevoitoare, făcând toate reducerile posibile, eventual cerând numai o reparațiune simbolică.

Mi-a promis totodată că va insista la Washington pentru a ni se facilita procurarea de alimente având în vedere lipsa noastră de pomb. M-a rugat să-ți transmit salutul lui și să te asigur că poartă adevărată afecțiune țării noastre și că va căuta să fie util pretutindeni unde se poate.

Desigur ți s-a raportat cazul cu memoriul Gafencu către Conferința de Pace. Nu știu dacă ți s-a dat și un exemplar al acestui memoriu. Dracul nu-i chiar așa de negru cum este prezentat de cei care nu l-au văzut; memoriul nu-i așa de păcătos cum îl zugrăvesc cei care nu l-au citit. În orice caz eu ți-am procurat un exemplar, cum și declarațiunile pe care ni le-a făcut Gafencu. Vei fi în situațiunea de a judeca tu însuși. Am văzut, de altfel, în Paris, pe Viorel Tilea, cu care am luat masa într-o zi

Martie 1945: recepție la Ambasada sovietică din București (de la stânga la dreapta): Eugen Filitti, dr. Petru Groza și dr. Anton Ionel Mureșanu

și pe care îl credeam alături de Gafencu în această chestiune. Venise din Elveția unde nevasta sa e grav bolnavă de tuberculoză: spune chiar că sunt puține șanse să mai fie salvată. Aveam să discut cu el chestiunea mobilierului legațiunii noastre din Londra (care e plătit de el, dar pentru care ministerul încă nu i-a restituit banii).

I-am cerut, totodată, informațiuni și cu privire la memoriile și la acțiunea lor din Paris. Iată pe scurt ce mi-a spus el:

— Acțiunea noastră nu urmărește nici un scop de politică internă. În realitate, nu face decât completează revendicările formulate de guvern. N-am slăbit deloc pozițiunea guvernului.

De aceea n-am dat extindere nici chestiunii Basarabiei și Bucovinei, nici celei dobrogene; n-am vrut să se spună că nu toată opiniunea publică și nu toată lumea politică românească urmărește bune raporturi româno-ruse și astfel să înstrăineze guvernului susținerea serioasă și eficace din partea Rusiei. Am căutat însă să vorbim în unele chestiuni mai răspicat de cum poate vorbi Tătărescu sau Groza. Puteți voi cere acum o evaluare exactă a plăților de tot felul făcute în baza armistițiului și astfel reducerea reparațiilor? Nu. Noi am făcut-o! Puteți voi cere libertatea deplină a navigațiunii pe Dunăre, cu participarea în comisiunile dunărene a Angliei, Americii și Franței, care ar împiedica presiunile rusești asupra navigațiunii? Nu. Noi am făcut-o! Puteți voi cere egalitatea dreptului comercial în România pentru toate statele și restrângerea «sovromurilor» (încheiate sub presiunea ocupației rusești) prin acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate tuturor statelor aliate? Nu. Noi am făcut-o! Aceeași e situațiunea și în alte chestiuni — a prizonierilor, a retragerii trupelor rusești din țară, a garanțiilor juridice pentru aplicarea tratatului. Guvernul nu poate vorbi deschis și bărbătește pentru că e sub ocupațiune. Nu putem crede că Groza sau Tătărescu sau tu nu simțiți tot așa de amar ca noi nedreptatea care ni s-a făcut considerându-se «captură de război» toată flota militară și comercială, toate locomotivele și vagoanele pe care... [aici textul se întrerupe — n.r.]

Vasile Roaită nu e... Vasile Roaită

Magazin istoric, serie nouă, a prezentat și va prezenta cititorilor săi documente relevante pentru adevărata istorie a Partidului Comunist din România, istorie falsificată în anii totalitarismului și învaluită — așa cum am văzut și din nr. 4/1996 — într-un mister de nepătruns.

Iată că o scrisoare recent sosită la redacție contribuie la eludarea încă a unui mister din trecutul comuniștilor români: „eroul” Vasile Roaită. Este semnată de dl. inginer **CONSTANTIN NĚGREA**, din București, în vârstă de 84 ani.

În 1933, — scrie domnul Negrea — aveam 21 ani și lucram la Atelierele „Grivița”, la electrice. Era criză și curbele de sacrificiu ne diminuaseră salariile în mod considerabil.

Greva din 15/16 februarie 1933 de la „Grivița” a fost declanșată de sindicate. Ne ajunsesse sărăcia la os.

Până seara târziu, în 15 februarie, ne strânsesem vreo 5 000 muncitori. Eu, din oră în oră, trăgeam sirena, ca să se audă în tot orașul că suntem în grevă și să vină și alți ceferiști să ne sprijine.

Se țineau discursuri de la o tribună, de unde am vorbit și eu. O delegație — cu Gheorghiu-Dej, Ilie Pintilie și alții — a plecat la Ministerul transporturilor să prezinte revendicările noastre. Nu s-au mai întors decât doi, restul de șapte-opt au fost arestați.

Pe la două noaptea a venit și armata.

Sirena a fost oprită la ora 23.00, deoarece nu mai erau lemne și cărbuni pentru cazanul ei. Împreună cu vreo 20 de băieți de la cămin am cărat combustibilul necesar și sirena a putut fi trasă din nou.

Vasile Roaită, tânăr și el, era ucenic la căldărărie. A venit la serviciu pe la cinci dimineața. Până atunci nu-l văzusem în curtea Atelierelelor.

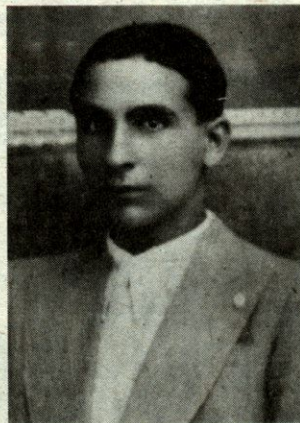
Când armata a început să tragă, el stătea în ușa atelierului lui. A fost printre cei șapte care au fost împușcați atunci.

După 1944, Chivu Stoica și Gh. Gheorghiu-Dej m-au chemat și m-au întrebat cum a fost cu sirena. Eu le-am spus. Mi-au răspuns: „Nu e nevoie de tine, că e unul mai tânăr care a murit, Vasile Roaită, și ăla o să fie cu sirena”.

Am mai discutat o dată cu Dej și i-am spus din nou că Vasile Roaită nici măcar nu s-a atins de sirena. El mi-a spus că avea cu mine cu totul altă treabă: „Tu ai să stai lângă mine și ai să fii omul meu”. Nu am vrut. I-am spus așa: „Tovarășe Dej, eu nu intru în partid, că nu vreau să mor fără lumânare”. M-a întrebat ce înseamnă asta. I-am răspuns: „Păi, știți cum e cu rușii, se folosesc de om și apoi îl împușcă”. Atăta i-a fost, că m-a injurat și m-a gonit de acolo. Am fost persecutat toată viața pentru vorbele astea.

La comuniști m-am înscris mai târziu, în 1967, cu un an înainte să ies la pensie...

Rămâne o întrebare: după aproape șapte ani de când nu mai avem cenzură și nici conducerea tuturor treburilor țării nu mai este făcută de către P.C.R., după ce dezvăluirile domnului inginer Negrea au devenit publice (vezi și ziarul *Adevărul*, *Jurnalul național*) nici un istoric nu a făcut amenda necesară și care ar fi fost onorabilă.

Dl. Negrea în 1931 și după mai bine de șase decenii

AMINTIRI

DESPRE PĂRINȚII MEI

MAICA ALEXANDRA

Prima parte din această impresionantă evocare a apărut în numărul trecut al revistei noastre. Publicăm partea a doua a textului, pus la dispoziția redacției noastre de către domnul Ion Varlam, căruia îi mulțumim și pe această cale.

În primăvara anului 1918 au fost și momente de mare bucurie când Sfatul Țării, în Basarabia, a proclamat unirea Basarabiei cu Regatul României. Văd și acum jucându-se Hora Unirii în fața casei noastre și pe surorile mele mai mari jucând și ele hora în mijlocul străzii. Mama era puțin mirată de această demonstrație nemaiauzită până atunci. Era o explozie de bucurie pentru reîntoarcerea Basarabiei la țara de care fusese despărțită, fiindcă venea într-un moment tragic, când, din București, Austria și Germania trimiteau un ultimatum cu condiții grele de armistițiu și pace.

Dar soarta războiului s-a schimbat repede în acel an 1918 și a venit victoria, cu întoarcerea noastră la București, în țara liberă. Mi-aduc aminte cum în drum spre București, pentru prima dată am văzut gările înțesate de mulțimea care se apropia ca valurile mării, îndesându-se să vadă pe Rege și pe Regină, să-i atingă și să se bucure cu ei. Noi, care am trăit acele momente, niciodată nu vom putea uita entuziasmul acelei bucurii naționale. La București, tata și mama, cu generalul Berthelot alături de ei, intrau călare în fruntele armatei, în uralele și strigătele mulțimii care umplea

străzile. Patriarhia¹ era luminată ca în povești cu candelă și lumânări în timpul Tedeumului care a urmat.

Curând, după întoarcerea la București, a izbucnit o groaznică epidemie de gripă spaniolă care a făcut nenumărate victime, astfel cum făcuse tifosul exantematic în timpul războiului. Mama, care în viața ei de până atunci nu fusese niciodată bolnavă, a căzut greu bolnavă de gripă spaniolă și, în timpul celor trei săptămâni de suferință, au fost ceasuri când se credea că nu va putea să reziste. Dar România avea încă nevoie de dânsa și

¹ La data respectivă ființa încă Scaunul Arhiepiscopal și Mitropolitul al Ungro-Vlahiei, care abia la 25 februarie 1925 s-a ridicat la rangul de Scaun Patriarhal, iar Miron Cristea a devenit Patriarh al Bisericii ortodoxe române - n.r.

*"România
avea nevoie
de dânsa și
Dumnezeu
i-a dat zile..."
Regina Maria,
în 1936*

Dumnezeu i-a dat zile ca să poată răspunde la chemarea lui Ion I. C. Brătianu pentru a merge la Paris, unde el întâmpina greutăți la Conferința de Pace². De îndată ce mama a călcat în Franța s-a produs o schimbare miraculoasă de atmosferă. Parisul a primit-o cu frenetism și-mi amintesc un moment când mulțimea a ridicat pe umerii ei mașina în care ne găseam, purtând-o până la ușa Operei, unde se oferea un spectacol în onoarea dânselor. Mi-aduc aminte de amestecul de mândrie și de teamă pe care l-am simțit în acele clipe. Partea importantă a

² Despre scopul și desfășurarea acestei călătorii, vezi și *Magazin istoric*, nr. 12/1994 - n.r.

vizitei mamei la Paris a fost efectuat pe care l-a avut asupra oamenilor politici, dar mai ales asupra lui Clemenceau, care nu [ne] era binevoitor, reproșând României tratativele de armistițiu, înainte de armistițiul general. Dar Regina României, prin sinceritatea, curajul și farmecul ei unic, i-a câștigat interesul și bunăvoința. Astfel, în momentul când a vrut să se ridice pentru a nu-i răpi timpul său prețios, Clemenceau a reținut-o spunându-i: „Am tot timpul pentru D-Ta, D-Ta vorbești cu convingere și asta îmi place“. A rămas memorabilă confruntarea pe care au avut-o când s-au discutat frontierele Banatului:

– Cum, a spus Clemenceau, Majestatea Voastră vrea tot Banatul până la Tisa? Dar asta înseamnă partea leului!

– Dar tocmai pentru asta, a răspuns mama, am venit la vârul său primar „Tigrul“.

Răspunsul mamei a descrețit fruntea „Tigrului“ și amândoi au râs din inimă. Astfel, fața mamei a oferit o imagine mai plăcută și mai convingătoare a României, făcând pe Clemenceau să spună lui Victor Antonescu, ministrul României la Paris, după terminarea întrevederii: „O regină ca a voastră nu poate fi primită decât cu onoruri militare, în frunte cu mareșalul Foch“. Este regretabil că nicio dată, în România, nu s-a recunoscut, cum ar fi trebuit, măsura marii contribuții aduse de Regina Maria pentru țara ei la Conferința de Pace.

După proclamarea Marii Uniri cu Ardealul au urmat vizitele pe care le-am făcut în orașele din Ardeal. Eram prea mică pentru a-mi aminti care orașe erau, dar

am amintirea entuziasmului extraordinar cu care eram întâmpinați pretutindeni. Văd și acum și aud glasul unui bătrân țaran care ridica în brațe un copil și-i spunea: „Uită-te la ei și nu uita că ei sunt acei care au împlinit visul nostru, adu-ți aminte, când vei fi bătrân ca mine, cine a fost acela care a făcut România Mare“.

Curând, în anii următori, a urmat marea reformă agrară cu împroprietărirea țăranilor, pe care tata o făgăduise, cu sprijinul ma-

titlurile Regelui țării noastre întregite.

Nu s-a bucurat mult tata de ceea ce împlinise, fiindcă o boală cruntă și mari dezamăgiri i-au scurtat viața. Văd și acum scena din dormitorul lui în noaptea când a adormit întru Domnul; mama îl ținea în brațe, tata se uita la ea și surădea șoptind: „Sunt foarte obosit, am nevoie să mă odihnesc puțin“.

Mamei i-a fost dat să mai trăiască 11 ani, iubind România ca întotdeauna, dar nu toți acești ani au fost fericiți. Au fost totuși zile minunate pe care le petreceam împreună la Cotroceni, la Balci, la Sinaia, la Bran și a fost timpul în care, mai mult ca oricând, a trăit aproape de poporul ei și de populația din Ardeal, fie ca românească sau chiar ungurească, cum era la Sovata, unde mergeam pentru cura de sănătate. Peste tot, pe unde treceam, era iubită pentru că era atât de omenoasă și de înțelegătoare. Întotdeauna mașina ei era plină de bomboane și de lucruri pentru copii. Lumea o

aștepta cu nerăbdare, copiii fugeau înaintea ei și mașina se umplea de flori. Astfel s-a umplut cu flori și trenul care a dus-o la Curtea de Argeș. Unul din ofițerii care erau de gardă – era un prieten al meu – mi-a spus că s-au aruncat atât de multe flori asupra coșciugului încât avea impresia că totul va fi înecat în flori. Mama n-ar fi vrut o procesiune funerară drapată în negru, ea vroia purpura regală, cum se obișnuia în Anglia la înmormântările regale. Dar bunii noștri oameni n-au înțeles, au crezut că ea vroia o culoare frumoasă, mov, și din ziua aceea movul a devenit culoarea ei, deși nu corespundea dorinței ei. Văd și acum prima slujbă religioasă, la București, în Sala Tronului, apoi coșciugul, dus pe umerii ofițerilor de la 4 roșiori, regimentul mamei, a fost coborât pe scările de marmură de la Palat în sunetul imnului care-i

„La București, tata și mama... intrau călare... în uralele și strigătele mulțimii care umplea străzile...“

mei și al guvernului său, soldaților, în momentele tragice ale războiului, că va fi înfăptuită după victoria finală. După cât știu, această reformă agrară, pe care cei ce stăpânesc azi în scumpă noastră țară au ruinat-o cu atâta viclenie, a fost o inovație și un model pentru țările europene.

Astfel tata, călcând pe inima de sânge german, a devenit cu totul român și a respectat cuvântul dat, ca Rege al României. El și-a câștigat două titluri minunate: „Ferdinand cel Leal“ și „Regele Țăranilor“. Sigur că cei din țară azi nu au acest lucru și nu li se spune că acestea au fost

¹ Poreclă dată de contemporanii marelui om politic francez Georges Clemenceau (1841-1929), cel care în acele momente îndeplinea funcția de președinte al Conferinței de Pace – n.r.

plăcea ei atât de mult, *Die Götterdämmerung*, de Wagner, executat în holul întunecos, de Filarmonica din București, cu muzicanții în lacrimi. La ieșirea în curtea scâldată în soare, muzica militară a întâmpinat siciul în sunetele solemne ale Imnului Regal, într-o atmosferă vibrând de emoție și de plinătatea sentimentelor. A fost una din puținele regine care a fost dusă la mormânt pe un afet de tun. Un deta-liu care ne-a rupt inima, nouă, copiilor ei, a fost să vedem calul ei roib, cu șaua de damă, urmând siciul.

Mama și-a lăsat inima țării, cu o frumoasă scrisoare în care spunea că toată viața ei lumea a venit să i se plângă și ea a ascultat cu inima deschisă și, dacă trupul ei trebuia să fie dus la Curtea de Argeș, alături de tata, de Regele Carol și de Regina Elisabeta, ea vrea ca inima ei să fie acolo unde poporul poate să ajungă ușor. A fost pusă întâi la Balciuc. Când am pierdut Balciucul¹ am putut s-o ducem la Bran, unde, într-o stâncă deasupra bisericii pe care o clădise dânsa, i-am făcut o mică capelă în care a fost depusă și unde lumea putea să vină liberă să se închine.

Când a trebuit să părăsesc și eu România am încercat să iau inima, dar nu a fost posibil fiindcă micul mormânt era așa de bine cimentat și nu se putea deschide fără a produce zgomot și a atrage atenția poliției comuniste. Era ca și cum ar fi fost dorința ei să rămână în România, în mijlocul poporului ei iubit.

De atunci am încercat în zadar să știu ce s-a întâmplat cu inima mamei, dar anul acesta [1988] mi-a fost dat să aflu că autoritățile au reușit să deschidă micul mormânt pentru a scoate cutia în care se găsea inima. Era o cutie de aur pe care i-o dăruise Țara când a venit în România. Noi am

găsit că acest dar simbolic era cel mai potrivit reliquar pentru inima mamei. Cutia a fost dusă într-un muzeu din București.

Anul acesta mă găseam împreună cu fiul meu Ștefan, care păstrează o mare dragoste pentru România, când a venit să ne vadă o doamnă care lucrase la muzeu și care a fost martoră când vandalii au deschis cutia. În momen-

tul în care cutia a fost deschisă și au vrut să scoată inima, aceasta s-a transformat în pulbere. Ștefan și eu am respirat ușurați, zicându-ne: „Doamne, n-au putut să pună mâna pe inimă, inima s-a spulberat și s-a împrăștiat în văzduhul României pe care Regina Maria a iubit-o atât de mult”.

New York, 1 decembrie 1988 ■

PE TRONUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI LA 12 Iunie 1535

(Triverb: 4,4,6)

VR IEA

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția jocurilor din nr. 5/1996:

— p. 68 — L-AU PRINS CU ARCANUL (L-AU-P/R-IN-S/ CU-A-R/ CA-NUL)

— p. 84 — 11 = A; 20 = B; 10 = C; 19 = D; 9 = E; 18 = F; 8 = G; 21 = H; 7 = I; 1 = L; 6 = M; 16 = N; 5 = O; 15 = P; 4 = R; 14 = S; 3 = T; 13 = U; 2 = V; 12 = Z; 17 = X

Soluția careului *Supliciu lui Baba Novac*: CZAKI — BASTA — LANT — FELEAC — ULA — FLACARI — JA — APA — ARI — EUNUC — A — A — S — N — UNIREA — OT — IASI — STANCA — RT — IORGIA — T — UM — FRATE — IU — RUDOLF — ROBI — AGRIA — LINIE

1418, NU 1408

După cum probabil că cititorii noștri au sesizat deja, Mircea cel Bătrân — domnitorul al cărui nume apărea pe linia A-B a jocului din pagina 84, în numărul trecut — a domnit între 1386 și 1418, nu 1408. Greșeala aparține autorului, dar în egală măsură și redactorului rubricii.

¹ Prin tratatul de frontieră româno-bulgar semnat la Craiova în 7 septembrie 1940, partea de sud a Dobrogei (județele Durostor și Caliacra) au intrat în componența Bulgariei — n.n.

POLITICĂ ȘI ÎNCUSCRIRI

PAUL CERNOVODEANU

• A lucra pentru români în interesul țarului • Plombe ale voinței imperiale • Armata ginerilor-instructori • Revoluția îi îndepărtează, țarul îi decorează

Fățiș – prin rapturi teritoriale și ocupații militare prelungite –, prin formule „diplomatice” abile – cum a fost aceea a protectoratului –, Rusia a urmărit cu insistență anexarea Principatelor române. Cum am văzut și în numerele trecute, în cadrul acestui program, cabinetul din St. Petersburg a utilizat un întreg arsenal de metode, între care și pe aceea a căsătoriilor mixte. Să urmărim cum au evoluat, în continuare, aceste „încuscrii”.

Aghiotanți și veri domnești

Dacă alianțele matrimoniale amintite până acum au avut ca mobil mai ales dorința boierimii – îndeosebi muntene – de a realiza înrudiri cu înalți ofițeri ruși spre a se bucura de privilegii și a intra în grațiile puterii protectoare, curând a fost pusă în practică o adevărată politică a cercurilor conducătoare rusești de pregătire a terenului pentru o viitoare anexare a țărilor române sau, în caz de nereușită, de transformare a lor în state clientelare, prin implantarea unor elemente rusești, căsătorite cu pământence, în diferite sfere de activitate. Ocupând poziții importante în stat, acestea puteau influența opinia publică și orientarea generală a acestor țări în direcția dorită de țar și consilierii săi.

Încă în 1833 au părăsit armata rusă și s-au înscris cu un grad superior în tânăra oștire românească, ca instructori și comandanți, și împământenindu-se aici prin căsătorii, ofițerii Banov, Horbatki (sau Garbatki) și Paznanski (în Țara Românească). Printr-o poruncă din 1833 către

miliția munteană, Kisselev înștiința că „ștab căpitanul” *Aleksandr Nikolaevici Banov* din armata rusă a căpătat învoire „după a sa dorință” de a instrui și a activa în miliția munteană cu grad de „comandir de batalion”. În 1836, în timpul domniei lui Al. Ghica, Banov („maior împlinitor datorii de dijurnă și ștab ofițer și cavalier”) era „ștabul oștirii” (șef de stat major al oastei) și adjunct al șefului oștirii, marele spătar Constantin Ghica, fratele domnului. La 30 august 1839, Banov a fost avansat polcovnic, iar în 1841 și-a întărit poziția socială căsătorindu-se cu Maria, fiica lui Ștefan Bibescu agă șt a Eufrosinei Scanavi. O vară a acesteia, Ecaterina, fiica serdarului Constantin (Dincă) Bibescu, a fost căsătorită mai întâi cu un cinovnic (funcționar) rus *Cepanov*, apoi, din 1803, cu maiorul rus *Victor Zimbrowski*, având cu acesta din urmă mai mulți copii care au purtat numele Bibescu. Atât Maria, cât și Ecaterina Bibescu erau verișoare primare cu viitorii domni ai Țării Românești Gh. Bibescu și Barbu Știrbei. Vodă Bibescu l-a protejat pe soțul verișoarei sale, „dejurnăi ștab ofițir” polcovnic

Banov, devenit aghiotant domnesc în 1843 și „împlinitor al datorii de șef al oștirii” în 1847. În 1848 era „șeful ștabului domnesc”, fiind însărcinat cu conducerea „școlii oștășești a iuncărilor”. De altfel, pentru nevoile oștirii el a tradus din limba rusă și a publicat *Reguli în numirea părților pușcii* (1846) și *Planurile și figurile școlii recruților* (1847).

Pus în umbră de revoluția din 1848, Banov a revenit în prim-plan în timpul domniei celui de-al doilea văr al soției sale, Barbu Știrbei, când a fost însărcinat (1850) cu comanda „strejuirii granițelor atât despre Dunăre cât și despre Austria și Moldova”. În 1851, ajuns la vârsta retragerii, colonelului Banov i s-a primit demisia din armată „cu mondar în otafcă” (dreptul de a purta uniformă) și mulțumiri „pentru osârdua cu care s-a arătat în organizarea strejuirii granițelor”.

Din căsătoria cu Maria Bibescu, Aleksandr Banov nu a lăsat urmași.

Tot ca și lui Banov, în 1833 Kisselev i-a încuviințat maiorului *Anton Ignatievici Horbatki* (1800-1875) „slobozirea din oștirea rusească” spre a intra în

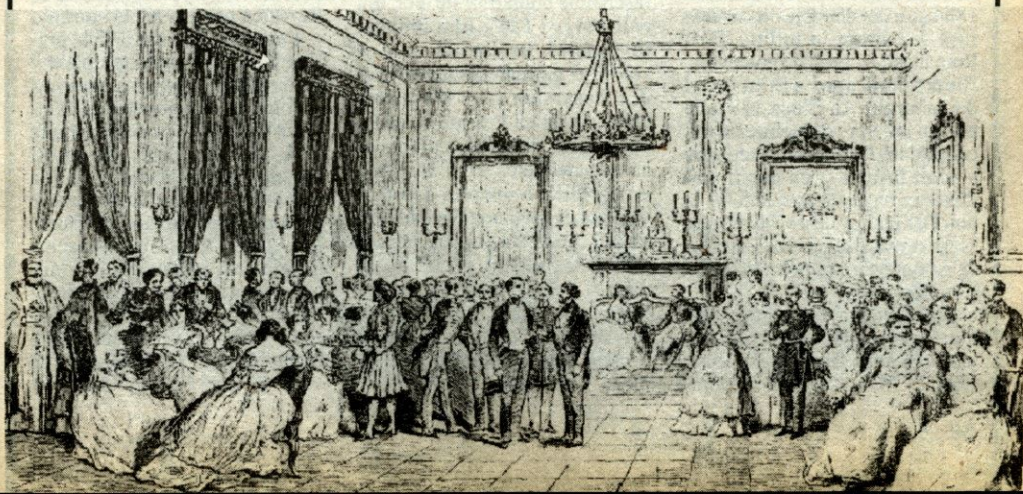
miliția pământeană cu același grad. În 1835 s-a căsătorit cu Maria (1818-1849), fiica paharnicului eterist Constantin Hrisocoleu și a Elenei Neculescu. Horbațki era în 1836 „comandiru batalionului 1-iu al polcului nr. 1 și cavalier“, iar la 30 august 1839 era înălțat la gradul de polcovnic. A jucat un rol însemnat în reprimarea celei de-a doua răscoale a bulgarilor din Brăila, din 1843, primind mulțumiri din partea domnului pentru restabilirea ordinii „la vremea înrăutățitelor uneltiri ce se iviseră împotriva liniștii acestui oraș“. În timpul revoluției din 1848 a fost înlăturat din armată, dar caimacamul conservator Constantin Cantacuzino l-a numit comandant provizoriu al oștirii, iar în 1849, sub Știrbei vodă, a fost întărit în postul de șef al oștirii, fiind trecut și în „stabil“ domnesc. Era totodată și membru al comisiei de examinare a candidaților de la școala pentru pregătirea ofițerilor, primind mulțumiri din partea domnului pentru activitatea desfășurată. Pentru meritele câștigate față de armatele ocupante ruse, țarul Nicolae I l-a decorat cu Ordinul „Sf. Ana“. Din motive care nu ne sunt cunoscute, la 13 ianuarie 1851, s-a primit demisia polcovnicului Anton Horbațki din oștire și i se aduceau mulțumiri „pen-

tru îndelungată slujbă și folosul ce a adus oștirii prin ale sale cunoștințe ostășești“. A murit în 1875, fiind înmormântat la cimitirul catolic din București, iar soția sa, răposată în 1849, a fost îngropată la Episcopia Buzăului. Din căsătoria celor doi s-au născut trei copii: generalul Alexandru Horbațki, director al Arsenalului armatei, Ecaterina, soție, mai întâi, a generalului Gh. Slănceanu (1835-1885), apoi a fruntașului politic liberal Nicolae Flea (1840-1920), și Elena, măritată cu Alexandru Izvoranu și înmormântată la cimitirul Bellu, având un frumos monument funerar datorat sculptorului Karl Storck. Este interesant de observat faptul că Anton Horbațki, implantat la noi ca ofițer rus, „demonstră“ slujitor al țarului, nu s-a putut integra aspirațiilor societății românești, dar copiii săi au jucat alt rol, ironia sorții făcând ca ginerii săi – generalul Slănceanu și liberalul Flea – să fie doi din artizanii progresului României independente.

Cel de-al treilea demisionar din armata rusă în 1833, pentru a fi primit în miliția românească, a fost *Ignatie Paznanski* (1801-1861). În 1834 el s-a căsătorit cu Zoe, fiica boierului Gheorghe Coțofeanu Zătreanu, președinte de Curte la Craiova. La intrarea în miliție, avea gradul

de căpitan, iar la 6 decembrie 1836 a fost înaintat maior. În 1839, în calitate de comandir de batalion, a fost citat în fața oștirii de domnitorul Al. Ghica, cu ocazia inspectării polcului 1. Alături de Horbațki, superiorul său, Paznanski a participat la reprimarea răscoalei bulgarilor din Brăila (1843), fiind și el felicitat de vodă. Stat în umbră în timpul revoluției din 1848, un an mai târziu, a fost decorat de țarul Nicolae I cu Ordinul „Sf. Vladimir“ și a revenit printre membrii influenți ai oștirii, fiind înălțat de Barbu Știrbei la gradul de polcovnic (5 octombrie 1849) și trecut în „Arhondologia statului“. Tot în 1849, Paznanski a ajuns comandirul polcului 1 și ajutorul comandantului oștirii, cu misiunea de a supraveghea „corpul sanitar“. În *Buletinul Țării Românești* din 1851 se aduceau mulțumiri polcovnicului Paznanski pentru că a înfăptuit „cu osebită bună orânduială socotelile oștirii pe trecutul an 1850, cu toată a lor complicată lucrare“ și tot în același an era decorat din nou de țar cu Ordinul „Sf. Stanislav“ cl. II, fără coroană. Vizitând în 1853 „batalionul model“, „bateria artileriei“ și „divizionul de cavalerie“, domnitorul Știrbei a găsit toate „în desăvârșită plăcută stare“, aducând mulțumiri polcovnicului

Recepție la palatul domnesc din București în onoarea principelui Albrecht, însoțit pe timpul șederii sale în București de polcovnicul Antoine de Gramont

Paznanski, care contribuise la reorganizarea oștirii românești. Un an mai târziu, în 1854, în urma retragerii trupelor ruse din Principate și ocupării acestora de către armatele austriece, în timpul războiului Crimeii, Paznanski și-a înaintat demisia, acceptată „cu osebită măhnire”, pentru că „acest bărbat a slujit în toată vremea cu curățenie și osâdie oștirii românești”.

Instructori, instructori...

Printre alți militari ruși implantați în Principate la sfârșitul perioadei de ocupație din 1828-1834, s-a aflat și *Anton Barozzi*, de origine greacă, rămas și el în miliția locală, căsătorit cu o pământeancă al cărei nume nu îl cunoaștem și având urmași pe Constantin Barozzi (1833-1921), general adjutant și șef de stat major în armata română, înșurat în 1861 cu Eliza Odobescu, fata căpitanului Răducanu, fratele nefastului polcovnic Ion Odobescu, și pe Anastasia Barozzi (1828-1911), soția maiorului de cavalerie Toma Paraschivescu (1815-1861).

Un alt ofițer rus, de origine daneză, *Arnold Davidovici Jacobson* (1782-1849), a luat parte, ca maior, la războiul ruso-turc din 1828-1829, fiind apoi avansat „podpolcovnic” (lt. colonel) și numit comandant al trupelor ruse din garnizoana București. În 1834 și-a dat demisia din armata rusă și a intrat în miliția Țării Românești cu grad de polcovnic, fiind numit apoi aghiotant al domnitorului Al. Ghica, la 8 iulie același an. Spre deosebire de toți ceilalți confracți ai săi, Jacobson a venit înșurat și cu copii, unii dintre urmașii săi așezându-se la noi. Dar înainte de a vorbi despre acești urmași, să urmărim în câteva cuvinte cariera polcovnicului la noi în țară.

Jacobson n-a făcut carieră militară, vădind preocupări economice în domeniul agriculturii. Chiar în 1834 a fost ales ca mem-

Constantin Blaremburg, în uniformă de ofițer rus, participant la războiul Crimeii

bru de onoare al Societății Medicilor și Cercetătorilor Naturii din Iași, întemeiată de medicii Jacob Cihac și Mihail Zotta, iar la 13 ianuarie 1835 a devenit membru fondator și chiar vicepreședinte al Societății Agronomice patronată de Mihail Ghica, fratele domnitorului. A fost numit ocârmuitor al județului Brăila, în care calitate a reprimat cu asprime răscaloarele bulgarilor de aici, din anii 1841 și 1843. El a înființat în județul Brăila un sat cu coloniști germani evanghelizați din Basarabia care s-a numit chiar „Valea lui Jacobson”, unde, cu ajutorul domnitorului, dorea să construiască și o biserică evanghelică. Inițiativa i-a fost întreruptă de revoluția din 1848, în timpul căreia, sub masca unei atitudini neutraliste, a luat unele măsuri contrarevoluționare. A încetat din viață la 6 aprilie 1849, fiind înmormântat în cimitirul creștin-ortodox de la „Monument” din Brăila.

Văduva sa Ana (1798-1878), fiica consilierului colegial Karpov din Nikolaev (gubernia Herson din Ucraina), cu care s-a căsătorit în 1822, a devenit la 1852, prin intermediul cărturarului Petrache Poenaru, prima directoare a Pensionatului domnesc de fete din București, înființat de Știrbei vodă în casele lui Manuc din Calea Moșilor. Ana avea instrucția necesară (obținută la Pensionatul fetelor nobile din Odessa) și certe aptitudini pedagogice. A rămas în această funcție până în anul 1857, fiind ajutată de o profesoară din Odessa, Arsenieva Islenieva.

Din căsătoria lui Arnold Jacobson cu Ana Karpov s-au născut opt copii, toți botezați în credință ortodoxă pravoslavnică. Dintre ei, menționăm pe *Ecaterina* (1824-1901), care a fost la rândul său directoare la Azilul Elena Doamna din București, și pe *Alexandru* (1829-1886), maior de cavalerie în armata rusă, însărcinat cu afaceri al Rusiei la București între 1878-1881 și apoi consul general la Salonic, până la moarte. Din căsătoria sa, în 1863, cu o româncă, Elisa (1841-1922), fiica clucerului Mihalache Pencovici, directorul Poștelor din Țara Românească, s-a născut, printre alții, medicul militar Grigore Jacobson (1868-1917), care a slujit în armata noastră și a murit în primul război mondial. Prin acesta s-a perpetuat familia în România până în zilele noastre.

Revenind la anul 1834, precizăm că tot atunci, aghiotantul generalului Kisselev, maiorul *Antoine de Gramont* (sau Grammont: 1795-1871) din armata rusă, fiu al unor emigranți francezi, a fost primit în miliția munteană cu grad de polcovnic și numit aghiotant al domnitorului Alexandru Ghica. Aceeași demnitate și-a păstrat-o și în timpul domniei lui Gh. Bibescu. Deoarece a fost însoțitorul principelui Albrecht al Prusiei, fratele regelui Friedrich Wilhelm IV, în vizita pe care acesta a făcut-o în

Țara Românească și la București în 1843. Gramont a fost distins de consulul prusian Johann Ferdinand Neigebauer cu Ordinul „Acvila Roșie”, iar de la princiarul oaspete a căpătat în dar o tabacheră prețioasă. După înăbușirea revoluției din 1848, polcovnicul nostru a căpătat învoire de la caimacamul C. Cantacuzino să rămână în slujbă activă, iar în 1849 a devenit din nou aghiotant domnesc. La 6 decembrie 1850, Știrbei vodă l-a ridicat la rangul de mare logofăt al credinței. În această calitate a fost decorat de țar, în 1851, cu Ordinul „Sf. Stanislav” cl. II cu coroană. Dar în cursul aceluiași an, colonelul Gramont, îmbolnăvindu-se, a cerut concediu de două luni și jumătate ca să „meargă în stațiunile imperiilor rusești și austriene” spre a-și îngriji sănătatea. Și-a găsit însă curând sfârșitul, decedând la 6 noiembrie 1851. A lăsat o scriere interesantă în limba franceză, dar alcătuită în spirit partizan, privind realizările administrației ruse a generalului Kisselev în Țara Românească, intitulată *De*

l'administration provisoire russe en Valachie et ses résultats (București, 1840); un capitol privind „Cultul bisericesc și așezămintele de binefacere din Muntenia” a fost tradus în epocă și publicat în *Gazeta Transilvaniei* de la Brașov, în nr. 9 din 1846.

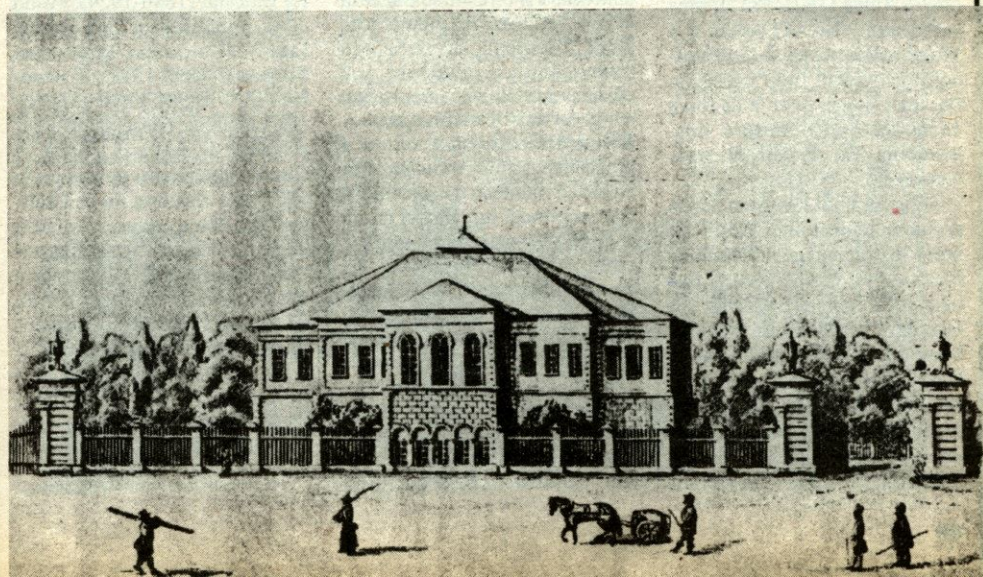
A. Gramont a fost înșurat din 1833 cu Arghira, fiica negustorului grec eterist Ianache Scufa din Artino și văduvă a lui Theodosie Vrana. Din această căsătorie au rezultat doi fii: Dimitrie-Philibert (1834-1899), lt. colonel de cavalerie în armata română, și Alexandru (1835-1912), tot militar, comandantul regimentului de cavalerie în luptele de la Plevna; ambii frați au fost căsătoriți cu două surori, Smaranda (1847-1867) și Marghioala (1846-1864), fiicele boierului Constantin Neculescu Drugănescu. Familia Gramont s-a stins. Dimitrie-Philibert n-a avut decât o fiică, Constanța, soția diplomatului Constantin Hiott (1861-1941), ministru plenipotențiar al României la Praga în 1923, iar Alexandru n-a avut

urmași. Amintirea acestei familii s-a păstrat doar în numele străzii Gramont din București, fostă între Piața „Gh. Coșbuc” și str. 11 iunie, și dispărută odată cu demolările sălbatice făcute pentru construirea așa-zisului Centru civic, în ultima decadă de existență a fostului regim comunist. Strada amintea de o proprietate existentă în acea regiune și aparținând colonelului Alexandru Gramont.

Un arheolog la curtea lui vodă

Polcovnicul genist Feodor Kociubei, în 1834, fusese și el unul dintre tinerii instructori din oștirea munteană, după ce se căsătorise în 1832 cu o boieroaică din protipendadă, Anica Manu, fiica marelui vornic Mihail Manu și a Smarandei Văcărescu. Nu cunoaștem date despre cariera lui Kociubei în Țara Românească; tot ce știm este că din căsătoria sa a avut o fiică, Ecaterina (1834-1908), măritată în 1856 cu Anton

Casa din București a marelui ban Mihail Ghica (1850)

Brăiloiu (1824-1903), președinte de Curte la Craiova și senator.

Un alt ofițer rus întâlnit ca maior instructor înpământenit în țara noastră a fost *Iuliu Engel*, de origine germană, primind o gratificație de 3 000 lei în 1834, cu prilejul înscăunării lui Alexandru Ghica. În 1836 era comandant al batalionului 1 al polcului 2 și cavaler; la 16 martie 1838 a fost avansat polcovnic. S-a aflat și el la Brăila cu prilejul tulburărilor din 1841, fapt pentru care a fost răsplătit de vodă Ghica cu solda pe trei luni. În 1846 a făcut parte din comisia ce a primit examenele de încheiere a cursurilor școlii militare pentru soldații garnizoanei Craiova. Datorită atitudinii sale conservatoare de partizan al rușilor și al lui Gh. Bibescu, Engel a fost pus în retragere din armată de către Guvernul provizoriu din 1848, dar repus în activitate, după reprimarea revoluției, ca membru al „ștabului oștirii”. Totuși, din motive pe care nu le cunoaștem, polcovnicul Engel și-a prezentat demisia din armată, în 1849, iar Barbu Știrbei i-a primit-o. Se pare că a murit destul de curând după aceea. Engel era căsătorit încă din 1832 cu o fată de boieri olteni, Anica (1803-1857), fiica stolnicului Nicolae Gigărtu și a Marghioalei, născută Golfinea-nu. Polcovnicul Iuliu a avut un fiu, Ioan Engel, pitar la 23 iunie 1856. Alte știri despre descendența lui Engel nu mai cunoaștem.

O figură mult mai interesantă și întemeietorul unei familii la noi a fost polcovnicul *Vladimir Blaremburg* (1811-1846), fiul unui nobil francez hughenot din Olanda, Jean Moret de Blaremburg (1772-1821), strămutat în Rusia, unde s-a remarcat prin studiile sale arheologice la Odesa, ajungând și consilier de stat. Amintitul Vladimir, ieșit din armata rusă ca maior, a fost primit

în miliția ostășească munteană cu gradul de polcovnic în 1835. Prin faptul că s-a însurat cu Pulheria (Profira), sora domnitorilor Grigore IV și Alexandru Ghica, divorțată de Nicolae Mavros, Vladimir Blaremburg a fost numit aghiotant domnesc al cumnatului său Alexandru vodă, ocupând succesiv dregătoriile de mare logofăt al credinței (din 4 iulie 1841) și apoi vornic al temnițelor. Vladimir a fost un pasionat arheolog, căutător și descoperitor de vestigii antice pe teritoriul Țării Românești, participând la mai multe expediții inițiate de cumnatul său mai vârstnic, marele ban Mihalache Ghica, împreună cu un alt împătimit, Nicolae Mavros. Este autorul mai multor articole publicate în *Muzeul național* și în *Curierul românesc*, între anii 1836-1838, privind săpăturile de la Caracal sau Slăveni (Romanați) și alte *Suveniruri istorice și arheologice* relative la antichitățile vechii Dacii de la Turnu Severin, Celei, Turnu Măgurele etc. Vladimir Blaremburg este și autorul unei lucrări cu caracter istoric și statistic, *Anuarul Principatului Țării Românești*, publicată la București în 1842, cunoscând și o versiune franceză la care adăugase un plan al orașului București, cu indicarea monumentelor religioase și a edificiilor civile mai importante, ca și a sediilor consulatelor străine. În acest *Anuar*, autorul a prezentat o schiță istorică a principatului muntean până în epoca contemporană lui, apoi o notiță statistică cu noțiuni geografice, administrative, financiare și comerciale asupra Țării Românești, un excurs asupra oștirii și a adăugat toate articolele sale arheologice. Este o mică enciclopedie deosebit de valoroasă.

Printre multele sale îndatoriri s-a aflat și aceea de șef al secției ingineresti a Departamentului din lăuntru, cu preocupări

edilitar-gospodărești. În timpul domniei lui Gh. Bibescu, când a încetat a mai fi aghiotant domnesc, Blaremburg a fost numit, în 1843, membru al comisiei pentru amenajarea pieței ce urma să găzduiască statuia lui Kisselev și să poarte numele generalului. Acest proiect nu a fost dus la îndeplinire, banii strănși în acest scop fiind destinați, la cererea lui Kisselev însuși, ridicării unui teatru național. Deși avea doar 35 de ani, Vladimir Blaremburg s-a îmbolnăvit grav și mergând „spre băile Austriei spre a se curarisi”, a încetat din viață la Linz „cu toată cinstea ostășească de colonel”.

Din familia lui Blaremburg merită a fi citați sora sa *Elisa* (1810-1897), care l-a urmat din Rusia la București, devenind mai târziu directoare a pensionului de fete (viitoarea Școală Centrală), ca succesoare a Anei Jacobson și trei dintre copiii săi: 1. *Constantin* (1839-1886), ofițer în Rusia și participant la războiul Crimeei, apoi revenit în țară și încadrat în armată cu gradul de căpitan și ajuns aghiotant al domnitorilor Al. I. Cuza și Carol I și veteran al războiului din 1877-1878, înălțat până la gradul de colonel; a fost însurat cu Maria Băleanu (1840-1924), având cu ea, printre alții, o fiică - Maria (1865-1934), soția lui Nicolae Filipescu (1862-1916); 2. *Nicolae* (1837-1896), jurist și publicist, om politic conservator, ajuns procuror de secție la Curtea de Casație și ministru de justiție în 1891; din căsătoria lui cu Paulina Anghelescu a avut scorbători până în zilele noastre; 3. *Alexandrina*, măritată la 3 decembrie 1861 cu beizadeaua Ioan Grigore Al. Ghica (1830-1881), fiul domnitorului moldovean Grigore IV Alexandru Ghica, general, ministru de război și ministru plenipotențiar al României la St. Petersburg. ■

(Va urma)

1866 - 1996

Clio sub cupola Academiei Române

Revista noastră – al cărei prim număr a apărut tot într-un aprilie, în 1967, la 101 ani de la înființarea Societății Literare Române, în 1866 – a acordat, de-a lungul celor 29 ani de apariție, o atenție constantă vieții academice românești.

Și nici nu ne-am gândit să nu-i acordăm maximă atenție. Spre cel mai înalt for științific al țării s-au îndreptat, încă de la începuturile sale, toate energiile intelectuale ale poporului. Istoria acestor treisprezece decenii de la înființarea Societății Literare Române s-a împletit permanent cu istoria prestigioasei instituții care, din 1879, avea să se numească Academia Română. În paginile noastre au fost evocate astfel atât un mare număr de personalități

din rândul celor care au trecut în nemurire de sub cupola academică, cât și momente semnificative din existența Academiei Române (nr. 8/1979, 4/1986, 3/1992). În numerele 3 și 9/1974 au fost prezentați, de asemenea, primii istorici români care au ocupat fotoliul academic.

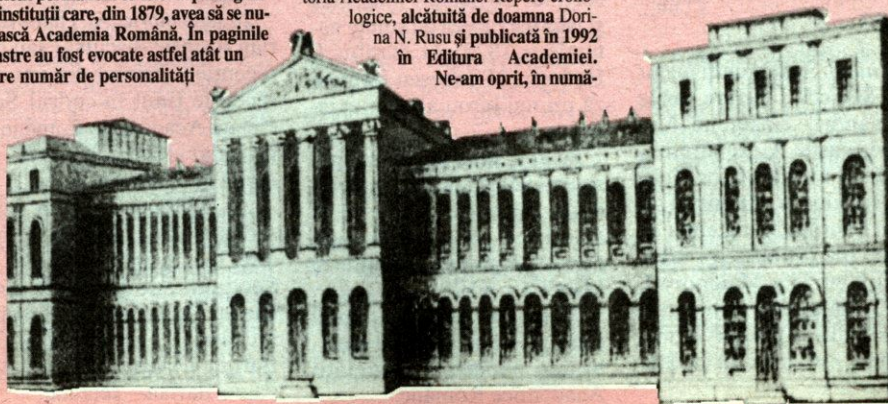
Acum, la împlinirea a 130 de ani de la constituirea Academiei Române, oferim cititorilor noștri o succintă rememorare a principalelor prezențe ale istoricilor în viața academică. Incursiunea noastră o efectuăm pe baza lucrării Istoria Academiei Române. Repere cronologice, alcătuită de doamna Doina N. Rusu și publicată în 1992 în Editura Academiei. Ne-am oprit, în numărul

rul de față și cel viitor, asupra anilor de până la 1900, urmând ca în alte pagini de revistă să continuăm consemnarea prezenței slujitorilor Muzei Clio în Academie și de-a lungul deceniilor din acest veac.

Datele sunt pe stil nou.

Membrii Societății Academice, în august 1867 (sus)

Palatul Universității din București, care a adăpostit, între 1867 și 1890, Societatea Academică și, ulterior, Academia Română

13 aprilie. Prin decretul nr. 582 al Locotenentei domnești se hotărăște înființarea în București a unei Societăți literare, cu misiuni speciale: „a) De a determina ortografia limbii române; b) De a elabora gramatica limbii române; c) De a începe și realiza lucrarea dicționarului român“.

Pentru început, Societatea urma să fie formată din 21 membri aleși din toate provinciile românești.

3 mai. Sunt numiți primii 14 membri ai Societății literare: Iosif Hodoșiu, Alexandru Roman, din Maramureș; Timotei Cipariu, Gavriil Munteanu, George Barițiu – Transilvania; Andrei Mocioni, Vincențiu Babeș – Banat; Alexandru Hurmuzaki, Ambrosiu Dimitrovici – Bucovina; Alexandru Hasdeu (Hâjdeu), Constantin Stamati, Ion Străjescu – Basarabia; Ioan D. Caragiani, Dimitrie Cozacovici – Macedonia. La 23 iunie, Ambrosiu Dimitrovici demisionând, în locul său este numit Ion G. Sbiera. La fel, Dimitrie Cozacovici demisionând este înlocuit cu Nicolae Ionescu.

14 iunie. Sunt numiți membri ai Societății literare Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, Vasile Alexandrescu-Urechii – Moldova; Ion Heliade-Rădulescu, August Treboniu Laurian, Constantin A. Rosetti (demisionat la 1 iulie, înlocuit cu Titu Maiorescu), Ion C. Massimu – Muntenia. Constantin Stamati demisionând, este înlocuit cu Ștefan Gonata.

13 august. În sala Ateului Român, din casa lui C.Gr. Ghica, de la intrarea în Cișmigiu, se deschid lucrările Societății literare. În zilele următoare Societatea alege Biroul său de conducere (20 august) prezidat de Ion Heliade-Rădulescu și discută proiectele referitoare la statutul Societății, la ortografia și dicționarul limbii române ș.a. Sunt primite diferite donații de cărți, punându-se astfel bazele bibliotecii Societății (viitoarea Bibliotecă a Academiei Române).

5 septembrie. Este aprobat statutul Societății. Articolul 1 al statutului prevede transformarea Societății literare în „Societatea Academică Română“, cu scopul „de a lucra la înaintarea literelor și a științelor între români“. La 9 septembrie, domnitorul Carol I aprobă statutele Societății Academice și acordă o subvenție de 64 000 lei pentru anul 1868.

12 septembrie. Cea dintâi ședință a Societății Academice Române. Este ales președintele, I. Heliade-Rădulescu, vicepreședintele, T. Cipariu, și secretarul, A.T. Laurian.

13 septembrie. Constituirea secțiilor Societății: filologică și istorică (aceea de științe naturale în 1872); G. Barițiu, I. Hodoșiu, N. Ionescu formează primul birou al Secției istorice.

25 septembrie. Se adoptă sigiliul Societății, care o reprezintă pe zeița Minerva și inscripția „Societatea Academică Română. București MDCCCLXVII“.

27 septembrie. Domnitorul Carol I este ales primul membru de onoare al Societății Academice Române.

28 august. În palatul Universității din București se deschide sesiunea anuală a Societății Academice Române.

7 septembrie. Membrii Societății consideră necesară editarea unei reviste periodice, sub titlul *Analele Societății Academice Române*.

27 septembrie. Episcopul Buzăului, Dionisie Romano, este ales membru de onoare al Societății, ca donator de prețioase vechi tipărituri și manuscrise românești.

28 septembrie. Au loc primele alegeri de noi membri ai Societății Academice Române: Mihail Kogălniceanu, Alexandru Popiu-Ilarian și Gheorghe Sion.

9 octombrie. Cea dintâi donație de carte făcută de V.A. Urechii, unul dintre statornicii donatori ai Societății Academice Române.

23 august. O comisie formată din Al. Popiu-Ilarian și Al. Roman este însărcinată cu organizarea Bibliotecii Societății.

26 septembrie. Al. Popiu-Ilarian rostește discursul său de recepție – primul discurs de recepție ținut în cadrul Societății Academice Române – intitulat *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai*.

27 septembrie. Sub președinția lui M. Kogălniceanu are loc prima ședință a Secțiunii istorice. Este ales Biroul Secțiunii: M. Kogălniceanu – președinte, G. Barițiu – vicepreședinte, Al. Popiu-Ilarian – secretar.

Istoricul francez Edgar Quinet este ales membru de onoare.

1870

13 august. A.T. Laurian preia, provizoriu, președinția Societății Academice Române, în urma demisiei lui I. Heliade-Rădulescu. La 15 septembrie, Laurian este ales președinte al Societății.

16 septembrie. Se hotărăște traducerea și tipărirea în limba română a lucrării lui Dimitrie Cantemir *Descriptio Moldaviae* care „va forma începutul unei publicațiuni colective a scrierilor cantemirești”.

21 septembrie. Al. Papiu-Ilarian prezintă comunicarea *Relațiune de-*

spre manuscrisele lui I. Budai-Deleanu aflate în bibliotecile centrale din București.

22 septembrie. Alexandru Odobescu și episcopul Melchisedec Ștefănescu sunt aleși membri ai Societății Academice Române.

26 septembrie. G. Barițiu vorbește, în prezența domnitorului Carol I, despre importanța istoriei pentru români. „Să dăm în mâinile poporului și mai ales în ale generațiilor care ne succed nouă — arată el — istoria patriei, a națiunii și bisericii, scrisă de

bărbați nu numai erudiți, ci și pătrunși de amoroarea pentru adevăr, prin urmare și nepărtinitori”.

1871

14 august. Un exemplar din *Analele Societății Academice Române* este trimis fostului domnitor Alexandru Ioan Cuza, aflat în exil.

24 august. Premiul „Al.I. Cuza”, de 150 galbeni, este

er, membru al Academiei de Inscriptii și Litere Frumoase din Paris, este ales membru de onoare al Societății Academice.

21 septembrie. Alți istorici străini sunt aleși membri de onoare: arheologul francez Ernest Desjardins, arheologul și numismatul german Christian Eduard Ludwig Wilhelm Fröhner (autorul unei lucrări în 5 volume consacrată Columnei lui Traian), istoricul

francez Charles de Linas, arheologul rus Alexei Sergheevici Uvarov, istoricul și publicistul francez Jean-Honoré-Abdoly Ubigini.

27 septembrie. La propunerea lui Al. Odobescu, este ales membru al Societății Academice Dimitrie A. Sturdza-Mi-

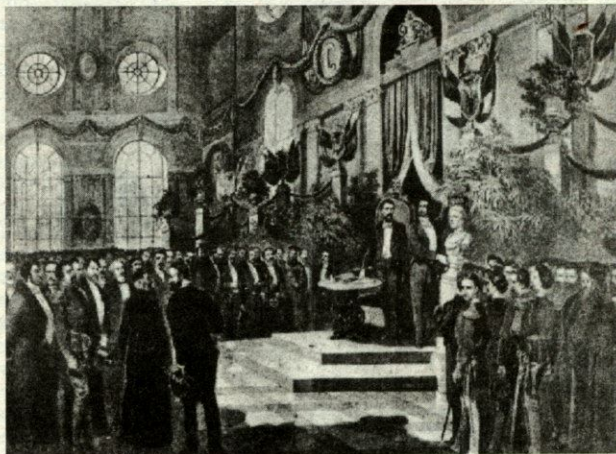
clăușanu, istoric și om politic liberal.

1872

14 august. Eudoxiu de Hurmuzaki, din Bucovina, este ales membru titular al Societății Academice. El a inițiat și subvenționat publicarea unei mari colecții de documente străine despre români, ce-i poartă numele.

30 august. V.A. Urechii este ales secretar general al Societății Academice. ■

(Va urma)

Ședința inaugurală a Societății Literare, la 13 august 1867; litografie de epocă

acordat lui Aron Densușianu și I. Copcineanu, pentru traducerea lor din *De bello gallico*, de C.I. Caesar.

5 septembrie. Al. Odobescu oferă Societății Academice suma de 1 000 lei pentru un premiu ce ar urma să se acorde unei lucrări cu tema *Cercetări asupra popoarelor care au locuit țările române de-a stânga Dunării mai înainte de conchișta acestor țări de către imperatoriul Traian.*

19 septembrie. Istoricul și arheologul francez Henri-Adrien Prévost de Longperri-

ASTROLOGI ȘI MAGICIENI

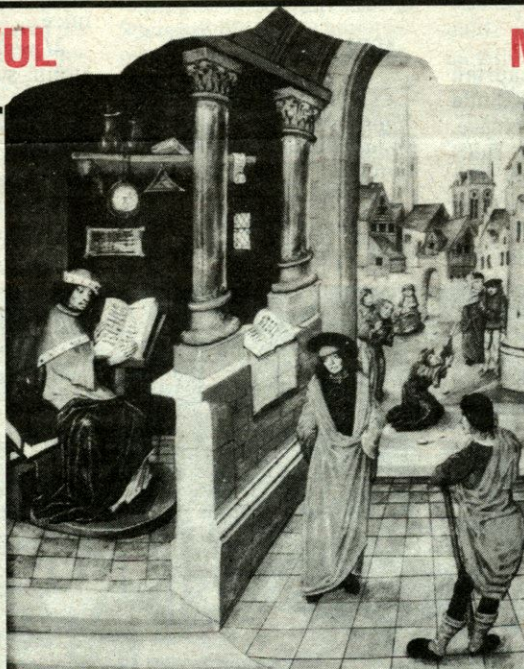
ÎN EVUL

MEDIU

Horoscoapele sunt tot mai prezente în viața noastră de zi cu zi și tot mai „științific” motivate. Astăzi nimeni nu mai confundă astrologia cu astronomia, deși în istoria culturii europene ruptura radicală dintre cele două discipline este de dată relativ recentă: sfârșitul veacului XVII. Adică momentul când descoperirile astronomilor Copernic (1473-1543) și Galilei (1564-1642), privind heliocentrismul și mișcarea de rotație a Pământului, și cele ale marelui fizician Isaac Newton (1642-1727), privind legea atracției universale, au ruinat fundamentele științifice ale astrologiei.

În Evul Mediu însă, atât în Occident cât și în Orient, părea un fapt indubitabil că mersul corpurilor cerești influența viața pământenilor. Creștini și musulmani, savanții vremii socoteau că lumea fusese creată de Dumnezeu pentru om, iar Pământul, aflat în centrul universului, era punctul de convergență al influențelor produse de planete și de stele. Se puteau stabili – considerau ei – o serie de corespondențe între macrocosmos (univers) și microcosmos (corpul omenesc, considerat o imagine redusă a lumii).

Și totuși, părerile erau împărțite în ceea ce privea natura și amploarea influenței cerului.

Miniatură din manuscrisul traducerii franceze a celebrei cărți de astrologie *Quadrupartitum*

Oare astrele nu aveau efecte decât asupra fenomenelor naturale (maree, inundații, catastrofe meteorologice, cutremure, epidemii) sau ele determinau – pe cale indirectă, cea a pasiunilor și umorilor – și acțiunile oamenilor? Trebuia sau nu făcută distincția între o „astrologie bună”, cea limitată la studiul prezviunilor acestor fenomene naturale, și o „astrologie rea”, superstițioasă, legată de magie, negând atotputernicia lui Dumnezeu?

La Bagdad și Damasc, epoca de aur

În întreg Evul Mediu această dezbateră a avut un larg ecou atât în lumea arabă, cât și în Orientul și Occidentul creștine. Ea i-a pus

față în față pe partizanii unei astrologii deterministe – filosofi arabi și persani din sec. IX și italieni din sec. XIII – și pe puternicii adversari ai magiei astrale, medicul Avicena (sec. XI), teologul francez Nicole Oresme (sec. XIV), umanistul italian Pico de la Mirandola (sec. XV).

În toată această amplă controversă esențialul consta în faptul că astrologia avea un statut științific. Locul astronomiei în rândul artelor liberale (formate din *quadrivium*, adică cele patru disci-

pline științifice, aritmetica, geometria, muzica și astronomia, și *trivium*, respectiv gramatica, retorica, logica) demonstrează această afirmație. Cu precizarea că studiul astrelor și cel al influenței lor erau considerate, în general, cele două fațete ale uneia și aceleiași discipline. Previțiunea astrologică constituia numai finalitatea primordială a calculelor astronomice, ea comportându-se uneori și ca un auxiliar indispensabil al medicinei.

Statutul științific al astrologiei coboară în sec. V î.e.n., când în Babilon au apărut primele horoscoape. Astrologia medievală este însă și moștenitoare științei grecești, revendicându-se, în principal, de la doi savanți de autoritate din veacul II e.n.: Ptolemeu și Galenus.

Primul, absolut genial, a conceput o teorie geocentrică și matematică, ce permitea aprecierea mișcării planetelor cu o exactitate neegalată până în Renaștere. El a scris o celebră carte de astrologie, *Tetrabible* (în latină *Quadripartitum*), care pune bazele unei științe a predicțiilor privind indivizii și grupurile umane. Pentru astrologii actuali, lucrarea grecului Ptolemeu rămâne de referință. Al doilea, Galenus, în tratatul *De diebus criticis* (Despre zilele critice), stabilește o relație directă între cursul Lunii și mișcarea dispozițiilor corpului uman, respectiv bolile care pot decurge din aceste dispoziții.

Operele lui Ptolemeu și Galenus au fost răspândite în Bizanț, apoi în lumea arabă, unde s-au îmbogățit cu elemente indiene și persane. Începând din veacul VIII, astrologia și astronomia au cunoscut, mai întâi la Bagdad și Damasc, apoi în întregul Islam, o veritabilă epocă de aur. Dovadă sunt savanții care au lucrat acolo în cele două domenii, calitatea și numărul lor. Curțile califilor și ale prinților erau foarte preocupate de determinarea lunii Ramadanului, a orelor de rugăciune, de orientarea către Mecca etc. Interpretarea stelelor de către un astrolog, după ce a examinat horoscopul, îl erija pe acesta în judecător al destinului uman. Pentru că sentințele lui interpretative erau un fel de scrisori de noblete, cele acordate de regele Franței unor oameni de rând.

Începând din veacul VIII, astrologia bizantină, extrem de dinamică în ce privește horoscoapele politice încă din sec. V, a beneficiat de succesele islamice în domeniu, cunoscând zile frumoase până la căderea Constantinopolului. Occidentul latin însă, până în pragul sec. XII, a ignorat opera astronomilor

și astrologilor greci și arabi, așa încât horoscoapele nu reprezintă decât o astrologie previzională, elementară, fondată în principal pe cursurile Lunii. De pildă, căsătoriile erau recomandate în zodia Berbecului, plantarea de arbori în Taur, schimbarea vestimentației în Rac, călătoriile pe mare în Capricorn, vizitele la curtea prințului în Leu etc.

„Astrele se înclină, dar nu determină nimic“

Astrologia savantă, bazată pe cunoștințe clare, organizate și ierarhizate, datează în Europa creștină din prima jumătate a veacului XII, atunci când traducerea arabo-latine încep să ofere savanților creștini regulile de bază ale judecăților astrologice și să le furnizeze tabele astronomice ce permiteau calcularea poziției planetelor pe horoscoape. În ciuda influenței mo-

Astrologul persan Abū Mashar, din sec. IX, reprezentat pe tron ca un suveran oriental

deratoare a lui Toma d'Aquino (1225-1274), care a afirmat că „astrele se înclină, dar nu determină nimic“, astrologia arabă a executat o atracție considerabilă asupra multor intelectuali europeni din sec. XIII, ca Albert cel Mare și Roger Bacon, ceea ce a declanșat mânia Bisericii. În 1277, de pildă, episcopul de Paris, Etienne Tempier, a condamnat determinismul astral. Ceea ce nu a încetinit însă deloc activitatea astrologilor. Inspirându-se dintr-o formulă celebră, atribuită pe nedrept lui Ptolemeu („omul înțelept va domina astrele“), ei s-au mulțumit să-și însotească predicțiile cu anumite rezerve, ceea ce permitea salvarea aparențelor de respect față de voința divină.

Așa încât, între mijlocul sec. XII și începutul sec. XIV asistăm la o influență mai slabă a astrologiei în Occident, apoi la o bruscă revenire a ei prin utilizarea, din 1320, a așa-numitelor tabele alfonsine, tabele astronomice fals atribuite regelui Leonului și Castiliei, Alfons X cel Înțelept (1221-1284), elaborate de fapt către 1320 de astronomi parizieni.

Începând din 1470, răspândirea tiparului stimulează producția astrologică. Ea capătă o tentă populară prin „buclica“ almanahurilor și prezicerilor anuale, ce se generalizează în tot Occidentul și se adresează publicului cultivat, chiar dacă latina rămâne limba folosită în 80 la sută din cele 300 ediții de incunabule cu preziceri anuale păstrate până acum.

Cât privește practica astrologiei ea rămâne, în pragul Renașterii, o activitate profund elitistă, exercitată în cercuri destul de restrânse de savanți și oameni de litere. Calcularele necesare întocmirii unui horoscop rămân complicate și semănate cu capcane, redactarea lui

cerând săptămâni întregi de muncă.

Preluând o tipologie transmisă de traduceri arabo-latine, astrologii Occidentului disting patru tipuri de previziuni: zilele de naștere, revoluțiile astrelor, opțiunile și chestionarele. După zilele de naștere, adică cunoașterea exactă a locului, datei și orei precise a nașterii individului respectiv – lucru rar în afara mediilor princiare, înaintea sfârșitului Evului Mediu –, astrologul poate deduce, grație metodelor de proiectare în timp, etapele vieții acestuia. Astronomul Henri Bate de Malines (1246 - cca 1310) și Robert de Fèvre, medicul lui Filip cel Frumos, sunt două cazuri celebre de oameni care și-au căutat cu disperare datele de naștere, supunându-se chiar unei veritabile anchete polițienești. Un secol mai târziu, magistratul negustorilor parizieni, Jean Jovenel, a consemnat data și ora precise ale nașterii celor 16 copii ai săi. Totuși, cea mai mare parte a horoscoapelor pe baza datei nașterii din sec. XV privesc prinții și înalta nobilime.

Înfrângerea de la Azincourt a scăpat horoscoapelor

Studiul așa-numitelor „revoluții ale anilor” permitea să se prevadă catastrofele naturale, epidemiile, viitorul unui individ sau al unui popor, al marilor personaje politice. O judecată astrologică a anului 1415, de pildă, an din contextul istoric al Războiului de 100 de ani, al războiului civil dintre Armagnac și Bourguignon, al Marii Schisme, un text anonim, considerat cea mai veche precizare astrologică anuală franceză, prevedea mari inundații, plozi năvalnice, secetă, furtuni, boli, mortalitate a patrupedelor, dar nu menționa o vorbă despre înfrângerea catastrofală a fran-

cezilor la Azincourt, în fața englezilor, din octombrie acelasi an.

Conjuncțiile planetelor, adică situațiile a două corpuri cerești având aceeași longitudine la un moment dat, indicau evenimente naturale, politice sau religioase majore: furtuni devastatoare, ca cea fals anunțată pentru 1186, ciuma neagră, reală din 1348, Marea Schismă din 1378, interpretate după conjuncțiile lui Saturn cu Jupiter în 1345 și, respectiv, 1365, potopul universal prevăzut pentru 1524 (s-a înregistrat atunci o creștere spectaculoasă a producției de ambarcațiuni, pentru refugiu, în caz de declanșare a dezastrului) etc. În ceea ce privește cometele, ele vesteau moartea unui rege sau prinț, ca cea a ducelui de Milano, Visconti, în 1402.

Opțiunile erau momentele favorabile pentru întreprinderea unei acțiuni sau a alteia: a pune piatra de temelie a unui oraș, ca Bagdadul, în 762, unde arhitecții au așteptat verdictul astrologilor califului al-Mansur; a fonda o universitate, ca cea de la Bratislava, creată în 1467; a declara război; a se căsători; a concepe un fiu (și nu o fiică); a face o operație medicală delicată, ca cea de cataractă a lui Juan de Aragon, în 1468 etc. Aceste opțiuni pot indica și zilele favorabile pentru luarea de sânge, administrarea de purgative, practici de bază ale medicinei medievale.

Cât privește chestionarele, ele furnizau notabililor răspunsuri la întrebări foarte precise și de toate soiurile: un papă va fi ales în conciliul de la Constanța înainte de Crăciun? Recolta de vin va fi bună? Un anume personaj este un impostor? Cine mi-a furat breviarul și unde se ascunde hoțul? Astrologul întocmea horoscopul din momentul când i se pusesse întrebarea și încerca să răspundă la ea.

În secolul XIII, atitudinea Bisericii față de aceste diferite aspecte ale astrologiei s-a mai clarificat, fără ca ambiguitățile și contradicțiile să dispară total. Ierarhia ecleziastică tolera până la

un punct horoscoapele pe baza zilelor de naștere și revoluțiilor astrelor, dar condamna opțiunile și mai ales chestionarele, asimilate cu ghicitul, respins de Părinții Bisericii. Unii membri ai înaltului cler, ca Pierre d'Ailly (1350-1420), episcop de Cambrai și cardinal, au văzut în conjuncția lui Saturn cu Jupiter (dezvoltată de savantul persan Albumasar, în veacul IX) o grilă de interpretare a istoriei religioase. El a crezut, de pildă, că fenomenul de conjuncție din 571, contemporan cu nașterea lui Mahomed, ar fi anunțat apariția islamului și a calculat și horoscopul nașterii lui Christos, optând astfel pentru ascendent Balanța, și nu Fecioara, cum procedaseră înaintea lui Albumasar și Albert cel Mare. În fond, nu este semnul Balanței un simbol al justiției și echilibrului, care ar putea semnifica creștinismul?

Așadar, Biserica de la sfârșitul Evului Mediu era departe de a se pronunța pe o singură voce cu privire la astrologie, al cărei prestigiu tindea să crească în rândul elitelor.

Acționează cenzura

Cu totul excepțională apare astăzi, la 500 de ani distanță, viața astrologului ocazional al lui Carol VIII (1483-1498), un anume Simon, celebru pentru lucrarea lui *Recueil des plus célèbres astrologues*. Destinul acestuia dovedește locul astrologiei în societatea franceză a secolului XV și dezbaterile pe care le suscita ea. Născut în 1444, cel ascuns sub pseudonimul Simon s-a inițiat în astrologie în anii 1462-1465, în cadrul învățământului *quadrivium*, de la Facultatea de arte a Universității din Paris. În 1469, devenit specialist, s-a angajat în serviciul lui Jean II, duce de Bourbon, unde a rămas până la moartea acestuia, în 1488. Îndrăgostit de călătorii și de carte, Simon a continuat să urmeze cursurile la Oxford și la Universitatea din Montpellier,

unde și-a însușit și o brumă de cunoștințe medicale.

Atașându-se de orașul Lyon, Simon s-a căsătorit acolo, și-a cumpărat o casă confortabilă, în 1485, și s-a integrat perfect în mediul științific și artistic destul de restrâns, dar dinamic, al acestei cetăți bogate și cosmopolite. Pe 7 martie 1490, a participat la organizarea primei intrări a lui Carol VIII în oraș, dată importantă în istoria simbolisticii statului francez. Farmecul ceremoniei l-a constituit defilarea a două care astrologice, unul dintre ele, înfățișând cele șapte planete și cele patru elemente, fiind realizat personal de Simon.

Originalitatea astrologului consta în faptul că el făcuse din arta sa un fel de profesiune liberă, pe care o exercita în propriul cabinet de consultare astrologică din Lyon. În condițiile în care în Franța veacului XV practicarea astrologiei nu constituia o meserie, ci o activitate auxiliară, exercitată de clerici. Specializarea lui Simon în chestionare astrologice și, mai ales, în căutarea hoților și servitorilor fugiți – un fel de detectiv particular de astăzi – i-a dus faima de ghicitor, de „Sibilă”, care în final n-avea decât să-i strice.

După Sărbătoarea tuturor sfinților din 1490, Simon a fost acuzat de cancelarul Guillaume de Rochefort – partizan al alianței cu Bretonia, în vreme ce astrologul preconiza căsătoria regelui Carol VIII cu Margareta de Austria – că are în el un demon, înzestrat cu o putere magică. În consecință, lui Simon i s-a interzis să practice astrologia. În februarie 1494, Facultatea de teologie a Universității din Paris a dezaprobat astrologia judiciară conținută în cele 11 volume din biblioteca sa, confiscată de la Simon. Printr-o hotărâre a Parlamentului din 26 martie 1494, el a fost condamnat la plata unor cheltuieli, practicile magice au fost interzise, iar tipografia

invitați să supună lucrările de astrologie cenzurii prealabile a autorităților ecleziastice.

În acest context ostil, Simon a redactat „o apărare și ilustrare a astrologiei”, după părerea lui, „decana celor șapte arte liberale”. Între anii 1494 și 1498, astrologul a scris opera *Recueil des plus célèbres astrologues*, unde a strâns toate precedentele istorice și nu a ezitat chiar să-și inventeze o bună parte dintre predecesori, pentru a dovedi utilitatea științei cerului, în special în plan politic.

În Franța însă, învățământul universitar al științei cerului a rămas mai puțin înfloritor decât în Europa centrală și Italia. Astrologii de Curte erau acolo figuri palide față de omologii lor italieni, spanioli, germani sau polonezi, aceștia din urmă mai substanțial stipendiați de universitățile și orașele-state care îi foloseau. Și unii și alții nu erau decât foarte rar consilierii cei mai ascultați ai prinților. Chiar dacă prezicerile astrologilor aveau un ecou din ce în ce mai important în viața publică, astrologia, în Europa de la sfârșitul Evului Mediu, era mai ales un mijloc de informare, de propagandă și de putere.

Califii sunt darnici

Cum stăteau lucrurile pe pământ islamic? *Albumasar* în *Sadan*, celebra culegere de texte științifice datând din sec. IX, de la curtea califilor din Bagdad, și *Farajal - Mahmum*, istoria astrologilor încheiată în 1252, dovedesc prețuirea de care s-a bucurat astrologia în mediile de Curte și integrarea astrologilor în viața socială. Între astrologul șef al Curții califului și modestul ghicitor stradal, expert în interpretarea viselor, „diferența de salarizare” era de 100 la 1, dar prestigiul

cunoașterii magiei era la fel de mare.

Astrologia, îndrumând inițiativele individuale și colective, juca un rol important în viața cotidiană a diferitelor categorii sociale din orașele Orientului medieval musulman. În Samarkand, sub Tamerlan, era relevant îndeosebi rolul ei politic. Cele mai importante opțiuni strategice, prospectarea politică se făceau cu ajutorul astrologiei. Și în acest domeniu Occidentul secolului XV era în urmă. Grefa astrologică în plan socio-politic, dar și religios a fost mult mai bine suportată în Evul Mediu pe pământ islamic decât în Europa creștină.

Și totuși astrologia a jucat un rol foarte important în viața elitei europene, în cultura și viața lor artistică. Măturie stau numeroasele traduceri din arabă în latină și din latină în limba vulgară. Ele circulau frecvent în anturajul lui Frederic II Hohenstaufen (1212-1250) și al regelui Castiliei Alfonso X, în biblioteca Luvrului, reunită de regele Carol V (1364-1380), la Padova și la Ferrara.

Deapte de a fi un semn de obscurantism, astrologia medievală a fost un factor de progres în mai multe domenii: astronomie (observatoarele musulmane și școala de la Cracovia, al cărei produs a fost Copernic), ceasornicărie (a ști ora exactă era o motivație esențială a astrologilor, primii ceasornicari fiind ceasornicari astronomici, cei care dădeau poziția Soarelui și a Lunii) etc.

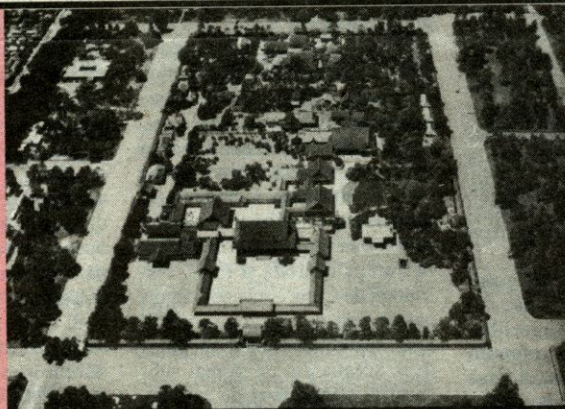
Astrologii medievali ar trebui salutați cu respect ca strămoși ai specialiștilor moderni și ca martori direcți ai voinței omului de a stăpâni timpul și destinul lui. O utopie? Poate. Dar de admirat. ■

Adaptare după revista
L'Histoire de
Florentina DOLGHIN

Vechi capitale ale arhipelagului nipon

KYOTO ȘI MARELE COMPLEX IMPERIAL

Nara, oraș din sudul insulei nipone Honshu, a fost capitala Japoniei, cum am văzut în numărul trecut al revistei, vreme de 74 de ani, din 710 până în 784, „perioada Nara” fiind marcată de domnia împăratului Shomu, în timpul căruia a avut loc un masiv import de cultură chineză.

Kyoto însă, următoarea reședință imperială și capitală a țării, a cărui istorie o vom urmări succint în aceste pagini, are un plus de 1 000 ani de longevitate față de Nara și reprezintă o replică proprie, authtonă, a culturii nipone în raport cu cea chineză.

ANNA EVA BUDURA

În anul 784, împăratul Kammu (al 50-lea suveran, 737-806)¹ dornic să se elibereze de influența copleșitoare a clerului budist asupra curții imperiale, a hotărât mutarea Capitalei din vecinătatea templelor și ridicarea unei noi, care să depășească în strălucire capitala dinastiei Tang, Chang'an, enunțând prin această decizie o nouă stare de spirit a casei domnitoare și, poate, a aristocrației nipone, în întregul ei. Deși a acceptat drept model sistemul de urbanizare a capitalei chineze și a recurs la preceptele geomantiei chineze, el a cerut totuși și ocrotirea zeităților shinto, ordonând executarea unei ceremonii tradiționale, chemată să asigure o domnie fructuoasă în noua așezare.

În anul 794, curtea imperială s-a mutat la Heiankyo (la 45 km de Nara), în Capitala Păcii și a Liniștii.

În următoarele patru secole, respectiv până la data de 1185, Capitala a cunoscut prosperitatea. Viața sa culturală, eliberată de fluxul impetuos al influenței chineze², a înflorit. Erau anii când Japonia, după ce asimilase valul civilizator de afară, și-a zămislit replica sa proprie.

Brâncuși – sugerat

După sec. XIII Capitala a trăit cea mai tragică perioadă a existenței sale, fiind distrusă în proporție de 80%, ca urmare a confruntărilor între clichele militariste. Refacerea sa în a doua jumătate a sec. XVI este datorată guvernării dictatoriale binefăcătoare a lui Toyomi Hideyoshi (1538-1598), după care va rămâne centrul culturii naționale tradiționale, până în anul 1870, când Capitala va fi mutată la

Edo-Tokyo (capitala de est) de azi.

Timp de peste 1 000 de ani, Kyoto și-a păstrat aureola de rafinement și sensibilitate față de frumos, calități care nu s-au diminuat nici azi. Cu edificiile sale de valoare istorică, cu vestigiile sale culturale, păstrate în mod miraculos și refăcute, după fiecare dezastru natural sau produs de mâna omului, cu dăruire, meticulozitate și precizie, vechea capitală imperială a rămas până azi simbolul sufletului cultivat al Japoniei.

Zilele de glorie și soarta tragică ale Palatului imperial se împletesc strâns cu istoria de un mileniu a Japoniei. Așezat inițial în partea central-nordică a capitalei Heiankyo, el se întindea pe o suprafață de 300 acri, în incinta înconjurată cu un zid protector aflându-se peste 30 de edificii: palate de mari ceremonii, reședința și iatacul imperial, precum și oficiile guvernamentale.

¹ A domnit între anii 781 și 806.

² Începând din anul 894 nu s-au mai trimis solii în China.

Construit din lemn, palatul a devenit pradă ușoară focului, doar în primii 400 de ani fiind mistuit de flăcări până la temelii de 14 ori.

Cu ocazia acestor calamități curtea imperială de obicei se refugia pe proprietatea familiei Fujiwara, aflată în zona Tsuchimikado. După ce acest loc de bejenie a intrat în posesia curții imperiale, în anul 1336, și împăratul Komyo l-a declarat oficial palat imperial, aici și-au avut reședința 28 de suverani ai Japoniei. Edificiu sacru pentru poporul nipon, palatul nu a fost deloc ferit de calamități nici în continuare.

Războaiele Onin (1467-1477), conflictele militare din perioada Statelor combătante (1467-1568), noi incendii și cutremure au transformat în repetate rânduri palatul în cenușă. Dar tot de atâtea ori el a fost reconstruit cu mîgală. Actualul palat este rezultatul restaurării din anul 1856, executat cu mare măiestrie, fără să fi scăpat nici cel mai mic detaliu care ar putea știrbi autenticitatea unui edificiu vechi de un mileniu.

Complexul Palatului imperial amintește de simplitatea odihnitoare, reconfortantă a templelor shinto, în care elementele arhitecturale ale dinastiei Tang erau sublimite până la esența lor fundamentală. Palatul, în ansamblul său, și în fiecare din elementele sale componente sugerează spiritul ancestral nipon, născut în aceste insule muntoase și stîncoase, acoperite cu păduri băntuite de kami, spirite ale acestora. Nu există elemente decorative pompoase, stridente care să îndepărteze privitorul de chintesența vieții. Lem-

nul, omniprezent, este doar lustruit, pentru a-i sublinia frumusețea sa naturală. Privind balustradele, coloanele susținătoare ale consolelor îmi aminteam mereu de Brâncuși. Doar el reușise să elimine toate detaliile neesențiale, pentru a ajunge la esența definitorie a lucrurilor.

Dintr-o privire aruncată prin portalul ce deschide priveliștea spre Sala Tronului, vizitatorul înțelege cât de înălțătoare poate fi simplitatea. Curtea impunătoare este acoperită cu un nisip imaculat, greblat în șanțuri egale, aproape imperceptibile, doar cireșul și portocalul din cele două laturi ale scărilor simple din

Tronurile sunt două simple scaune lăcuite. Sobrietatea interiorului este subliniată de cele două panouri Kenjo-no-shoji, pictate inițial de maestrul Kose Kanoke în anul 892, reprezentând în mod semnificativ 32 înțelepți chinezi, chemați probabil să confere imaginea simbolică a unei guvernări chibzuite.

Statuie expusă o dată la 33 de ani

Așa cum Sala Tronului nu copleșește vizitatorul printr-o măreție ostentativă, la fel nici întregul complex cu iatacurile imperiale, cu grădinile, sălile de studiu, pavilioanele pentru ceremonii de ceai și chiar altarul unde se păstrează cu ocazia marilor ceremonii oglinda sacră, însemnul puterii imperiale cerești, nu se impune prin opulență, ci printr-un îndemn la meditație. Aici, în acest palat, vizitatorul percepe bucuria unei vieți elevate prin trăiri interiorizate ale frumosului și bucuria înțelepciunii, a curățeniei sufletești și

Panou de paravan, pictat în anul 892 și reprezentând înțelepți chinezi

În p. 76: vedere de ansamblu a complexului Palatului imperial din Kyoto

scânduri lustruite oferă două pete de culoare diafane incante.

Clădirea dreptunghiulară a Sălii Tronului, cu un acoperiș durat din 40 de straturi de șipci de chiparos, nu degajează măreție ostentativă, ci stabilitate, echilibru, sobrietate. Tronul împăratului și al împărătesei adăpostite în această sală austeră, așezate sub câte un baldachin decorat cu pasărea phoenix, impresionează prin bun gust și perfecțiunea execuției elementelor decorative, și nu prin multitudinea și strălucirea acestora.

trupești, satisfacția unei existențe simple și disciplinate, aproape de natură.

Semnul protecției imperiale în Japonia este favoarea acordată de a putea acoperi un edificiu cu acel modest *hinoki*, acoperiș făcut din șipci din lemn de cedru, asemenea celui al Palatului imperial. **Templul Kiumizu-dera**, cel mai vechi și cel mai vestit templu din Kyoto, se numără printre edificiile care se bucură de această distincție.

Legenda atribuie întemeierea, în anul 788, a templului unui vis pe care l-a avut călugărul Encin, vis în care însăși bothisatva Kan-

non i-a indicat acest loc cu apă limpede – kiumizu –, pentru a ridica un umil adăpost statuii sale cioplite de el însuși. Datorită minunilor săvârșite în acest loc în anul 794, când s-a mutat Capitala în Heiankyo, împăratul Kammu a donat templului panourile componente ale sălii tronului, pentru a ridica din ele un templu demn de acest nume. Mândrul edificiu a căzut însă pradă unui incendiu în anul 1629, cel actual fiind o copie fidelă a donației imperiale, fără a avea, desigur, patina seculară.

Templul *Kiumizu-dera* este o lume în care credința nu este îngrădită de prejudecăți și nu este tributată nici unui rit¹. Spre el urcă zi de zi, pe panta abruptă a străzilor pietruite, ce păstrează amintirea vechiului Kyoto, grupuri-grupuri de pelerini îmbrăcați în costume tradiționale, toți purtând în suflet speranța împlinirii unei dorințe.

Pelerinii pătrund în templu sub privirile înspăimântătoare ale celor doi Nio, regi deva, protectorii templului, apoi își purifică mâinile și gândurile la fântâna cu apă limpede, aduc ofrandă zeiței shinto Bentei, încredințându-i doleanțele, apoi în *Asakura-do* se prosternază în fața bothisatvei Kannon, cea cu 11 fețe, a lui Bishamon-ten, zeul bogăției și a lui Jizo, apărătorul copiilor, cerându-le binecuvântarea. Pe terasă din fața Templului cel Mare, ei admiră geta (sandalele), turnate în fier ale călugărului legendar, uriașul Benkei, și încearcă să ridice imensa lui lance pentru a împrumuta o părticică din puterea lui miraculoasă.

În interiorul marelui sanctuar, atmosfera este încărcată de mister, pereților din lemn cioplit rudimentar doar tabletele și picturile votive le conferă câte o pată de lumină și culoare. Statuia originală sculptată de Enchin este ferecată într-un sipet și este expusă doar o dată la 33 de ani²,

ultima oară – în anul 1977. În marea sală sunt la vedere doar statuile discipolilor lui Kannon, ale celor patru regi deva, a zeului Banului (bogăției) și a apărătorului copiilor. Spre sud, Marele Sanctuar are o deschidere spectaculoasă spre o terasă largă, unde în trecut aveau loc spectacolele cu dansuri rituale. Terasa se extinde mult peste prăpastie, fiind susținută de o structură de piloni ce îmbină talentul ingineresc cu un dezvoltat simț artistic al constructorilor templului.

Pentru bucuria sufletului

Chiar în spatele Marelui Sanctuar se află unul din cele mai căutate lăcașuri shinto din Japonia, dedicat zeității Jishu, protectoarea pământului, pe care se află construit templul, precum și cel închinat fratelui cam capricios al zeiței soarelui, Amaterasu Omikami, presupus strămoș al casei imperiale. Acest lăcaș al credinței ancestrale este slujit de preoți înveșmântați în cele mai fabuloase costume, ce evocă amintirea celor purtate de împărații și nobilii chinezi, în timpul dinastiilor Han și Tang.

În *Kiumizu-dera* împrumuturile culturale de afară nu mai pot fi percepute ca elemente distincte, ci ca o parte integrantă a civilizației nipone.

Desăvârșirea eului japonez am găsit-o însă în mod semnificativ în *Sanctuarul cu 33 de nișe din Templul Renge-o* (Regele Lotus), în *Kinkaku-ji* (Templul cu pavilionul de aur) și în grădinile zen din *Ginkaku-ji* (Templul cu pavilionul de argint).

Templul Renge-o a fost ctitorit în anul 1164 de cel de al 77-lea suveran al Japoniei, Go-Shirakawa (1126-1191), un administrator al lui Kannon, animat fiind de dorința de a aduce pace și prosperitate țării prin promovarea budismului și a doctrinelor sale.

Planurile împăratului erau pe măsura marelui său ideal, deși pentru acea vreme acestea frizau extravaganța. El a ordonat con-

struirea, în mijlocul unui întins complex de temple, a unui sanctuar impozant cu 33 de nișe, care să simbolizeze cele 33 de încarnări posibile ale lui Kannon. Lung de 118 m, el urma să adăpostească nu doar o singură statuie înaltă de peste 3,7 m a bothisatvei făcătoare de minuni, cea cu 11 fețe și 1 000 de mâini³, ci încă altele 1 000 de dimensiuni normale ale ființelor omeneste (1,65-1,68 m), încredințat fiind că în acest fel va înmulți înmiit efectele binefăcătoare ale actului său pios.

Pentru desăvârșirea grandioasei opere el a convocat 70 din cei mai vestiți artiști sculptori ai vremii. Dintre aceștia se remarcă operele marelui maestru Tankei (1173-1256), care la vârsta de 82 de ani și-a văzut încoronată activitatea sa artistică de o viață prin impozanta statuie a lui Kannon, piesa centrală a sanctuarului. Din cele 1 031 de statui, 9 poartă încă semnătura lui, altele fiind pierdute în incendiile care au mistuit templul de-a lungul istoriei sale. Artiștii japonezi, generație după generație, au dăruit cu dăruire și talent piesele acestei galerii de sculpturi nemuritoare ale secolelor XII și XIII.

În semn de respect, în marelui sanctuar, vizitatorii pătrund descălțați. Marea statuie a lui Kannon din centrul acestuia strălucește discret în penumbra sălii, emanând o liniște serafică. Imaginile ei înmiite amplifică starea de tranchilitate sufletească. Multitudinea statuiilor nu obosește privitorul, deoarece fiecare figură exprimă altă stare de spirit, iar finețea și perfecțiunea execuției îi bucură ochiul. Aici vizitatorul uită de meschinăriile vieții cotidiene și se simte elevat în alte sfere, în care poate gusta satisfacția estetică și bucuria artistică, poate să-și purifice sufletul.

¹ Aici am cumpărat *Învățăturile lui Buda* în limba română.

² Numărul 33 reprezintă cele 33 de încarnări posibile ale lui Kannon, dornic să salveze o categorie cât mai largă de oameni.

³ Bothisatva este reprezentată de fapt doar cu 21 perechi de mâini, dar cum, fiecare mână poate salva 25 lumi, acestea simbolizează 1 000.

Aici totul este japonez: în figurile ascetice, alungite ale bothisatvelor se regăsește idealul femininătății interiorizate a japonezelor, în robustețea paznicilor bothisatvei și al credinței budiste, vitejia războinicilor acestor pământuri, în figura descărnată a călugărului cerșetor, viața chinuită a celor mulți, în zeitățile vântului și a tunetului precum și a discipolilor fantastici ai bothisatvei, personagiile legendelor populare și ale spiritelor shintokami.

Kinkaku-ji (Templul cu pavilionul de aur), această bijuterie arhitecturală de mare rafinament, este deseori evocat ca simbol al sintezei a trei stiluri diferite într-un tot unitar, un simbol al capacității japonezilor de a asimila și de a-și însuși curente artistice și în a le transforma apoi în unul de al lor propriu.

Pavilionul de aur a făcut parte dintr-un complex destinat recreerii construit de Saionji Kintsune (1171-1244), în partea de nord a capitalei imperiale. Eleganta clădire avea menirea de a întruchipa imaginea Lacului cu cele șapte comori din paradisul budist. După moartea shogunului Ashikaga Yoshimitsu (1358-1408), a fost transformat, conform dorinței sale, într-un templu budist zen, în care s-au păstrat opere de artă de mare valoare, creații ale artiștilor renumiți ai vremii.

Primul nivel al pavilionului, unde shogunul își primea oaspeții, este construit în stilul arhitectural shinden-zukuri – stilul palatelor imperiale din perioada Heian (794-1185); al doilea, unde el purta discuții confidențiale, numit Cho-anaku (Sala valurilor dezlănțuite), în stilul buze-zukuri a caselor locuite de samurai în perioada Kamakura (1185-1333); al treilea în stilul

Kara – chinezesc din perioada dinastiei Song (960-1279), stil preluat apoi de templele budiste zen. La primul nivel s-a folosit lemnul natur și doar lustruit, iar la nivelele doi și trei lemnul lăcuit și apoi acoperit cu foiță de aur. Un acoperiș elegant curbat,

vestit creator al peisajelor din interiorul grădinilor, pe Soami (1455-1525). Artistul a creat un tot unitar, începând cu stilul, linia și înălțimea construcțiilor, a materialului din care erau durate, integrându-le în natură. Grădina a împărțit-o în două secțiuni –

Pavilionul purității răcoroase, din complexul Palatului

decorat cu o pasăre phoenix, desăvârșește această operă arhitecturală de mare frumusețe.

Fratele mai modest al Pavilionului de aur este Pavilionul de argint (*Ginkaku-ji*). De argint doar cu numele, deoarece nu fusese niciodată placat cu argint. Ab inițio acesta fusese conceput ca o modestă casă țărănească cu două niveluri, acoperit cu șipci din cedru. Simplitatea construcției sale, ca și a celorlalte edificii ale incintei vilelor, se explică prin faptul că shogunul Ashigaka Yoshimasa (1436-1490), deziluzionat de frământările și mizeriile cauzate de războaie, dorea să-și creeze un loc unde să se retragă și unde să-și petreacă timpul aproape de natură, meditănd și îndeletnicindu-se cu preocupări elevate, care să-i bucure sufletul: grădinărit, aranjamente florale, ceremonia ceaiului și alte plăceri ezoterice.

Pentru a atinge scopul urmărit, shogunul a solicitat pe cel mai

grădina uscată (*karesansui*), din nisip, și grădina clasică japoneză cu ochiuri de apă, apă curgătoare, plante și pietre.

Grădina uscată ocupă o suprafață de 1,75 acri. Nisipul este greblat cu măiestrie, în așa fel încât să sugereze mișcările valurilor mării. Pe o latură, se află un con de nisip înalt de 2 m și cu un diametru de 5 m, amintind de Muntele Fuji, ridicat cu scopul de a amplifica efectele lunii în marea de nisip. De pe terasa Pavilionului de argint, în nopțile cu lună plină, shogunul putea să admire mișcarea valurilor sau să se delecteze cu priveliștea unei luni pline, în mijlocul unui lac de argint.

Grădina vie, cu plante, eleștee, firuri de apă curgătoare, cu un covor de mușchi verde, copăcei, arbuști și tufe de flori este greu de descris. Doar cei care reușesc să o parcurgă cu pași domoli și să se oprească la fiecare cotitură a potecii, pentru a admira și gusta frumusețea fiecărui tablou care i se înfățișează, pot înțelege această artă născută din sufletul japonez.

*
* *

În vara anului 1995, când avionul a părăsit golful Tokyo, am cuprins cu ochii arhipelagul care se micșora mereu și am închis în inima mea bucuria unei experiențe, care îmi va oferi hrană sufletului în anii ce vor veni. ■

După mai bine de un mileniu problema originii poporului maghiar constituie încă un subiect deschis de cercetare, nu numai pentru oamănii de știință din Ungaria, ci și de pe alte meleaguri ale lumii. În acest context este interesantă comunicarea muzicologului Du Yaxiong, de la Conservatorul din Beijing, apărută în cotidianul de limba engleză *China Daily*, din 19 iunie 1995, sub titlul: *Un numitor comun. Muzica,*

verigă de legătură între etniile din China și unguri.

Profesorul Du Yaxiong a adunat, conservat și studiat vreme de 30 de ani cântece populare și de cult ale minorităților din stepele Chinei de Nord, o zonă deosebit de bogată din punct de vedere etnografic și istoric. În această parte a Chinei s-au păstrat străvechi practici ale shamanismului și cântece de ceremonii.

Ascultând melodiile interpretate de un shaman și un bard din rândul naționalității Yugur, profesorul Du a remarcat că piesele interpretate foloseau gama pentatonică, amintind piesele pentru pian compuse de Bela Bartok pentru copii. Asemănarea l-a surprins. S-a întrebat cum de o piesă muzicală străveche din China a putut ajunge tocmai în Europa? În timpul studiilor sale în Ungaria, în anii 1987-1988, el și-a aprofundat cercetările în satele din diferite regiuni ale țării, studiind și materialul cules de Bartok. Rezultatele i-au confirmat constatările.

Muzica populară maghiară are o singură gamă, pentatonică, alte game fiind excluse. De asemenea, îi lipsesc semitonurile, trăsătură a melosului popoarelor turco-tătare din stepele Asiei Centrale, până departe spre est, în China.

Profesorul Du evidențiază și o altă caracteristică a cântecului popular maghiar, asemănătoare cu cea a cântecelor shamaniste ale etniilor din nordul și nord-estul Chinei (man, xibo, oroqen, eveki, din grupul popoarelor altaice, și dauri, mongoli, yuguri și tu-i, din grupul

DIN STEPELE CHINEI

ÎN PUSTA UNGARĂ

popoarelor mongole), și anume structura melodică a piesei: a doua parte a melodiei, identică cu prima, este repetată cu o cvintă mai jos. În această privință omul de știință chinez amintește de similitudinea uimitoare între cântecul unui shaman mongol *O, zeilor, pogorâți-vă!* și un străvechi cântec popular maghiar, *Și-a luat pământul zborul*, precizând că acestea sunt doar două dintr-un număr impresionant de cântece culese de el.

Profesorul Du precizează

faptul că dintre popoarele fino-ugrice, din care se presupune că ar face parte și ungurii, din punct de vedere lingvistic, în mod surprinzător doar ungurii și ceremiții au păstrat acest gen de muzică pentatonică. Asemănarea dintre cântecele populare maghiare și cântecele shamaniste ale etniilor minoritare din nordul Chinei conduce spre concluzia că ungurii au trăit alături de grupurile etnice din nordul Chinei, și-au format astfel stil de muzică acolo, în locul lor de origine, stil pe care l-au păstrat practic nealterat până în prezent.

Este posibil, deci – afirmă muzicologul chinez – ca strămoșii ungurilor să fi trăit alături de minoritățile din nordul Chinei, a căror limbă aparține familiei de limbi altaice. Această părere este susținută și de descoperirile arheologice, care indică apropierea practicilor shamaniste ale strămoșilor ungurilor mai mult de popoarele altaice decât de cele uralice.

În încheiere, în articol se apreciază că „susținută de vestigii arheologice, descoperirea profesorului Du ar putea face lumină asupra istoriei timpurii a ungurilor”.

Anna Eva BUDURA

Clio anunță

În imagine: desen reprezentând nobili unguri din sec. IX, executat pe baza descoperirilor arheologice. Vestimentația lor este foarte asemănătoare cu cea a etnicilor din nord-estul Chinei.

Uimit de profuziunea muze-
elor de toate felurile, întâlnite
aparent în cele mai neașteptate
locuri, am și avut curiozitatea să
mă interesez de numărul lor și
astfel am aflat că în momentul de
față sunt peste 4 000. Marea ma-
joritate sunt întreținute de
colectivitățile locale, orașe ori
districte – *Kreise* sau *Bezirke* –,
iar restul sunt finanțate de orga-
nisme și societăți private. Foarte
puține aparțin landurilor, în timp
ce statul german, considerat ca
entitate separată, nu deține în to-
tul lui tot decât vreo 17, răspân-
dite pe întreg teritoriul. Sigur,
această împrejurare se explică, în
primul rând, prin structura fede-
rală a Germaniei, care atribuie
largi competențe culturale di-
verselor landuri sau comune, fără
a refuza, totuși, să participe,
atunci când e cazul, la promova-
rea unor acțiuni de însemnătate
națională, ca, de pildă, achi-
ziționarea unor opere de artă de
însemnătate deosebită sau orga-
nizarea de importante expoziții
naționale și internaționale.

Tradiția constituirii de muzee
și expoziții are în Germania o
vechime seculară, ale cărei
origini pot fi aflate la începutu-
rile veacului trecut. Căci, în-
cepând de atunci, colecțiile prin-
ciare sau ecleziastice, ce nu erau
accesibile decât unui public re-
strâns, au început să fie com-
pletate cu muzee de stat și comu-
nale, iar un mare număr de
inițiative private s-au concretizat
în așa-numita *Kunstvereine*, a
cărei misiune primordială era or-
ganizarea de expoziții de artă
contemporană.

Apoi, concomitent cu muzeele
de istorie a artei și culturii, au
fost amenajate muzee istorice și
arheologice, întregite de muzee
de științe ale naturii și ale teh-
nicii. În fine, marilor muzee care,
treptat, și-au cucerit un renume
internațional, li s-a asociat o

MAGIA MUZEELOR ȘI MONUMENTELOR ISTORICE GERMANE

În accepția celor care nu o cunosc, Germania este cu precă-
dere o țară cu multe și mari uzine, cu puternice concerne, cu o
tehnică sofisticată, ce-și pune amprenta și asupra tuturor laturilor
vieții cotidiene, cu un trai bun generalizat etc., etc. Și, nu încape
îndoială, Germania înseamnă toate acestea. Dar dacă ai privile-
giul să-ți bucuri ochii cu valea Rinului, să cutreieri munții Harz,
să urmezi cursul Neckarului de la izvor până la vărsare ori să
cunoști alte zone fermecate, te încredințezi că, alături de ceea ce
ne-am obișnuit a numi atributele civilizației contemporane, Ger-
mania este și o patrie a vestigiilor trecutului, admirabil conservate
și înconjurate de o evidentă, permanentă grijă pentru păstrarea lor.

DUMITRU HÎNCU

Porta zeiței Iștar din Babilon, reconstituită
în Muzeul „Pergamon” din Berlin

multitudine de mici expoziții de artă populară și muzee regionale.

Astăzi, cele mai multe muzee germane se află – cum am fost informat – în landurile Baden Württemberg (748), Bavaria (704) și Nordrhein-Westfalen (481). Orașele-stat Berlin, Hamburg și Bremen se mândresc cu câte 110, 47 și, respectiv, 20 muzee fiecare. Berlinul este, de altfel, reședința unor instituții muzeistice de mare și bine meritată faimă universală, cum sunt Muzeul egiptean, Pergamonul, celebra Galerie de pictură din Dahlem, consacrată artei vechi, și Galeria de artă modernă. Tot așa cum *Deutsches Museum* din München se situează în primul plan muzeelor europene de științe naturale.

Cele mai multe muzee municipale sunt găzduite, însă, de puternica citadelă economică și financiară care este Frankfurtul de astăzi (poreclit chiar, cu o admirativă ironie, Bankfurt), unde noi edificii, special construite în acest scop, s-au adăugat vechilor muzee. Am în vedere Muzeul german al filmului în 1980, Muzeul german de arhitectură în 1984, Muzeul evreiesc în 1988 sau Muzeul de artă modernă în 1991. Deși, dacă ținem seama de calitatea colecțiilor, ele sunt totuși întrecute de cele din Köln, printre care se cuvine a aminti neapărat măcar Muzeul de artă veche Wallraf-Richartz, Muzeul Ludwig (de artă modernă, cu pop-art și avangarda rusă ca atracții principale), Muzeul Extremului Orient sau Muzeul de artă aplicată.

În același timp, un bun număr de muzee, nu lipsite de interes, sunt legate de interese economice sau comerciale, fiind, în speță, consacrate vinului și podgoriilor, farmaciei, jocului de cărți, portelanului sau, evident, automobilului și motoarelor...

Ceea ce-i însă, poate, la fel de interesant e și marea afinență de public, care poate fi constatată la toate manifestările muzeistice, permanente sau ocazionale, în zilele de lucru sau de sărbătoare.

Fenomenul e atât de frapant și de instructiv, încât m-a determinat să consult datele statistice aferente. Și astfel am aflat că cea mai mare și mai internațională dintre expozițiile de artă modernă, așa-numita „*Documenta*” din Kassel a avut într-un an aproape 480 000 vizitatori, o retrospectivă de „Artă nouă” organizată la Darmstadt a atras circa 600 000, una consacrată „Erei Hohenstaufenilor” peste 800 000 ș.a.m.d.

Wieskirche, o bijuterie a rococoului

Țară atât de bogată în muzee și expoziții, Germania este însă, așa spune, și mai avută în vechi monumente și situri istorice care, după cel de-al doilea război mondial, au ridicat o sumedenie de probleme delicate. În orașele violent bombardate au trebuit astfel întreprinse vaste lucrări de consolidare sau reconstrucții de mare anvergură, ca în cazul tuturor catedrelor și bisericilor mai importante. De cele mai multe ori s-a preferat soluția restaurării stadiului lor anterior.

În cazul construcțiilor profane s-a procedat, însă, la modificări substanțiale, dominate de restructurarea cvasiintegrală a spațiilor interioare (cum s-a întâmplat, bunăoară, cu localul Operei din Hanovra) sau de înlocuirea aripilor distruse prin edificii moderne (vezi *Germanisches National Museum* din Nürnberg).

Dar atunci când a fost vorba de reconstruirea unor întregi ansambluri urbane distruse, arhitecții n-au mai putut ține seama decât în mică măsură de tradiția locurilor. Doar în unele cazuri ferice s-a putut lucra după vechi documente, realizându-se astfel reconstituiri remarcabile – ca Prinzipalmarkt din Münster – și conservând vechile caracteristici ale rețelelor stradale, ale acoperișurilor și materialelor de construcție regionale tipice etc.

De altminteri, grija pentru monumentele de excepție mai constituie și acum un subiect de

pasionate discuții între specialiștii germani. Nu mai este vorba doar despre obșnuita întreținere a edificiilor supuse fenomenelor naturale de uzură sau de simple măsuri de protecție împotriva deteriorărilor, ci de adoptarea unor metode moderne de conservare furnizate de noile descoperiri ale chimiei, fizicii și tehnicii construcțiilor, care să apere monumentele de degradarea accelerată provocată de recrudescența poluării atmosferice, a utilizării, cum s-a întâmplat în perioada imediat următoare războiului, unor materiale impropii sau vibrațiilor, rezultate din intensul trafic rutier și aerian. Rezolvarea unor probleme cum sunt conservarea pietrei, ocrotirea lemnului, consolidarea zidurilor și a temelilor, instalarea de geamuri pentru protejarea vitraliilor din Evul Mediu reclamă, lucru ușor de sesizat, o strânsă cooperare între multe discipline științifice și tehnice. Ceea ce a și dus, între altele, la înființarea unor instituții specializate, ce se și pot prevala de o bună și amplă experiență.

Restaurarea interioarelor istorice ale bisericilor și mănăstirilor, ale vechilor primării cere o minuțioasă pregătire și planificare. Transformări anterioare sau multiple retrusuri ale frescelor complică adesea deciziile ce trebuie luate în vederea alegerii celei mai bune variante de organizare a spațiului.

Aspectul estetic trebuie pus în concordanță cu istoria și arheologia. Încât nu e de mirare că a fost nevoie de șapte ani de muncă îndârjită, efectuată de 80 de specialiști de înaltă calificare, spre a rechema la o nouă viață lăcașul de pelerinaj *Wieskirche*, o autentică bijuterie a rococoului din sudul Germaniei.

Alte proiecte costisitoare au fost puse în operă pentru a realiza restaurarea și întreținerea unor complexe importante, unele cu valoare internațională, cum sunt vetrele comemorative ale literaturii germane clasice de la Weimar, parcurile din Dessau/Wörlitz, castelele și grădinile din Au-

gustenburg și Falkenlust, la nord de Rin cu parcurile de la Potsdam, cu Insula păunilor și palatul Sans Souci, înscrise în lista patrimoniului mondial UNESCO.

Uneori, aceste eforturi s-au lovit de pripite, rău înțelese intenții novatoare. În deceniul șase, deci în cursul primului val de euforie constructivă din Germania postbelică, într-o seamă de localități ale căror zone centrale fuseseră crutate de vitregiile războiului – ca Erlangen sau Itzehoe – au fost adoptate astfel metode moderne de înnoire urbană, sacrificând centrelor istorice, fie în favoarea construirii unor mari spații comerciale, clădiri pentru bănci, sedii de societăți de asigurare, de administrații publice, fie a amenajării unor noi căi de acces la traficul motorizat.

Curând, însă, aceste inițiative au stârnit mișcări de protest ale locuitorilor din respectivele localități, afectate de intervențiile speculative, ceea ce a dus la stoparea lor. Încălit politica de amenajare a localităților a luat o turnură decisivă cu deosebire din 1975, Anul european al protecției monumentelor istorice.

O problemă specific germană pentru destinul monumentelor istorice este aceea a reconstruirii celor complet distruse de război (sau dispărute din alte rațiuni în epoca postbelică) cum este, de pildă, cazul cu celebra Frauenkirche din Dresda, aflată în ruină din noaptea de coșmar a lui 13 februarie 1944 (*Magazin istoric*, nr. 9/1992). Luând în discuție asemenea situații, defel rare în Germania, Asociația

responsabililor regionali ai monumentelor istorice din Republica Federală Germania s-a situat pe o poziție care, pentru însemnătatea ei de principiu, merită amintită mai amănunțit.

Fluvii de oaspeți spre Heidelberg

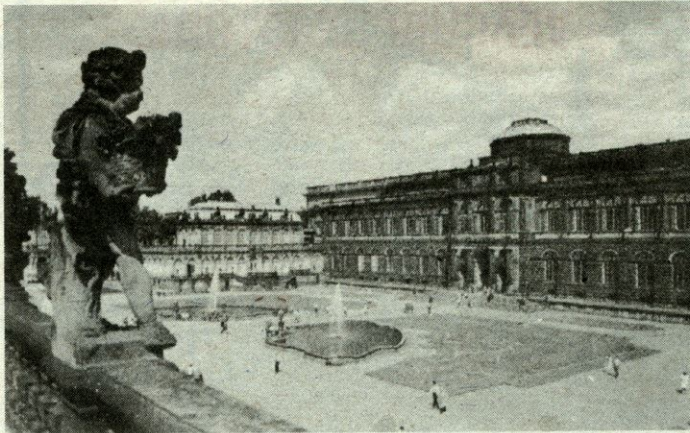
Astfel, în rezoluția unei adunări anuale, această Asociație a stipulat: „Alături de toți germanii, ei [responsabilii regionali ai monumentelor istorice – n. n.],

ma materială transmisă posterității ca mărturie a istoriei nu poate fi repetată, la fel cum nici istoria nu poate fi repetată. Construirea de replici ale unor monumente istorice dispărute nu poate avea altă semnificație decât ca o acțiune a prezentului. Astfel de imitații nu pot încarna monumente care, în sensul strict al noțiunii, reamintesc marile performanțe ale trecutului și conservă amintirea marilor procese ale istoriei cu părțile lor bune și rele.

Responsabilii monumentelor istorice nu se pot angaja decât în

mărturiilor istorice nereproduse și consideră că e datorită lor să intervină când trecutul e amenințat să dispară în spațiul public”.

Punct de vedere care mi s-a părut magistral confirmat de modul cum este păstrată, de exemplu,

Celebrele galerii de artă din Dresda, construite în anii 1847-1857

evocă cu părere de rău monumentele istorice dispărute în cursul celui de-al doilea război mondial sau în urma unor decizii politice luate atât în Republica Democrată Germană, cât și în Republica Federală Germania. Ei își exprimă înțelegerea față de dorința de reconstruire a operelor de arhitectură distruse, după modelul lor original. Dar țin să reamintească în mod expres că această dorință nu poate fi îndeplinită. Însemnătatea monumentelor istorice cu mărturiile ale unor remarcabile performanțe ale trecutului nu rezidă doar în ideile artistice pe care ele le întrupează, ci în bună parte în forma lor materială, arhitecturală și artistică, condiționată de vreme, cu toate urmele destinului lor. For-

celebra ruină a castelului din Heidelberg care, de pe măsura unde a fost ridicat și de unde domină întreaga vale de la poalele ei, adună tot anul fluvii de oaspeți din toate colțurile lumii. Ea convinge îndubitabil că o încercare de reconstrucție ar fi fost nu numai o împietate de neiertat față de destinul ei, dar și o gravă eroare de gust, o crasă lipsă de bun simț. Pe când așa, lăsată în stadiul în care au părăsit-o trupele invadatoare franceze ce au incendiat castelul către finele sec. XVII, ea sugerează cum nu se poate mai elocvent atât splendoarea de odinioară a monumentului, cât și nebulia devastatoare a războiului ce nu se oprește și nu cruță nici cele mai frumoase elanuri ale minții și trudei omenești. ■

Un comunist sau un naționalist radical la Kremlin? Cu siguranță că ar fi atât în defavoarea Rusiei, cât și a Vestului. Dar și mai sigur este că, întrucât președintele deține puteri considerabile, alegerile prezidențiale din Rusia, din luna iunie, ce au loc la câteva luni după cele legislative, vor fi decisive pentru viitorul țării.

Cine va locui deci la Kremlin de la jumătatea acestui an? Oricum celebra fortăreață suportă pe oricine. Zidurile și sălile ei, care, la viața lor, au văzut și ascultat atât de multe, sunt impregnate de milioanele de cuvinte rostite de marii actori ai istoriei Rusiei de-a lungul veacurilor, pentru a mai vibra la vorbele tăioase ale vreunui dictator sau la șoptele unui democrat. În trecutul acestei fortărețe, aflate în inima Moscovei, încearcă să ne introducă textul care urmează.

KREMLINUL MOSCOVEI VEACURI DE ISTORIE

Piața din fața Kremlinului, cu catedrala Buna Vestire, la jumătatea veacului XIX

Deși sunt mai tinere decât cele ale multor fortărețe rusești, zidurile Kremlinului, simbolul statului rus, au peste o jumătate de mileniu. Pe locul Kremlinului exista cândva o pădure, care a dat numele locului: Dealul pădurii („Borovițki Holm“). Acolo, pe malul râului Moscova, a înființat orașul cneazul Iuri Dolgoruki, în anul 1147 (*Magazin istoric*, nr. 6/1977, 4/1979).

Despre primele ziduri ale Kremlinului din Moscova ne-au parvenit foarte puține date. Știm totuși că cele dintâi fortificații de lemn, construite în 1156, au ars în timpul invaziei tătarilor din

1237. Reconstruite cu greu, ele au fost apoi înlocuite – în timpul domniei cneazului Ivan Kalita (1325-1340) – în numai cinci luni, cu alte ziduri, mai puternice, dar acestea nu au rezistat mai mult de 50 ani.

În a doua jumătate a veacului XIV, Dmitri Donskoi, mare cneaz al Moscovei, cel care a început lupta de emancipare a rușilor de sub dominația tătară, a fost nevoit să ridice ziduri noi, de data aceasta din piatră. Distruse de hanul tătar Tohtamîș, în timpul expediției sale din anul 1382 împotriva Moscovei, incendiate de lituanieni, reparate în multe

locuri, zidurile și turnurile de piatră albă au rezistat numai 100 ani.

Iată însă că, în sec. XV, sub conducerea personală a lui Ivan III, „mare cneaz al întregii Rusii“, cum se autointitula, arhitecții italieni Anton Friasin (Antonio Friasini), Marco Ruffo, Pietro Antonio Solari, Alevisse Friasine Milănezul, ajutați de pietrari ruși și de armata rusă, au ridicat o mare cetate. În aproximativ 10 ani au fost construite turnurile principale, zidurile și bisericile Kremlinului. La vremea aceea, Europa apuseană nu cunoștea lucrări atât de vaste. De

aceea, în ochii ei, Kremlinul a devenit simbolul puterii statului moscovit.

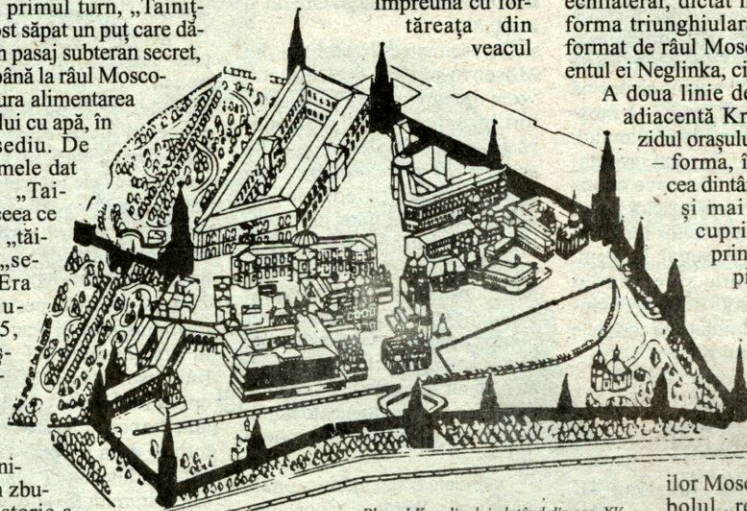
Cetatea triunghiulară

Construirea fortificațiilor Kremlinului s-a desfășurat într-o anumită ordine. Mai întâi, au fost înălțate turnuri în locurile cele mai vulnerabile din punct de vedere al apărării, după care cetatea au fost legate între ele prin ziduri. Sub primul turn, „Tainițkaia“, a fost săpat un puț care dădea într-un pasaj subteran secret, ce ducea până la râul Moscova și asigură alimentarea Kremlinului cu apă, în caz de asediu. De aici și numele dat turnului, „Tainițkaia“, ceea ce înseamnă „tănuș“, „secreta“. Era în vara anului 1485, anul nașterii incinției Kremlinului, martor al atâtor evenimente din zăbucumata istorie a Rusiei.

La începutul secolului XVI, s-a trecut la construcția unor noi ziduri în jurul Kremlinului. În 1538, sub conducerea arhitectului italian Petroc, a fost ridicat al doilea zid al Moscovei, care înconjură Kitaigorodul¹. Cea mai

mare parte a acestui zid a fost demolată în anii 1930, dar porțiunile care au supraviețuit continuă să impresioneze. În 1585, au fost construite zidurile „Orașului alb“ – o splendidă cingătoare, operă a arhitectului rus Feodor Koni – înlocuite, la sfârșitul secolului XVII, cu centura bulevardelor. Iar în 1592 au fost clădite – în numai șase luni – cele mai mari ziduri de oraș din lume, cu o lungime de 15 km.

Împreună cu fortăreața din secolul

Plan al Kremlinului, datând din sec. XV

XV, noile ziduri au constituit un ansamblu unic. Astfel, în ceva mai mult de un secol, au fost construite fortificațiile definitive ale capitalei rusești.

Elementul lor principal erau zidurile Kremlinului.

Care este semnificația și stilul acestora?

Într-o veche legendă despre înființarea Moscovei, un cronicar anonim se adresează cneazului și-i prezice că pe locul respectiv va apărea un oraș uriaș, că se va construi o cetate triunghiulară („un regat triunghiular“) și că în ea se vor aduna o mulțime de oameni, aparținând unor neamuri diferite. Într-adevăr, zidurile Kremlinului formează un triunghi aproape echilateral, dictat nu numai de forma triunghiulară a vârfului format de râul Moscova și afluentul ei Neglinka, ci și de o idee.

A doua linie de fortificații adiacentă Kremlinului – zidul orașului Kitaigorod – forma, împreună cu cea dintâi, un triunghi și mai mare, care cuprindea piața principală a Capitalei – Piața Roșie (Magazin istoric, nr. 3/1982). Centrul geometric al tuturor fortificațiilor

ilor Moscovei și simbolul „regatului triunghiular“ era biserica

„Sfânta Treime“, cunoscută astăzi sub numele ei mai recent de „Vasilii Blajennii“, din Piața Roșie, construită de Ivan IV cel Groaznic (1533-1584), la mijlocul secolului XVI, pentru a marca cucerirea hanatului de Kazan.

Veacurile XV și XVI au constituit o perioadă de creștere și consolidare rapidă a frontierelor tărâului stat moscovit, de extindere a relațiilor sale comerciale și de intrare a sa în arena politică mondială, ca una dintre marile puteri europene. Rusia a devenit practic centrul bisericii ortodoxe, în urma prăbușirii vechilor centre – „prima“ și „a doua“ Romă. Roma catolică se îndepărta de biserica ortodoxă la începutul secolului XIII, iar „a doua“ Romă – Bizanțul sau Constantin-

¹ Veche aglomerație a Moscovei, situată în afara zidurilor Kremlinului, dar în vecinătatea lui. Aici, începând din sec. XI, s-au concentrat numeroși meșteșugari – negustori ai orașului. Au înflorit piețaria, giuvaiereria și siderurgia. În vremea lui Ivan III, din cauza reconstrucției Kremlinului, mai mulți preoți și boieri moscoviti au fost mutați din incinta Kremlinului în afara lui, în Kitaigorod, unde erau găzduiți și străini, aflați în trecere prin oraș. În sec. XVI, târgul a început să-și piardă caracterul meșteșugaresc-negustoresc. În timpul domniei țarului Ivan IV, s-au construit edificii guvernamentale și comerciale: monetărie, tipografie (în care a lucrat primul tipograf rus, Ivan Feodorov), vămă, fierărie, sărărie etc., iar la sfârșitul secolului – Palatul Ambasadorilor. În 1626, Kitaigorodul a ars aproape în întregime, dar a fost repede reconstruit nu numai din lemn, ci și din piatră. Reformele inițiate de

Petru I au afectat și aceste locuri: s-au deschis, în 1699, o mare farmacie, apoi farmacii particulare, patru întreprinderi-manufacturare, dintre care una de mătase. Pentru preîntâmpinarea incendiilor, țarul a ordonat ca toate clădirile din Kremlin și Kitaigorod să fie ridicate numai din piatră și alinate, în lungul străzilor. După mutarea notabilităților orașului în capitala lui Petru, Petersburg, în sec. XVIII, Kitaigorodul a devenit un centru exclusiv negustoresc, pentru comerțul intern, ca și pentru cel cu China, Persia, Asia mijlocie. În 1812, în timpul invaziei lui Napoleon, Kitaigorodul a ars complet, dar la sfârșitul războiului a fost total reconstruit. În sec. XIX, odată cu dezvoltarea capitalismului, aici s-au ridicat bănci, agenții comerciale, iar în timpul reconstrucției Moscovei, din anii de după Revoluția din octombrie, cea mai mare parte a zidurilor Kitaigorodului au fost dărâmate, pe locurile lor înălțându-se clădiri noi, supratăjate.

nopolul – fusese cucerită de otomani în secolul XV (1453). Astfel a început să se realizeze vechea profeție: „o mulțime de oameni aparținând unor neamuri diferite” au prins a se aduna în Moscova, capitala statului rus.

Zidurile construite sub Ivan III în jurul Kremlinului s-au născut din ideea că „Moscova este a treia Romă” (*Magazin istoric*, nr. 12/1994). „Căci două Rome s-au prăbușit, a treia se înalță și o a patra nu va exista”, cum spune o veche legendă. Clerul susținea că „a treia Romă” trebuia să devină un „oraș sfânt”, adică să moștenească și gloria Ierusalimului. Astfel a apărut, în mod involuntar, ideea unei Moscove continuatoare a misiunii fostelor puteri creștine și a mărețelor lor capitale: Roma și Bizanțul. Evident, ca centru politic și religios al țării, Kremlinul trebuia reconstruit în conformitate cu cerințele austerului secol XV.

Cu meșteri din „prima Romă”

Sub domnia lui Ivan III (1462-1505), pentru a se apăra împotriva invaziilor dușmane (tătare, lituaniene, ale Ordinului livonian), Rusia a construit o fortăreață după alta și a refăcut vechile cetăți: Novgorod, Ivanogorod, Kolomna... În vremea aceea, școala de arhitectură rusă a atins culmi neegalate. Totuși, în aceeași perioadă, Rusia a chemat arhitecți italieni pentru a ridica zidurile capitalei ei. Și a făcut aceasta în ciuda faptului că vecinii săi – armenii, georgienii, bulgarii, polonezii și, în fine, suedezii – erau constructori de renume; dar primii arhitecți aduși erau meșteri din „prima Romă”. S-a făcut simțită și influența soției lui Ivan III, Sofia Paleolog (cu care acesta se căsătorise în 1472, adoptând totodată ca emblemă vulturul bicefal bizantin), nepoată a

ultimului împărat al Bizanțului, ea însăși de origine italiană.

„A doua Romă” era de mult reprezentată în Rusia de numeroase personalități din domeniul artei și al vieții spirituale: mitropoliți, stareți ai unor mari mănăstiri, arhitecți – constructorii „Sfintei Sofia” din Kiev și ai altor biserici din sudul Rusiei –, pictorul de icoane Teofan Grecul, scriitorul Pahomie Sărbul, filosoful Maksim Grecul și mulți alții.

De asemenea, Kremlinul din Moscova păstra, din cele mai vechi timpuri, opere ale unor pictori bizantini. În palatele, mănăstirile și bisericile Kremlinului se mai găsesc și papirusuri egiptene, lucrări ale filosofilor antici, opere ale unor mari teologi din Europa medievală, tratatele și telescoapele lui Galileu, splendide cronicile rusești și străine, opere de artă ale tuturor popoarelor slave, vest-europene, caucaziene. Zidurile Kremlinului au devenit receptaculul simbolic al tezaurelor spirituale ale lumii, la care visaseră generații întregi de ruși.

De îndată ce au ajuns capitale de imperii, Roma și Constantinopol au început să colecționeze cele mai mari opere de artă. Pentru a-și construi și împodobi bisericile și fortărețele, au adus nu numai meșteri de peste tot, ci și statui antice, coloane, cornișe sculptate, din cele mai frumoase palate ale orașelor cucerite. Moscova, în schimb, nu a luat din teritoriile rusești pe care le-a cucerit decât clopotele și icoanele cele mai venerate și nici aceasta nu a făcut-o sistematic; deseori s-a mulțumit cu copii. Tot restul a fost construit de meșteri din țară sau din străinătate, a fost cumpărat sau primit în dar de la ambasade străine.

Kremlinul din Moscova – ansamblul cel mai tipic rusec în ce privește forma, scopul și spiritul său – a devenit simbolul

unității fără violență, al liberei coeziuni a popoarelor din Rusia și din alte regiuni. De această semnificație a Kremlinului erau legate și frazele pe care le strigau gărzile de pe ziduri. Apelul începea cu un cântec de gloriificare a Sfintei Treimi, a Maicii Domnului și a tuturor sfinților, după care garda exclama: „Măreț este orașul Moscova! Măreț este orașul Kiev! Măreț este orașul Smolensk! Măreț este orașul Novgorod!...” și așa mai departe, până când enumera toate orașele rusești.

Vederea de pe Kremlin reprezenta o delectare pentru numeroși călători, pictori, poeți, oameni de cele mai diverse profesii și poziții sociale. Încă din sec. XVI, străinii care vizitau Moscova calificau Kremlinul drept un castel mare și frumos. Zidurile lui aveau peste doi kilometri lungime. Și erau construite în funcție de relief, urmând o linie ușor frântă, astfel că din orice turn puteai vedea toate celelalte turnuri. Fiecare din cele 20 turnuri avea propria sa caracteristică arhitecturală și un nume al său. Piramidele de piatră adăugate în vârful lor în sec. XVII dau acestor turnuri severe din Evul Mediu o eleganță și o frumusețe aparte.

Zidurile și turnurile Kremlinului sunt clădite din cărămizi roșii bine arse. Fiecare cărămidă cântărește aproape opt kilograme. Zidăria „în cruce”, din mortar cu nisip și var, le-a făcut practic invulnerabile. Și, deși au cunoscut soarta grea a tuturor fortărețelor – asedii, incendii, bombardamente, lovituri de tun, explozii –, nu au fost niciodată luate cu asalt. Ele se înalță de peste 500 ani, restaurate cu grijă după diversele calamități. ■

**Adaptare
după revista *Sputnik*
de Florentina DOLGHIN**

Pentru această iubire romantică, ecranul ne-a furnizat de-a lungul anilor, cupluri la fel de celebre cu originalul, între care, în primul rând, Vivien Leigh – Lawrence Olivier și, mai târziu,

Michèle Mercier – Richard Jonson sunt cele mai cunoscute. Pictori la modă în epocă, ca englezul George Romney sau franțuzoica Elisabeth Vigée-Lebrun, s-au întrecut în a lăsa posterității chipul inegalabil al Emmei Hamilton. Primul, de pildă, a semnat nu mai puțin de 24 portrete, pentru care „Zeița“, cum o numea el, sau „cea mai

AMIRALUL

NELSON

EMMA

HAMILTON

frumoasă femeie a timpului“, considerată astfel de contemporani, i-a pozat 300 de ore.

Dincolo de frumoșete însă, Lady Hamilton (Magazin istoric, nr. 3/1976, 1/1992) a avut o viață tumultuoasă și în esență tristă, plină de suferințe și coborâșuri în care farmecul personal i-a slujit numai ca simplu „ingredient“, fără a fi copleșitor în destinul ei.

Lady Hamilton, al treilea film în care Vivien Leigh și Lawrence Olivier au jucat împreună și filmul preferat al lui Winston Churchill, realizat în 1941, a avut un asemenea succes în Uniunea Sovietică, încât soldații armatei roșii dormeau cu fotografia aristocratei Vivien Leigh sub pernă

S-a născut în 1765, la Hawarden, o mică așezare din comitatul Cheshire (nord-vestul Angliei), în familia fierarului Henry Lyon. De mică – pentru a ajuta casa – a trebuit să vândă trecătorilor mici saci cu cărbuni. Femeie de serviciu în familiile mai înstărite, mama sa nu făcea față greutăților zilei. Așa încât, la numai 14 ani Emma a plecat la Londra, pentru a-și despovăra familia. La început a servit în prăvălia unui băcan, apoi a devenit slujnică într-o berărie. Acolo, prințul de Wales a remarcat-o pe tânăra purtând saboți. Era excepțional de frumoasă, cum o va descrie el entuziasmat pictoriței Vigée-Lebrun, ca posibil subiect de inspirație.

Emma avea un trup de statuie greacă, un nas bine conturat, o gură senzuală, pe care înflorea permanent un surâs blând, bucle cafenii-roșcate, ochi albaștri și un perfect oval al feței. Acestea erau armele sale naturale, completate cu o sălbăticie care îi conferea și mai mult farmec. Atât de mult farmec, încât foarte curând din legătura ei cu un căpitan de corabie, un anume Payne, viitor amiral, se va naște o fetiță. Copilul va fi crescut de bunici la Hawarden, iar Emma îl va vizita deseori acolo. Acolo o găsim și în 1781, când baronetul Sir Harry (Fetherstonehaugh), protectorul său din acel moment, părea a o fi abandonat. Un alt prieten al Emmei, Sir Charles Francis Greville, fiu al celui de al optulea baron Brooks, avea să devină părtașul nefericirii ei. „Sunt la pământ. Nu am mai primit nici o veste de la Sir Harry. Ce să fac? I-am scris șapte scrisori. Nu mai am un ban, nici măcar pentru a mă întoarce la Londra. M-au părăsit toți prietenii“.

Sir Charles îi răspunde printr-o lungă epistolă lui Emily – cum îi place să o alinte –, sfătuind-o să renunțe la relația ei cu Sir Harry. „Părerea mea este că trebuie să-ți impui o linie de conduită mai fermă. Să-ți ștergi

lacrimile și să te consolezi. Sub un alt nume, încet-încet îți vei face un nou cerc de prieteni, iar eu te asigur că vei fi respectată și admirată. Secretul va fi numai al nostru“.

Astfel Emma a revenit în capitala de pe Tamisa. Evident, pentru a se arunca în brațele salvatorului ei, Sir Charles. Dar, cu o nepăsare tipic britanică, acesta s-a arătat destul de puțin impresionat de superba creatură. Ce-i drept, a promis să se ocupe de ea, condiționând însă ajutorul oferit: Emma Lyon trebuia să renunțe să-și vadă foștii prieteni din Londra și să ducă o existență austeră. La domiciliul ei, fără a ieși prea mult în societate, ea urma să se ocupe de cultivarea darurilor sale naturale, să-și perfecționeze vocea, pentru a deveni o cântăreață dorită în saloane, de asemenea să-și finiseze unele aptitudini artistice și literare, cum stătea bine unei femei inteligente și de spirit ca ea, insista plin de bunăvoință Sir Charles.

Copleșită de recunoștință, Emma nu intenționa să iasă din cuvântul mentorului său. Ba mai mult, s-a îndrăgostit nebunește de el. Din păcate însă, Sir Charles era mândru să aibă în preajmă acest „ideal de frumusețe pământească“. Atât. Nu o iubea deloc. În plus, avea problemele lui. Nu-și putea permite să-i angajeze „pupile“ sale profesori de canto, ortografie sau belle-arte. Pentru că, deși provenea dintr-o familie foarte bogată, era plin de datorii. Ce-i drept, a instalat-o pe lângă tânăra femeie, pe post de menajeră (house-keeper), pe o anume Mrs Cadogan, pentru a-i da un plus de respectabilitate Emmei, căreia, așa cum îi sugerase mai înainte, i-a schimbat numele. Emma Lyon a devenit Mrs Hart. Numai el știa de ce. Apoi Sir Charles a condus-o pe „Zeită“ la faimosul pictor Romney. A urmat astfel suita de 24 portrete. „Mediatizarea“ era asigurată.

Depindea de preț

Tocmai atunci, unchiul lui Sir Charles, Sir William Hamilton, ambasadorul Angliei la Neapole, cel care deținea practic toată averea familiei, a sosit la Londra, pentru a petrece câteva zile cu nepotul său. Fascinat de frumusețea Emmei, Sir William, la cei 55 de ani ai săi, nu părea a mai fi interesat de întoarcerea la postul său diplomatic. Singura lui preocupare era acum să-i dea lecții de istoria artei noii sale „nepoate“. Sculptura, pictura, arhitectura și corifeii lor au constituit vreme de câteva luni subiectele dialogului dintre cei doi. Sir William o învăluia cu priviri înfocate pe eleva sa, fără a-i putea mărturisii marea lui dragoste.

Dar când Emma a plecat la Hawarden, să-și vadă fetița, Excelența Sa nu s-a mai putut stăpâni: i-a declarat nepotului că „în toată viața lui de colecționar niciodată n-a întâlnit un obiect de artă mai prețios“. „Pentru că în artă nici nu există un obiect atât de perfect“, l-a aprobat prompt Sir Charles. Care, de altfel, avea planurile lui în ce o privea pe frumoasa Emma. Încolțiseră în mintea lui atunci când Charles observase efectul farmecelor fetei asupra coptului său unchi. O manevră abil condusă – gândea Sir Charles, un ghem de ambiții, fără strop de afecțiune – i-ar fi putut sluji perfect interesele. Concret: pe de o parte, știa că propriile venituri, destul de modeste, nu i-ar fi permis să ducă o viață la fel de caldută mult timp; pe de alta, știa că venirea la putere a lui William Pitt, viitorul prim-ministru, i-ar fi asigurat o carieră politică: un post bine retribuit și deci și o căsătorie corespunzătoare poziției sale în societate. Atunci Emma ar fi devenit un obstacol. Trebuia deci să caute un pretext pentru a se despărți definitiv de ea.

În plus, mai exista un motiv de îngrijorare. Sir William avea deja două partide de însurătoare, ceea ce ar fi produs o atingere la moștenirea lui Sir Charles. Pericolul părea a fi iminent. Unchiul trebuia oprit înainte de a fi prea târziu. Odată aruncată în brațele lui Sir William, Emma i-ar fi temperat preocupările matrimoniale, iar Sir Charles ar fi avut viitorul asigurat, ca singur moștenitor. Tânărul oricum nu prezenta complicații afective. Nu încercase niciodată o pasiune devoratoare pentru Emily, pe care o trata mai curând ca pe unul dintre bibelourile sale. Se putea oricând dispensa de ea, Depindea numai de preț.

Ușor de zis, dar greu de realizat, pentru că tânăra îl iubea cu adevărat pe bogatul moștenitor. Întoarsă la Londra din vizita făcută părinților și fetei, Emma era mai îndrăgostită decât oricând de Sir Charles. Care, între timp, îi trimisese la Neapole unchiului său un portret al Emmei, făcut de Romney pentru ca acesta să viseze mai concret la frumoasa nepoată... în așteptarea originalului.

Căci acesta era planul lui Sir Charles: să o expedieze pe zeiță la Neapole. Intenționa, de asemenea, să se căsătorească cu fiica Lordului Middleton, de aceea i-a solicitat lui Sir William să-i trimită o sumă de bani, pentru a-și plăti creditorii și, totodată, să o cheme personal în Italia pe tânăra, „ușor de întreținut”, cum îi scria nepotul. „Invit-o la dumneata și explică-i că eu nu pot părăsi Anglia cu nici un chip, din cauza afacerilor. Prezintă-i lucrurile ca și cum îmi face mie o mare favoare dacă acceptă invitația dumitale. Ea ar pleca atunci din Londra cu mai puțină părere de rău”.

Lordul Hamilton și-a pus în joc toată persuasiunea. A ispitit-o pe Emma cu cel mai frumos

apartament din ambasadă, cu posibilitatea de a-și perfecționa vocea și de a admira numeroase opere de artă.

La început, pentru Emma ideea de a se despărți de Sir Charles era de nesuportat. Apoi a acceptat caldă invitație, dar numai după ce a obținut promisiunea tânărului de a veni să o vadă periodic. De altfel, era foarte impresionată, încurajată chiar de bunătatea unchiului lui Sir Charles. Așa că Emma s-a așternut la drum, în vreme ce Greville a răsuflat ușurat și, ipocrit până la capăt, i-a scris lui Sir William că „inima sa a luat cu greu o asemenea hotărâre. Au intrat în joc bunătatea, prietenia pe care mi-o arăți și nu în ultimul rând atașamentul dumitale pentru fată. N-aș fi avut niciodată curajul să mă gândesc la o separare definitivă de ea, dacă n-aș fi știut că are un adăpost decent”.

Un sfat cinic

Într-adevăr, Emma este copleșită de bunăvoința lui Sir William. El o acoperă literalmente de cadouri și bucurii. Pentru început îi oferă un echipaj cu trăsură și bijuterii demne de o ambasadoare. „Cavalerul Hamilton, ambasadorul Angliei la Neapole, scrie Goethe, în trecere prin sudul Italiei, după o viață de preocupări artistice, a găsit în sfârșit un apogeu al plăcerilor oferite de artă: o tânăra de o deosebită frumusețe, pe care a primit-o la el. Este o englezoaică de 20 ani, foarte bine făcută, îmbrăcată grecește, ceea ce o prinde de minune”.

Dar tot acest interes de care se bucură nu pare a o face fericită pe Emma. Este tristă mai tot timpul. Îi scrie disperată lui Sir Charles, care îi lipsește tot mai mult. „Mi-e imposibil să tră-

iesc fără tine. Sunt a ta și nimeni nu-ți va lua locul în inima mea”.

Dar Greville nu îi răspunde. Sau, mai bine zis, îi răspunde o singură dată la 14 scrisori incandescente ale ei. Îi scrie un bilețel pe un ton sec. Emma insistă. „Îl respect pe Sir William. Am mare considerație pentru el, ca unchiul tău, ca prieten al meu, dar el mă iubește, Greville”. De data aceasta, Sir Charles este de-a dreptul cinic. O sfătuiește să cedeze dorințelor ambasadorului. Emma este consternată. Între două crize de plâns îi răspunde tremurând de indignare. „Mă sfătuiești să... Tu să-mi dai mie un asemenea sfat? Cu o indiferență rece să-mi spui să mă duc la... Sir William? Nimic mai rău nu mi se putea întâmpla. Dar mă voi duce la el. Iar dacă ajung vreodată lângă tine teucid, apoi mă sinucid”. Urma un P.S. Scris tot la mână: „Nu mă cunoști. Nu știi cât sunt de puternică. Nu voi fi niciodată amanta unchiului tău. Voi fi soția lui. Dacă ai vrut să lovești la țintă, ai lovit”.

Tânăra știa că putea face orice din Sir William. Iar Sir Charles că ea era capabilă să-și realizeze proiectul. Chiar dacă suna a amenințare și reprezenta rodul unei crize de nervi. Așa că el l-a înștiințat repede pe unchi pentru a-l pune în gardă. I-a trimis chiar un emisar pentru a-i explica mai bine amploarea posibilului scandal generat la Londra de căsătoria bogatului unchi cu fosta prietenă a nepotului său.

Dar Lordul Hamilton nu pare a fi deloc speriat de o asemenea perspectivă, cu atât mai mult cu cât întregul corp diplomatic o primise deosebit de cald pe „Mrs. Hart”. Așa că Sir William s-a grăbit să-i ceară fostei slujnice de berărie să-i facă onoarea să devină soția lui. Nepotul va afla foarte curând vestea, chiar de la prima sursă: Emma. „Ambiția mea este să-l fac fericit pe Lor-

dul Hamilton. Îți prețuiesc în mod deosebit rolul de intermediar pe care l-ai jucat. Îți sunt chiar recunoscătoare. Grație ție am putut să-l cunosc pe el. Acum nu mai pot iubi pe nimeni în afara lui. Știu că această mărturisire te va face fericit“.

Urmează nunta. Unde? Emma vrea ca ea să aibă loc în Anglia. Sir Charles jubilează. Știe că Londra este foarte puritană. Lumea bună o va respinge pe siguranță pe aventurieră. Se înșală. Emma reușește să-i cucerască pe toți. Până și pe Sir Horace (Walpole), conte de Oxford, cunoscut pentru severitatea lui. „Este încântătoare, scrie acesta unor prietene. Are o voce frumoasă și puternică, este deopotrivă o bună comediantă și o bună tragediantă“. La 6 septembrie 1791, într-o biserică mică, reverendul Edward Barry oficia în fața lui Dumnezeu căsătoria dintre Sir William și Emma Hart. A urmat primirea celor doi la Maria Antoineta, regina francezilor, semiprizonieră la Tuileries, apoi perechea a ajuns acasă, la Neapole.

Maria-Carolina, regina Neapolelui, sora Mariei Antoineta și soția regelui Ferdinand, a primit-o fără prea mult entuziasm pe tână englezoaică. Dar, din nou, farmecul Emmei a acționat la sigur. Proaspăta Lady Emma a devenit cea mai bună prietenă a reginei.

„Și a căzut în brațele mele“...

Au trecut câțiva ani buni de la nuntă. Într-o seară, Sir William își anunță soția că îi va face cunoștință cu amiralul Horatio Nelson (*Magazin istoric*, nr. 2/1969, 5/1970, 10/1987), venit cu o escadră în golf, între două lupte contra francezilor, să se prezinte suveranilor. La întâlnire, Emma

servește ca interpret. Îi va face să se înțeleagă pe regină și pe amiral, care are mult farmec, remarcă Emma. Cei trei sunt pe aceeași lungime de undă. Îi urăsc la fel de mult pe francezi și mai ales pe acest „mic Buonaparte“, gata să ocupe întreg nordul Italiei. Emma, din dragoste pentru regina Neapolelui, dar fără a abdica de la patriotismul său ardent, va sprijini din tot sufletul politica dusă de Neapole, iar cuvințele lui Nelson, pe care îl simte din ce în ce mai apropiat, devin lege pentru ea.

În mai 1798, când amiralul repurtează victoria de la Abukir asupra flotei franceze, curtea de la Neapole, y compris ambasadoarea Angliei, este în delir. „Dumnezeule, ce victorie! Îi scrie Emma în extaz învingătorului. Am leșinat când am aflat vestea. M-am prăbușit pe o parte, m-am rănit ușor, dar acum nu mai am nimic. Aș fi considerat o glorie să mor într-o asemenea împrejurare. Ba nu, n-aș fi vrut să mor înainte de a-l vedea și a-l îmbrățișa pe cuceritorul Nilului“.

Cuceritorul Nilului îi provoacă deja bătaie de inimă tinerei. Simpla lui prezență o tulbură vizibil tot mai mult. În ultimele înfruntări însă amiralul și-a pierdut un braț, cel drept, și un ochi. „Aș vrea să am posibilitatea să vă arăt ruinele lui Horatio Nelson, îi scrie el cu vădită preocupare ambasadoarei Londrei. Sper ca mutilările cărora le-am căzut victimă să nu vă împiedice a mă primi cu bunăvoință“. „Ruinele lui Nelson“ par însă a o fi satisfăcut pe deplin pe ambasadoare. Amiralul, foarte impresionat de întâmpinarea caldă ce i s-a făcut la Neapole, îi povestea într-o scrisoare soției lui: „Când ambarcațiunea onorabilor mei prieteni, Lord Hamilton și soția lui, a acostat, Lady Hamilton a urcat repede scara de avarie strigând: «Ah, Dumnezeule! Este el cu

adevărat?» Și a căzut în brațele mele mai mult moartă decât vie. Sper să am ocazia să te prezint lui Lady Hamilton, îi spunea el soției, cu naivitate. Este cu siguranță una dintre cele mai minunate femei care există pe lume“.

Emma și Horatio se iubesc nebunește, de data aceasta. Uită de ura comună contra lui Napoleon și de politică, în general. Cât despre bătrânul soț, el manifestă multă înțelegere. „Dumneata și bunul Sir William – îi scrie, la rândul lui, Nelson Emmei – m-ați răsfățat cu adevărat, iar eu nu mă simt bine decât cu voi doi. Te ador“.

Francezii lui Napoleon se îndreptau însă spre Neapole. Din fața lor oamenii trebuiau să fugă. Nelson i-a primit la bord pe ambasadorul și ambasadoarea Angliei și i-a transportat, împreună cu familia regală, la Palermo. În Sicilia menajul în trei a continuat. Chiar și la Viena, unde amiralul și familia Hamilton s-au reîntâlnit, în toamna anului 1800.

Trioul a intrat în gura întregii Europe. Cu atât mai mult cu cât el îl avea în componență pe celebrul Horatio Nelson și o femeie după care mulți bărbați întorceau capul. Între timp, soția lui Nelson devenise tot mai nerăbdătoare să rupă relația soțului ei cu Emma. Ceea ce l-a obligat pe Nelson să o părăsească, rămânând numai cu Lady Hamilton. În curând aceasta l-a anunțat că este însărcinată. Nelson exultă de bucurie. Emma dă naștere unei fetei, pe care o botează Horatia, nume ce nu mai lasă loc nici unui echivoc, în vreme ce amiralul este pe mare, pe corabia lui.

Sir William continuă să-și joace perfect rolul de bărbat încornorat, dar resemnat. O vreme se face că nici nu o observă pe Emma că ia vizibil proporții, apoi dă semne că a înțeles, când se aud primele scâncete ale Horatiei. În sfârșit, Nelson își vede

fica și nu există fericire mai mare pentru el. „N-am iubit pe nimeni ca pe tine, Emma, îi scrie el. N-am mai primit o dovadă de dragoste înainte ca tu să mi-o acorzi pe a ta. Dumnezeu să te binecuvânteze“.

Bineînțeles că Horatio nu știe nimic despre existența bebelușului născut în urmă cu 20 de ani. Când se întoarce, el află că Emma a cumpărat – cu banii soțului ei – o casă frumoasă, unde s-au instalat toți trei. „Știu că atenția soției mele este concentrată asupra Lordului Nelson și că viața ei este în casa de la Merton. Știu, de asemenea, cât de curat o iubește Lordul pe Emma, scrie Sir William, și cât de greu ar fi pentru el, cel mai bun prieten al meu, să mă despart de Emma și de el. Sunt deci dispus să fac tot ce pot pentru a evita acest impas“.

De fapt, nici n-ar mai fi putut acționa altfel, pentru că nu mai avea timp. A murit în brațele „loialului“ său prieten și ale soției sale, la 6 aprilie 1803. „Sir William a murit în dimineața asta, i-a scris Nelson ducelui de Clarence. Niciodată lumea nu a pierdut un *gentleman* de o asemenea calitate“.

Dar „gentlemanul de o asemenea calitate“ le-a rezervat o surpriză. Nu dintre cele mai plăcute. Moștenitorul său – se menționa în testament – era nepotul Charles, care avea datoria să remită anual matusii sale 800 lire.

Mizeria vieții

La sfârșitul anului 1805, Horatio Nelson se afla la Trafalgar, în așteptarea flotei franco-spaniole. Înaintea începerii luptei, el a coborât în cabină pentru a-i face Emmei încă o declarație de dragoste, în scris, cu speranța ca după bătălie să-și încheie epistola adresată „fetei

lor“ lui. Urcat pe punte, comandă echipajelor sale manevre ce îi vor aduce celebra victorie, dar într-un moment de neatenție este rănit mortal. Un glonte îi traversează rinichii. Se prăbușește, dar apucă să spună câteva cuvinte: o meșă din părul lui să fie dată lui Lady Hamilton. Când se anunța cu surle și trâmbițe marea victorie de la Trafalgar, Nelson, mulțumindu-i lui Dumnezeu pentru că „a reușit să-și facă datoria“, și-a trăit ultimele clipe.

Într-un carnet de buzunar găsit în cabina lui Nelson, acesta notase câteva rânduri privind asigurarea existenței materiale a Emmei și Horatiei. Dar reverendul William Nelson, moștenitorul amiralului, a refuzat să-i respecte ultimele dorințe. A început un interminabil proces. „Cât de nedrept mi se pare – scrie Emma unui prieten – acest tratament la care suntem supuși eu și Lordul Nelson. Păstrez toate scrisorile de la el și vreo 800 ale reginei Neapolelui care pot dovedi ce am făcut pentru regele meu și pentru țara mea“.

Emma nu știe să trăiască simplu, iar scrobota societate londoneză îi întoarce spatele celei pe care o numește „concubina“ lui Nelson. Ea s-ar fi putut descurca cu cele 2 000 de lire sterline de care dispunea. Dar nu era învățată să și-i gospodărească. Datoriile se acumulează de la zi la zi. „Am ajuns la situația cea mai penibilă, se confesează ea ducelui de Queensbury. Aș fi fost acum în închisoare dacă, din omagiu pentru memoria lui Nelson, un grup de prieteni n-ar fi intervenit ca să mă scape“. Dar în 1811 și 1813, în două reprize, Lady Hamilton este aruncată în închisoare pentru datorii. Și, ca un corolar al nenorocirilor, un sechestru la domiciliul ei dezvăluie lumii toată corespondența cu Nelson, așa încât secretul

nașterii Horatiei nu mai poate fi ascuns. Opinia publică britanică se dezlănțuie împotriva nefericitei femei. Singura ei soluție este să dezavueze corespondența. Afirmă că fetița lui Nelson nu este fiica ei, gest de neiertat, care va genera multe neînțelegeri între Horatia și „tutoarea“ ei.

Pacea instalată în 1814 între Anglia și Franța îi permite Emmei să fugă de creditori și să plece peste graniță. La început se instalează în cel mai bun hotel din Calais, împreună cu Horatia, apoi se retrage la o fermă din împrejurimile orașului. Nu mai face față cheltuielilor.

Urmează mizeria. O bronșită, apoi o congestie pulmonară și, la 15 ianuarie 1815 Emma Hamilton își dă sfârșitul, în hohotele de plâns ale Horatiei.

Cheltuielile de înmormântare au fost suportate de un necunoscut, un văr de departe al Emmei, apărut pentru prima oară în viața ei. „Cea mai frumoasă femeie a timpului“ este înmormântată în cimitirul din orașul Calais, sub o cruce de lemn. *Ghidul orașului Calais* din 1833 descria mormântul ca având o piatră tombală (crucea de lemn fusese deci înlocuită), pe jumătate prăbușită și pe care inscripția era aproape indescifrabilă. Până la moartea lui, octogenar, în 1881, reverendul William Nelson nu a vrut să admită că Horatia este fiica lui Nelson și a lui Lady Hamilton.

În ultimii ei ani, Emma se zbatuse în cea mai cruntă sărăcie, în plus fiind obsedată de neputința de a asigura educația pe care și-ar fi dorit-o pentru Horatia. „Dacă viitorul Horatiei ar fi asigurat, aș muri fericită. Sau dacă, cel puțin, aș putea să-i ameliores soarta“, mărturisise disperată unui prieten, înainte să moară. ■

Adaptare după
Historama de
Florentina DOLGHIN

ISTORIA ȘI ȘCOALA

ARRUBIUM

Revista cu acest titlu, a elevilor Liceului „Gheorghe Munteanu Murgoci” din Măcin, este la nr. 9 din cel de-al VIII-lea an de apariție.

Colectivul de redacție este format din: prof. Radu Chioveanu, directorul liceului – coordonator; prof. Vladimir Ivanov – redactor principal; Firicel Mone – redactor; Monica Crețu, Sorina Iacobă, Nicolae Vădineanu – colaboratori; Gheorghe Laurențiu – grafică.

Acest număr al *Arrubiumului* este dedicat împlinirii a 123 ani de învățământ românesc la Măcin și a 40 ani de la înființarea liceului din localitate. Prima școală românească din oraș a fost întemeiată de un cărturar sibian, Nifon Bălășescu, venit să răspândească lumina cărții pe pământul dobrogean. Și alți dascăli au fost la Măcin de la Turmu Severin, Botoșani, Galați, Brașov.

Liceul a fost înființat la 15 septembrie 1955, începuturile sale fiind evocate de primul diriginte al primei clase de liceeni de atunci – profesorul, pensionar acum, Ion Buzea.

TÂNĂR COLECȚIONAR

„Mă numesc VALENTIN FUȘCAN, am 16 ani și îmi place foarte mult istoria”.

Așa își începe scrisoarea un nou prieten al revistei și rubricii noastre din *Făgăraș, jud. Brașov*, care continuă: „Din iunie 1994 mă număr printre cititorii fideli ai *Magazinului istoric*. Îmi place foarte mult revista, deoarece conține informații pe care nu le poți avea dintr-un manual de istorie, este foarte documentată și este scrisă pe înțelesul tuturor”.

Ne-a trimis și trei reproduceri xerox, între care una după o litografie intitulată *Marii făuritori ai neamului românesc. 1916-1919*. Sunt reprezentate aici portretele lui: Decebal, Traian, Mihai Viteazul, Al. I. Cuza, Carol I, Ferdinand, Gh. Lazăr, Veniamin Costache, Tudor Vladimirescu, I. Heliade Rădulescu, A. Șaguna, Simion Bărnuțiu, A. Mureșanu, Avram Iancu, N. Bălcescu, Gh. Asachi, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, I. C. Brătianu, M. Eminescu, T. Maiorescu, N. Filipescu, Er. Grigorescu, V. Stroescu, Take Ionescu, I. I. C. Brătianu, generalul Prez, I. Maniu, N. Iorga, Șt. Cicio Pop, Al. Vaida Voevod și generalul Averescu.

Valentin ne scrie și despre pasiunea sa pentru numismatică, intenționând să realizeze o colecție a monedelor românești din anii 1867-1947.

Dorește, de asemenea, să corespundă de colegii din alte localități pasionați de istorie, precum și să-și completeze colecția *Magazin istoric* cu numerele anilor 1967 și 1968. Deci, cei dornici să-i scrie sau să-l ajute o pot face pe adresa: *Valentin Fușcan, str. Tudor Vladimirescu, bloc 12, sc. A, ap. 1, Făgăraș, jud. Brașov, cod 2300*.

PETROL ȘI ARME

Student al Facultății de relații economice internaționale din cadrul Academiei de studii economice din București, **MARIUS CÂMPEAN** ne trimite comunicarea sa prezentată în cadrul Sesiunii de comunicări a cercurilor studențești din 5-6 mai 1995 (conducător științific Ioan Vorovenci): *Relația economică româno-germană în cel de-al doilea război mondial*.

Tema, notează tânărul cercetător, este „pe cât de importantă, pe atât de controversată în cercetarea istoriei contemporane a României.

Relația economică a României cu Germania – continuă el – are două dimensiuni: cea industrială și cea comercială”. Cercetarea sa prezintă doar „elementele constitutive ale dimensiunii comerciale, cu referire specială la pactul petrol contra arme”.

În acest cadru sunt urmărite atât evoluția livrărilor de petrol din România către Germania în urma acordului din 29 mai 1940, cunoscut drept „Pactul petrolului” (Öl Pakt), cât și aceea a livrărilor de armament din Germania către România.

Punerea în aplicare a acordului, notează autorul, s-a dovedit păgubitoare pentru partea română. „Motivul principal îl constituie nerespectarea de către Germania a contingentelor angajate cu privire la livrările de arme. În decurs de patru ani de schimburi, niciodată Germania nu a trimis armament în proporție mai mare de 50-60% din valoarea petrolului primit. În perioada 1 ianuarie 1940 - 1 ianuarie 1942, România a exportat petrol în valoare de 313 mil. RM și a putut să importe armament în valoare de 240 mil. RM. Restul era acoperit cu alte produse germane sau se transforma în contul de clearing. Datorită faptului că la celelalte produse nu funcționa clauza prețului fix, România a înregistrat pierderi în valoare de 40-80%.

Sigur că nu putem restrânge comerțul României cu Germania la relația petrol-arme. Ea este însă purtătoare a intereselor strategice ale celor două țări, iar restul comerțului se desfășoară ca o completare a acestor relații. Să amintim, cu titlu informativ, că populația României nu a fost supusă sub guvernul marelui Antonescu raționalizării produselor alimentare și a bunurilor de larg consum. Aceasta s-a datorat principiului, aplicat de Antonescu cu consecvență, conform căruia nici o cantitate de cereale, legume sau animale nu se exportă atâta timp cât consumul intern nu este asigurat în întregime. Măturie stău disputele la nivel de guverne dintre România și Germania pe tema cumpărării de către soldații germani de cantități impresionante de hrană și trimiterea lor în Germania, unde cartelarea alimentelor funcționa de mult. Procesul era favorizat și de discrepanța între veniturile limitate ale populației autohtone și îndestularea bănească a trupelor germane, plătite în RM, pe un teritoriu cu o monedă mai slabă. Practica era de amploare și a fost limitată prin interdicția particularilor nemți de a trimite mai mult de 5 kg de alimente pe lupă în Germania”.

Concluzia studiului său: „În condițiile Germaniei ca singur partener comercial, România a știut să exploateze în acordurile încheiate avantajul petrolului, realizând maximul colaborării comerciale posibile. Marea parte a acordurilor încheiate au avut pe hârtie un caracter echitabil. România nu a avut nici un moment statutul de țară ocupată, moment în care toate resursele sale (inclusiv cele de care a beneficiat în mod constant piața internă) ar fi luat necondiționat drumul Germaniei.

Punerea în practică a acestei relații a fost subordonată în mod determinant intereselor Reichului. Statutul său de țară mică a împiedicat România de a impune corectitudine în respectarea tratatelor”.

Îl felicităm pe tânărul cercetător care vădește reale aptitudini pentru investigații într-un domeniu destul de arid: istoria economică în conexiunile ei cu istoria politică.

Precizăm că revista noastră a publicat, în nr. 1, 2/1982, studiul d-lui dr. Eugen Preda *Miza petrolului. O dispută în*

culisele războiului mondial. De asemenea, domnia sa este autorul cărții *Miza petrolului în văltoarea războiului*, tipărită în 1983 la Editura Militară din București.

LUPȚĂTOR MEMORANDIST

Dl. prof. **FLORIN PÂRVU**, din *Arad*, ne trimite o evocare a luptătorului memorandist Mihai Veliciu (1846-1921).

Născut în comuna orădeană Șepreuș, Mihai Veliciu, a făcut studii în comuna sa natală, la Beiuș și apoi la Oradea și Budapesta, fiind licențiat în drept.

Între 1873 și 1876 a fost notar în Șepreuș. Împotrivindu-se introducerii limbii maghiare în administrație, a fost destituit. El continuă să lupte pentru drepturile românilor, activând în Chișinău-Criș. Devine tot mai cunoscut în Țara Zarandului, având strânse legături și cu alți militanți, precum Vasile Mangra, Nicolae Oncu, Roman Ciorogariu. I se spunea „generalul” sau „conducătorul”, ținându-se seama de sfaturile sale.

În 1892, la Conferința națională de la Sibiu (*Magazin istoric*, nr. 11/1978), Mihai Veliciu este ales în „comitetul de 25”, însărcinat cu elaborarea *Memorandului*. Împiedicat de autorități să meargă la Viena, în delegația memorandistilor, el a fost totuși judecat și condamnat la 2 ani închisoare pentru participarea la această mișcare națională a românilor. A executat un an de temniță la Vaț, după care a fost eliberat, împreună cu ceilalți luptători.

A continuat să militeze pentru drepturile naționale ale românilor transilvăneni, fiind președintele secției Partidului Național Român din Arad.

Țintuit de boală pe patul de suferință n-a putut participa la istorica adunare de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, când s-a proclamat unirea definitivă a Transilvaniei cu patria mamă, România.

S-a stins din viață în 1921. În 1927, în fața casei sale din Chișinău-Criș a fost dezvelit un monument. „Vreme de un pătrar de veac – arăta unul din prietenii și tovarășii săi de luptă, dr. Ioan Suciu – Mihai Veliciu ne-a fost conducătorul nostru înțelept, de o energie invincibilă, în jurul căruia cu dragoste și încredere s-a grupat toată suflarea românească din această regiune geografică a țării noastre”.

BOIERI ȘI BRAȘOVENCE

„Mă ocup de multă vreme de studiul vieții în vechile curți boierești”, ne scrie dl. **ALEODOR-MARIUȘTE-ODORESCU**, profesor de istorie la Grupul școlar agricol *Mărăcineni, jud. Argeș*, care ne și trimite o evocare a unui mijloc de locomotivă folosit de boierii de odinioară – *brașoveanca*, o „căruță largă cu patru roți imense”, „mastodontul vehiculelor”, după cum o numea în 1877 publicistul Ulysse de Marsillac, care o și descria astfel:

„Brașoveanca este astfel numită după numele Brașovului, pe care românii îl dau orașului Cronstadt, din Transilvania. Brașoveanca este o veritabilă casă ambulantă. Imaginați-vă o imensă căruță, largă de trei la patru metri și lungă de opt la zece; deasupra se ridică cu cercuri de lemn un fel de vastă boltă sau de umbrar, care o acoperă cu un gros înveliș de pânză; aceasta formează o mare cameră; în fund se pune orice, un menaj complet, paturi, mobile, ustensile de bucătărie, sau o prăvălie completă, un adevărat bazar; toate acestea acoperă în jur de două treimi din volumul brașovencii; a treia parte este suficientă pentru a primi de la zece la cincisprezece persoane, comod așezate sau culcate în această nouă arcă a lui Noe; la această imensă mașină se înhamă un număr indefinit de cai și se pleacă. Se merge încet, se oprește la fiecare han și se deshamă în toate serile, înainte de apusul soarelui și nu se înhamă decât a doua zi dimineața când zorile fac loc luminii complete a zilei”.

Iată ce consemnează, în continuare, colaboratorul nostru: „Era posibil ca această căruță brașovencă să fi avut în epocă și denumirea de „căruță nemțească”. La 27 august 1822, de exemplu, o mare cocoană, cum era Elena Brăiloiu din Craiova, comanda casei comerciale sibiene Hagi Constandin Pop o «căruță nemțească bună, care să fie cu uși, învâltă, covelturi pe dinăuntru cu canafas, apoi de-asupra rogojină iar până din afară cu mușamă».

Atunci când boierii se deplasau de la curtea de la moșie la curtea din Capitală, sau invers, din ograda curții pornea «o tabără întreagă de trăsură, de brașovence și de harabale».

În trăsură călătoreau boierii, copiii lor, profesorii, guvernanta și dădacele copiilor, fetele de serviciu ale cocoanei «precum și mai adesea cămărașii», aceasta din urmă fiind cea mai importantă slugă din casa boierească. «În brașovence – scrie Radu Rosetti – se așezau celelalte slugi de sus, apoi spălătorițele, fetele din casă, băieții de la bufet și câțiva rânđasi indispensabili din cauza specialităților lor. În harabale se încălca calabălăcul, adică bagajele personale ale călătorilor și mulțime de unelte private ca indispensabile, cari se posedau într-un singur tacâm, cum era soba portabilă de fier și țingirile speciale pentru facerea dulceturilor». Deci, brașovencele erau folosite numai pentru transportul persoanelor (în cazul de față, al slugilor), atunci când curtea posedă și căruțe harabale, care să le urmeze încărcate cu bagaje, obiecte de menaj etc. Slugile «de sus» erau acele slugi care își îndeplineau atribuțiile «sus», adică în casa boierească, iar cele de «jos» în ograda curții.

Amintirea căruții brașovence a fost păstrată și de arhitectul George Matei Cantacuzino (1899-1960) care, într-o scriere memorialistă, nota că pe pereții «hall»-ului din «casa veche» a familiei sale, de la Horodniceni, se puteau admira, alături de «gravuri din Epinal» și de scoarțe care acopereau «pe jumătate» acea cameră «vastă și luminoasă» și «brașovence vopsite în culori vii, ca niște enorme jucării». Brașovencele pictate în culori vii, orientale, pe pereții hall-ului central al menționatei case boierești aveau rolul de a rememora istoria vieții boierilor de altădată.”

Concursul *Magazin istoric*, ediția 1996

La 29 ani: concursul lunii aprilie

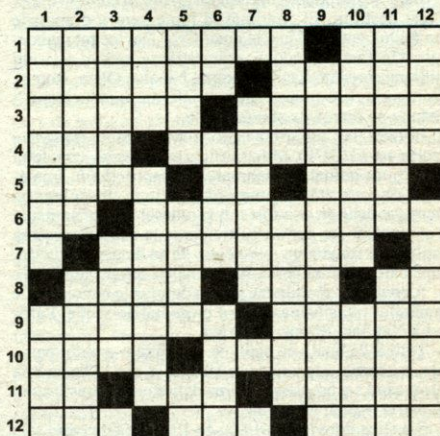
Răspunsurile la întrebări

1. b
2. Nicolae Bălcescu
3. W. Churchill, H.S. Truman, I.V. Stalin

NICOLAE IORGA

ORIZONTAL: 1) Din bogatul material cules din arhivele Transilvaniei, N. Iorga a publicat numeroase volume, printre care *...Braşovului* şi *...Sibiului* (neart.) – Oraş în Serbia, ţară în care a şi conferenţiat Iorga, la Academia din Belgrad. 2) În anul 1895 Iorga ţine în această sală bucureşteană conferinţa sa despre „Basta şi Mihai Viteazul” – Soldat japonez ce a trăit timp de 30 ani, rătăcind prin jungla filipineză, crezându-se încă în misiune după ce al doilea război mondial se terminase. 3) La tragica sa moarte din 1940, Iorga terminase doar primul din cele zece ale *Istoriologiei*, câte îşi planificase să scrie (sg.) – Din anul 1918, Iorga militează pentru recunoaşterea unităţii naţionale, publicând în limbi străine şi demonstrând continuitatea *...romănesc* în hotarele dacice (neart.). 4) Nume purtat de zeiţa mării, la japonezi – În prădăcioasa sa activitate istorică, Iorga publică, pe lângă cele 1 250 cărţi, şi peste 25 000 de astfel de contribuţii. 5) Străbunică după mamă a marelui savant – Elena Enescu – Siglă pentru Uniunea Academică Internaţională. 6) Tren gol! – „Înţelepciunea e o... pe care cine o vinde a cumpărat-o”, cugeta marele savant – Trei sute la romani. 7) În anul 1897 apare volumul *...consulare prusiene din Iaşi şi Bucureşti (1763-1844)* formând tomul X din colecţia Hurmuzaki. 8) Afluent al Someşului Mic – Nemo! – Mile! 9) „Marii ardeleni văzură lumea şi în mintea lor se făcu...” scrie Iorga în 1898, iar o cugetare a sa zice: „Nu te mira de moarte ci te mira că în fiecare zi şi se deschid ochii la...” „Măgarul e încredinţat că el conduce turma şi că păstorul e... lui” (neart.). 10) Arbore din Malaysia – Aşa cum au fost N. Iorga cu Maria Tasu, în 1899, apoi cu Ecaterina Bogdan, în 1901 – Ion Ungureanu. 11) Petre Ţuţea – În prima zi a acestei luni din anul 1919, Iorga vorbeşte muncitorilor, cerând drepturi pentru ei, cât şi pentru femei – Publicaţie anuală. 12) Rege al mirmidonilor, devenit după moarte unul din cei trei jucători din infern (mit.) – O cugetare a lui Iorga ne spune: „Recunoaşterea posterităţii – Un giulgiu de ...pe trupul celui asasinat” – Prenumele matusii după tată a lui Nicolae Iorga.

VERTICAL: 1) Aşa cum a fost învăţatul şi eruditul N. Iorga (pl.) – Poetul Anghel, prieten cu N. Iorga, îl descrie astfel pe marele savant: „Din trupul firav atrăgeau atenţia ochii lui mari ca nişte...”, iar în jurul său începuse să se ţeasă nimbii istoriei”. 2) La 19 noiembrie 1913 ţine o comunicare la Academia din Belgrad despre „Cauzele catastrofei imperiului...” – La 13 martie 1906 are loc o mişcare cunoscută şi sub numele de ... pentru limba românească. 3) Ambasadorul de azi al României la Londra – Capitală europeană a gintei

noastre latine unde Iorga îşi dedică multe vacanţe muncii ştiinţifice şi de cercetare. 4) Organizaţia Naţiunilor Unite (siglă) – „Să cei din... sau pentru motiv de progres, ca omul să facă ceea ce nu-i dă mâna a face, e ca şi cum n-ai cerut nimic”, cugeta marele savant. 5) N. Iorga, omul şi istoricul – Localitate în Mexic – Alexandru Andriţoiu. 6) Eugen Uricariu – Localitate în Italia – Tatăl războinicului troian Adamas. 7) În anul 1904, odată cu debutul lui Sadoveanu, Iorga slăveşte pe marele domn moldovean, publicând istoria acestuia la a 400-a aniversare. 8) Veche aşezare în Palestina, azi făcând parte din oraşul Tel-Aviv, capitala Israelului – Din cele 33 opere publicate în anul 1910 se remarcă *Istoria ... româneşti*. 9) Numele mic al tatălui marelui savant, nume purtat şi de Iorga în tinereţe – Printre multele oraşe italiene, Iorga a poposit şi în acesta, scotocind prin arhive. 10) „...nu se găseşte bine decât în casa în care se munceşte”, cugeta N. Iorga (pl.) – Primii dintre... ultimii! 11) Sentiment pastoral – Localitate în jud. Gorj. 12) În 1905, când faima de mare savant a coborât asupra lui, Iorga publică alte lucrări, printre care *...şi mânăstiri din România* – „Învăţământul nu dă totdeauna...”, ci mai adeseori numai tabla de materii a ei”, spune o altă cugetare a marelui istoric.

Dicţionar: NIS, ONODA, AMA, NACU, LONA, NINO, UPAS, EAC, APAN, RERO, ASIU, IOPI

Nicolae GOLGOJAN

DIALOG CU CITITORII

DONATIE COLECȚIE MAGAZIN ISTORIC

Mă numesc **GHIRIGĂ ILIE**, sunt pensionar și veteran de război de pe ambele fronturi și în curând poate voi împlini vârsta de 80 de ani.

Locuiesc în București, Sectorul 1, str. Dej, nr. 32 A, cod 78346, Of. Poștal nr. 32, posed telefonul 666.17.65.

Am prins dragoste de istorie datorită profesorului, prin care pentru noi, copii, această oră era o adevărată sărbătoare.

Am rămas cu această dragoste până voi pleca în veșnica odihnă.

Menționez că am prins dragoste de la apariția primului număr al revistei **Magazin Istoric**, pe care o am la zi, în condiții de păstrare excepționale.

Întrucât nu am pe nimeni, deoarece băiatul și soția au decedat, ar fi păcat, ca această colecție să se piardă.

Doresc ca prin ajutorul dv. să donez colecția, în amintirea profesorului meu Gheorghe Țârdea, unei școli primare sau unui liceu.

Felicitări și urările noastre de La mulți ani!, stimate domnule Ghivrigă!

Cei dornici să intre în posesia colecției donate de cititorul nostru îi pot scrie la adresa mai sus menționată.

CONGRES MONDIAL SHAKESPEARE

Shakespeare și secolul XX a fost tema incitantă a celui de-al VI-lea congres mondial Shakespeare, organizat între 7 și 14 aprilie 1996 în somptuosul hotel Biltmore - Los Angeles (S.U.A.), hotel în care a fost decernat primul premiu Oscar.

Gazde: Asociația Internațională Shakespeare și Asociația Americană Shakespeare. Participanți - peste 900

din cei mai renumiți profesori universitari, experți în studiile shakespeareene din întreaga lume, printre care „stele” precum Steven Greenblatt, Alessandro Serpieri, Kate Belsey.

Colaboratoarea noastră, dr. Mădălina Nicolaescu, de la Universitatea București, a prezentat și dezbătut abordările postmoderne ale lui Shakespeare în teatrul românesc. Lucrarea a trezit un real interes pentru contextualizarea reprezentărilor shakespeareene în spațiul postcomunist.

CĂRȚI DE LA BÂRDA

Primim din partea preotului **ALEXANDRU STĂNCULESCU-BÂRDA**, din com. Bârda, jud. Mehedinți, câteva dintre cărțile al căror autor este, publicate în propria Editură, „Cuget românesc”, din respectiva localitate. Iată titlurile lor: Războiul crucilor, Inima mamei, Chipuri și icoane, Cămașa fericirii și Nicolae Iorga. Concepție istorică (cu o prefață de acad. Ștefan Pascu).

Tot la „Cuget românesc”, preotul **Dumitru Bălașa** publică primul volum din Vechi lăcașuri oltenice.

Mulțumiri și felicitări pentru strădanile editoriale.

PE SCURT

Consemnăm din corespondența sosită pe adresa acestei rubrici: **DI. PETRU ONEȚIU**, din satul Cristești, com. Hălmagiu, jud. Arad, ne trimite câteva amintiri personale pe marginea articolului Minoritatea germană din România (nr. 1/1995): în anul 1945 tatăl d-sale, învățătorul P. Onețiu, a ascuns în casa sa, câteva luni, doi tineri germani, Eugen și Zoltan Ackermann,

savându-i astfel de la deportarea în U.R.S.S.

D-nii **ION MORARU** și **MARCEL SCARLAT**, din Alexandria, evocă pe cel ce a fost preotul **ION SPIRU**, decedat în februarie 1995, pasionat arheolog și numismat, colaborator și al revistei noastre. Multe din cele descoperite de preotul Spiru - consemnează corespondenții noștri - se găsesc expuse în vitrinele Muzeului de istorie din Alexandria.

DI. RADU TURTUREANU, din Baia Mare, maior (r), veteran de război, în completarea articolului Hotin - ianuarie 1919. Răscoală sau agresiune? (nr. 7/1995) ne semnalează că referiri la evenimentele de atunci se găsesc și în cartea *În vâltoarea războiului* (1914-1919), de prof. Constantin Turtureanu, publicată la Cernăuți în 1938.

CERERI ȘI OFERTE

AUGUSTIN METEȘAN, bd. Alex. Obreja, nr. 40, bl. R8, ap. 67, București, oferă colecția 1968-1989.

RINEL SAMFIROIU, bd. Decembal, bl. 15, ap. 68, Deva, oferă: nr. 3/1968; 7/1978; 8/1984; 2/1987; 5/1989; 3/1991.

SEVASTIAN SILVIAN, str. Pietății, nr. 24, Hipodrom, bl. C3, ap. 41, Brăila, oferă: nr. 7-9/1967; 4/1972; 6, 8, 10, 11/1981; 5/1988.

CĂLIN NĂVODARU, str. Lucăfărușului, nr. 6, bl. A2, sc. A, ap. 16, Râmnicu Vâlcea, oferă colecția 1967-1973.

IULIAN PĂRVĂNESCU, str. Amărăriei, nr. 9A, Craiova, oferă colecția 1967-1989.

EUGENIU NICOLESCU, str. Petre Păun, nr. 5, bl. 69D, sc. II, ap. 57, București, oferă colecția 1967-1992.

IMPORTANT!

Începând cu data de 1 iulie 1996, redacția Magazin Istoric va funcționa în strada Valter Mărcineanu, nr. 1-3 (intrarea în Cismigiu vizavi de magazinul „Adam”) sau prin intrarea din str. Dr. Marcovici, nr. 2, etaj III, camerele 281, 283, 285 și 287. Apelurile telefonice se vor primi la nr. 615 09 91.

CONTENTS (Romanian History) D. Marmeliuc The National Substratum of Culture • C. Troncotă 1941. S.S.I. warns about the Soviet Union's Power • Al. Cretzianu The Oriental Frontiers • Cardinal Luigi Poggi Romanians in the Vatican Archives • G. T. Kirileanu Heroes' Cult • C. Păunescu, M. Ștefan Unknown Pages from the History of National Bank (XI) • E. Hazard The Cold War started in Romania (II) • V. Avram The American Air Raid of June 1944 • Al. Duțu, F. Dobre The Tragedy of Generals: Nicolae Dragomir • In Bucharest, 50 Years Ago • Vasile Stoica writes to Petru Groza • Nun Alexandra Recollections about my Parents: King Ferdinand and Queen Mary (II) • P. Cernovodeanu Romanians and Russians: Politics and Kinship (IV) • Historians in the Romanian Academy

SOMMAIRE (Histoire roumaine) D. Marmeliuc Le substrat national de la culture • C. Troncotă 1941. S.S.I. prévient sur le potentiel de l'U.R.S.S. • Al. Cretzianu Les frontières orientales • Le cardinal Luigi Poggi Roumains dans les archives de Vatican • G. T. Kirileanu Le culte des héros • C. Păunescu, M. Ștefan Pages inconnues de l'histoire de la Banque Nationale (XI) • E. Hazard La guerre froide a commencé en Roumanie (II) • V. Avram Le bombardement américain de juin 1944 • Al. Duțu, F. Dobre Le drame des généraux: Nicolae Dragomir • A Bucarest il y a 50 ans • Vasile Stoica écrit à Petru Groza • La nonne Alexandra Souvenirs sur mes parents: le roi Ferdinand et la reine Maria (II) • P. Cernovodeanu Roumains et Russes: politique et parentés (IV) • Clio sous la coupole de l'Académie Roumaine

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Д. Мармелиук Национальный субстрат культуры • К. Тронкотэ 1941. С.С.И. предупреждает о потенциале СССР • Ал. Крециану Восточные границы • Кардинал Луиджи Поджи Румыны в архивах Ватикана • Г.Т. Кирилеану Культ героев • К. Паунеску, М. Штефан Неизвестные страницы истории Национального Банка (XI) • Е. Хазард Холодная война началась в Румынии (II) • В. Аврам Американская бомбардировка в июне 1944 • Ал. Дуцу, Ф. Добре Драма генералов: Николае Драгомир • В Бухаресте 50 лет назад • Василе Стойка пишет Петру Грозе • Монахиня Александра Воспоминания о моих родителях: король Фердинанд и королева Мария (II) • П. Черноводяну Румыны и русские: политика и родства (IV) • Историки Румынской Академии

INHALT (Rumänische Geschichte) D. Marmeliuc Nationale Hintergrund der Kultur • C. Troncotă 1941. S.S.I. warnt über den Potential der Sowjet-Union • Al. Cretzianu Die Östlichen Grenzen • Kardinal Luigi Poggi Rumänen in den Vatikan - Archiven • G. T. Kirileanu Das Helden - Kultus • C. Păunescu, M. Ștefan Aus der unbekannte Geschichte der National Bank (XI) • E. Hazard Der kalte Krieg hat in Rumänien begonnen (II) • V. Avram Der amerikanische Bomben Angriff von Juni 1944 • Al. Duțu, F. Dobre Drama der Generale: Nicolae Dragomir • In Bukarest vor 50 Jahren • Vasile Stoica an Petru Groza • Mutter Alexandra Erinnerungen an meine Eltern: König Ferdinand und Königin Maria (II) • P. Cernovodeanu Rumänen und Russen: Politik und Verwandtschaften (IV) • Clio in der Rumänischen Akademie

SUMARIO (Historio romana) D. Marmeliuc El substrato nacional de la cultura • C. Troncotă 1941. S.S.I. advierte sobre el potencial de la U.R.S.S. • Al. Cretzianu Las fronteras orientales • El cardinal Luigi Poggi Rumanos en los archivos del Vaticano • G.T. Kirileanu El culto de los héroes • C. Păunescu, M. Ștefan Páginas desconocidas de la historia del Banco Nacional (XI) • E. Hazard La guerra fría ha empezado en Rumania (II) • V. Avram El bombardeo norteamericano de junio de 1944 • Al. Duțu, F. Dobre El drama de los generales rumanos: Nicolae Dragomir • En Bucarest hace 50 años • Vasile Stoica escribe a Petru Groza • La Madre Alesandra Recuerdos sobre mis padres: el rey Ferdinand y la reina Maria (II) • P. Cernovodeanu Rumanos y rusos: politica y parentamientos (IV) • Clio bajo la cúpula de la Academia Rumana

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 222.38.50/636, 917.

ABONEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX 0040-1-222.66.07 sau 222.64.39,

telex: 11995 - Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an - 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. - Imprimeria „Coresi” - București

Comandă de stat
ISSN 0541-881X

Lei 1200

● *S.S.I. semnaleză
imensul potențial sovietic*

● *Destăinuiriile
Maicii Alexandra*

● *Aurul B.N.R.
în grotă de la Tismana*

● *Miracolul
monumentelor germane*